

PREDGOVOR (V. Zgaga)*Snježana Radovanlija Mileusnić***USTROJ I ORGANIZACIJA KNJIŽNICA ZAVIČAJNIH MUZEJA U HRVATSKOJ****TEORIJSKO-METODOLOŠKA ISHODIŠTA KNJIŽNIČNIH SLUŽBI I USLUGA U ZAVIČAJNOME MUZEJU**

DEFINICIJA, SVRHA I DJELATNOST ZAVIČAJNIH MUZEJA	7
Definicija i tipologija muzeja	7
Kriterij teritorijalnosti kao tipološka odrednica u definiciji zavičajnih muzeja	10
Svrha i djelatnost zavičajnih muzeja	15
MUZEJSKI PREDMETI I ZBIRKE ZAVIČAJNIH MUZEJA	21
Definicija i vrste muzejskih predmeta	21
Knjižnična jedinica zavičajne baštine kao muzejski predmet	24
Muzejske zavičajne zbirke	27
KNJIŽNIČNA GRAĐA I ZAVIČAJNE ZBIRKE U KNJIŽNICAMA	31
Knjižnična zavičajna zbirka	31
Sadržaj knjižnične zavičajne zbirke	32
Vrste građe knjižnične zavičajne zbirke	35
ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	39
Bilješke	40
KNJIŽNICE ZAVIČAJNIH MUZEJA	44
DEFINICIJA, SVRHA I DJELATNOST KNJIŽNICA ZAVIČAJNIH MUZEJA	45
Definicija, svrha i djelatnost muzejskih knjižnica	45
Definicija, svrha i djelatnost knjižnica zavičajnih muzeja	48
KNJIŽNIČNI FOND I ZBIRKE	51
Politika nabave i oblikovanje knjižničkog fonda kao odraz muzejskog poslanja	51
Zbirke muzejskih knjižnica – sadržaj i vrsta knjižnične građe	54
Knjižnična zavičajna zbirka kao specifičnost knjižnice zavičajnog muzeja	57
SLUŽBE I USLUGE ZA KORISNIKE	62
Muzejsko knjižnično osoblje	62
Službe i usluge za korisnike	64
Suradnja knjižnica zavičajnih muzeja sa srodnim ustanovama	67
Službe i usluge za korisnike informacijskih izvora na Internetu	70

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	73
Bilješke	74
KOMUNIKACIJSKA FUNKCIJA KNJIŽNICE I KNJIŽNIČNIH JEDINICA ZAVIČAJNE BAŠTINE U ZAVIČAJNIM MUZEJIMA	78
IZLOŽBENA DJELATNOST	78
Definicija i tipologija muzejskih izložaba	78
Knjižnična jedinica zavičajne baštine u stalnom postavu zavičajnog muzeja	79
Knjižnične jedinice zavičajne baštine u povremenim izložbenim djelatnostima zavičajnih muzeja	88
ULOGA KNJIŽNIČNIH JEDINICA ZAVIČAJNE BAŠTINE U IZDAVAČKOJ DJELATNOSTI ZAVIČAJNIH MUZEJA	93
Uloga muzejske izdavačke djelatnosti u muzejskoj komunikaciji	93
Vrste, formalna i sadržajna obilježja muzejskih publikacija	98
Publiciranje zavičajne grade	101
ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	111
Bilješke	112
ZAKLJUČAK	116
CONCLUSION	119
LITERATURA	121
PRILOZI	129
Popis općih muzeja iz <i>Registra muzeja, galerija i zbirki u RH</i>	129
Popis knjižnica zavičajnih muzeja u Hrvatskoj (prema podacima iz <i>Registra muzeja, galerija i zbirku u RH; stanje u 2001. godini</i>)	131

TEORIJSKO- METODOLOŠKA ISHODIŠTA KNJIŽNIČNIH SLUŽBI I USLUGA U ZAVIČAJNOME MUZEJU

DEFINICIJA, SVRHA I DJELATNOST ZAVIČAJNIH MUZEJA

Definicija i tipologija muzeja

Međunarodni savjet muzeja (International Council of Museums - ICOM) prvu definiciju muzeja, prema kojoj je muzej svaka javna ustanova što je čine zbirke umjetničkoga, tehničkoga, znanstvenoga, povijesnoga ili arheološkog materijala, usvojio je 1946. godine. Muzejima se smatraju i zoološki ili botanički vrtovi, ali se iz kategorije muzeja isključuju knjižnice koje ne posjeduju prostor sa stalnom izložbom odnosno stalnim postavom.¹

Devedesetih godina ICOM je svoju listu muzeoloških ustanova proširio na prirodne, arheološke i etnografske spomenike i nalazišta, povijesne spomenike, ustanove koje sadržavaju i izlažu zbirke živih uzoraka biljaka i životinja (botanički vrtovi, akvariji i vivariji), znanstvene centre i planetarije, konzervatorske ustanove i izložbene galerije permanentno ustanovljene u knjižnicama i arhivima, prirodne rezervate, neprofitabilne ustanove ili organizacije koje se bave istraživanjem, obrazovanjem, obučavanjem, dokumentiranjem i drugim aktivnostima u relaciji s muzejima i muzeologijom, kao i ostale ustanove za koje Izvršni komitet ICOM-a

smatra da su takvog karaktera da se mogu smatrati muzejima.

Proširenom ICOM-ovom definicijom obuhvaćene su različite muzeološke institucije kojih je predmet interesa neki od oblika baštine.

To stajalište podržava i Tomislav Šola² smatrajući da je muzej, s obzirom na predmet svojega bavljenja, uz knjižnice, arhive, konzervatorsko-restauratorske ustanove, kazališta, film i televiziju jedna od temeljnih kulturnih ustanova koja se skrbi o baštini.

Prateći razvoj muzeja, kao i njegovu ulogu u društvu, ICOM je dograđivao svoju definiciju muzeja³, a posljednju definiciju, prihvaćenu u Stavangeru 1995. godine⁴, usvojio je i Hrvatski nacionalni komitet ICOM-a:

“1. Muzej je nekomercijalna, stalna ustanova u službi društva i njegova razvitka, otvorena javnosti, a prikuplja, konzervira, istražuje, priopćava i izlaže u svrhu proučavanja, naobrazbe i uživanja u materijalnim svjedočanstvima o ljudima i njihovoj okolini.”⁵

Muzej je definiran s obzirom na zadatke i ciljeve, a ne više s obzirom na materijal koji može sadržavati. Naime, muzej je ustanova koja ima zadatak prikupljanja, čuvanja, istraživanja i izlaganja zbirki i materijalne građe koju posjeduje te priopćavanja rezultata svojih istraživanja s osnovnom svrhom unapređivanja i razvoja društvene zajednice. Materijalom se gradom koristi isključivo za poučavanje, obrazovanje i pružanje užitka muzejskoj publici, bez materijalne koristi koju bi primao za uzvrat.

Englesko udruženje muzeja (Museums Association) na svojoj je godišnjoj generalnoj konferenciji (1998.) prihvatilo definiciju muzeja prema kojoj su oni ustanove koje skupljaju, čuvaju i čine

pristupačnima predmete i uzorke koje im je društvo povjerilo na trajnu pohranu. Ustanovljavaju se kako bi omogućivali ljudima istraživanje zbirke radi inspiracije, učenja ili užitka.⁶

Prema definiciji Engleskog udruženja muzeja, kao i prema definiciji ICOM-a, moguće je zaključiti da prevladava stajalište da su muzeji ustanove kojima je povjeren zadatak skupljanja, čuvanja te prezentiranja (priopćavanja i izlaganja) materijalnih svjedočanstava ljudskog bivstvovanja kroz povijest na određenome mjestu. Na prvom je mjestu istaknuta društvena relevantnost muzeja, odnosno uloga muzeja s obzirom na publiku i društvenu zajednicu u kojoj i za koju djeluju, i to tako da omogućuju i zadovoljavaju ljudske potrebe za istraživanjem, učenjem i uživanjem u predmetima baštine.

Koliko god su se definicije muzeja međusobno približile u tumačenju svrhe, nositelja i vrste djelatnosti, toliko stručnjaci ne nalaze jedinstvenu tipologiju muzeja. U stručnoj muzeološkoj literaturi pojavljuje se veći broj tipologija muzeja koje se međusobno razlikuju s obzirom na kriterije na temelju kojih je provedena tipologizacija.

UNESCO se u svome anketnom upitniku za potrebe izrade statistike svjetskih muzeja i srodnih institucija koristi dvjema klasifikacijama, i to prema kriterijima tematike izložbi i zbirke te prema kriteriju vlasništva ili upravljačke ovlasti.⁷

Istaknuti teoretičar muzeologije Pieter J. A. van Mensch navodi četiri postojeće tipologije muzeja utemeljene na kriterijima:

1. vrste predmeta (*subject matter*),
2. muzeoloških funkcija (*functions*),
3. organizacijske strukture muzeja (*organizational structures*),

4. institucionalnog odnosa s publikom (institutional relationships with public).⁸

Van Mensch je ustvrdio da su u praksi najčešće tipologije muzeja koje se temelje na kriteriju vrste muzejskih predmeta te u svojoj doktorskoj tezi zaključno predlaže ovakvu klasifikaciju muzeja:

A) multidisciplinarni (opći, enciklopedijski) muzeji;

B) specijalizirani muzeji

1. interdisciplinarni muzeji,
2. umjetnički muzeji i muzeji primijenjene umjetnosti,
3. arheološki i povijesni muzeji,
4. etnografski i kulturno-antropološki muzeji,
5. prirodoslovni muzeji i muzeji fizičke antropologije,
6. znanstveni i tehnički muzeji.⁹

Van Mensch razlikuje multidisciplinarnu od specijaliziranih muzeja s obzirom na muzejske predmete koje posjeduju, a koji su vezani ili za različite znanstvene discipline (A) ili samo jednu znanstvenu disciplinu (B) kao što su umjetnost ili primijenjena umjetnost, arheologija, povijest, etnografija, antropologija, prirodoslovlje, znanost i tehnologija. Multidisciplinarni muzeji mogu, naime, posjedovati nekoliko zbirke koje zasebno mogu činiti specijalizirani muzej. Interdisciplinarni muzeji kao vrsta specijaliziranih muzeja udružuju različite vrste predmeta u smislenu cjelinu.

Tipologija muzeja Ive Maroevića¹⁰ izradena za potrebe *Prijedloga mreže muzeja u Hrvatskoj* (1990.), prati van Menschovu klasifikaciju prema kriteriju vrste predmeta:

*Zgrada Samoborskog muzeja, Livadićeva 7, Samobor.
Fototeka Samoborskog muzeja*

A) opći muzeji;

B) specijalni muzeji

1. povijesni muzeji,
2. arheološki muzeji,
3. umjetnički muzeji,
4. etnografski muzeji,
5. prirodoslovni muzeji,
6. tehnički muzeji.

Ta tipologija održava stanje muzejske djelatnosti u Hrvatskoj u trenutku njezine izrade te je stoga razumljivo zašto ne navodi one vrste muzeja koje tada nisu bile zastupljene (interdisciplinarni, kulturno-antropološki, znanstveni muzeji).

Podjela na opće i specijalne muzeje provodila se i u prijašnjim hrvatskim muzeološkim tipologijama. *Prijedlog mreže muzejsko-galerijskih ustanova u SR Hrvatskoj* iz 1975. godine, primjerice, navodi nomenklaturu muzejskih ustanova na opće i specijalne. Opći muzeji koji

prikupljaju i muzejski obrađuju raznovrsne predmete, mogu biti (a) kompleksni ili (b) zavičajni.¹¹ Kompleksni muzeji raznovrsnu građu prikupljaju i obrađuju u manje ili više zasebnih specijaliziranih odjela koji se često odvajaju u zasebne specijalizirane muzejske ustanove. Prema Van Menschu, to bi bili multidisciplinarni muzeji. Zavičajni muzeji jedinstvenom obradom i prezentacijom muzejske građe određenog područja ilustriraju prirodu i društvo tog područja, odnosno zavičaja. Ti bi muzeji prema Van Menschu bili interdisciplinarni muzeji.

U središnjoj bazi podataka *Registar muzeja, galerija i zbirki Republike Hrvatske* koji se vodi i ažurira u Muzejskome dokumentacijskom centru (MDC-u), primjenjuje se tipologija koja se oslanja na navedene tipologije P. van Menscha i I. Maroevića, a prilagođena je potrebama vođenja i ažuriranja podataka o stanju

muzejsko-galerijskih ustanova u Hrvatskoj. U *Registru* se koristi raspored muzeja prema tipovima, i to:

1. opći muzeji,
2. specijalizirani muzeji
 - povijesni, arheološki, umjetnički, etnografski, prirodoslovni, tehnički, ostali,
3. muzejske zbirke
 - povijesne, arheološke, umjetničke, etnografske, prirodoslovne, tehničke, ostale,
4. stalne muzejske izložbe.

Kako navedena tipologija odražava stanje muzejske djelatnosti u Hrvatskoj, služila je i za izradu novog *Pravilnika o načinu i mjerilima za povezivanje u sustav muzeja RH* (1999.-2000.).¹² Sustav muzeja temelji se na podjeli muzeja prema tipu i vrsti, sukladno *Pravilniku o stručnim i tehničkim standardima za određivanje vrste muzeja, te muzeja i galerija unutar ustanova i drugih pravnih osoba, za njihov rad, kao i za smještaj i čuvanje muzejske građe i muzejske dokumentacije*. S obzirom na vrstu predmeta, pravilnici razlikuju opće i specijalizirane muzeje.

“Opći muzej ima najmanje tri muzejske zbirke koje se individualno mogu klasificirati kao specijalizirani muzeji, a predstavljaju kulturno-povijesni, umjetnički, tehničko-tehnološki i prirodni razvoj na području za koje je muzej osnovan (općina, grad, regija, županija, Republika Hrvatska).”¹³

Opći su muzeji, dakle, kompleksni muzeji čije se zbirke klasificiraju kao specijalizirani muzeji prema nekoj od temeljnih znanstvenih disciplina ili nekoj specifičnoj ljudskoj djelatnosti.

Kriterij teritorijalnosti kao tipološka odrednica u definiciji zavičajnih muzeja

Osim prema vrsti predmeta, u muzeološkoj se literaturi koristi i tipologija muzeja prema teritorijalnom načelu.

Timothy Ambrose i Crispin Paine u svom priručniku za rad u muzejima *Museum basics*, uz klasifikacije muzeja prema zbirkama, prema onome tko njima upravlja, publici koju uslužuju i načinu na koji izlažu svoje zbirke, navode i tipologiju prema teritorijalnom kriteriju (classified by the area they serve) prema kojoj razlikuju:

- a) nacionalne (*national*)
- b) regionalne (*regional*)
- c) lokalne (*local*) muzeje.¹⁴

Ambrose-Paine tipologija prihvaćena je i u prijedlogu hrvatskog *Pravilnika o stručnim i tehničkim standardima za određivanje vrste muzeja te muzeja i galerija unutar ustanova i drugih pravnih osoba, za njihov rad kao i za smještaj i čuvanje muzejske građe i muzejske dokumentacije* (1999.-2000.). Lokalnim muzejima obuhvaćeni su zavičajni, gradski i ostali muzeji na nižoj lokalnoj razini.¹⁵

Međutim, teritorijalno načelo, primijenjeno u nekadašnjim hrvatskim tipologijama muzeja, rezultiralo je terminološkom neujednačenošću i različitim podjelama.

Muzejski priručnik iz 1949. godine ima važno mjesto u istraživanju povijesti muzeološke teorije kao prvi priručnik namijenjen muzejskom osoblju bivše SFRJ, a govori upravo o ustroju i organizaciji zavičajnih muzeja. Navodi kategorizaciju muzeja prema (a) vrstama predmeta i karakteru zbirke, (b) načinu izlaganja i (c) teritorijalnom načelu.

Kategorizacija muzeja prema teritorijalnom načelu upućuje na razlikovanje “(...) po obuhvatu terena ili živilja sa koga i od koga prikupljaju materijal, čijem se proučavanju posvećuju”.¹⁶

Prema teritorijalnom načelu muzeji se dijele na:

- a) središnje ili centralne (obuhvaćaju cijelu državu ili pokrajinu),
- b) zavičajne (pokrajinske, područne i mjesne muzeje),
- c) muzeje gradova.

I ta, kao i Ambrose-Paineova tipologija, dijeli muzeje prema obuhvatu teritorija i hijerarhijskim razinama – od širega i većega prema užemu i manjemu.

Šezdesetih godina tom će se problematikom baviti i Verena Han. Ona produbljuje navedenu podjelu izdvajajući lokalne i regionalne muzeje koji se također razlikuju po obuhvatnosti teritorija, ali prema vrsti predmeta oba mogu biti kompleksnoga ili specijalnog tipa. Na osnovi takvog tumačenja, predložila je ovakvu tipologiju:

A) regionalni muzeji

A.1. kompleksni muzeji (musée du terroir, Heimatmuseum, Landesmuseum, zavičajni)

A.2. specijalni muzeji (musées monothemes)

B) lokalni muzeji

B.1. kompleksni muzeji (musée de la ville)

B.2. specijalni muzeji.

Kompleksni muzeji obrađuju prirodu u cjelini povijesnog razvoja, za razliku od specijalnih (monotematskih muzeja) koji se bave samo jednom temom što se može obrađivati prema različitim aspektima – društvenim, ekonomskim, povijesnim, tehnološkim, umjetničkim itd.¹⁷

Slična podjela razrađena je i u projektu *Standardi i normativi za muzejsku djelatnost* koji je proveden 1989. godine u Zavodu za proučavanje kulturnog razvitka. Stručnjaci iz galerija grada Zagreba, Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, Narodnog muzeja u Beogradu i MDC-a¹⁸ izradili su standarde na temelju već postojećih jugoslavenskih, inozemnih i međunarodnih standarda, propisa, zakona, preporuka, konvencija i sporazuma, a radi stvaranja mreže muzeja. S obzirom na kriterij teritorijalnosti, odnosno područje djelovanja muzeja (cijela

republika ili pokrajina, šira regija, općina) te podjelu na opće i specijalne muzeje, generirana je ovakva podjela:

- a) opći muzej ustanovljen za područje cijele republike ili pokrajine,
- b) specijalizirani muzej ustanovljen za područje republike ili pokrajine,
- c) opći muzej ustanovljen za više općina odnosno širu regiju,
- d) specijalizirani muzej ustanovljen za više općina odnosno širu regiju,
- e) općinski muzej.

I u toj tipologiji muzeja navodi se da muzeji, s obzirom na teritorijalno načelo mogu obuhvaćati šire ili uže područje, a prema vrsti predmeta mogu biti opći (ili kompleksni prema tipologiji V. Han) ili specijalni (monotematski) muzeji.

Zavičajni su muzeji (engl. homeland museum, folk museum, local history museum; njem. Heimatmuseum; franc. musée du terroir) prema navedenim tipologijama, a napose s obzirom na teritorijalno načelo, jedna od vrsta lokalnih muzeja.

Suvremeni teoretičar P. van Mensch čak ističe da lokalni muzeji nemaju sadržajnu specijalizaciju prema vrsti predmeta nego isključivo prema njihovu geografskom području.¹⁹

S obzirom na teritorij koji mogu pokrivati svojim muzejskim djelatnostima, lokalni odnosno zavičajni muzeji mogu biti:

- regionalni (engl. regional museum; njem. Regionalmuseum; franc. musée regional)
- mjesni (engl. local museum; njem. Ortsmuseum; franc. musée local)
- muzej grada (engl. municipal museum; njem. Stadtmuseum, städtische Museum; franc. musée municipal)
- muzej gradske četvrti (engl. community/neighbourhood museum;

*Zgrada Gradskog muzeja Požega, Matice hrvatske 1, Požega.
Presnimak iz Vodiča kroz knjižnice Požeško-slavonske županije*

njem. Nachbarschaftsmuseum; franc. musée de communauté).²⁰

Definiranje i razlikovanje navedenih vrsta muzeja usko je vezano za određenje teritorija koje muzeji pokrivaju svojom građom i djelatnostima, kao i za definiranje pojmova što ih sadržavaju u nazivu.

Zavičajni muzej u svojem nazivu sadržava riječ "zavičaj", koja je u rječnicima hrvatskog jezika višeznačno definirana, što usložnjava tumačenje samoga pojma odnosno utvrđivanje granica obasezanja.

Naime, u *Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* u izdanju JAZU (1975.), pod natuknicom "zavičaj" navode se tri značenja:

- a) isto što i običaj, navičaj, navika,
- b) isto što i postojbina, domaja, domovina
- c) isto što i kraj, predjel.²¹

U *Rječniku hrvatskoga jezika* (1994.) zavičaj se definira kao mjesto rođenja, tj. rodni kraj.²² Je li zavičaj pri tome ulica, gradska četvrt, mjesto, grad, uža ili šira okolica, cijela pokrajina itd., može ovisiti o osobnom stavu svakog pojedinca prema svojem zavičaju.

Srna Vuković-Mottl, začetnica teorijskog proučavanja knjižnične zavičajne baštine u Hrvatskoj, navodi da se tumačenje riječi "zavičaj" može definirati i kao širi pojam koji obuhvaća i mjesto gdje je pojedinac stalno nastanjen, gdje živi i radi iako se tu nije rodio.²³

Bez obzira na pojedinačne stavove u tumačenju riječi zavičaj, zavičajni muzeji trebaju odrediti granice teritorija koji će pokrivati svojom građom i djelatnostima. Pri tome kao ishodište mogu prihvatiti geografske, prirodne, gospodarske, socijalne, povijesne ili administrativne odrednice.

U tom kontekstu zanimljiv je pristup Per-Uno Agrena, profesora na Sveučilištu

Umea, Švedska²⁴, koji navodi administrativni, socijalni i kulturni aspekt kao ishodišta za definiranje termina "region" ili "community" u muzejskom kontekstu. Oba pojma sadržavaju prostorni i geografski koncept, a demonstriraju se prostorom na zemljovidu. Njihove granice mogu biti prirodne ili administrativne, koje su (često) promjenjive. P.-U. Agren smatra da geografski (administrativni) prostor postaje socijalni (društveni) prostor kada je u njemu razvijen zajednički dijalekt, ustanovljena župa i središte bogoslužja, koji povezuju lokalno stanovništvo u mrežu međusobnih odnosa. Tijekom vremena ta se socijalna kohezija pojačava, a zajednički običaji i ustanovljena tradicija oblikuju kulturni prostor.

Primjenjujući ta tumačenja na pojam zavičaja, moglo bi se ustvrditi da se zavičaj može administrativno odrediti prostorom na zemljovidu, a karakterizirale bi ga određene socijalne i kulturne osobitosti. No ako se djelokrug muzeja, odnosno teritorij određuje administrativnim granicama, tada je, kako naglašava Đurda Mesić, u određenju teritorija zavičaja potrebno "(...) uzeti u obzir sve administrativne promjene koje su u prošlosti neko naselje smještale u različite administrativne cjeline".²⁵

Vrijedan prilog toj raspravi razmišljanje je Margriet Lestraden, predsjednice ICOM-ova Međunarodnog komiteta za regionalne muzeje (ICOM International Committee for Regional Museums - ICR), koja, definirajući područje djelovanja regionalnih muzeja, donosi i definiciju regije.²⁶ Prema toj definiciji, regija se određuje kao manja teritorijalna jedinica, područje neke zemlje. Osnovno je obilježje regije, prema M. Lestraden, osobitost u smislu ukupnosti odlika koje čine iznimnost i jedinstvenost²⁷ određenoga teritorijalnog područja bez obzira na njegovu prostornu veličinu.

Osnovna je zadaća regionalnih muzeja istraživanje, očuvanje i razvijanje specifičnih osobitosti regije koju pokrivaju. Ista se definicija može primijeniti i za određenje pojma zavičaja i definiranje zavičajnih muzeja. Zavičajni muzeji su muzeji koji svojom građom i djelatnostima pokrivaju zavičaj kao teritorijalno područje određeno iznimnim i jedinstvenim odlikama. Primarna im je zadaća prezentiranje ukupnosti činjenica koje odražavaju identitet zavičaja.

Začeci tih teorija zamjetni su već i u *Muzejskom priručniku* iz 1949. godine²⁸ u kojemu su zavičajni muzeji definirani upravo s obzirom na osobitosti i prirodu zavičaja. Oni su kompleksni muzeji, što znači da sadržavaju više različitih zbirki s obzirom na vrstu predmeta (prirodoslovne, arheološke, povijesne, etnografske itd.), ali će istodobno njihov karakter biti pretežito arheološki ako je npr. područje koje pokrivaju bogato arheološkim nalazima.

Isto stajalište ponovit će i Verena Han u svojoj definiciji regionalnih muzeja:

“Regionalni muzej svojom temom pokriva jednu veću ili manju oblast koja u izvjesnom pogledu predstavlja geografsku, nekad i etničku, pa ekonomsko-društvenu i historijsko-kulturnu cjelinu. Muzeji ove vrste su kompleksni i specijalni.”²⁹

U navedenim definicijama navodi se da zavičajni, kao i regionalni muzeji, mogu biti kompleksni ili specijalizirani. Pri određenju zavičajnih muzeja kao specijaliziranih, upozoravalo se da obrađuju samo jednu temu, ali unutar određenih teritorijalnih granica, za razliku od kompleksnih zavičajnih muzeja koji raznovrsnom građom nastoje prezentirati cjelokupnost života u zavičaju.

Vrlo iscrpna definicija zavičajnih muzeja navedena je u *Prijedlogu mreže muzejsko-galerijskih ustanova u SR Hrvatskoj* iz 1975. godine:

“Zavičajni muzej predstavlja drugi vid tretiranja kompleksne muzejske građe. Kada se ta građa sistematizira i obradi kao izraz složenosti života i prirode na jednom području, kada ona stručnom i znanstvenom obradom ilustrira specifičnosti jedne regije i hod njezine povijesti, tada kompleksnost muzejske građe postaje element muzejskog izraza za obradu određene tematike. Time se podrazumijeva jedinstveni prikaz procesa razvoja prirode i društva od najstarijih vremena do danas na određenom geografskom području. Takve muzeje nazivamo kompleksnim muzejima lokalnog ili zavičajnog karaktera ili zavičajni muzej.”³⁰

U skladu s navedenim, zavičajni su muzeji kao vrsta lokalnih muzeja ustanovljeni na određenom teritoriju radi prikupljanja, čuvanja, istraživanja, priopćavanja i izlaganja građe vezane za taj teritorij. Područje zavičaja koji pokrivaju navedenim djelatnostima muzeji određuju prema administrativnim, geografskim, prirodnim, povijesnim, etničkim ili kulturnim odrednicama. Zavičajni su muzeji kompleksni (opći) muzeji koji skupljaju različite vrste predmeta u nastojanju da odražavaju ukupnost pojava i svu složenost života na određenom području (zavičaju), njegove iznimne i jedinstvene odlike. Kao takvi, mogu se nazivati i muzejima identiteta određenog zavičaja. Pojedini muzeji koji u nazivu imaju pridjev “zavičajni” ili djeluju na određenom području, mogu se ustrojivati da bi prezentirali neku specifičnost, osobitost teritorija (arheološku, etnografsku, gospodarsku i sl.), ali tada su to, s obzirom na navedene definicije, specijalizirani (monotematski) muzeji, a ne opći kompleksni zavičajni muzeji identiteta.

Svrha i djelatnost zavičajnih muzeja

U hrvatskom *Zakonu o muzejima* iz 1998. godine muzejska se djelatnost definira kao javna služba koju obavljaju muzeji kao ustanove te muzeji, galerije i zbirke unutar ustanova i drugih pravnih osoba prema uvjetima propisanim tim zakonom.

“Članak 5. Muzejska djelatnost obuhvaća: skupljanje, čuvanje, istraživanje civilizacijskih, kulturnih i prirodnih dobara te njihovu stručnu i znanstvenu obradu i sistematizaciju u zbirke, trajno zaštićivanje muzejske građe, muzejske dokumentacije, muzejskih lokaliteta i nalazišta, njihovo neposredno i posredno predočavanje javnosti putem stalnih i povremenih izložaba, te objavljivanjem podataka i spoznaja o muzejskoj građi i muzejskoj dokumentaciji putem stručnih, znanstvenih i drugih obavijesnih sredstava.”³¹

Svi navedeni oblici muzejskih djelatnosti u međusobnoj su uskoj vezi i trebali bi biti određeni pismenom izjavom o poslanju kojom muzej definira svrhu i ciljeve svoje djelatnosti. Izjavom o poslanju muzeji određuju što rade, za koga, kako djeluju, koje vrijednosti i standarde podržavaju.³² Za hrvatske muzeje ta je izjava interpolirana unutar statuta muzeja.

Prijedlog *Pravilnika o stručnim i tehničkim standardima za određivanje vrste muzej, za njihov rad kao i za smještaj i čuvanje muzejske građe i dokumentacije* uz navedene muzejske djelatnosti, obuhvaća i ove aktivnosti:

1. skupljanje muzejske građe,
2. obradu muzejske građe i dokumentacije,
3. zaštitu muzejske građe i dokumentacije,
4. reviziju i izlučivanje muzejske građe i dokumentacije,
5. dokumentaciju muzejske građe i dokumentacije,

6. istraživanje muzejske građe i dokumentacije,
7. prezentaciju muzejske građe i dokumentacije,
8. edukaciju i kulturnu akciju,
9. odnose s javnošću.³³

Navedene muzejske djelatnosti odnose se na sve vrste muzeja bez obzira na tip i vrstu, pa stoga i na zavičajne muzeje.

Antun Bauer naglašavao je da zavičajni muzeji osim općih zadataka zajedničkih svim muzejima imaju i svoje razradene specifične koncepcije. One izviru iz povijesnih, prirodnih, kulturnih, ekonomskih i drugih osobitosti teritorija koje zavičajni muzeji kao muzeji identiteta prepoznaju i izražavaju svojim djelatnostima. A. Bauer naglašava:

“Svaki zavičajni muzej mora imati akcent na specifičnim zbirkama koje daju određenu fizionomiju tom muzeju, a nastaju kao rezultat istraživačkog rada na terenu, ilustriraju specifičnost kraja i historijskih zbivanja na terenu djelovanja muzeja. Sam teren određuje strukturu i zadatke muzeja, područja, tematiku, opseg sabiranja i područje sabiranja specifične dokumentacije koja zasijeca u djelokrug rada dotičnog muzeja. Baš tu je i najveća vrijednost ovakvih muzeja i njihov najznačajniji doprinos nauci i muzeologiji.”³⁴

Zavičajni muzeji svojom djelatnošću odražavaju ukupnost specifičnih i jedinstvenih odlika određenog teritorija koje kao dijelove svoje okoline nastoje sačuvati, posebno pred općim obilježjima. Primjerice, Gradski muzej Bakar (osnovan 1949. godine, trenutačno u obnovi zgrade i stalnoga muzejskog postava) svojim zbirkama čuva uspomenu na pomorce i brodovlasnike nekada bogate i važne pomorske luke Bakar. Zavičajni muzej Varaždinske Toplice svojim osnutkom

*Dr. Antun Bauer u knjižnici MDC-a, 1994. (slijeva: mr. sc. Branka Šulc, dr. Antun Bauer, mr. sc. Snježana Radovanlija Mileusnić).
Fototeka MDC-a.*

(1937. godine) i dosadašnjim djelovanjem usko je vezan, kao i sam grad Varaždinske Toplice, uz izvor termalne vode koja se još od Rimskog Carstva iskorištavala za liječenje ljudi. Muzej stoga ima i jedinstvenu i vrijednu balneološku muzejsku zbirku.

Jacques Perot, predsjednik ICOM-a, svrhu regionalnih muzeja prepoznaje u njihovoj vitalnoj ulozi koju imaju u razvoju i zaštiti povijesti, kulture i okruženja njegovih stanovnika.³⁵

Margriet Lestraden navodi podatak (za 1998. godinu) o 16.000 regionalnih muzeja³⁶ kao najzastupljenije vrste muzeja u svijetu, a tumači ga njihovom uspješno ostvarenom svrhom koja se očituje u čuvanju ljudskih korijena nužnih za rast i razvoj, u stvaraju mostova između prošlosti i budućnosti, u omogućivanju razumi-

jevanja i poštovanja tradicionalnih vrijednosti i kulturno-povijesne baštine.

Švedsko Udruženje regionalnih muzeja (The Council of Regional Museums) u svojoj definiciji regionalnih muzeja³⁷ iznosi njihovu svrhu i zadatke, koji se očituju u istraživanju i dokumentiranju cjelokupnog života ljudi na određenom području, njegova prirodnog okoliša, povijesti, kulturne baštine, svakodnevnog života, umjetničkoga i narodnog stvaralaštva. Zadaće regionalnih muzeja obuhvaćaju i skrb o povijesnim lokalitetima, spomenicima i gradevinama, ali i dokumentiranje sadašnjeg vremena te prikupljanje grade i informacija suvremenog doba.

T. Šola naglašava da suvremeni muzeji ne bi trebali svoje djelatnosti ograničiti samo

na skrb o baštini i njezino komuniciranje. Muzeji bi, naime, trebali pomoći u razumijevanju identiteta kao etičke obveze zajednice i pojedinca, podići razinu estetskog iskustva i potreba.³⁸

Te suvremene zadaće i svrha zavičajnih muzeja postupno su se izgrađivale na temelju prvih muzeoloških tumačenja, kao i potreba zajednice u kojoj djeluju, s kojom surađuju i za koju rade. Tako je u *Muzejskom priručniku* iz 1949. godine naglašeno da su zavičajni muzeji, za razliku od središnjih specijaliziranih muzeja, ponajprije kulturno-prosvjetne ustanove, a tek sekundarno znanstvene. Oni prije svega teže svestranom upoznavanju i prikazivanju određenog teritorija.

“Zadatak zavičajnog (pokrajinskog, oblasnog odnosno mesnog) muzeja jeste, pre svega, da prikuplja, čuva i populariše kulturno-istorijske vrednosti, prirodnjačke retkosti i bogatstva određenog kraja ili mesta. Prikupljeni predmeti, dokumenti i podaci daju građu za prikazivanje prirodnog bogatstva i lepote nekoga kraja, geografskog položaja, privrednog i društvenog razvoja, razvitka materijalne kulture i umetnosti u tome kraju, kao i lokalnog doprinosa Oslobođilačkoj borbi, obnovi i izgradnji naše zemlje.”³⁹

Iz današnje perspektive, kulturno-obrazovni zadaci zavičajnih muzeja ne bi trebali isključiti ni znanstveni rad ako ga muzej svojom građom može omogućiti. Štoviše, u suvremenom poimanju zavičajnih muzeja želje i potrebe muzejskih korisnika bitno utječu na djelovanje i zadatke muzeja.

Pitanju tematski neodređenih kompleksnih muzeja posebna se pozornost pridavala pedesetih godina 20. stoljeća. Na savjetovanju muzejskih djelatnika Jugoslavije (Beograd, 1949.) proširena je

definicija iz *Priručnika* i donesena opća tematska shema zavičajnih muzeja koja se može sažeti na “(...) priroda i društvo kraja nekad i danas”.⁴⁰

Već sljedeće godine Antun Bauer je u slopu serije *Muzejski arhiv: građa za muzeologiju* pripremio publikaciju s naslovom *Predlog za reorganizaciju muzeja: zavičajni muzeji*, u koji je ponovno istaknuo muzeje koji, za razliku od specijalnih muzeja (koji skupljaju, obrađuju i izlažu građu vezanu uz jednu društvenu ili prirodnu znanost), sadrže heterogenu građu i nazivaju se kompleksnim muzejima.

U publikaciji je navedena zadaća i definiran naziv kompleksnih muzeja:

“(...) muzej kulturno-historijskog značaja sa zadatkom da sakuplja, čuva i izlaže predmete kojima će ilustrovati i dokumentovati teme koje su vezane uz životni razvoj ljudske zajednice na određenom teritoriju.”⁴¹

Za kompleksne muzeje čiji je zadatak prikazati prirodu i ekonomiju kraja, razvoj društva i ideologija predložen je skupni naziv - zavičajni muzeji. Zavičajni muzeji trebaju skupljati građu koja će prikazati prirodna obilježja kraja te rezultate materijalne i duhovne kulture na određenom području, što znači da će prikupljati, obrađivati i izlagati prirodoslovne, arheološke, etnografske, numizmatičke, bibliografske, arhivske i druge najtipičnije predmete važne za određeno područje u pojedinome povijesnom razdoblju. Ta muzejska građa treba služiti prezentaciji ekonomske, političke i kulturne povijesti određenog područja, što čini etničku, ekonomsku, kulturnu i političku cjelovitost teritorijalne jedinice.

Već je *Prijedlogom* iz 1950. godine muzej građa naveden kao jedan od zavičajnih

muzeja. Težilo se postavljanju općih načela rada i djelovanja te vrste lokalnih muzeja: "Zadatak muzeja grada je da sakuplja, naučno obrađuje, čuva i izlaže predmete, koji će u izložbenom sklopu naučno dokumentarno ilustrovati životni razvoj ljudskog naselja na određenom teritoriju."⁴²

Posebno je naglašena terminološka razlika između muzeja grada i gradskog muzeja. Naime, muzeji su se nazivali gradskima kada se izražavala njihova pripadnost, tj. kada su bili u vlasništvu gradske uprave. Muzej grada bio je naziv za muzeje koji prikazuju ekonomsku, društveno-političku i kulturnu povijest grada i njegove uže okolice jer je svaki grad djelovao na svoje uže područje, kao što je i ono djelovalo na njega. U određivanju djelokruga muzeja grada, koji varira od grada do grada, u obzir se uzimaju geografske odrednice, ekonomski činitelji (povezanost grada i njegove uže okolice), vojno-političke odrednice te administrativno-teritorijalna podjela.

U drugom svom (nepubliciranom) radu *Muzej grada* (1956.), Antun Bauer također naglašava terminološku razliku između pojmova "muzej grada" i "gradski muzej". No, on ih ponešto drugačije definira. Gradski muzeji "treba da budu muzeji zavičajnog tipa, kompleksni muzeji i treba da obuhvate cijelu muzeološku problematiku kraja". Za razliku od njih, muzej grada je "muzej koji monografski obrađuje prošlost dotičnog grada. Ovom muzeju je zadatak da obrađuje isključivo samo dotični grad, njegovo područje, njegovu prošlost, kulturu, ljude, da čuva kulturnu baštinu toga grada".⁴³

U suvremenom poimanju gradskih muzeja težište je bilo na kontekstualizaciji muzejske građe, tj. na transformiranju zbirke ustrojenih prema vrstama predmeta

Julije Kempf u radnoj sobi i knjižnici Gradskog muzeja Požege, 1906. god.

Fototeka Gradskog muzeja Požege

u zbirke pojedinih povijesnih razdoblja.⁴⁴ Željka Kolveshi ističe da, paralelno s poimanjem grada kao "najviše kreacije civilizacije", gradski muzeji postaju muzeji današnjice:

"Gradski muzeji dio su promjenjiva urbanog pejzaža i zato moraju pronaći svoje pravo mjesto u odnosu na njihovu novu zadaću i novu publiku, stojeći pred izazovima ulaska u novo tisućljeće. Muzeji koji govore o gradovima sada moraju također govoriti, odnosno obraćati se gradovima."⁴⁵

Bez obzira na terminološke nedosljednosti, muzej grada, odnosno gradski muzej, s obzirom na svoju građu i djelatnost, a u skladu sa suvremenim poimanjem njegovih zadaća i ciljeva, to je opći zavičajni muzej

kojemu je teritorijalno određenje zavičaja suženo na grad odnosno na grad i njegovu užu okolicu.

Opisane terminološke nedosljednosti postoje i danas. Naime, u nazivima mnogih zavičajnih muzeja u Hrvatskoj nije određen teritorij koji pokrivaju svojim muzejskim djelatnostima. Na primjer, u Požegi je 1924. godine osnovan muzej s nazivom Gradski prosvjetno-kulturni muzej. On u svome dugogodišnjem djelovanju mijenja naziv u Muzej Požeške kotline (1967. godine), a kasnije u Gradski muzej Požega (od 1990.). Promjena naziva muzeja u kojemu se područje Požeške kotline sužava na grad nije povezana s promjenom u skupljačkoj i nabavnoj politici muzeja nego je administrativne naravi i ovisi o jedinici lokalne uprave koja financira rad muzeja. Također, opći muzeji kao što su Zavičajni muzej Poreštine u Poreču ili Zavičajni muzej Buzet, određuju se kao gradski muzeji, a Muzej grada Rijeke ili Gradski muzej Nova Gradiška odredili su se kao zavičajni muzeji, što je u nesuglasju s njihovim nazivima kojima se određuju kao gradski muzeji. Muzeji uopće ne moraju nazivima upućivati na vrstu kojoj pripadaju, a da svojim zbirkama i poslanjem djeluju kao muzeji zavičajnog tipa (npr. Narodni muzej Labin).

Iz navedenoga je očita česta terminološka nedosljednost, kako u imenovanju, tako i u definiranju zavičajnih muzeja. Cjeloviti popis svih hrvatskih općih muzeja koji obuhvaća gradske, zavičajne i regionalne muzeje, sadržan je u prilogu broj 1. Izraden je na temelju podataka iz MDC-ova *Registra muzeja, galerija i zbirki Republike Hrvatske* i odnosi se na stanje u 2001. godini.

Uz određivanje svrhe i rada zavičajnih muzeja često se vežu termini *lokalna povijest*, *povijest zavičaja* (engl. local

history, njem. Ortsgeschichte, franc. histoire locale)⁴⁶ i *lokalne studije* (engl. local studies).

U *Art & Architecture Thesaurusu* termin (deskriptor) *lokalna povijest* ("local history") definiran je kao grana povijesti koja se bavi istraživanjem lokalnih predmeta s obzirom na njihovu tematiku i izvor. Veže se uz određenu užu okolinu, zajednicu, pokrajinu ili neku drugu teritorijalnu cjelinu.⁴⁷

Lokalne studije bave se proučavanjem lokalnog okruženja sa svih aspekata, uključujući geologiju, paleontologiju, klimatologiju, prirodoslovlje itd., kao i svim tipovima ljudskih postignuća u tom okruženju, kako u prošlosti, tako i u sadašnjosti.

Za istraživanje kulturnog naslijeđa, a napose u svjetlu današnjih kulturnih trendova i uloge novih informacijskih tehnologija, zanimljivo je stajalište Faye Phillipsa, koji u svojoj definiciji lokalne povijesti⁴⁸ naglašava da lokalna povijest proučava povijest od manjega prema većemu, od pojedinačnoga prema općem, od nižega prema višemu. Istraživanjem lokalnoga doseže se globalno.

Na osnovi navedenoga moguće je zaključiti da lokalni muzeji, dakle i zavičajni muzeji, muzejski stručnjaci i muzejski korisnici svoju pozornost usmjeravaju na proučavanje lokalne zajednice i njezine materijalne i duhovne kulture. Lokalne studije omogućuju sve ustanove koje skupljaju zavičajnu građu, pa važnu ulogu ima suradnja lokalnih muzeja s ostalim ustanovama i pojedincima koji takvu građu posjeduju.

Na to je posebno upozoravala Đurđa Mesić⁴⁹ ističući nužnost suradnje narodnih knjižnica s muzejima, povijesnim udrugama i arhivima, odnosno sa svima koji skupljaju i pohranjuju zavičajnu građu.

Naglasak je pritom stavljala na građu koja omogućuje lokalne studije, a ne na mjesto gdje je građa fizički smještena. Stoga u prvi plan dolazi uspostavljanje suradnje ustanova i pojedinaca koji ih posjeduju kako bi se korisniku pružila cjelovita informacija o tome gdje može pronaći dokument koji je relevantan za potrebe njegova istraživanja, znanstvenog rada i sl. Tako će se svrha zavičajnih muzeja, s obzirom na omogućivanje lokalnih studija, u potpunosti ostvariti.

Uz lokalne studije, zavičajne su zbirke izvorišta i za proučavanje društvene povijesti (social history), odnosno društveno-povijesne studije.

Disciplina društvene povijesti vrlo je mlada i njezino uvođenje u muzeje još je rijedak fenomen.⁵⁰ Muzeji društvene povijesti usko surađuju sa zajednicom, prikazujući svakodnevni život ljudi na određenom teritoriju. Područje istraživanja muzejskih djelatnika jest ljudsko iskustvo u društvenim promjenama. Izvorišta za proučavanje društvenih tema (poput

političke, vojne, intelektualne, “ženske” i sličnih povijesti), temelji se na povijesnoj zavičajnoj građi. Na primjer, odjeća koja je sastavni dio svakidašnjeg života pojedinaca izvor je različitih spoznaja o društvenim, ekonomskim ili umjetničkim trendovima kroz povijest na određenom području.

Povjesničari svoje spoznaje nastale istraživanjem muzejskih predmeta upotpunjuju i spoznajama o realnom okruženju (kontekstu) iz kojega su izdvojeni, kao i s nematerijalnim izvorima spoznaja poput pučkih vjerovanja, običaja, navika ili sjećanja. Tu su, naravno, i pisani dokumenti, tiskana građa, mape, fotografije i film, crteži i slike.

John G. Rhodes⁵¹ naglašava da kustos lokalnopovijesne zbirke mora njegovati blizak odnos s lokalnim stanovništvom kako bi mu ono pružilo nužnu pomoć u rekonstruiranju i dokumentiranju života i društvene povijesti. Zajednica (community) nije samo tema muzejskog kolekcioniranja i istraživanja nego i prvi i osnovni izvor predmeta i informacija. Medusobni odnos kustosa i zajednice čini neraskidivo jedinstvo, kao što bi i lokalni muzej trebao biti njezin sastavni dio.

Uspostavljanje pozitivnih odnosa između muzeja i publike te podržavanje osjećaja pripadnosti i prepoznavanja određene lokalne zajednice jedan je od ciljeva svih lokalnih i zavičajnih muzeja. Taj osjećaj pripadnosti zavičaju opisala je Vesna Burić, voditeljica najveće hrvatske muzejske zavičajne knjižnice u Muzeju Slavonije u Osijeku: “(...) imati nešto drago i svoje, izabiranjem iz dohvativog, sakupljeno za čuvanje i korištenje, za podsjećanje i dokazivanje prošloga, za uspostavljanje veza prošlog preko sadašnjeg do budućeg”.⁵²

Moguće je, dakle, zaključiti da se svrha zavičajnih muzeja razumijeva u sve-

Knjižnica Muzeja Slavonije u Osijeku kao “muzej knjige”.

Snimio: Tvrtko Kralik; Fototeka Muzeja Slavonije u Osijeku

obuhvatnom prikupljanju, istraživanju, dokumentiranju, čuvanju i zaštiti te komuniciranju prirodnih, društveno-povijesnih, folklornih, kulturnih, umjetničkih i drugih specifičnosti iz prošlosti i sadašnjosti određenog teritorija kao doprinos upoznavanju, razumijevanju i poštovanju te obrazovanju lokalne zajednice u kojoj djeluju, ali i druge muzejske publike. Ta vrsta muzeja aktivno sudjeluje u spoznavanju i očuvanju zavičajnog identiteta. Zavičajni muzeji svoju svrhu ostvaruju i u omogućivanju lokalnopovijesnih i društveno-povijesnih studija, kao i svih ostalih stručnih i znanstvenih istraživanja uspostavljanjem i njegovanjem suradnje sa srodnim ustanovama i zajednicom kojoj služe. Nastoje prepoznati i zadovoljiti različite želje i potrebe svoje publike, ugrađujući ih u svoju osnovnu djelatnost.

MUZEJSKI PREDMETI I ZBIRKE ZAVIČAJNIH MUZEJA

Definicija i vrste muzejskih predmeta

Muzejski predmet je predmet pokretne kulturne baštine⁵³ koji se čuva u muzejima. Proces prepoznavanja, odabira i izdvajanja predmeta iz njihova okruženja te prijenos i uvrštavanje u muzejski prostor teme su mnogih muzeoloških studija i rasprava, a njihov praktični smisao potanko je opisao Ervin Dubrović u predgovoru knjige o novim akvizicijama Muzeja grada Rijeke: "Trebalo pronaći i prepoznati muzejski predmet, najčešće ga treba restaurirati ili čak rekonstruirati iz neuglednih ostataka, potom mu pronaći pravo mjesto i uključiti ga u novi, muzejski život. Treba skinuti brojne naslage što zamagljuje i potiskuju izvorno značenje i smisao predmeta, pronaći ono što iz predmeta zrači i što nas

izravno povezuje s ljudima koji su živjeli u nekim drugim razdobljima povijesti i koji su gledali, držali u ruci i koristili taj isti predmet."⁵⁴

Zbynek Z. Stransky⁵⁵ naglašava da izborom i izdvajanjem objekata iz stvarnosti u kojoj bi oni prije ili kasnije iščezli čovjek želi zadržati prolaznost stvarnosti, makar u njezinim elementima koji su autentični i nezamjenjivi.

G. E. Burcaw u knjizi *Introduction to museum work* muzejski predmet definira kao bilo koji trodimenzionalni predmet materijalne kulture (*artifact*), ali i kao organski prirodni element (*naturalia*).⁵⁶

Peter J. A. Mensch muzejski predmet također definira kao bilo koji element prirode i materijalne kulture koji se smatra važnim da bi se sačuvao ili *in situ* (na mjestu nalaza) ili *ex situ* (izvan mjesta), odnosno pomoću muzejske dokumentacije.⁵⁷

U publikaciji MDC-a *Dokumentacija i klasifikacija muzejskih i galerijskih predmeta*, muzejski se predmeti dijele na ovaj način:

- A - dvodimenzionalni
- B - trodimenzionalni
- C - životinje
- D - materijalni izvori.⁵⁸

Tomislav Šola ističe da je "muzejski predmet sve što može sudjelovati u kreaciji i transferu poruke".⁵⁹ Takvim definiranjem muzejskog predmeta pozornost se usmjerava s određenja njegove vrste ili podrijetla na njegovo značenje. Drugim riječima, nije važan nositelj poruke već poruka koja se prenosi.

U navedenim definicijama, muzejskim se predmetom smatra velik raspon predmeta koji mogu biti dvodimenzionalni, trodimenzionalni, životinjskoga ili

Primjer starog knjižnog uveza iz Zbirke starih knjiga Gradskog muzeja Varaždin.

Fototeka Gradskog muzeja Varaždin

prirodnog podrijetla, a koji ne moraju biti nužno smješteni u muzeju kao zgradi već i u nekom drugom obliku muzeološke institucije *in situ*, odnosno na mjestu gdje su pronađeni ili kamo pripadaju svojim prvotnim podrijetlom. Da bi nosio pridjev "muzejski", predmet treba prepoznati po nekim njegovim obilježjima te iščitati njegovo značenje i poruke.

Z. Stransky osnovno obilježje muzejskog predmeta (muzealije) naziva muzealnošću. Muzealnost je ovisna o kvaliteti muzejskih predmeta.

"Muzealni predmet sabiranja kojemu se može dokazati da nosi obilježja mu-

zealnosti nazivam pojmom Muzealie. Na temelju otkrivanja i pronalaženja muzealnosti, može se muzealni predmet sabiranja razlikovati kao objekt koji se selektira iz totaliziranosti pojave, jer je pretpostavka njegove muzealnosti bila definirana."⁶⁰

Upravo po tom obilježju pojedini se predmet izdvaja i imenuje muzejskim.

I u muzeološkoj teoriji Ive Maroevića muzealnost je osnovno svojstvo muzejskog predmeta. Utvrđuje se muzeološkim istraživanjem koje se može (prema Ivi Maroeviću) grafički prikazati pomoću kruga u kojemu jedan njegov osjenčani isječak pokazuje polje muzealne određenosti, a drugi, prazni, polje muzealne neodređenosti. Igor Maroević predlaže grafički prikaz pomoću koordinatnog sustava u kojemu i polje muzealne određenosti i muzealne neodređenosti tendiraju besko-

načnosti.⁶¹ Oba tumačenja upućuju na to da je utvrđivanje muzealnosti proces koji traje bez određenog kraja.

Želimir Laszlo ističe presudnu čovjekovu ulogu u procesu muzealizacije, odnosno u dodjeljivanju svojstva muzealnosti određenim predmetima.

"Predmeti su u stvarnosti ono što jesu, a postaju muzealije našom aktivnošću. Drugim riječima, svojstvo muzealnosti nije ontološki utemeljeno u predmetu pa ga mi onda otkrivamo u spoznajnom procesu, nego je obratno. Predmeti su predmeti takvi kakvi jesu, a muzealizacijom im pridajemo

Primjer bogato ilustriranih starih knjižnih jedinica.

Snimila: Spomenka Težak; Fototeka Gradskog muzeja Varaždin

svojstvo muzealnosti koje onda postoji dok postoji čovjek i s njim proces muzealizacije.”⁶²

Tu tezu o aktivnoj i presudnoj ulozi čovjeka u procesu muzealizacije zastupat će i I. Maroević:

“Čovjek (kustos, sabirač, istraživač, amater i dr.) otkriva i daje svojstvo muzealnosti materijalnim predmetima. On traga za muzealnosti u različitim procesima vrednovanja i tumačenja predmeta.”⁶³ Odnos čovjeka i predmeta u muzeju trajni je izazov koji se neprestano obogaćuje novim iskustvima i spoznajama koje se potom muzejskim oblicima prezentacije trans-

feriraju široj javnosti pružajući im mogućnost učenja i razonode.

Dakle, svaki predmet u svijetu koji nas okružuje jest potencijalna muzealija. Muzeološki je izbor kreativan proces unutar kojega muzeolozi odlučuju koji su predmeti dokaz i tipičan primjerak određenih društvenih vrijednosti, svjedočanstvo vremena i prostora. Već zbog činjenice da suvremenici izabiru predmete i provode proces muzealizacije, muzejski predmet nije samo dokument prošlosti nego i dokument sadašnjosti. Izdvajanjem predmeta iz svakodnevice olakšava se posao budućim naraštajima u interpretaciji sadašnjeg trenutka.

Ivo Maroević primjenjuje temeljnu semiološku analizu znaka u definiranju muzejskih predmeta;

“Muzejski predmet možemo analizirati poput znaka i, prenijevši osnovne odrednice znaka (nosilac oznake, oznaka, označeno) na muzejski predmet, istovremeno govoriti o tri njegova sastavna dijela koji ga identificiraju. To su materijal, oblik i značenje. Upravo jedinstvo tih triju elemenata, kod čega značenje određuje muzealnost, čini predmet muzejskim predmetom.”⁶⁴

Prema I. Maroeviću, osobitosti imanentne muzejskom predmetu jesu materijal od kojega je predmet načinjen i tehnologija obrade materijala pomoću koje je predmet nastao (m), njegov oblik i izgled (o) te njegovo značenje (z), odnosno njegova socijalna funkcija, uporabna vrijednost i ostala nematerijalna obilježja. Pojedinačnim pristupom materijalu, obliku i značenju predmeta dolazi se do definicije muzejskog predmeta (muzealije) kao zbroja značenja.

U skladu s navedenim, predmet zavičajnog muzeja može biti bilo koji dvodimenzionalni ili trodimenzionalni predmet životinjskoga ili prirodnog podrijetla, koji je prema svojem nalazu, nastanku,

upotrebi, proizvodnji i sl. dio zavičajne baštine. Prepoznat u svome prirodnom okruženju, predmet u procesu muzealizacije postaje muzealija koja je zbrojem svojih značenja vezana za određeni teritorij, odnosno zavičaj.

Muzejskim predmetima mogu biti predmeti po svojim nematerijalnim svojstvima neponovljivosti, izvornosti, reprezentativnosti, rijetkost ili umjetničke vrijednosti, ali i zbog svoje pripadnosti određenoj osobi koja je u zavičaju rođena, radila i živjela, odnosno svi predmeti koji određuju identitet određenog lokaliteta - zavičaja.

Knjižnična jedinica zavičajne baštine kao muzejski predmet

Svoj model semiološke interpretacije muzejskog predmeta Ivo Maroević primjenjuje za definiranje specifičnosti predmeta pokretne kulturne baštine koji se čuvaju u muzejima, arhivima i knjižnicama. Te specifičnosti prikazao je tablicom⁶⁵ u kojoj označava veću odnosno manju važnost značenja (z), materijala (m) i oblika (o) predmeta kulturne baštine u muzejima, arhivima i knjižnicama:

Tablica: Važnost materijala, oblika i značenja predmeta kulturne baštine u muzejima, arhivima i knjižnicama prema Ivi Maroeviću

Manje važno	Ustanova	Važno
-	muzej	m, z, o
o	arhiv	m, z
m, o	knjižnica	z

Za predmete kulturne baštine u muzejima jednako su važne sve tri komponente – materijal, značenje i oblik, u arhivima su važni materijal i značenje, dok je u knjižnicama bitno samo značenje koje predmet njihova bavljenja nosi. U skladu s navedenim tumačenjem Ive Maroevića, ako se neka knjižnična jedinica nalazi i u

Rukopisi Marka Marulića u katalogu izložbe "Split Marulićeva doba" (Muzej grada Splita 2002.).

Iz zbirke kataloga izložaba knjižnica MDC-a.

muzeju, a ne samo u knjižnici, jednako su joj važne sve tri komponente koje ju čine muzealijom, dakle i njezin materijal, i oblik, i značenje.

Friedrich Waidacher sličnost između muzeja, arhiva i knjižnica vidi u njihovu čuvanju pamćenja. Ali napominje:

"(...) samo muzej je taj, prema definiciji, koji čuva pamćenje sadržano u predmetima ili pridruženo predmetima. Po tome je muzej kao takav temeljno različit od svih drugih ustanova koje služe sličnoj svrsi".⁶⁶

Waidacher nadalje navodi da arhivi i knjižnice rade (po pravilu) s bilješkama koje se mogu u nedogled umnožavati, a da ne izgube svoj značaj. Njihov zadatak (najčešće) nije očuvanje materijalnog identiteta već nepredmetnog sadržaja.

Iako zakon ne gubi na svojoj pravovaljanosti bez obzira na to je li otisnut

na papiru ili pohranjen u elektroničkoj bazi podataka, a umjetnička se vrijednost određene pjesme ne mijenja ako je umnožena u stotine tisuća jeftinih džepnih knjiga, medij prijenosa značenja, poruke, njegov materijal i oblik ipak nije potpuno i uvijek nevažan. To stajalište zastupa i I. Maroević naglašavajući da osobito vrijedne stare knjige nose značenje muzejskog predmeta i podjednako su važne sve tri njihove komponente.⁶⁷

Osim starih knjiga - rariteta, s obzirom na medij, njegov materijal i oblik, način i tehnologiju te mjesto izrade, autora ili slično, knjiga odnosno publikacija može biti prepoznata kao rijetkost, umjetnička vrijednost, original ili pak može poprimiti karakteristike specifičnosti za određeno mjesto, vrijeme, ljude, događaje i sl.

U zavičajnome muzeju predmet kulturne baštine, odnosno svaki materijalni medij na kojemu je vizualnim, auditivnim ili taktilnim simbolima oblikovan skup misli i/ili osjećaja⁶⁸, imenovat će se knjižničnom jedinicom zavičajne baštine. Takvi se predmeti prikupljaju zbog njihova sadržaja i niza zavičajnih informacija, ali se velika pozornost pridaje očuvanju njihova materijalnog identiteta.

F. Waidacher nadalje navodi da su predmeti u muzejima (za razliku od onih u arhivima i knjižnicama) jedinstveni i u svakom pojedinačnom slučaju posjeduju svoje ontičko obilježje. Svaki pojedini muzejski predmet ima životnu priču ispričanu svojom materijalnom vrijednošću te izvanjski pripisanim značenjima.

No ako svaka šalica proizvedena serijski u tisuće primjeraka ima svoje ontičko obilježje kao muzejski predmet, zašto to ne bi bila i knjiga tiskana u tisuću primjeraka? Naime, bez obzira na mogućnost neograničenoga i različitog umnožavanja poruka

"Nova ricsolovnica ilirisko-francezka", 1812. iz Zbirke starih knjiga Zavičajnog muzeja Rovinj. Fototeka Zavičajnog muzeja grada Rovinja

i informacija na različitim medijima i u različitim oblicima, uvijek postoji samo jedan original, prvi ili jedini tiskani primjerak, jedini ili jedan od malobrojnih sačuvanih primjeraka (uopće ili na određenom teritoriju), samo jedan primjerak koji je pripadao nekoj određenoj osobi. Jedinstvenost koju knjižnična jedinica može poprimiti svojim trajanjem u vremenu i prostoru dovoljno je opravdanje da joj se ne umanjuje i ne oduzima važnost ni mogućnost da bude muzejskim predmetom. Osim nematerijalnih poruka i informacija te svoga značenja, knjižnične jedinice mogu poprimiti različite nematerijalne odrednice koje im može dodijeliti čovjek. Naime, i sam Waidacher navodi da muzejskim predmetima (uz one koji su od

svoga početka postojali kao jedinstvena ostvarenja zbog svojih umjetničkih ili tehničkih osobitosti) mogu biti i oni predmeti koji su stekli status jedinstvenosti putem pojedinačne biografije i značenje svjedočanstava koje im je pripisano njihovom muzealizacijom. "Čak i naizgled najobičniji primjerak jedinstven po tome što je prikupljen u određeno vrijeme i na određenom mjestu od određene osobe u određenim okolnostima"⁶⁹ može biti muzejskim predmetom.

Dakle, knjiga ili neka druga knjižnična jedinica koja je pripadala određenoj osobi ili se vezuje za određen kraj, stekavši status jedinstvenosti, postaje muzejskim predmetom. Primjer iz hrvatske muzejske prakse popularne su vinsko-pajdaške regule *Križevački statuti*, vezane uz povijest i društveni život Križevčana, izložene u stalnom postavu Gradskog muzeja Križevci.

Waidacher kazuje da muzejski predmet nije semiophore (grč. *sēmeion* – znak + *phérein* – nositi) jer ne nosi znakove nego je sam znak.⁷⁰ To bi značilo da knjige koje su nosioci znakova, odnosno semiophore, ne mogu biti muzejski predmeti. Ipak, upravo stoga što nosi znakove, knjiga može (i mora) biti muzejskim predmetom! Upravo joj ta dvostrukost - da nosi znakove i da je sama znak, daje dodatnu kvalitetu, a nikako je ne isključuje. To više što znakovi koje prenosi mogu biti dio umjetničkog iskaza i poruka koje su same po sebi kulturna baština. I sadržaj i forma/medij mogu imati obilježja kulturne baštine (uvez, papir, bibliofilska izdanja, inicijali, ex librisi, marginalije...).

Promotrimo primjer telefonskog imenika iz 1910. godine koji danas kao nositelj informacija nema značenje što ga je imao u trenutku kada je nastao popisom određenog broja telefonskih pretplatnika i njihovih telefonskih brojeva. Mnogi od

popisanih pretplatnika danas su već možda pokojni, a njihovi telefonski priključci promijenili su brojeve, što znači da taj telefonski imenik iz 1910. godine više ne ispunjava svoju prvotnu namjenu zbog koje je izrađen. Ali taj telefonski imenik može imati novu funkciju unutar muzejske zbirke poštanskog muzeja ili kulturno-povijesnog odjela nekoga općeg muzeja. On poprima značenje muzejskog predmeta s obzirom na oblik (format, način ukrašavanja...), materijal (svojstva medija na kojemu je izdan; ako je riječ o papiru, to može biti vrsta papira; način uveza, tiska, tinte i sl.) i značenje (niz informacija o broju telefonskih pretplatnika na određenom području u određenoj godini, o nazivima ulica u gradu, imenima i prezimenima žitelja područja koje pokriva popis telefonskih pretplatnika, jeziku i pravopisu oglasa objavljenih u imeniku i sl.).⁷¹

Prema I. Maroeviću, muzejski je predmet kao nositelj različitih oblika informacija izvor znanja.⁷² To se znanje transferira u javnost putem znanstvenih publikacija, studijskih izložaba te ostalih medija i oblika kojima se muzej koristi u prenošenju znanja.

Tatjana Aparac, koja se bavi teorijom knjižničarstva, naglašava da su publikacije odnosno knjige nosioci zabilježenog znanja. Sadržaj djela koje je kao fizički entitet predstavljen publikacijom tumači se kao zabilježeno znanje.

"Zabilježeno znanje uključuje rezultate direktnog pojedinčevog opažanja fenomena kojima je okružen i koji privlače njegovu pažnju, pretočene u neki oblik simboličkog iskaza koji je razumljiv drugim ljudima."⁷³

U knjižnicama se provodi formalna i sadržajna obrada publikacija kao fizičkih jedinica i djela koja su njima predstavljena. Knjižničari, naime, provode poslove

organizacije i upravljanja zabilježenim znanjem analizom zabilježenog znanja te stvaranjem i organizacijom informacijskih pomagala radi njihova optimalnog korištenja. U knjižnicama se, dakle, stvara znanje o znanju.

Knjiga ili bilo koja druga knjižnična vrsta u muzeju, prema teorijama I. Maroevića i T. Aparac, jest izvor znanja (kao muzejski predmet), ali i nositelj znanja (prema definiciji knjige). Obje njezine dimenzije - materijalna i sadržajna, u ravnopravnom su odnosu, ovisno o funkciji koju knjiga ima u muzejskom procesu.

Knjižnična jedinica zavičajne baštine može se razmatrati i u teoriji Antuna Bauera, koji razlikuje muzejski predmet kao subjekt spoznaje i muzejski predmet kao objekt spoznaje.⁷⁴ Muzejski predmet nosi obilježja subjekta spoznaje kada sam po sebi znači vrijednost koju posjetitelj može uočiti ili doživjeti u neposrednom kontaktu (npr. umjetnička djela, dragocjenosti, rariteti i sl.). To bi bile one knjižnične jedinice koje su specifične po svojem obliku, načinu i tehnici izrade (uvez, tisak i sl.), materijalu, ilustracijama, ex librisima i sl., a koje su nekim svojim aspektom u konotaciji sa zavičajem. Takvi se predmeti mogu izlagati individualno, bez drugih izložaka (npr. prvo izdanje *Judite* Marka Marulića u Muzeju grada Splita). Muzejski predmeti - eksponati koji imaju karakter objekta sami po sebi ne nose izvornu vrijednost. Oni su sredstvo i dokument pomoću kojega, kao pomoću vizualne polazne točke, posjetitelj dolazi do spoznaje o prostoru i vremenu događaja i zbivanja koja mu se nastoje razjasniti i približiti. Na primjer, želimo li prikazati život i rad ili navike nekog zavičajnika, tj. osobe koja je rođena u određenom kraju ili je u njemu živjela i radila cijeli život ili jedan njegov dio, odnosno koja je svojim stvaralaštvom bila

vezana za određeni zavičaj, tada će neka tiskana ili netiskana knjižnična jedinica, npr. gramofonska ploča ili slikovnica, biti ilustracija u prezentaciji njezina glazbenog ukusa odnosno uspomena iz djetinjstva.

A. Bauer također naglašava da jedan predmet može nositi oba obilježja, što ovisi o zbirci u kojoj je izložen. Muzejski predmet uvijek je subjekt za sebe, ali i objekt za popunjavanje cjeline neke zbirke. Dakle, u zavičajnim muzejima knjižnična jedinica zavičajne baštine može imati ulogu zavičajnoga muzejskog predmeta s obzirom na njezin materijal, oblik i značenje, s tim da se ne isključuje ni njezina primarna funkcija nositelja zabilježenog znanja i informacija. Jedinica zavičajne baštine ujedno je nositelj i izvor određenih poruka koje čine korpus znanja o zavičaju.

Muzejske zavičajne zbirke

Muzejske su zbirke nukleus svakog muzeja unutar kojega muzejski predmeti ostvaruju novu međuovisnost s drugim predmetima istih ili sličnih općih obilježja. Ona je "(...) temeljna forma organizacije života muzejskih predmeta u muzeju."⁷⁵

Antun Bauer je isticao da muzejsku zbirku ne čini broj predmeta ili njihova vrijednost već sustavno i plansko skupljanje. "Muzejska zbirka mora biti uklopljena u jednu određenu tematiku dotičnog muzeja, mora biti sakupljana po određenom planu i svrsi kojoj muzej i zbirka treba da služi."⁷⁶

I. Maroević također naglašava važnost svrhovitosti akumulacije i prikupljanja predmeta u zbirke koje trebaju biti "(...) rezultat procesa akumulacije s unaprijed određenom svrhom".⁷⁷

Dakle, zavičajni muzeji, kao i ostale vrste muzeja, skupljajući predmete s intencijom njihova čuvanja za budućnost, trebaju u

svojoj izjavi o poslanju i s njom usklađenom nabavnom politikom (*collecting policies*), precizno odrediti zašto će, što će i koje će predmete prikupljati organizirajući ih u svrhovite zavičajne zbirke.

Tomislav Šola navodi da mnogi muzeji svoj cilj prepoznaju u zbirci samoj, a ne u njezinoj kulturološkoj, duhovnoj i informacijskoj vrijednosti. U skladu s tim, T. Šola razlikuje reprezentativni i reprezentirajući muzej. Reprezentativne muzeje odlikuje tradicionalnost i nedemokratičnost jer građu prikupljaju isključivo prema kriteriju reprezentativnosti "(...) tako da se između velike množine mogućih predmeta za muzej izabiru upravo oni koji su najviše na diku civilizaciji, sakupljaču, naciji, samom muzeju".⁷⁸

Nasuprot njima, reprezentirajući su muzeji, prema T. Šoli, suvremeni i demokratični - svjesni svoje uloge u društvu koja se realizira skupljanjem, zaštitom i čuvanjem predmeta, njihovom obradom i prezentacijom. Taj je tip muzeja otvoren i slobodan, objektivan pri izboru materijala. Zavičajni bi muzeji svoje zbirke trebali graditi kao reprezentirajući muzeji u kojima će se odražavati ukupnost života u zavičaju. Vodeći brigu o svojoj publici - lokalnoj zajednici, ali i turistima i različitim interesnim grupama korisnika, zavičajni muzeji trebaju omogućiti, kako kaže T. Šola, muzejskim predmetima da komuniciraju univerzalnim jezikom trodimenzionalnih predmeta o zavičaju i njegovim jedinstvenim osobitostima.

*Krležin Gvozđ, Radna soba Miroslava Krleže (detalj).
Snimio: Miljenko Gregl; Fototeka Muzeja grada Zagreba*

Vesna Burić u tekstu *Zavičajne zbirke* donosi vrlo široku definiciju zavičajnih predmeta i zbirki u muzejima:

“Zavičajnu zbirku pojedinog naroda, područja ili grada čini sačuvana arhivalija, pokretni i nepokretni spomenik, bibliotečni materijal. Takve su zbirke osnova za svako proučavanje ili prezentiranje tog užeg ili šire zahvaćenog zemljopisnog područja, te daju uvid i svjedoče o prošlom, aktivnostima prethodnika (duhovnim, organizacijskim, materijalnim), nadalje - točan su dokument trenutnog stanja i djelatnosti, a svojom sakupljačkom osobitošću omogućuju prezentaciju svega sakupljenog, čuvanog i po mogućnosti očuvanog fonda u budućnosti.

Zavičajni fondovi odnose se na produkciju određenog područja - autorske radove umjetnika, obrtnika, graditeljske i strojarske napore, izdavačke i tiskarske produkte i mnogo toga sličnog. I tako, ili je stvaratelj zavičajnog produkta upravo s tog područja, ili je na tom području djelovao, ili je pak produkt taj koji ostvaruje zavičajnost nastankom na tom području ili mjestu, uporabom ostaje ili postaje jedan od zavičajnih predmeta”.⁷⁹

Prema Vesni Burić, zavičajna zbirka obuhvaća i arhivsku, i knjižničnu, i muzejsku i spomeničku baštinu, dakle sve predmete kulturne baštine koji se vezuju za određeno područje zavičaja. Svi predmeti i sve zbirke unutar zavičajnih muzeja, bez obzira na vrstu predmeta, isključivo su zavičajnog karaktera i pridonose prezentaciji zavičajnog identiteta.

Valerie Bott⁸⁰ smatra da prikupljanje i izgradnja zbirki o nekoj zajednici na nekom određenom lokalitetu uvelike ovisi o razumijevanju prirode, prošlosti i sadašnjosti lokaliteta, kao i o senzibilnom odnosu sa zajednicom koja zbirku čini ostvarivom. Donacije i ostavštine članova

lokalne zajednice respektabilan su dio muzejske nabavne politike i iznimno su važne jer donose niz informacija - o načinu uporabe predmeta, o tome tko ih je, kako i za što rabio i sl. One stvaraju nužan kontekst teško dokučiv iz drugih izvora.

Donacije, ostavštine i otkupi cjelovitih knjižnica ili većih skupina knjižne građe često dopijevaju u muzeje kao dijelovi većih cjelina uz druge vrste predmeta. Marija Malbaša zastupa stajalište o potrebi čuvanja takvih zbirki knjiga unutar cjeline s ostalim predmetima (često u tzv. spomen-sobama ili memorijalnim zbirkama). Kao jedinstvene cjeline postižu puno značenje govoreći o vremenu kada su nastale ili o čovjeku i društvu koje ih je prikupilo.⁸¹

Većina zavičajni muzeja u Hrvatskoj svoje muzejske odjele i zbirke koncipiraju prema temeljnim znanstvenim disciplinama kao što su arheologija, etnologija, prirodne znanosti, likovna i primijenjena umjetnost, kulturna povijest ili tehnologija. Mnogo su rjeđe koncipirane prema kriteriju vrste predmeta (npr. zbirka stakla, namještaja, tekstila itd.), povijesnim razdobljima (antika, srednji vijek itd.) ili načinu nabave (npr. otkupi).

Uvidom u *Registar muzeja, galerija i zbirki RH*, opći muzeji u Hrvatskoj posjeduju ove vrste zbirki tipologizirane prema vrsti muzejskih predmeta:

arheološku, etnografsku, povijesnu zbirku ili zbirku novije povijesti, kulturno-povijesnu, numizmatičku, prirodoslovnu, likovnu zbirku ili galerijski odjel, tehničku zbirku i ostale zbirke. Prema podacima za 2000. godinu, najzastupljenije su arheološke i etnografske zbirke (82 % ustanova), kulturno-povijesne zbirke (62 %), povijesne zbirke ili zbirke novije povijesti (53,5 %). Ostale zbirke zastupljene su u manjem postotku.

*Knjižnica obitelji Pejačević s originalnim namještajem, kraj 19. st.
Fototeka Zavičajnog muzeja Našice*

Zavičajni muzeji, kao i ostali tipovi odnosno vrste muzeja, osim navedenih muzejskih zbirki trebaju graditi i čuvati i dokumentacijske zbirke. Te zbirke sadrže primarnu, sekundarnu i tercijarnu muzejsku dokumentaciju koja putem sustavnih i pregledno obradenih fondova, pruža informacije o muzejskoj građi, njezinu stanju, izložbama i drugim muzejskim aktivnostima.⁸²

Videoteke ili zbirke filmova kao popratni vizualni fondovi dokumentiraju muzejske aktivnosti kao što su terenska istraživanja, izložbene, pedagoške i promidžbene aktivnosti i sl. Zvučni zapisi izvori su osobnog dodira s temom kazivanja. Hemeroteka ili zbirka izrezaka iz dnevnog tiska i časopisa jedna je od čestih popratnih dokumentacijskih zbirki sadržajno vezanih uz djelatnosti muzeja, fundus, izložbe i stručno osoblje.

Pojedine muzejske zbirke, poput zbirke fotografija⁸³, mogu imati dvojaku ulogu i u zavičajnome muzeju. One, naime, mogu biti i muzejske i dokumentacijske. Fotografija unutar dokumentacijske zbirke može biti koristan izvor podataka o kontekstu iz kojega je predmet premješten u muzej ili pak izvor podataka o njegovu fizičkom stanju i izgledu (npr. prije i nakon konzervatorsko-restauratorskog zahvata), o njegovu smještaju u stalnom postavu ili na povremenim izložbama i sl. Prema Ivi Maroeviću, fotografija se kao muzejski predmet idealno uklapa u definiciju muzejskog predmeta. Ona je istodobno dio stvarnosti iz koje je izdvojena i odslik te stvarnosti.⁸⁴

Pojedini zavičajni muzeji posjeduju i memorijalne zbirke kao zasebne cjeline koje često sadržavaju različite vrste

predmeta u prezentaciji života i djelovanja neke ličnosti (književnika, državnika, znanstvenika i sl.) ili nekoga povijesnog događaja. Primjeri takvih zbirki u hrvatskim zavičajnim muzejima jesu ove zbirke:

Spomen-soba Izidora Kršnjavoga, Spomen-soba Hinka Juhna, Spomen-soba Dore Pejačević (Zavičajni muzej Našice), Memorijalna zbirka Ladislava Kralja Međimurca (Muzej Međimurja, Čakovec), Memorijalna zbirka arhitekta Viktora Kovačića, Memorijalna zbirka Miroslava i Bele Krleže (Muzej grada Zagreba), Memorijalna zbirka Matije Vlačića Illyricusa (Narodni muzej Labin), itd. Život i rad zavičajnika bitan je segment u prezentaciji ukupnih zavičajnih osobitosti. Za potrebe muzeološke koncepcije memorijalnih muzeja knjiga, rukopis, dokument i druga knjižnična građa često su primarni elementi ekspozicije, a muzejska knjižnica čini dio izložbenog prostora aktivno podržavajući nastojanje memorijalnog muzeja da postane informacijski centar o ličnosti ili događaju.⁸⁵

Zavičajni muzeji skupljaju različite vrste muzejskih predmeta i organiziraju ih u zbirke u skladu s nabavnom (skupljačkom) politikom nastojeći obuhvatiti cjelokupnost života u zavičaju, kako u njegovoj prošlosti, tako i u sadašnjosti. Stoga se prikuplja građa iz povijesti i suvremenosti. Djelujući kao ustanova koja živi aktivnim životom u suglasju sa zajednicom u kojoj i za koju djeluje, zavičajni muzej kao "(...) suvremeni muzej ne može stoga biti lijepa i zanimljiva knjiga uspomena, nego mu je daleko važniji zadatak, poslanstvo, štoviše, da bude dnevnikom. U tempu događanja koje je inicirala i ustanovila kao geometrijsku progresiju suvremena informacija - prošlost je sve što nije sutra".⁸⁶

U muzeološkoj literaturi suvremenost se često ističe kao muzeološka tema. Tako je Slobodan Pešić nastojao upozoriti na značenje rada na odabiru, prikupljanju, obradi, čuvanju i izlaganju muzejske građe o suvremenosti i njezinu mjestu i ulozi u sadašnjem trenutku i u bližoj odnosno daljoj budućnosti. Skupljanje muzejske građe o suvremenosti u trenutku kada se nešto događa, ističe Pešić, svakako je najpogodnije vrijeme kada se dokumentacija o nekoj pojavi ili događaju može sustavno skupiti i uobličiti u cjelinu.

"Zavičajni muzeji imaju posebno mesto i ulogu kao istraživački i dokumentacioni centri za teritoriju na kojoj deluju. Baš ova okolnost uvećava i mogućnost muzeja da sakupljaju građu kojom će se muzeološki dokumentovati savremenost, jer se nalaze i deluju u sredini čiji život inače obrađuju."⁸⁷

Jedan od osnovnih zadataka zavičajnih muzeja u njihovom osnovnim nastojanjima jest provođenje muzeološkoga skupljačkog načela s geslom prikupljanja danas za sutra.

KNJIŽNIČNA GRAĐA I ZAVIČAJNE ZBIRKE U KNJIŽNICAMA

Knjižnična zavičajna zbirka

U *Harrod's librarians glossary* (1990.) zavičajna je odnosno lokalna zbirka (*local collection*) definirana kao zbirka knjiga, mapa, grafika, ilustracija i druge građe koja je u relaciji s određenim teritorijem, najčešće onim na kojemu je zbirka i smještena.⁸⁸ Navedena definiciji navodi da se knjižnična zavičajna građa obično pohranjuje u knjižnicama.

Srna Vuković-Mottl bavila se istraživanjem i teorijom zavičajnih zbirki narodnih knjižnica. U tekstu iz 1975. godine

zavičajnu zbirku definira kao onu koja “sabire sav bibliotečni materijal koji se u bilo kojem smislu odnosi na zavičaj”.⁸⁹

Razradeniju definiciju zavičajnih zbirki donosi 1996. godine u tekstu o zavičajnim zbirka u knjizi *Upute o poslovanju narodnih knjižnica*:

“Zavičajnu zbirku čini prikupljena, sredena i obradena tiskana građa i drugi nosioci informacija, koji se svojim sadržajem odnose na određenu geografsku, političku, etničku, povijesnu, kulturnu i ekonomsku sredinu. Zavičajnom fondu pripada i građa koja je nastala, koja je objavljena i tiskana na teritoriju zavičaja, neovisno o mjestu rođenja stvaraoca”.⁹⁰

Tako definirana zavičajna knjižnična zbirka narodnih knjižnica može biti sastavni dio i knjižnica i/ili stalnih postava zavičajnih muzeja kao jedna od zavičajnih zbirki koje pridonose interpretaciji zavičajnih tema.

Tome u prilog ide i teza Đurde Mesić izgrađena na temelju istraživanja zavičajnih zbirki u svijetu i u nas:

“U svijetu su zavičajne zbirke organizirane pretežno u sklopu narodnih knjižnica, što je logično s obzirom na njihov značaj kao osnovnih (lokalnih) institucija u kulturi, informiranju i obrazovanju, ali i u okviru drugih biblioteka, muzeja i historijskih društava”.⁹¹

Naime, sve lokalne kulturne ustanove imaju zajednički predmet bavljenja – jedinicu zavičajne baštine, i istu osnovnu svrhu – skupljanje predmeta te baštine radi trajnog čuvanja, istraživanja, prezentiranja te davanja na uvid i korištenje na svoje specifične načine.

Đ. Mesić ističe:

“Zavičajne zbirke (local history coll., Heimat(s)kunde) organiziraju se sa ciljem da omoguće istraživanje povijesti kraja na temelju bibliotečne građe. Sakuplja se i

čuva sve što pomaže u upoznavanju i razumijevanju života ljudi i djelatnosti institucija.”⁹²

Tako koncipirane zavičajne knjižnične zbirke unutar zavičajnih muzeja pridonose cjelovitom prikazu života ljudi na određenom području i ostvarivanju osnovnih muzejskih ciljeva i djelatnosti.

Srna Vuković-Mottl na seminaru o zavičajnim zbirka (Segedin, Mađarska, 1976.), opisujući povijest i stanje zavičajnih zbirki u Hrvatskoj 1976. godini, uz one koje se nalaze u znanstvenim (Pula, Rijeka, Zadar, Split, Dubrovnik) i narodnim knjižnicama, obuhvatila je i one zavičajne knjižnične zbirke koje se nalaze u muzejima.⁹³ Tom je prilikom istaknula:

“Zavičajne zbirke u muzejima normalna su pojava i kod nas i u svijetu, samo je u nas posebnom jačanju tih zbirki pogodovalo slabo stanje u većini narodnih biblioteka”.⁹⁴

Autorica je smatrala da su muzeji preuzimali zadatke osnivanja knjižničnih zavičajnih zbirki ako to nisu činile narodne knjižnice. U knjižničarstvu se, naime, smatra da je izgradnja knjižničnih zavičajnih zbirki zadaća narodnih knjižnica, ali se ne razmatra njihovo postojanje i svrhovitost unutar zavičajnih muzeja.

No kako je u prethodnim razmatranjima istaknuto, skupljanje knjižnične zavičajne građe u muzejima sastavni je dio muzejskog poslanja koje se odražava u skupljanju svekolike zavičajne građe koja je materijalnim dokazom i ilustracijom svih aspekata života na nekom teritoriju doprinos zavičajnom identitetu. Smatramo važnim naglasiti da knjižnična zavičajna zbirka u muzeju ima i svoje specifične zadatke koji se ne mogu u potpunosti ostvarivati unutar narodnih knjižnica.

Ipak, S. Vuković-Mottl ne protivi se sasvim postojanju zavičajnih zbirki u muzejima ili

znanstvenim knjižnicama, pa kaže: "Djelomičan, pak, paralelizam u sakupljanju istovjetne građe nije suvišno gomilanje, nego dapače pozitivno da se zavičajna građa čuva još na jednom mjestu."⁹⁵ U argumentaciji svoje tvrdnje autorica je istaknula muzejsku ulogu pohrane i čuvanja. No muzeji osim navedenih zadaća, kako je već naglašeno, imaju i zadaću njihova istraživanja i prezentacije na načine specifične za muzeje.

Daljnjom razradom teze nastojat će se upotpuniti mišljenje S. Vuković-Mottl i upozoriti na (knjižničarskoj struci još nedovoljno poznatu i priznatu) višestruku funkciju knjižničnih zavičajnih zbirki i jedinica zavičajne baštine u muzejima.

Sadržaj knjižnične zavičajne zbirke

Osnovno muzeološko načelo skupljanja zavičajne građe istovjetan je knjižničarskom stavu i određenju sadržaja knjižnične zavičajne zbirke koja svoje mjesto treba imati i u zavičajnome muzeju.

S. Vuković-Mottl navodi da zavičajna zbirka u narodnim knjižnicama sadržajno obuhvaća svu povijesnu i suvremenu stvarnost određenog lokaliteta u njegovoj potpunoj složenosti.⁹⁶ Ona navodi:

"Sadržajno su okviri zavičajne zbirke vrlo široki - obuhvaćaju cio život jednog lokaliteta; njegovu povijest, topografiju, prirodu, socijalno stanje, ekonomsku i političku strukturu, umjetničko stvaralaštvo, znamenite građane, tradiciju, običaje i mnoge druge oblike njegovog života, ukratko svu složenost njegove sredine."⁹⁷

Srodno određenje sadržaja knjižničnih zavičajnih zbirki nalazimo i u *International Encyclopedia of Information and Library*

Science, gdje se navodi da zavičajne zbirke osim općenitih povijesnih djela uključuju i građu koja sadržajem obuhvaća prirodnu baštinu, politiku, društvenu problematiku, obrazovanje, transport, glazbu i umjetnost, čija je zajednička nit opis ili tumačenje svih aspekata života i povijesti određenog lokaliteta.⁹⁸ Tim je definicijama naglašeno da knjižnične zavičajne zbirke obuhvaćaju širok raspon tema stručne, znanstvene i umjetničke građe.

Tako definirani sadržajni okviri u knjižničarskoj teoriji istovjetni su muzeološkim teorijama i određenjima sadržaja zbirki zavičajnih muzeja (A. Bauer, V. Han, V. Burić i dr.). Prikupljanjem različitih vrsta predmeta nastoji se obuhvatiti cjelokupnost života u zavičaju, što pridonosi prezentaciji zavičajnog identiteta.

Faye Phillips⁹⁹ ističe da lokalnopovijesne zbirke koje su svojim sadržajem fokusirane na prošlost određenog područja sadržavaju publicirane knjige o tom lokalitetu, knjige lokalnih autora (*local writers*) koji žive ili su živjeli na određenom području, odnosno koji se u svojim knjigama koriste lokalnim okvirom. Te zbirke obuhvaćaju tiskane radove odraslih ili djece, književnih ili stručno-znanstvenih sadržaja.

U *Bibliotekarskom leksikonu*¹⁰⁰, kao i u tumačenjima S. Vuković-Mottl, navodi se da zavičajna zbirka obuhvaća:

- a) publikacije objavljene na prostoru zavičaja,
- b) publikacije građana zavičaja izdane bilo gdje u svijetu,
- c) sve što je objavljeno o zavičaju ili njegovim građanima bilo gdje u svijetu.

Đ. Mesić dopunjuje navedenu tipologiju smatrajući potrebnim da se uz publiciranu građu skupljaju i neobjavljeni radovi -

rukopisi, doktorske disertacije i sl., fotografije, fotokopije pojedinih tekstova iz većih cjelina koji se sadržajno odnose na zavičaj.¹⁰¹ Svoju tvrdnju brani tezom da je na prvome mjestu informacija i informacijska vrijednost građe, a ne činjenica je li je njezin nositelj publiciran ili ne.

Zavičajne knjižnične zbirke koje obuhvaćaju rukopisna, tiskana ili nekom drugom tehnikom umnožena djela o svim znamenitim ljudima rođenima u tome mjestu, bez obzira na to gdje su djelovali, kao i djela svih onih koji nisu rodом iz mjesta, ali u njemu djeluju ili su djelovali, uvelike će upotpuniti muzejsku prezentaciju zavičajnika u kojoj će biti korištene različite vrste muzejskih predmeta. Na primjer, izložbeni postav spomen-sobe hrvatske književnice Ivane Brlić-Mažuranić (1874.-1938.) u Zavičajnome muzeju grada Ogulina svakako bi bio nepotpun kad ne bi obuhvaćao i neka od njezinih rukopisnih ili tiskanih literarnih djela, to više što je, prema Ivaninoj autobiografiji, njezino književno stvaralaštvo bilo začeto u intenzivnom i uzbudljivom doživljaju rodnoga grada Ogulina.¹⁰²

Đ. Mesić smatra da zavičajna zbirka ne mora nužno skupljati svu tiskarsku građu na području zavičaja. Važnije je imati podatak o količini proizvedenih jedinica nego svaku proizvedenu jedinicu jer njihov sadržaj ne mora biti nužno zanimljiv za zavičajnu zbirku. Ona predlaže da "(...) treba precizno odrediti godinu do koje se retrospektivno prikuplja - po ovom kriteriju - sva građa, a od koje je građu potrebno selekcionirati".¹⁰³

Srna Vuković-Mottl također problematizira unošenje cjelokupne tiskarske i izdavačke djelatnosti s područja zavičaja u zavičajnu

zbirku. Iako je skupljanje lokalne tiskarske djelatnosti osnova za povijest knjige i tiskarstva, kao vremenska granica za skupljanje sve tiskarske i izdavačke građe određena je 1945. godina. Nakon te godine nastaje eksplozija tiska i djelatnost tiskara prelazi lokalne granice.

Muzeji, pak, pri određenju nabavne politike knjižničnih jedinica zavičajne baštine ne postavljaju granice tiskarske proizvodnje. Štoviše, kako ističe M. Malbaša, knjižne jedinice zavičajne baštine u muzejima "(...) što su starije, to su vrednije i interesantnije!".¹⁰⁴ Knjižnice zavičajnih muzeja skupljaju sve proizvode izdavačke djelatnosti matične ustanove kao jednoga od izdavača u zavičaju i o njemu, bez postavljanja vremenskih granica.

Antun Bauer, u svojoj je muzeološkoj teoriji rabio pojam "lokaliencija" za kompleksnu građu koja se tiska na području što ga pokriva zavičajni muzej. Naglašavao je obvezu zavičajnih muzeja u organizaciji redovitih primanja i evidentiranju "lokalinezije" uspostavljanjem suradnje s tiskarama i izdavačima, kao i skupljanjem svih lokalnih novina, glasila poduzeća, industrijskih pogona i sl.¹⁰⁵

Postavlja se pitanje bi li knjižnice zavičajnih muzeja zaista trebale imati takvu obvezu ako u istome mjestu već djeluje organizirana knjižnična zavičajna zbirka unutar narodne knjižnice koja tu građu redovito nabavlja zahvaljujući zakonskoj obvezi nakladnika i izdavača. Pozornost bi trebalo usmjeriti na koordiniranu nabavu (npr. tiskanu građu skupljat će narodne knjižnice, rukopisnu građu i sitni tisak knjižnice zavičajnih muzeja i sl.), na suradnju u izgradnji bibliografskih informacijskih pomagala (kataloga,

elektroničkih baza podataka, specijaliziranih i zavičajnih bibliografija), kao i na uspostavu suradnje u kreiranju i ostvarivanju različitih kulturnih i obrazovnih projekata u zavičaju.

Vrste građe knjižničnih zavičajnih zbirki

U prethodnim je poglavljima navedeno je da se knjižnične jedinice zavičajne građe mogu organizirati u zavičajne zbirke i unutar knjižnica zavičajnih muzeja. Svoje mjesto mogu imati i u muzejskim zbirkama. Teoretski, ta se tvrdnja potkrepljuje zastupljenošću različitih vrsta knjižnične građe u postojećim tipologijama muzejskih predmeta.

Primjerice, u već spominjanoj tipologiji muzejskih predmeta na dvodimenzionalne i trodimenzionalne te na životinje i materijalne izvore¹⁰⁶, u vrsti označenoj pod "A/ dvodimenzionalni predmeti", kao podvrste (uz slike, grafike, tapiserije, čipku, zastave itd.) navedeni su i dokumenti, karte, planovi, rukopisi, fotografije, ostala tiskana građa osim knjiga, videozapisi, audiozapisi, kompjutorski zapisi, filmovi, video-kasete, magnetofonske vrpce, diskete, diskovi, magnetne vrpce.

Pod "B/ trodimenzionalni predmeti", između ostaloga, nabrojene su i knjige i svesci.

U navedenoj osnovnoj podjeli građa koja se uobičajeno skuplja i pohranjuje u knjižnicama svoje mjesto može pronaći i u muzeju ako joj se na temelju nekih njezinih odlika pridijeli svojstvo muzealnosti i ona preuzme ulogu muzejskog predmeta.

MDC je 1987. godine priredio i objavio *Klasifikaciju muzejskih i galerijskih*

*predmeta*¹⁰⁷ izradenu na temelju klasifikacije muzejskih i galerijskih predmeta britanskoga Muzejskog dokumentacijskog udruženja (Museum Documentation Association - MDA). Predložena klasifikacijska shema sadrži tri stupnja diobe i razvrstava muzejske i galerijske predmete na tri razine.

U glavnoj skupini "13. Komunikacija i simbol", nastaloj prema diobenom načelu tzv. životne nadgradnje, na drugom se stupnju diobe prema svrsi ili namjeni, navode:

dokumenti, komunikacijska sredstva, simboli.

Pod "dokumentom" kao podvrstom na trećem se stupnju diobe, između ostaloga, navodi:

- album, bilježnica, čestitka, diploma, dnevnik, dopis, dopisnica, ex libris, fotografija, glasački listić, iskaznica, izvještaj, kalendar, knjiga, molitvenik, naljepnica, pismo, plakat, pohvala, posjetnica, poziv, pozivnica, priznanica, prospekt, razglednica, statut, svjedodžba, zemljopisna karta.¹⁰⁸

Vrlo razrađena podjela tiskane i pisane građe navedena je kao vrsta muzejskih predmeta, što se, uostalom, potvrđuje i njihovom zastupljenošću u muzejskim fundusima.

U zavičajnim muzejima ta knjižnična građa, kao i ostala muzejska građa, ima karakter zavičajnosti.

Slobodan Pešić navodi popis muzejskog materijala o suvremenosti što ga zavičajni muzej treba prikupljati. To su:

1. plakati, letci, proglasi (sve vrste materijala koji se odnosi na politički, društveni, gospodarski, kulturni i sportski život),
2. zapisnici, planovi, izvještaji (sa sjednica skupštine, važnih skupova, različiti planovi i programi razvoja),

*Lokalne novine "Virovitičan" u stalnom postavu "Virovitica na prijelazu 19. u 20. stoljeće".
Fototeka Gradskog muzeja Virovitica*

3. pozivnice

(za sjednice, skupove, sastanke, otvaranje novih objekata i ustanova, kulturne i sportske manifestacije),

4. pisani materijal

(govori i referati sa skupova i svečanosti i sl.),

5. makete i modeli,

6. ambalaža,

7. crteži, skice, planovi,

8. publikacije - knjige i brošure

(obuhvaćena je izdavačka djelatnost u vezi s bilo kojom djelatnošću na području zavičajnog muzeja; to su knjige i brošure općeg karaktera, turističke monografije i vodiči, monografije pojedinih poduzeća i ustanova bez obzira na to jesu li izdane ili tiskane na području muzeja ili se svojim sadržajem odnose na to područje, a publicirane su vani, u drugim mjestima),

9. lokalni tisak

(lokalni listovi i časopisi, glasila pojedinih radnih organizacija, bilteni poduzeća, ustanova i organizacija te različita prigodna izdanja),

10. fotografije,

11. dijafilmovi,

12. tonska arhiva,

13. kinofilmovi,

14. plakete, značke,

15. razglednice, turistički prospekti, propagandni materijal.¹⁰⁹

Iz navedenog popisa očit je autorov naglasak na potrebi kontinuiranog prikupljanja svih vrsta pisane, tiskane ili nekim drugim načinom umnožene građe u trenutku njezina nastanka kako bi bila u funkciji muzejske građe o suvremenosti zavičaja. Autor čak ističe da će zavičajni muzeji u prikupljanju muzejske građe o suvremenosti mnogo češće skupljati pisani, tiskani ili na neki drugi način umnožen materijal, fotografije, filmove, kinofilmove, magnetofonske snimke, crteže, skice, planove, makete i sl., a mnogo rjeđe trodimenzionalne predmete.

Slična tipologija s obzirom na vrstu zavičajne građe susreće se i u knjižničarskoj literaturi.

U Enciklopediji knjižničnih i informacijskih znanosti (*Encyclopedia of library and information science*) navedene su ove vrste zavičajne građe:

1. publikacije i rukopisi pojedinaca

(*publikacije*: knjige, sitni tisak, film, strojno čitljivi formati, mape, atlasi, geografski leksikoni i planovi, novine, periodika, slike, tonski zapisi; rukopisi: dnevници, pisma, memoari, sjećanja, govori, putopisi, disertacije, intervjui, tonski zapisi, strojno čitljivi formati, planovi i mape),

2. publikacije i zapisi korporacijskih tijela, (crkava, poslovnih kuća, uprave/vlade, škola, udruženja, sindikata, političkih stranaka kao i uz točku 1.),
 3. lokalna građa dostupna u publiciranoj ili tiskanoj formi (vrste navedene pod točkom 1.)¹¹⁰
- Srna Vuković-Mottl navodi vrlo razradenu podjelu građe u zavičajnoj zbirci. Ona obuhvaća:
1. knjige
 - 1.1. knjige čiji sadržaj govori o zavičaju,
 - 1.1.1. monografije o zavičaju,
 - 1.1.2. zbirna djela koja sadrže samostalne priloge o zavičaju,
 - 1.1.3. knjige u kojima ima nekih podataka o zavičaju,
 - 1.2. knjige čiji sadržaj ne govori o zavičaju,
 - 1.2.1. skupine publikacija lokalnih tiskara,
 - 1.2.2. knjige znamenitih mještana koje se sadržajno ne odnose na zavičaj,
 2. časopisi
 - 2.1. lokalni časopisi čiji se sadržaj uglavnom odnosi na mjesto,
 - 2.2. časopisi koji izlaze na području zavičaja, ali su namijenjeni širem području ili cijeloj zemlji,
 - 2.3. pojedinačni brojevi časopisa s člancima važnima za zbirku, bez obzira na jezik i zemlju izlaženja,
 3. novine,
 - 3.1. lokalne novine,
 - 3.2. novine koje izlaze na zavičajnom području, ali su namijenjene području širemu od zavičajnoga ili cijeloj zemlji (one po sadržaju prelaze granice mjesta, okrenute su općim političkim i društvenim zbivanjima u zemlji, ali određene su rubrike uvijek prikazi iz života mjesta),
 - 3.3. novine koje izlaze bilo gdje u svijetu i na bilo kojem jeziku, a donose članke o zavičaju (te se novine ne unose u zbirku nego se odgovarajući članak izrezuje i uvrštava u hemeroteku zbirke),
 4. polupublikacije ili hemipublikacije (dokumenti umnoženi jeftinom tehnikom),
 5. rukopisi (djela znamenitih ljudi zavičaja - korespondencija, bilješke),
 6. zemljopisne karte (najvažnije su specijalke),
 7. audiovizualna građa
 - 7.1. zvučna građa (gramofonske ploče - glazbene ili govorne, magnetofonske vrpce),
 - 7.2. vizualna građa (grafike, reprodukcije slika, crteži, fotografije, filmovi, dijapozitivi, razglednice, videokasete),
 8. notna izdanja,
 9. sitni tisak ili efemera (letci, plakati, programi priredaba, pozivnice, prospekti...)¹¹¹
- Đurda Mesić razvrstala je građu koja ulazi u zavičajnu zbirku na više osnovnih tipova:
1. monografije
 - a) sadržajno vezane uz zavičaj,
 - b) vezane uz zavičaj s obzirom na izdavanje,
 2. serijske publikacije
 - a) sadržajno vezane za zavičaj,
 - b) vezane po izdavanju,
 3. rukopisi djela znamenitih građana,
 4. muzikalije vezane uz kraj,
 5. planovi mjesta, zemljopisne karte,
 6. zvučna građa,
 7. slikovna građa (likovni radovi, reprodukcije, portreti, fotografije, razglednice),
 8. polupublicirana građa

- a) znanstvene i stručne polupublikacije,
 - b) društveno-političke polupublikacije (materijali za sjednice),
 - c) katalozi, prospekti, sadržaji,
 - d) programi i izvještaji o radu gospodarskih organizacija,
9. efemerna građa (plakati, letci, ulaznice, upute za uporabu proizvoda, cjenici...)¹¹²

Faye Phillips uz tiskanu i rukopisnu građu, spomenutu u tipologijama S. Vuković -Mottl i Đ. Mesić, navodi i druge oblike zavičajne građe. To su:

mikrofilmirana građa (novine ili telefonski imenici), AV građa (fotografije, slajdovi, videokasete, kasete, fonografski zapisi, filmovi), strojno čitljivi formati (*machine-readable records*) i trodimenzionalni predmeti (igračke, nakit, lutke).

Za trodimenzionalne predmete F. Phillips naglašava da se prikupljaju u lokalnopovijesnoj knjižničnoj zbirci ako na području djelovanja knjižnice nema organizirane muzejske ustanove. Takav stav muzejima daje prioritet u skupljanju trodimenzionalnih predmeta.

Navedene vrste zavičajne građe u muzejima malokad su izdvojene kao zavičajna knjižnična zbirka. U zavičajnim muzejima, naime, nije uobičajena podjela građe i njihova organizacija u zbirke prema vrsti. Mnogo je češća tradicionalna podjela prema znanstvenim disciplinama kao što su arheologija, povijest, etnologija, povijest kulture, prirodoslovlje itd. Unutar svakoga od navedenih zavičajnih odjela odnosno zbirke mogu se nalaziti i pojedini primjerci različitih vrsta knjižnične zavičajne građe. Stuart Holm (MDA) priredio je pojednostavnjenu varijantu *Društveno-povijesne i industrijske klasifikacije (Social History and Industrial Classification - SHIC)*¹¹³ pod nazivom *Jednostavna*

tematska poglavlja (Simple Subject Headings - SSH).¹¹⁴ Ta klasifikacijska shema koja sadržava hijerarhijsku strukturu prvih triju stupnjeva SHIC-a, namijenjena je potrebama vođenja muzejske dokumentacije i indeksiranja kompleksne građe manjih muzeja s mješovitim lokalnopovijesnim zbirkama, dakle i za potrebe zavičajnih muzeja.

SSH, kao što mu i naziv sugerira, omogućuje indeksiranje zbirke predmeta s prilično širokim, ali korisnim ključnim riječima (*keywords*).

Svaka osnovna skupina (1. Život zajednice, 2. Kućni i obiteljski život, 3. Osobni život, 4. Radni život) sadrži deset podskupina koje se na trećem stupnju diobe također dijele na deset podskupina.

Svaka podskupina obuhvaća i tiskanu ili pisanu građu za koju se smatra da je važna u prezentaciji zavičajne teme. Primjerice, u osnovnoj skupini 1. Društveni život (sekcija obuhvaća sav materijal koji je u relaciji sa zajednicom/društvom) u podskupini 1.1. Kulturna tradicija spominju se 1.14. Folklorne pripovijetke (narodne priče, mitovi i legende), 1.7. Komunikacija i cirkulacija (*currency*) (rukopisi, tiskovine, novine, plakati, računi, telekomunikacije, radiovijesti), 1.92. Topografija (mape, vodiči itd.). U osnovnoj skupini 2. Kućni i obiteljski život (obuhvaća sve aspekte kućnoga i obiteljskog života uključujući samu kuću /dom i aktivnosti koje su s njom u vezi), unutar podskupine 2.1. Kućna i obiteljska administracija i arhiva, uključeni su svi oblici i načini vođenja domaćinstva, dokumenti, računi, osobne isprave, poruke, fotografski albumi, obiteljske fotografije, rodoslovlja, a unutar podskupine 2.8 Hobiji, zanati i rasonoda spominju se 2.87. Knjige. Skupina 3. Osobni život, koja se odnosi na pojedinosti što pripadaju ili su korištene u relaciji s jednom osobom te odražavaju privatnost te osobe, unutar

podskupine 3.1. Osobna administracija i zapisi, spominju se 3.12. Biografije (pisane biografije, govorena sjećanja, zabilješke o osobnom životu pojedinca njegove osobne ili bilješke o njemu koji je sastavio netko drugi), 3.13. Dnevници i autobiografije, 3.15. Uobičajene knjige (*commonplace books*) (obuhvaćaju notese, memorandumne, rukopise pojedinaca, ali nisu specifično biografske), 3.16. Osobni pribor i potrepštine (posjetnice, osobni notesi...), 3.19. Ostala osobna administracija i zapisi (osobna korespondencija i sl.).

Iz navedenog popisa očita je višestruka zastupljenost tiskane ili pisane građe u muzejskoj prezentaciji različitih aspekata života pojedinaca i/ili zajednice na određenom području. U prikazu društvenog života i kulturne tradicije na određenom teritoriju važno mjesto imaju (na neki način zapisane ili zabilježene) narodne pripovijetke ili legende, a u prikazu obiteljskog života knjige koje su se čitale ili

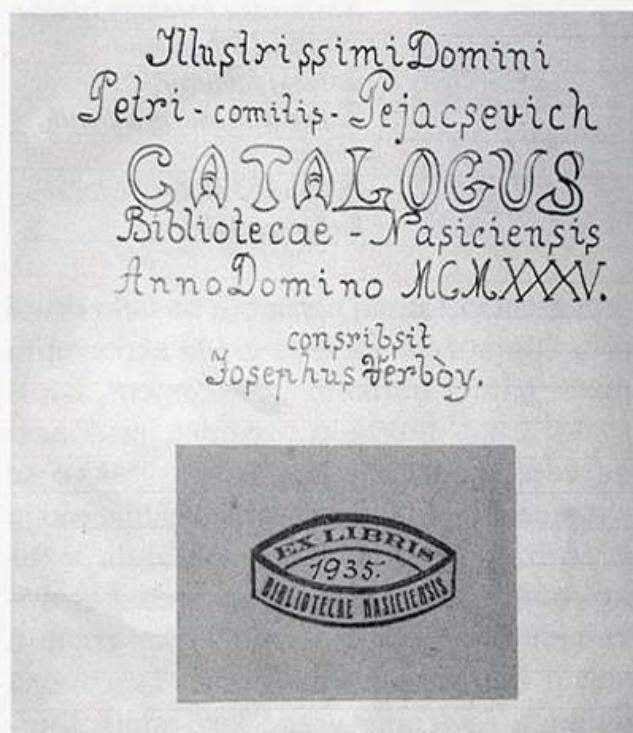
skupljale u privatnim knjižnicama.¹¹⁵ One, naime, govore o obrazovanosti ili interesima, ali i o materijalnom statusu obitelji koja se muzejski prezentira, a koja je značajna za prikaz života na određenom području i od interesa je za lokalnu muzejsku publiku.

Pojedine od navedenih vrsta zavičajne građe mogu se čuvati u zasebnim zbirkama. Naime, fotografije i filmovi čuvaju se u zbirkama fotografija (fototekama) koje mogu imati dokumentacijski ili muzejski karakter, novine i isječci iz novina (*press clipping*) čuvaju se u hemerotekama, razglednice su sastavni dio kulturno-povijesnih zbirki (npr. Gradski muzej Bjelovar) ili povijesnih odjela (npr. Zavičajni muzej Poreštine) itd. Pojedine vrste knjižnične zavičajne građe mogu svoje mjesto pronaći i u svakoj zbirci muzeja, što ovisi o njihovom sadržaju ili obliku i materijalu (npr. AV zapis svoje mjesto može naći i u etnografskome i u povijesnom ili nekom drugom muzejskom odjelu kao dio muzejske dokumentacije).

U daljnjoj razradi teme tom će problemu biti posvećeno više prostora. Kakva je uloga knjižnične zavičajne građe i jedinica zavičajne baštine u zavičajnom muzeju u sastavu njegove knjižnice, odnosno muzejskog postava?

Zaključna razmatranja

Zavičajni su muzeji s obzirom na muzeološke tipologije opći odnosno multidisciplinarni muzeji koji prikupljaju, čuvaju, istražuju, priopćavaju i izlažu različite vrste muzejskih predmeta organizirane u zbirke prema znanstvenim disciplinama kao što su arheologija, povijest, etnologija, povijest kulture, prirodoslovlje itd. S obzirom na teritorijalno načelo, zavičajni su muzeji vrsta lokalnih muzeja čija je sadržajna specijalizacija određena specifičnostima

Naslovna stranica knjige inventara knjižnice obitelji Pejačević s otisnutim *ex librisom* "Bibliothecae Nasiciensis".
Fototeka Zavičajnog muzeja Našice.

*Naslovnica kataloga izložbe
"Portreti Šibenčana
u staroj fotografiji",
Županijski muzej Šibenik,
2002.*

*Iz Zbirke kataloga izložaba
knjižnice MDC-a*

područja koje pokrivaju svojim muzejskim djelatnostima.

Sveobuhvatnim prikazom specifičnih i jedinstvenih odlika određenog teritorija, zavičajni muzeji djeluju u smjeru proučavanja te omogućivanja izobrazbe i stvara užitak posjetiteljima za koje djeluje. To postižu planskim i sustavnim prikupljanjem muzejskih predmeta koji mogu biti dvodimenzionalni, trodimenzionalni, životinjskoga ili prirodnog podrijetla, kako iz prošlosti, tako i iz suvremenosti.

Još je u prvome *Muzejskom priručniku*¹¹⁶ za rad u zavičajnim muzejima isticano da je jedna od vrsta muzejskih zavičajnih

predmeta i tiskana, pisana ili na neki drugi način umnožena knjižna građa ako svojim materijalom, oblikom i značenjem, kao i svaki drugi muzejski predmet, pridonosi određenju identiteta zavičaja. Takve se jedinice knjižnične zavičajne baštine mogu definirati i povlačenjem paralela s tumačenjem fotografije kao sredstva dokumentiranja odnosno muzejske građe u teoriji Ive Maroevića. Naime, knjižnična jedinica zavičajne građe jest poput fotografije, ona je ujedno i dio stvarnosti i odslik te stvarnosti iz koje je izdvojena u muzej. Ona je dokument vremena i prostora u kojemu je nastala - tehnologije

njezine izrade, namjera i vještine njezina autora, kao i vlastitog značenja u određenoj sredini. Istodobno, ona je (jedinica zavičajne baštine, kao i fotografija) dokument zbivanja što ga je bilježila (sadržajni i tematski okvir, stilske ili jezične osobitosti...). Dakle, bitna su njezina fizička obilježja (starost, rijetkost, tiskarske ili ilustrativne osobitosti, način uveza...), kao i njezin sadržaj, ono što opisuje. Pokatkad taj sadržajni aspekt nadmašuje važnost materijala i oblika knjižnične jedinice zavičajne baštine.

Jedinice zavičajne baštine skupljaju se s unaprijed određenom svrhom i organiziraju unutar različitih zavičajnih zbirki muzeja, kao i unutar muzejske knjižnice. Dakle, knjižnične jedinice zavičajne baštine, zajedno s drugim vrstama predmeta, mogu biti u funkciji muzejskog predmeta i u etnografskoj, kao i u kulturno-povijesnoj ili nekoj drugoj zavičajnoj zbirci muzeja i pridonositi razumijevanju jedinstvenosti zavičaja sa svih njegovih aspekata.

Muzeološku funkciju jedinica zavičajne baštine detaljnije će se predstaviti u idućim poglavljima navođenjem primjera iz hrvatskih zavičajnih muzeja.

Ulozi knjižnične zavičajne grade, kao i muzejskoj knjižnici, također će se više pozornosti pridati u poglavljima koja slijede, u kojima će se predstaviti mjesto i ulogu knjižnice u zavičajnim muzejima.

Bilješke:

¹ Baghli, S. A.; Boylan, P.; Merreman, Y. *History of ICOM : (1946. - 1996.)*. Paris : ICOM, 1998. Str. 43: "The word museums includes all collections open to the public, of artistic, technical, scientific, historical or archaeological material, including zoos and botanical gardens, but excluding libraries, except in so far as they maintain permanent exhibition rooms."

² Šola, Tomislav. *Muzeološki prilog teorijskim osnovama informacijskih znanosti*. // *Informacijske znanosti i znanje / uredili Slavko Tkalac, Miroslav*

Tudman. Zagreb : *Zavod za informacijske znanosti*, 1990. Str. 150.

³ *Definicija muzeja dograđivala se 1951., 1969. i 1974. godine*. Usporediti u: Baghli, S. A.; Boylan, P.; Merreman, Y. Nav. dj.

⁴ *Isto*, str. 44.

⁵ *ICOM statut i kodeks profesionalne etike*. Zagreb : *Nacionalni komitet ICOM-a*, 1991. Str. 3.

⁶ "Museums enable people to explore collections for inspiration, learning and enjoyment. They are institutions that collect, safeguard and make accessible artefacts and specimens, which they hold in trust for society." URL: <http://www.museumsassociation.org> (2000-10-10)

⁷ *Rezultati se objavljuju u "UNESCO Statistical Yearbook"*.

⁸ Mensch, Pieter J. A. *Towards a methodology of museology. Doctor's thesis*. Zagreb : *University of Zagreb, Faculty of philosophy*, 1992. Str. 235.

⁹ *Isto*, str. 241.

¹⁰ Maroević, Ivo. *Uvod u muzeologiju*. Zagreb : *Zavod za informacijske studije*, 1993. Str. 90.

¹¹ *Tipologija muzeja*. // *Prijedlog mreže muzejsko-galerijskih ustanova u SR Hrvatskoj*. Sv. 3. Zagreb : *Republički zavod za zaštitu spomenika kulture*, 1975. Str. 3-12.

¹² *Pravilnik o načinu i mjerilima za povezivanje u sustav muzeja Republike Hrvatske. Članak 3.* // *Narodne novine*. 120 (2002.). *Pravilnik se donosi na temelju članka 6. Zakona o muzejima na prijedlog Hrvatskoga muzejskog vijeća. Prijedlog Pravilnika izradilo je Stručno povjerenstvo u sastavu Višnja Zgaga, Milvana Arko Pijevac, Daina Glavočić, Ivo Maroević, Smiljana Petr-Marčec, Ante Rendić Miočević, Ivan Ružić, Božica Škulj*.

¹³ *Pravilnik o stručnim i tehničkim standardima za određivanje vrste muzeja te muzeja i galerija unutar ustanova i drugih pravnih osoba, za njihov rad kao i za smještaj i čuvanje muzejske grade i muzejske dokumentacije. Članak 7.* *Pravilnik se donosi na temelju članka 15. Zakona o muzejima na prijedlog Hrvatskoga muzejskog vijeća. Prijedlog Pravilnika izradilo je Stručno povjerenstvo u sastavu Višnja Zgaga, Milvana Arko Pijevac, Daina Glavočić, Ivo Maroević, Smiljana Petr-Marčec, Ante Rendić Miočević, Ivan Ružić, Božica Škulj*. Arhiva MDC-a.

¹⁴ Ambrose, Timothy; Paine, Crispin. *Museum basics*. London : *Routledge : ICOM*, 1993. Str. 7.

¹⁵ *Pravilnik o stručnim i tehničkim standardima za određivanje vrste muzeja te muzeja i galerija unutar ustanova i drugih pravnih osoba, za njihov rad kao i za smještaj i čuvanje muzejske grade i muzejske dokumentacije. Članak 17.* Arhiva MDC-a.

- ¹⁶ Filipović, M. S.; Mano-Zisi, Đ. (ur.). *Osnovna uputstva o organizaciji i radu zavičajnih muzeja*. Beograd : Prosveta, 1949. (Muzejski priručnik, 1). Str. 5.
- ¹⁷ Han, Verena. *Sastanak Komiteta za regionalne i specijalne muzeje ICOM-a u Jugoslaviji*. // *Muzeji*. 14 (1962.), str. 38.
- ¹⁸ *Standardi i normativi za muzejsku djelatnost*. Beograd : Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, 1989. Na izradi standarda radili su: Želimir Košćević, Damjan Lapajne, Irina Subotić i Branka Šulc.
- ¹⁹ Mensch, Pieter J. A. *Nav. dj.*, str. 237-238.
- ²⁰ *Termini izdvojeni iz ICOM-ova višejezičnoga muzeološkog rječnika u kojemu su na dvadeset jezika usporedno popisani stručni termini koji se rabe u svim područjima rada muzeja radi boljeg razumijevanja među muzejskim stručnjacima različitih govornih područja*; usp.: Eri, Istvan ; Vég, Bela (ur.). *Dictionarium Museologicum*. Budapest : International Council of Museums, 1986.
- ²¹ *Usp.*: Musulin, S. ; Pavešić, S. (ur.). *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Dio XXII. Zagreb : JAZU, 1975. Str. 552-553.
- ²² *Usp.*: Anić, Vladimir. *Rječnik hrvatskoga jezika*. 2. dopunjeno izd. Zagreb : Novi Liber, 1994. Str. 1223.
- ²³ Vuković-Mottl, Srna. *Zavičajna zbirka*. // *Upute za poslovanje narodnih knjižnica*. / urednik Aleksandra Malnar. Zagreb : Knjižnice grada Zagreba, 1996. Str. 113.
- ²⁴ Agren, Per-Uno. *Administrative, social and cultural space - three aspects of a regional museum dilemma*. // *From visitors to users*. / editor Roy Hoibo. Sand : The International Committee for Regional Museums : Rymfalkemuseet, 1996. Str. 7-14.
- ²⁵ Mesić, Đurđa. *Grada i informacije u zavičajnim zbirkama narodnih knjižnica i načini prikupljanja*. // *Informatologia Yugoslavica*. 20, 3/4 (1988.), str. 212.
- ²⁶ Lestraden, Margriet. *Editorial*. // *Study Series*. 6 (1999.), str. 2: "Most people know a region when they see one. Regions are very often small, but some are larger than some countries.(...) But generally a region, in our terms, is smaller than its country and has a personality of its own. Regional museums focus on explaining and developing that personality."
- ²⁷ *Tumačenje pojma "osobnost" usp.* u: Anić, Vladimir. *Nav. dj.*, str. 616.
- ²⁸ Filipović, M. S.; Mano-Zisi, Đ. *Nav. dj.*, str. 7.
- ²⁹ Han, Verena. *Nav. dj.*, str. 38.
- ³⁰ *Tipologija muzeja*. Str. 5.
- ³¹ *Zakon o muzejima* // *Narodne novine*. 142 (1998.), str. 3541.
- ³² Šola, Tomislav. *Poslanje muzeja ili što će nam muzeji?* // 4. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji / uredile M. Willer, T. Katić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2001. Str. 20.
- ³³ *Pravilnik o stručnim i tehničkim standardima za određivanje vrste muzeja, za njihov rad kao i za smještaj i čuvanje muzejske grade i dokumentacije*. Članak 30. Na prikupljanju literature i dokumentacije te izradi prijedloga Pravilnika sudjelovali su i stručni djelatnici MDC-a. Arhiva MDC-a.
- ³⁴ Bauer, Antun. *Muzeologija*. // *Muzeologija*. 6 (1967.), str. 19.
- ³⁵ Perot, Jacques. *Preface*. // *Study series*. 6 (1999.), str. 1. Svezak broj 6 priredio je ICOM-ov Komitet za regionalne muzeje (International Committee for Regional Museums – ICR) i u cijelosti obrađuje aktualnu problematiku regionalnih muzeja.
- ³⁶ Lestraden, Margriet. *Nav. dj.*, str. 2.
- ³⁷ *Policy Statement*. // *The Council of Regional Museums*. Uddevalla : Bohuslaens, 1990. Str. 3: "Each regional museums researches and documents life in its own province - the landscape, history, cultural environment, home people live and artistic development. The museums spreads awareness about the care of ancient remains and monuments, about the restoration of buildings, about the recording the folklore."
- ³⁸ Šola, Tomislav. *Nav. dj.*, str. 18-19.
- ³⁹ Filipović, M. S.; Mano-Zisi, Đ. *Nav. dj.*, str. 8-9.
- ⁴⁰ Han, Verena. *Regionalni i lokalni muzeji kompleksnog tipa u Jugoslaviji*. // *Muzeji*. 14 (1962.), str. 8.
- ⁴¹ *Predlog za reorganizaciju muzeja : zavičajni muzeji*. // *Muzejski arhiv: grada za muzeologiju*, br. 20 / urednik Antun Bauer. Zagreb, 1950. (izdano u rukopisu). Str. 3.
- ⁴² *Isto*, str. 15.
- ⁴³ Bauer, Antun. *Muzej grada*. Zagreb, 1956. (nepublicirani rukopis). Str. 2.
- ⁴⁴ Kolveshi, Željka. *Međunarodni simpozij o gradskim muzejima Reflecting cities sa svrhom inauguriranja Međunarodnog udruženja gradskih muzeja: Museum of London, travanj 1993*. // *Informatica Museologica*. 24, 1/4 (1993.), str. 93-94.
- ⁴⁵ Kolveshi, Željka. *2. međunarodni simpozij o gradskim muzejima: Museu d'Historia de la Ciutat Barcelona, travanj 1995*. // *Informatica Museologica*. 26, 1/4 (1995.), str. 99.
- ⁴⁶ *Dictionarium Museologicum*. Str. 192.
- ⁴⁷ *U izvorniku stoji: "Scope note: field of history concerned with topics that are distinctly localized in subject matter and source materials, generally covering specific neighborhoods, communities, counties or other specific subdivisions of larger geopolitical bodies. UF (sinonim): history, local; RT*

- (related concepts): local histories; local historians". URL:<http://www.ahip.getty.edu> (1999-03-24)
- ⁴⁸ Phillips, Faye. *Local history collections in libraries*. Englewood : Libraries Unlimited, 1995. Str. 2: "(...) as the study of history from the ground up instead of from the top down. Essentially, it is history from the perspective of a community, state, or region."
- ⁴⁹ Mesić, Đurda. *Nav. dj.*, str. 210.
- ⁵⁰ Flaming, David ; Paine, Crispin ; Rhodes, John G. (ed.). *Social history in museums*. London : HMSO, 1993.
- ⁵¹ Rhodes, John G. *Methods of study*. // *Social history in museums*. Str. 101.
- ⁵² Burić, Vesna. *Zavičajne zbirke : svrha i način*. // *Osječki zbornik*. 20 (1989.), str. 213.
- ⁵³ *Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara*. // *Narodne novine*. URL:<http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/1999/1284.htm> (2001-05-02)
- ⁵⁴ Dubrović, Ervin. *Akvizicije : zbirke, predmeti, umjetnička djela : 1994-1998*. Rijeka : Muzej grada Rijeke, 1998. Str. 5.
- ⁵⁵ Stransky, Zbynek. *Temelji opće muzeologije*. // *Muzeologija*. 8 (1970.), str. 54-55.
- ⁵⁶ Burcaw, G. Ellis. *Introduction to museum work*. Nashville : The American Association for State and Local History, 1978. Str. 3: "Object - a material, three-dimensional thing of any kind."
- ⁵⁷ Mensch, Peter J. A. *Society - object - museology*. // *Collecting today for tomorrow, symposium, Leiden, October 1984*. Stockholm : Museum of national antiquities, 1984. Str. 19.: "(...) any element belonging to the realm of nature and material culture that is considered worth to be preserved, either in situ of ex situ, or by documentation."
- ⁵⁸ *Dokumentacija i klasifikacija muzejskih i galerijskih predmeta*. // *Muzeologija*. 25 (1987.), str. 16.
- ⁵⁹ Šola, Tomislav. *Muzeološki prilog teorijskim osnovama informacijskih znanosti*. Str. 149.
- ⁶⁰ Stransky, Z. *Nav. dj.*, str. 54-55.
- ⁶¹ Maroević, Igor. *Prikaz znanja - prijedlog novog načina grafičkog prikazivanja odnosa između polja muzealne određenosti i neodređenosti*. // *Informatica Museologica*. 25, 1/4 (1994.), str. 79-80.
- ⁶² Laszlo, Želimir. *O poljima muzealne određenosti i neodređenosti*. // *Informatica Museologica*. 27, 1/2 (1996.), str. 72.
- ⁶³ Maroević, Ivo. *Još o muzealnosti*. // *Informatica Museologica*. 27, 3/4 (1996.), str. 60.
- ⁶⁴ Maroević, Ivo. *Uloga muzeologije i njezin doprinos temeljnim znanstvenim disciplinama* // *Informatica Museologica*. 23, 1/4 (1992.), str. 92.
- ⁶⁵ Maroević, Ivo. *Fenomen kulturne baštine i definicija jedinice grade*. // *Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredile Mirna Willer, Tinka Katić*. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1998. Str. 12.
- ⁶⁶ Waidacher, Friedrich. *Muzeologija kao znanstvena disciplina i njezina primjena u svakodnevnom muzejskom radu*. // *Informatica Museologica*. 29, 3/4 (1998.), str. 79.
- ⁶⁷ Maroević, Ivo. *Nav. dj.*, str. 6.
- ⁶⁸ *Definicija knjige u: Aparac-Gazivoda, Tatjana. Teorijske osnove knjižnične znanosti*. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 1993. Str. 166.
- ⁶⁹ Waidacher, Friedrich. *Nav. dj.*, str. 80.
- ⁷⁰ Isto.
- ⁷¹ *Za ilustraciju može poslužiti "izložba" Telefonski imenik od knjige do CD-ROM-a koju je priredio HT muzej u Zagrebu u povodu Međunarodnog dana muzeja 18. svibnja 2000.*
- ⁷² Maroević, Ivo. *Muzejski predmet kao izvor znanja*. // *Informacijske znanosti znanje*. / uredili Slavko Tkalac, Miroslav Tudman. Zagreb : Zavod za informacijske znanosti, 1990. Str. 155-163.
- ⁷³ Aparac-Gazivoda, Tatjana. *Publikacija i znanje u bibliotekarstvu*. // *Informacijske znanosti znanje*. Str. 111.
- ⁷⁴ Bauer, Antun. *Muzejski predmet kao subjekt i objekt spoznaje u izložbenom prostoru u historijskim muzejima i zbirkama*. // *Zbornik Istorijskog muzeja Srbije*. 13/14 (1977.), str. 181-195.
- ⁷⁵ Maroević, Ivo. *Uvod u muzeologiju*. Str. 158.
- ⁷⁶ Bauer, Antun. *Muzeologija*. Str. 15.
- ⁷⁷ Maroević, Ivo. *Nav. dj.*, str. 159.
- ⁷⁸ Šola, Tomislav. *Prezentacija predmeta u suvremenoj muzejskoj ustanovi*. // *Naše teme*. 5 (1980.), str. 641.
- ⁷⁹ Burić, Vesna. *Nav. dj.*, str. 222-223.
- ⁸⁰ Bott, Valerie. *Collecting methods : community involvment*. // *Social history in museums*. Str. 176-180.
- ⁸¹ Malbaša, Marija. *Problemi muzejskih biblioteka*. // *Glasnik slavonskih muzeja*. 4 (1967.), str. 9.
- ⁸² *Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi*. // *Narodne novine*. 108 (2002.). *Pravilnik se donosi na temelju članka 8. Zakona o muzejima na prijedlog Hrvatskoga muzejskog vijeća. Prijedlog Pravilnika izradilo je Stručno povjerenstvo u sastavu Dubravka Osrečki Jakelić, Ljiljana Čerina, Vesna Dakić, Vladimira Pavić, Žarka Vujić.*
- ⁸³ *Informatica Museologica*. 31, 3/4 (2000.), posvećena fotografiji u muzejima.

- ⁸⁴ Maroević, Ivo. Fotografija kao muzejski predmet. // *Informatica Museologica*. 31, 3/4 (2000.), str. 14.
- ⁸⁵ Mesić, Đurda. Spomen park Kumrovec...
- ⁸⁶ Šola, Tomislav. Nav. dj., str. 645.
- ⁸⁷ Pešić, Slobodan. Savremena istorija u zavičajnim muzejima. Magistarski rad. Zagreb : Prirodoslovno-matematički fakultet, 1973. Str. 13.
- ⁸⁸ Harrod's librarians glossary. // compiled by Ray J. Prytherch. 7. izd. Aldershot ; Brookfield : Gower cop., 1990. Str. 380: "A collection of books, maps, prints, illustrations and other material relating to a specific locality, usually that in which the library housing the collection is situated."
- ⁸⁹ Vuković-Mottl, Srna. Zavičajna zbirka. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*. 21 (1975.), str. 17.
- ⁹⁰ Vuković-Mottl, Srna. Zavičajna zbirka. // *Upute za poslovanje narodnih knjižnica*. Str. 113.
- ⁹¹ Mesić, Đurda. Nav. dj., str. 209.
- ⁹² Isto.
- ⁹³ Autorica navodi brojku od 17 zavičajnih zbirki u muzejima od kojih izdvaja zbirku Zavičajnog muzeja Poreštine u Poreču iz 1884. god., zbirku Muzeja Požeške kotline u Požegi (nastala između dva rata), Samoborski muzej i Gradski muzej Vukovar.
- ⁹⁴ Vuković-Mottl, Srna. Zavičajne zbirke SR Hrvatske. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*. 22, 1/4 (1976.), str. 46.
- ⁹⁵ Isto, str. 46.
- ⁹⁶ Vuković-Mottl, Srna. Zavičajna zbirka. // *Upute za poslovanje narodnih knjižnica*. Str. 114.
- ⁹⁷ Vuković-Mottl, Srna. Zavičajna zbirka. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*. Str. 17.
- ⁹⁸ *International Encyclopedia of Information and Library Science*. / ed. J. Feather, P. Sturges. London ; New York : Routledge, 1997. Str. 282.
- ⁹⁹ Phillips, Faye. Nav. dj., str. 3.
- ¹⁰⁰ *Bibliotekarski leksikon*. Beograd : Nolit, 1984. Str. 201-202.
- ¹⁰¹ Mesić, Đurda. Nav. dj., str. 212.
- ¹⁰² Prema: Skok, J. ; Crnković, M., Čudnovate zgrade šegrta Hlapića i Priče iz davnine Ivane Brlić-Mažuranić. Zagreb : Školska knjiga, 1995. Str. 12.;
- iz: Brlić-Mažuranić, Ivana. *Autobiografija*. // *Hrvatska revija*. 3, 5 (1930.).
- ¹⁰³ Mesić, Đurda. Nav. dj., str. 212.
- ¹⁰⁴ Malbaša, Marija. Muzeji, biblioteke i arhivi u Slavoniji i njihova povezanost. // *Muzeologija*. 19 (1975.), str. 102.
- ¹⁰⁵ Bauer, Antun. *Bibliotekarstvo u muzeološkoj problematici : prilog problemima Postdiplomskog studija muzeologije*. Zagreb, 1990. (nepublicirani rukopis).
- ¹⁰⁶ Dokumentacija i klasifikacija muzejskih i galerijskih predmeta. Str. 16.
- ¹⁰⁷ Klasifikacija muzejskih i galerijskih predmeta Britanskog muzejskog dokumentacijskog udruženja. // *Muzeologija*. 25 (1987.), str. 42-43.
- ¹⁰⁸ Klasifikacija muzejskih i galerijskih predmeta po vrsti predmeta. // *Muzeologija*. 25 (1987.), str. 57-58.
- ¹⁰⁹ Pešić, Slobodan. Nav. dj., str. 84-87.
- ¹¹⁰ *Encyclopedia of library and information science*. Vol. 16. New York : Marcel Dekker, cop. Str. 268-269.
- ¹¹¹ Vuković-Mottl, Srna. Zavičajna zbirka. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*. 21 (1975.), str. 21-22. i u: Vuković-Mottl, Srna. Zavičajna zbirka. // *Upute za poslovanje narodnih knjižnica / urednica Aleksandra Malnar*. Zagreb : Knjižnice grada Zagreba, 1996. Str. 113.
- ¹¹² Autorica prenosi sistematizaciju zavičajne grade prema Brlić-Mažuraniću u: Mesić, Đurda. Nav. dj., str. 213.
- ¹¹³ *Social History and Industrial Classification - SHIC*. 1. izd. Sheffield : SHIC Working Party, 1983.
- ¹¹⁴ *Simple Subject Headings*. URL: http://www.mdocassn.demon.co.uk/ssh_int.htm. (2000-10-10)
- ¹¹⁵ Primjerice, Zavičajni muzej Našice posjeduje knjižnicu obitelji Pejačević koja podržava temeljno poslanje muzeja - smješten u dvorcu Pejačević, on skuplja, istražuje i prezentira naslijeđe te ugledne našičke obitelji.
- ¹¹⁶ Filipović, M. S.; Mano-Zisi, Đ. Nav. dj., str. 13.

KNJIŽNICE ZAVIČAJNIH MUZEJA

DEFINICIJA, SVRHA I DJELATNOST KNJIŽNICA ZAVIČAJNIH MUZEJA

Definicija, svrha i djelatnost muzejskih knjižnica

Prema hrvatskome *Zakonu o knjižnicama* iz 1997. godine, muzejske knjižnice (engl. museum library, njem. Museumsbibliothek, franc. bibliotheque de musee)¹¹⁷ određuju se s obzirom na njihovu namjenu i sadržaj knjižničnog fonda kao specijalne

knjižnice¹¹⁸, a jednako su određene i u UNESCO-ovoj tipologiji zasnovanoj na kriteriju građe i otvorenosti knjižnica.¹¹⁹ Muzejska knjižnica je specijalna knjižnica koja se ustrojava i djeluje u sastavu muzeja kao posebna stručna organizacijska jedinica (odjel).

Hrvatski muzeji svoje su knjižnice najčešće osnivali već u samim počecima svojega muzeološkog djelovanja. Tako su knjižnice muzeja osnovanih u 19. stoljeću, kao što su ona Arheološkog muzeja u Splitu (1820.), Hrvatskoga prirodoslovnog muzeja, Hrvatskoga povijesnog muzeja i Arheološkog muzeja u Zagrebu (1846.), Muzeja Slavonije u Osijeku (1877.), Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu (1880.), danas među najstarijim hrvatskim knjižnicama. One sadrže vrijedne i bogate

*Knjižnica Arheološkog muzeja u Splitu, oko 1925.
Fotoarhiv Arheološkog muzeja u Splitu*

knjižnične funduse specijaliziranih područja pokrivenih djelatnostima muzeja. Muzejska grada uvijek određuje sadržaj knjižničnih fondova muzejskih knjižnica. Primjerice, knjižnica Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu, od prvih skupljačkih pokušaja Izidora Kršnjavog i Statuta Muzeja iz 1879. godine, gradi knjižničnu zbirku s područja povijesti umjetnosti i umjetničkog obrta i danas je jedna od najbogatijih i najvrjednijih knjižnica za to područje u Hrvatskoj.¹²⁰

Uvidom i analizom podataka iz MDC-ova *Registra muzeja, galerija i zbirki RH* za 2001. godinu, muzejsku knjižnicu posjeduje 111 muzeja i galerija u Hrvatskoj, što čini 66% ukupnog broja (168) muzeja i galerija.

Kao i ostalim tipovima i vrstama knjižnica, zadaća muzejskih knjižnica jest odabir, nabava, obrada, fizička i obavijesna organizacija te čuvanje i davanje knjižnične građe na korištenje aktivnim i potencijalnim korisnicima preko organiziranih službi.¹²¹ Osnovni cilj specijalnih knjižnica, pa tako i muzejskih i galerijskih knjižnica kao vrste specijalnih knjižnica, definiran je *Hrvatskom normom za specijalne knjižnice*. On se ostvaruje posredovanjem knjižnične građe, kulturnih, znanstvenih, tehničkih, poslovnih ili referalnih informacija koje će zadovoljiti potrebe postojećih ili potencijalnih korisnika te biti potpora istraživačkoj i stručnoj djelatnosti matične ustanove.¹²²

Zajedničku crtu svih specijalnih knjižnica, koja se odražava i u radu muzejskih knjižnica, prepoznala je Ljerka Markić-Čučuković "(...) u aktivnoj ulozi biblioteke, odnosno njezinoj prisutnosti i

*Knjižnica Arheološkog muzeja u Splitu, 2002. godine.
Snimio Tonči Seser; Fototeka Arheološkog muzeja u Splitu*

participaciji u svim aktivnostima matične ustanove gdje se mogu iskoristiti njezini potencijali i stručne sposobnosti, znanje i iskustvo njezinih kadrova".¹²³

Te specifičnosti muzejskih knjižnica kao aktivnih sudionika u realizaciji aktivnosti matičnih ustanova prepoznali su i teoretičari muzeologije.

Antun Bauer je, naime, isticao da je knjižnica u muzeju jedna od najvitalnijih točaka za organiziranje rada hrvatskih muzeja kao suvremenih muzejskih ustanova. U skladu s tim, često je u svojim radovima isticao ovu misao: "Osnovni zadatak rada u muzejima je stručna i naučna obrada muzejske građe. Ovaj zadatak upućuje na potrebu za stručnom bibliotekom i stručnom literaturom".¹²⁴

Mišljenje A. Bauera o potrebi organiziranja muzejske knjižnice koja bi pružala potporu stručnom i znanstvenom radu u muzeju dijelila je i Marija Malbaša: "O potrebi dobro snabdjevene i opremljene biblioteke koja će raspolagati barem s glavnom stručnom literaturom za struke zastupane u tom muzeju suvišno je i govoriti, jer je to *conditio sine qua non* – bez toga je nemoguć bilo kakav stručni ili znanstveni rad, a stručna i znanstvena obrada

muzejskog materijala sačinjava dio osnovne djelatnosti i namjene muzeja”.¹²⁵

Dakle, muzejske se knjižnice ustrojavaju radi omogućivanja i podržavanja stručnoga i istraživačkog rada članova matične ustanove probranim i sadržajno profiliranim knjižničnim fondom. Kao prijeko potrebno i obvezno sredstvo za kompleksan rad i djelovanje muzeja, muzejske knjižnice imaju važnu i nezaobilaznu ulogu.¹²⁶ Prema navedenim autorima, bez aktivne uloge muzejskih knjižnica rad muzeja ne bi se mogao u potpunosti ostvarivati.

Slično stajalište zastupa i Nina J. Root, voditeljica knjižnice American Museum of Natural History (New York), koja naglašava da se muzejske djelatnosti kao što su istraživačke, obrazovne i izložbene aktivnosti mnogo uspješnije ostvaruju ako u njima sudjeluju i muzejske knjižnice, bez obzira na njihovu veličinu.¹²⁷ Takvim stavom naglašena je sadržajna kvaliteta knjižničnog fonda više negoli njegovo brojčano stanje.

Ester Green Bierbaum prepoznaje osnovne i zajedničke zadaće svih muzejskih knjižnica u skupljanju muzejskih publikacija, kao i publikacija povezanih s muzejom, njegovim razvojem, skupljačkim aktivnostima i programima te u uslužnim djelatnostima za muzejsko osoblje i muzejske suradnike kao i za vanjske korisnike.¹²⁸

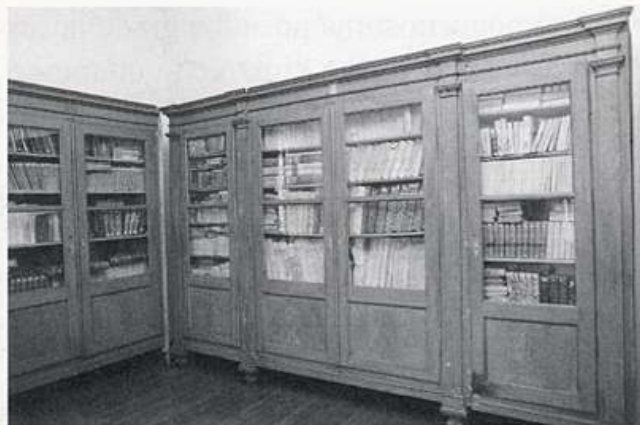
Osim navedenih zajedničkih zadaća i ciljeva, muzejske knjižnice imaju i svoje specifičnosti po kojima se međusobno razlikuju. Caryl-Ann Feldman (Children’s Museum, Boston) razlikovne elemente vidi u:

- vrsti grade koju muzejske knjižnice skupljaju (samo knjižna ili/i neknjižna grada)
- uslužnim djelatnostima (isključivo za osoblje muzeja ili i za vanjske korisnike)

- (ne)mogućnostima posudbe grade izvan prostora muzejske knjižnice i čitaonice
- (ne)organiziranoj i (ne)uspostavljenoj međuknjižničnoj suradnji i razmjeni publikacija.¹²⁹

Uz navedene organizacijske razlikovne elemente među pojedinim muzejskim knjižnicama, osnovna je razlika u sadržaju njihova knjižničnog fonda. Naime, uz opskrbu djelatnika muzeja aktualnom literaturom iz muzeologije koja im pruža nužne informacije za funkcioniranje muzeja (npr. za preventivnu zaštitu muzejskih predmeta ili o specifičnostima izložbene opreme i načinima izlaganja pojedinih vrsta muzejskih predmeta), muzejske knjižnice nabavljaju i literaturu koja je sadržajno uvjetovana tipom i vrstom muzeja. To znači da će specijalizirani muzeji nabavnom politikom oblikovati sadržajni profil svoje knjižnice u skladu sa sadržajnom specijalizacijom odnosno znanstvenom disciplinom koju pokrivaju svojim fondom i djelatnostima. Specijalizirani će muzej graditi sadržajno specijaliziranu knjižnicu (npr. Hrvatski prirodoslovni muzej u Zagrebu ima knjižnicu specijaliziranu za područje prirodoslovlja), dok će opći (kompleksni) muzej izgrađivati knjižnicu općeg tipa koja će svojim sadržajem pratiti sve muzejske odjele. Određenje njezina sadržaja bit će zavičajnost.

Jan van der Wateren osnovnu svrhu muzejskih knjižnica vidi u navedenom omogućivanju i pružanju dokumentacije čija je tematika vezana za specifičnosti muzeja. Poseban naglasak stavlja na ulogu muzejske knjižnice u istraživanju muzejskih predmeta i njihova prirodnog konteksta iz kojega su izdvojeni u muzejsku realnost. S obzirom na te djelatnosti, muzejsku knjižnicu definira kao pomagalo koje podupire rad muzejskog osoblja.¹³⁰

Stara muzejska knjižnica Zavičajnog muzeja Poreštine čuva se kao spomenička cjelina u Zbirci stare i rijetke grade. Fototeka Zavičajnog muzeja Poreštine, Poreč

Dakle, muzejska je knjižnica komplementarni dio složenoga muzejskog procesa i u neposrednoj je vezi s muzejskim zbirkama odnosno sa zadaćama muzeja. Za osnovnu svrhu njezina postojanja presudna je potpora matične organizacije koja posao knjižničnih djelatnika u odabiru i prikupljanju, čuvanju, istraživanju, izlaganju i drugim oblicima prezentacije muzejskih predmeta čini djelotvornijim. Zadatak, cilj i svrha muzeja, s obzirom na njihov tip i vrstu, neposredno utječu na muzejsku knjižnicu i njezinu informacijsku službu. Zajednički je credo svih muzejskih knjižnica podupiranje zadataka i svrhe muzeja te sudjelovanje u ostvarivanju njihova cilja koji se (prema osnovnoj definiciji muzeja) ostvaruje omogućivanjem proučavanja, nabrazbe i uživanja u materijalnim svjedočanstvima ljudi i njihovoj okolini.

Definicija, svrha i djelatnost knjižnica zavičajnih muzeja

Zavičajni muzeji, kao i druge vrste muzeja, trebali bi posjedovati organizirane muzejske knjižnice. Najstarije knjižnice zavičajnih muzeja u Hrvatskoj osnovane su još u 19. stoljeću, usporedno s osnutkom njihovih matičnih ustanova u čijem sastavu djeluju i danas. To su knjižnica Muzeja Slavonije u Osijeku, osnovana 1877., i knjižnica Zavičajnog muzeja Poreštine u Poreču iz 1884. godine.

Pojedine knjižnice zavičajnih muzeja bile su nukleusom današnjih samostalnih knjižnica – narodnih ili znanstvenih. Takav je primjer knjižnice Županijskog muzeja Šibenik:

“U drugoj polovini 1954. godine u okviru Muzeja formira se odio naučne biblioteke koja se 1955. god. izdvaja iz Muzeja i pretvara u samostalnu kulturnu ustanovu”.¹³¹

U pojedinim zavičajnim muzejskim ustanovama usporedno su djelovali muzej i gradska knjižnica, što je nakon odvajanja i osamostaljivanja muzeja odnosno knjižnice

Stari i rijetki primjerci iz spomeničke knjižnice Zavičajnog muzeja Poreštine. Fototeka Zavičajni muzej Poreštine, Poreč

*Knjižnica Muzeja grada Zagreba, 1956. godina.
Snimio Vladimir Guteša; Fotoarhiv Muzeja grada Zagreba*

rezultiralo bogatim muzejskim knjižnicama. Na primjer, kao poseban odjel Muzeja Brodskog Posavlja u Slavonskom Brodu djelovala je i Gradska knjižnica od 1935. (godinu dana nakon osnutka Muzeja) do njezina osamostaljenja 1948. godine.¹³² Muzej grada Splita, pak, djelovao je kao muzejski odjel Gradske knjižnice u Splitu, i to od 1915. do 1946. godine.¹³³ Nakon razdvajanja tih dviju ustanova u muzejskoj je knjižnici ostala vrijedna zbirka starih knjiga. Jedan od najpoznatijih primjera jest osnutak i razvoj Muzeja grada Zagreba i Gradske knjižnice Zagreb. Naime, na poticaj povjesničara Emilija Laszowskog te su dvije kulturne ustanove osnovane 1907. godine, da bi zajedno djelovale u dvojnoj ustanovi do 1926. godine, kada se osamostaljuju. Tek tada Muzej grada Zagreba započinje izgradnju vlastite muzejske knjižnice čiju povijest opisuje

Milica Stilinović, knjižničarka Muzeja grada Zagreba:

“Trebalo je nabavljati u prvom redu takvu literaturu, koja će poslužiti muzejskim stručnjacima u njihovu radu na ostvarenjima zadataka ove ustanove. Tako

*Knjižnica Muzeja grada Zagreba danas.
Snimio Miljenko Gregl; Fototeka Muzeja grada Zagreba*

su došla u obzir prvenstveno djela iz opće domaće historije, iz historije kulture, iz povijesti umjetnosti i umjetničkog obrta, a posebno ona, koja se odnosi na grad Zagreb. Ovima se posvećivala naročita pažnja”.¹³⁴

Tako definirana muzejska knjižnica razvijala se kao kontinuirana potpora matičnoj ustanovi u obavljanju njezinih osnovnih djelatnosti.

Povijesni kontinuitet pojavljivanja i djelovanja knjižnica zavičajnih muzeja pratio je rad hrvatskih zavičajnih muzeja. Naime, prema podacima iz MDC-ova *Registra muzeja, galerija i zbirki RH* za 2001. godinu, od 56 općih muzeja (od čega je 17 gradskih, 34 zavičajna i 5 nacionalnoga odnosno regionalnog karaktera), knjižnicu posjeduje 51 opći muzej (91%). U prilogu broj 2 dan je popis knjižnica zavičajnih muzeja u Hrvatskoj izrađen na temelju podataka iz *Registra* za 2001. godinu.

Potreba otvaranja knjižnica zavičajnih muzeja isticana je i u muzeološkoj literaturi. Već je 1949. godine u *Muzejskom priručniku* istaknuta nužnost osnivanja knjižnice zavičajnog muzeja koja treba imati svoj odvojeni prostor unutar muzejske zgrade. Naglašeno je da ta vrsta muzejskih knjižnica treba nabavljati stručnu muzeološku literaturu (priručnike, časopise, knjige) potrebnu za rad djelatnika muzeja, ali i sve tiskane znanstvene i književne radove koji se odnose na područje muzeja - knjige, novine, časopise tiskane u mjestu te djela autora koji su rođeni ili su svojim radom bili usko vezani za teritorij koji muzej pokriva svojim djelatnostima.

Na radnoj konferenciji ICOM-ova Komiteta za regionalne i specijalne muzeje (Beograd, 1960.), jedan od važnih

zaključaka bila je potreba “stvaranja i razvijanja regionalno ili lokalno specijaliziranih biblioteka”.¹³⁵

Te preporuke zamjetne u hrvatskoj muzeologiji dio su teorije i prakse srodnih inozemnih muzeja. Tako Švedsko udruženje regionalnih muzeja, definirajući djelatnosti regionalnih muzeja, između ostaloga navodi i obvezu izgradnje središnje provincijske knjižnice za kulturnu povijest, zbirku fotografija, referentnu literaturu i sl.¹³⁶

Verena Han na spomenutoj je konferenciji govorila o stanju regionalnih muzeja u bivšoj SFRJ i istaknula da regionalni i lokalni muzeji, osim kulturno-obrazovne uloge, imaju turističku atraktivnost i domoljubnu vrijednost te vrlo važnu ulogu u organiziranom znanstvenoistraživačkom radu. Naime, stručnjaci iz zavičajnih muzeja imaju mogućnost da dublje i često uz korištenje mnogo više dokumenata uđu u specifičnu tematiku sa svoga područja. Rezultati njihova rada uvelike pridonose cjelovitom znanstvenoistraživačkom radu od nacionalne važnosti. Za provođenje te muzejske djelatnosti nužno je organizirati knjižnicu kojom bi se služili djelatnici muzeja, ali i vanjski korisnici - istraživači, studenti, učenici i ostali.

“Biblioteka regionalnog ili lokalnog muzeja, koja bi se razvijala na osnovu potreba specijalizovanog rada u izučavanju posebnih pitanja iz domena prirodnih ili društvenih nauka jedne teritorije, postojala bi samim tim specijalistička, a po tome korisna i značajna ne samo za rad stručnjaka u odnosnom muzeju, nego uopšte”.¹³⁷

Tom je konstatacijom V. Han ujedno definirala osnovnu svrhu i cilj knjižnica zavičajnih muzeja koja se može prepoznati i u tekstu Ivanke Brekalo o svrsi muzejske

knjižnice zavičajnog muzeja grada Samobora:

“O tome kakvom su se duhovnom hranom krijepli Samoborci, da li su bili pismeni, jesu li imali knjige u kući, što su čitali, govore pisani dokumenti Samoborskog muzeja. Oni su dragocjen izvor povijesti knjige i kulture u Samoboru”.¹³⁸

Zavičajni muzeji svoje knjižnice osnivaju kao zasebne stručne odjele koji su u funkciji podržavanja i omogućivanja njihovih stručnih, istraživačkih i znanstvenih djelatnosti, kao i prezentacije zavičajnih osobitosti definiranog teritorija. Ustrojavaju ih tako da nastoje zadovoljiti potrebe zaposlenika muzeja, njihovih stručnih suradnika i muzejske publike. Sadržajno određenje knjižnične građe knjižnica zavičajnih muzeja jest zavičajnost. Kao i drugi zavičajni odjeli muzeja, i knjižnica nastoji odabrati, obraditi, fizički i obavijesno organizirati, čuvati i davati na korištenje knjižničnu građu koja svojim sadržajem pridonosi znanju o umjetničkim, povijesnim, kulturnim, folklornim i drugim zavičajnim temama. Prateći sve odjele i zbirke muzeja, knjižnica se nastoji uskladiti sa svrhom i ciljevima muzeja koji se ostvaruju u upoznavanju, razumijevanju, poštovanju i obrazovanju muzejske publike.

KNJIŽNIČNI FOND I ZBIRKE

Politika nabave i oblikovanje knjižničkog fonda kao odraz muzejskog poslanja

Potpura muzejskom poslanju osnova je oko koje se gradi knjižnična zbirka i ustanovljava nabavna politika muzejske knjižnice. To je prvi i osnovni element u izradi nacrtu za strukturu knjižnične zbirke (*collection development policy*) što ga u

međusobnom suglasju izrađuje knjižnično i muzejsko osoblje kako bi izgradnja fonda, kao i ostale djelatnosti muzejske knjižnice, bile potpora zadaćama i ciljevima matične ustanove.

Ilustrativnih primjera koji idu u prilog navedenoj tezi ima mnogo u inozemnim muzejima, za razliku od hrvatskih muzeja, koji još uvijek rijetko donose pisane izjave o poslanju. Na primjer, knjižnica Nacionalnog muzeja žena umjetnica (National Museum of Women in the Arts, Washington) svoje zadaće definira kao dopunu ciljevima muzeja: pomno reprezentiranje udjela žena u likovnim umjetnostima. Sve dok je poslanje muzeja prezentiranje umjetničkog rada žena radi edukacije i širenja novih spoznaja, osnovni je zadatak knjižnice omogućivanje informacija, olakšavanje istraživanja te izlaganje i promocija umjetnosti putem knjige.¹³⁹

Prirodnoznanstvena muzejska knjižnica (Science Museum Library), kao važan dio Prirodnoznanstvenoga muzeja (Science Museum) u Londonu, stekla je svojim djelovanjem od 1883. godine međunarodni ugled pridonoseći u javnom razumijevanju znanosti i tehnologije.¹⁴⁰

Opisujući ulogu i funkciju knjižnice memorijalnih muzeja, Đurđa Mesić¹⁴¹ je istaknula da muzejska knjižnica, kao i muzejski arhiv, ima veliku važnost u prezentaciji života i rada neke ličnosti ili obitelji, odnosno nekoga povijesnog događaja koji je tema muzejske prezentacije. Knjižnica memorijalnog muzeja kao i muzej, prikuplja, čuva, selektira i obrađuje te prezentira i širi informacije o temi muzeja.

Marija Lipovac poticala je osnivanje muzejske knjižnice u Muzeju Psihijatrijske bolnice Vrapče u Zagrebu koja će pratiti i upotpunjavati zbirke matičnog muzeja

(zbirke Marije Novaković, Slave Raškaj, keramičarke Štefanije Zapčnik i dr.). "Muzej bi trebao, isto tako kao što planski popunjava zbirke sa eksponatima, isto tako i planski kompletirati biblioteku u kojoj mora biti zastupljena stručna literatura sa područja u koje zasijeca muzejska zbirka."¹⁴²

Uz navedene primjere različitih vrsta muzeja i uloga njihovih knjižnica koje se ustrojavaju u skladu s njihovim svrhama i zadacima, vrijedno je spomenuti i misli Julija Hoffmanna, osnivača Muzeja Brodskog Posavlja:

"Muzej mora biti ponos i reprezentacija našeg grada, u kojemu će svaki stranac i domaći sin vidjeti našu staru slavu te sadašnju veličinu i značenje. Muzej ima biti vrelo znanja, na koje će doći napojiti svoju dušu sva mladost ovoga grada čitajući u biblioteci; a učenjaci će istraživati naše stare događaje, još nepoznate, iz arhiva."¹⁴³

Dakle, opće je prihvaćeno stajalište prema kojemu muzejske knjižnice, da bi magle zadovoljiti potrebe svojih korisnika na način kako ih je slikovito opisao J. Hoffmann, moraju uskladiti svoje djelatnosti s poslanjem muzeja. Prvi korak u tome precizno je definirana nabavna politika.

Primjenom modela Faye Phillipsa¹⁴⁴, nacrt nabavne politike knjižnice zavičajnog muzeja trebao bi se oblikovati s obzirom na ove činitelje:

- a) izjavu o poslanju zavičajnog muzeja
 - svi muzejski odjeli, zbirke i predmeti, pa tako i knjižnica kao odjel, trebaju biti usklađeni s poslanjem muzejske ustanove kako je već opisano;
- b) tipove programa koje muzejska knjižnica podržava
 - knjižnica zavičajnog muzeja treba podržavati muzejske programe kao što su istraživanje, izložbe, društveno

djelovanje (*community outreach*), izdavačka djelatnost i sl.;

- c) korisnike
 - određivanje tipa korisnika koje knjižnica može usluživati uz djelatnike muzeja: stručnjaci, učenici i studenti, šira publika (*general public*) i ostali;
- d) prioritete i ograničenja zbirki
 - na temelju određenja trenutačnog stanja fonda, brojčanog stanja zbirke, njezinih trenutačnih slabosti i nedostataka, određuje se željeni stupanj, kao i tematsko i geografsko područja koje se pokriva zbirkom, vremensko razdoblje, jezik, vrste građe. Samim time određuje se ono što se u knjižnici ne skuplja;
- e) kooperativni sporazum koji utječe na nabavnu politiku
 - s obzirom na to da na određenom području može djelovati više muzeja, ali i drugih baštinskih ustanova poput knjižnica, arhiva i sl., među tim ustanovama treba uspostaviti suradnju kako bi se znalo tko, što, kako, gdje i zašto skuplja.

Nacrtom nabavne politike knjižnice zavičajnih muzeja određuje se i pitanje duplikata, otpisa, mikrofilmiranja, posudbe i drugih manipulativnih postupaka i knjižničnih procesa.

Sam proces nabave i realizacije nabavne politike u knjižnicama zavičajnih muzeja zahtijeva dodatne istraživačke napore. Nabava knjižnične građe uobičajeno se realizira kupovinom. No kupovinom od izdavača, udruženja, pojedinaca, akvizitera ili na aukcijama često se ne može pokriti sva zavičajna građa određenog teritorija koja je zanimljiva muzeju, to više što ona najčešće nije obuhvaćena katalogima tiskanih knjiga ni knjižarskom prodajom (npr. glasila tvornica ili osnovnih škola i sl.).

Faye Phillips uz kupovinu navodi i dar, depozite i oporučne ostavštine. Tim oblicima nabavljena knjižnična zavičajna grada treba biti popraćena adekvatnom dokumentacijom u kojoj će biti zabilježeno što je donirano, tko je donator (ime i prezime, adresa, telefon), koja se prava i obveze preuzimaju uz donaciju itd. Ti su postupci inače uobičajeni u muzejima pri primopredaji muzejskih predmeta, ali i u knjižnicama pri preuzimanju darova, a napose legata.

Zavičajni su muzeji u samim počecima svojega djelovanja skupljali i građu za ustroj muzejskih knjižnica, odnosno knjižničnu građu kojom su popunjavali svoje muzejske zbirke i odjele u stalnim postavima. Početni knjižnični fundus većinom je prikupljan upravo donacijama i ostavštinama građana ili udruga. Taj način nabave knjižnične građe jedna je od dominantnih metoda koja se zadržala do danas. Te prve donacije i ostavštine danas se čuvaju kao zasebne cjeline (zbirke stare i rijetke građe, zbirke rare) ili spomeničke knjižnice ako sadržavaju staru i rijetku knjigu iz prijašnjih stoljeća. Ako riječ je o dijelovima većih cjelina - donacija i ostavština zbirki raznovrsnih predmeta, često se i prezentiraju u cjelini.

To se može ilustrirati primjerima iz hrvatskih zavičajnih muzeja.

Opisujući početke rada Arheološkog muzeja provincije Istre u Poreču (danas Zavičajnog muzeja Poreštine), Antun Šonje navodi da je muzej već u prvoj fazi svojega djelovanja donacijama građana prikupio vrijednu knjižničnu građu od nekoliko tisuća primjeraka starih izdanja.

“Jezgra te biblioteke bili su darovi vlasnika biblioteka obitelji Carli, Radojkovića i de Vergottini. Osobita je vrijednost te biblioteke bila istriaca: kompletno sadržana

literatura za arheološko historijski studij Istre.”¹⁴⁵

Danas se sačuvana grada te stare muzejske knjižnice, koju čini donacija triju znamenitih porečkih ličnosti - Gianija Stefana Carlija, Pietra Radoichovicha i Nicola de Vergottinija - čuva kao zatvorena spomenička cjelina u Zbirci stare i rijetke građe.¹⁴⁶

Muzej Drniške krajine osnovan je u rodnoj kući dr. Božidara Adžije (1890.-1941.), predratnoga hrvatskog političara i publicista.

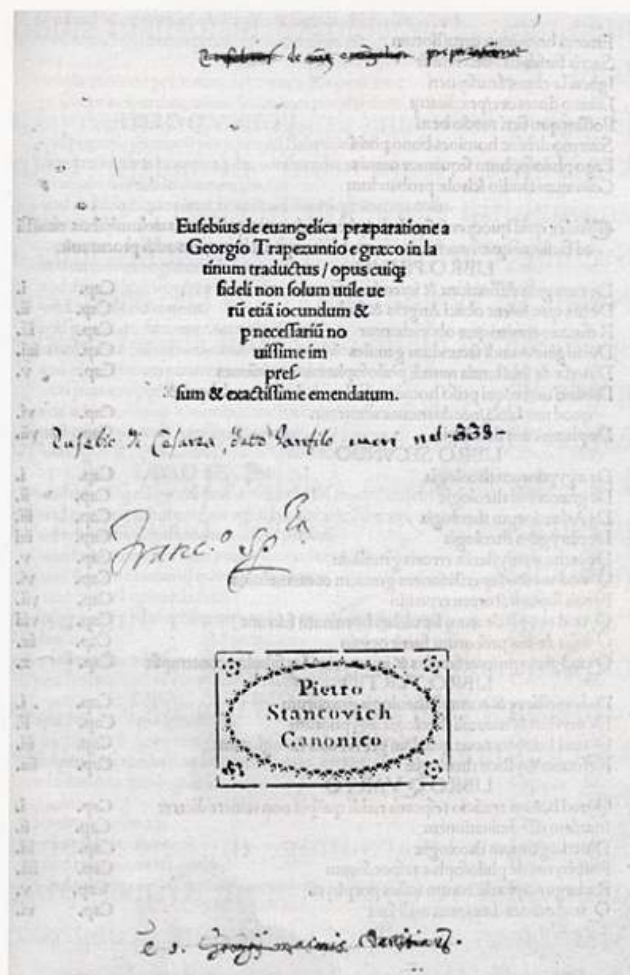
“Zgradu i početni muzejski fundus s umjetninama, namještajem, obiteljskom arhivom i bibliotekom darovao je građu kolekcionar Nikola Adžija, Božidarov brat.”¹⁴⁷

Knjižnica Narodnog muzeja Labin osnovana je ostavštinom Giuseppine Martinuzzi, učiteljice i istaknute pedagoške djelatnice. Dianora Hrvatina navodi:

“Najznačajniji i najinteresantniji fond su knjige, novine i rukopisi koje je svom rodnom gradu poklonila Giuseppina Martinuzzi, a od osnivanja Muzeja sastavni su dio njegove knjižnice. Svojom je knjižnicom željela ostaviti nešto svoje svom rodnom gradu, uz koji je za čitavog života bila vezana iako je veći dio života živjela i radila u Trstu.”¹⁴⁸

Jedna od vrlo značajnih jest i oporučna donacija Petra Stankovića iz 1836. godine knjižnici Zavičajnog muzeja grada Rovinja.¹⁴⁹

Osim navedenih načina nabave zavičajne građe, Đurđa Mesić navodi i razmjenu u kojoj su predmet razmjene originali, bibliografske informacije ili fotokopije. Razmjena je jedan od najuvrženijih postupaka muzejskih knjižnica pri nabavi knjižničnog fonda. Naime, jedna je od obveznih djelatnosti muzeja i izdavačka

Ex libris Petra Stankovića iz njegove ostavštine, danas u Zbirci starih knjiga "Stancoviciana" Zavičajnog muzeja grada Rovinja. Fototeka Zavičajnog muzeja grada Rovinja.

djelatnost unutar koje muzeji publiciraju rezultate svojih skupljačkih, istraživačkih, izložbenih i drugih aktivnosti. Razmjenom publikacija u izdanju matične ustanove (muzeja) sa srodnim ustanovama, muzejske knjižnice nabavljaju građu sadržajno važnu za muzej.

Jedan od oblika nabave zavičajne građe jest i obvezni primjerak. Zakonom o knjižnicama iz 1997. godine, člankom 37., propisana je obveza nakladnika da po jedan primjerak tiskane građe dostavljaju matičnoj knjižnici na području županije na kojoj je njihovo sjedište radi stvaranja zavičajne zbirke.¹⁵⁰ No izdavači i nakladnici nemaju tu obvezu prema knjižnicama

zavičajnih muzeja, čime se dodatno otežava nabava knjižnične zavičajne građe. Tek internim dogovorom muzeja i lokalnih izdavača, nakladnika i tiskara jedinice zavičajne građe dopijevaju u muzejske knjižnice.

U knjižničarskoj se literaturi kao jedan od oblika skupljanja zavičajne građe navodi i snimanje usmene predaje na audiokasete ili videokasete. Ta je metoda uobičajena u muzejskim istraživanjima na terenu, pogotovo u etnološkim istraživanjima u kojima je usmeni iskaz jedan od bitnih elemenata određivanja konteksta muzejskih predmeta. Isto vrijedi i za videosnimke ili filmske zapise. Ta audio-vizualna građa, kao i suvremeni mediji digitalnih zapisa, čuvaju se u muzejskoj dokumentaciji.

S. Vuković-Mottl naglašava da se nabavom treba obuhvatiti svakovrsna građa koja je sadržajno vezana za zavičaj, kako ona nova (tekuća), tako i ona stara (retrospektivna). U tu svrhu preporučuje vođenje kartoteke deziderata (lat. *desiderare* – željeti), odnosno liste željenih naslova, kao i praćenje tekuće i retrospektivne bibliografije. Ti bi se postupci trebali primjenjivati i u nabavi zavičajne građe knjižnica zavičajnih muzeja kako bi se skupila ona knjižnična zavičajna građa koja je muzeju nužna za stručni i znanstveni rad te obavljanje drugih muzejskih djelatnosti.

Zbirke muzejskih knjižnica – sadržaj i vrsta knjižnične građe

Definiranom nabavnom politikom koja je uskladena sa skupljačkim usmjerenjima muzeja i navedenim postupcima nabave, svaka muzejska knjižnica, pa tako i knjižnica zavičajnog muzeja, prema Esther Green Bierbaum, treba obuhvaćati:

- knjige, časopise i drugu vrstu građe namijenjenu stručnome i administrativnom muzejskom osoblju

“Veliki narodni kalendar” (Koprivnica 1923.) iz knjižnične zavičajne zbirke Muzeja grada Koprivnice.

Fototeka Muzeja grada Koprivnice

- knjige, časopise i drugu građu iz tematskog područja muzeja, uključujući referentnu građu, izvještaje i monografije koji najviše odgovaraju zbirkama muzeja
- vodiče za literaturu muzejskog sadržaja ili discipline (razne specijalizirane bibliografije)
- građu za posjetitelje muzeja (npr. dobre dječje knjige i priručnike za razumijevanje zbirki iz tematskog područja muzeja).¹⁵¹

Jan van der Wateren također ističe važnost oblikovanja knjižničnih zbirki koje će omogućivati bolje i detaljnije razumijevanje pojedinih muzejskih predmeta pružajući informacije o kontekstu iz kojega su izdvojeni, u kojemu su nastali ili korišteni, osobama koje su sudjelovale u njihovu

stvaranju ili su se njima koristile, predmetima koji su s njima u (ne)posrednoj vezi, o razdoblju i mjestu te drugim informacijama potrebnim za stručni rad na muzejskoj građi. Van der Wateren također smatra da i muzejskom posjetitelju treba pružiti mogućnost da u muzejskoj knjižnici pronade dodatne informacije o muzejskim predmetima, kao i o drugim muzejskim zbirkama i izložbama. S tako sadržajno profiliranom knjižnicom muzejske zbirke predmeta bivaju povećane, proširene i obogaćene dodatnim informativnim sadržajima.¹⁵²

Kao specifične vrste publikacija koje se pohranjuju u muzejskim knjižnicama Van der Wateren navodi kataloge muzejskih stalnih postava, kataloge povremenih izložaba matične ustanove, kao i drugih srodnih ustanova te kataloge aukcijskih kuća. S obzirom na to da se ta vrsta publikacija ne može pronaći u knjižarama ni u drugim vrstama knjižnica (osim u nacionalnima), muzejske su knjižnice jedinstven i bitan čimbenik u očuvanju tog segmenta nacionalne i kulturne baštine.

Kao drugu značajnu zbirku Van der Wateren navodi zbirku efemernog tiska (pozivnice na izložbe, priopćenja za tisak, oglasi i sl.) koja se također vrlo rijetko skuplja u drugim vrstama knjižnica. Sitni je tisak vrlo važna popratna dokumentacijska građa o djelatnostima i aktivnostima muzeja, pojedinim umjetnicima i njihovu javnom djelovanju i sl.

Koje su od navedenih knjižničnih zbirki zastupljene u knjižnicama hrvatskih zavičajnih muzeja, ilustriraju sljedeći primjeri. Knjižnica Gradskog muzeja Makarska sadrži zbirke knjiga, periodike, rukopisa (memoarske građe), kataloga izložaba i vodiča, turističkih prospekata i novinskih isječaka. AV građa pohranjuje se unutar Zbirke za noviju povijest.¹⁵³

“Hrvatski seoski pčelar” (Koprivnica, 1902.), jedan od najstarijih sačuvanih primjeraka iz Zavičajne zbirke Muzeja grada Koprivnice. Fototeka Muzeja grada Koprivnice

Zavičajni muzej Našice u detaljno razrađenom *Pravilniku o ustroju i načinu rada muzejske knjižnice* navodi ove zbirke:

- a) osnovni fond (referentna zbirka, zbirka kataloga izložbi, periodika, neknjižna grada, fototeka i dijateka, dokumentacija o radu Muzeja),
- b) zavičajna zbirka (Biblioteka Nasiciensis),
- c) zbirka starih i rijetkih knjiga s podzirkom Knjižnica obitelji Pejačević.¹⁵⁴

Muzej Slavonije u Osijeku knjižnični je fundus organizirao u ove zbirke:

- a) knjižnica Muzeja kao muzejski odjel (muzej knjige) obuhvaća podzbirke Hrvatska knjiga i periodika, Zbirka knjiga 16. stoljeća, Zbirka knjiga 17. stoljeća, Zbirka knjiga 18. stoljeća, Bibliofilski rariteti, Zbirka uveza i opreme, Ex librisi, Zbirka autorski potpisanih primjeraka, Glazbena zbirka, Kazališna zbirka

- b) zavičajne zbirke
Essekiana, Slavoniana, Baraniensia
- c) specijalna knjižnica Muzeja
literatura vezana za muzejske interese stručnjaka – opći i muzeološki priručnici, referentna literatura, stručna periodika itd.

Knjižnica Muzeja grada Koprivnice knjižnični fond dijeli na stručni i zavičajni te na zbirku starih i rijetkih knjiga tiskanih do 1835. godine. U cjelovitom obliku čuvaju se privatne knjižnice kipara Ivana Sabolića, Mihovila Pavleka Miškina i obiteljska knjižnica Malančec.¹⁵⁵

U navedenim primjerima knjižnice zavičajnih muzeja obuhvaćaju zbirke stručnog fonda (muzeološku literaturu), zavičajne zbirke te muzejske zbirke starih i/ili rijetkih knjiga. Primjetno je i postojanje zatvorenih cjelina – privatnih ili obiteljskih knjižnica.

U *Muzejskom priručniku* (1949.) navodi se da bi muzejska knjižnica trebala skupljati i originalne rukopise ako je muzej u mogućnosti doći u njihov posjed. Tako Županijski muzej Šibenik u svojoj knjižnici posjeduje:

Stari zemljovidi iz Zbirke starih i rijetkih knjiga Muzeja grada Koprivnice. Fototeka Muzeja grada Koprivnice

“(...) zbirku gotovo svih knjiga štampanih u Šibeniku; časopise i novine s mnogo unikata, zbirku rukopisa šibenskih književnika i naučnih radnika.”¹⁵⁶

A. Bauer zbirku rukopisa smatra vrlo značajnom, ali nažalost, zastupljenom u manjem broju muzejskih knjižnica.¹⁵⁷ Ta zbirka okuplja nepublicirane radove - rukopise, seminarske radove, stručne elaborate, studije kustosa i vanjskih suradnika muzeja, dokumentaciju o izložbama, referate sa sastanaka, savjetovanja i simpozija, godišnje izvještaje muzeja ili galerija. Navedena građa trebala bi biti redovito skupljana pa čak i izložena u prostoru čitaonice kako bi se posjetitelji muzeja mogli detaljnije informirati o svim aspektima muzejskog rada. U tumačenju A. Bauera ne prepoznaje se jasna granica između građe koja bi se pohranjivala u zbirci rukopisa, odnosno u muzejskoj arhivi i dokumentaciji.

Pojedine knjižnice zavičajnih muzeja posjeduju i zbirke starih knjiga. Te zbirke mogu biti izdvojene i u zasebne muzejske zbirke. Na primjer, uz već spominjane zbirke starih knjiga Zavičajnog muzeja Poreštine i Zavičajnog muzeja grada Rovinja, Zavičajni muzej Ozalj također posjeduje dragocjenu zbirku starih knjiga. Zbirka sadržava stare knjige, rukopise i dokumente iz knjižnica župnih dvorova, a smještena je u Muzej 1971. godine na temelju plodne suradnje Martina Vajdića, osnivača i dugogodišnjeg kustosa Muzeja, koju je ostvario sa župnicima Lipičkog dekanata.¹⁵⁸

Uz navedene knjižnične zbirke, muzejska se knjižnica može skrbiti i o muzejskoj dokumentaciji iako to nije njezina primarna zadaća. No u nedostatku prostora i stručnog osoblja u mnogim će muzejima briga o popratnim dokumentacijskim zbirkama biti povjerena muzejskom knjižničaru.

Osim toga, često će se u muzejskim knjižnicama pohranjivati i arhivska građa. No E. G. Bierbaum u svojem priručniku za rad muzejskih knjižnica upozorava da je to opravdano samo onda kada su mikroklimatski uvjeti, prostor i oprema u muzejskim knjižnicama povoljniji za pohranu arhivske građe od nekih drugih muzejskih prostora. Arhivska građa, naime, nije dio knjižničnih fondova iako je često teško odrediti granicu između knjižnične, arhivske, muzejske i dokumentacijske građe. Muzejska arhiva obuhvaća zapise ili dokumente koji su nastali djelovanjem i radom muzeja. Ona može sadržavati i arhivsku građu drugih javnih ustanova odnosno pojedinaca ako je povjerena muzeju na čuvanje i ima tematsko značenje za muzej.¹⁵⁹

Uz hemeroteku kao zasebnu zbirku novina, kalendara, plakata, sitnog tiska i izrezaka, muzejska knjižnica može sadržavati grafičku zbirku, glazbenu zbirku, zbirku zemljovida, zbirku razglednica, zbirku AV građe, CD-teku i slično, ako se one ne vode u sklopu pojedinih muzejskih odjela ili nisu strukturirane kao zasebne muzejske zbirke.

Knjižnična zavičajna zbirka kao specifičnost knjižnice zavičajnog muzeja

Zavičajnost određuje sadržaj fundusa knjižnice zavičajnog muzeja, njezine nabavne politike i izgradnje fonda. Knjižnične su zbirke, sve kao i ostale zbirke zavičajnog muzeja, sadržajno vezane za zavičaj koji muzej obuhvaća svojim djelatnostima. Upravo je zavičajna knjižnična zbirka karakteristika knjižnica zavičajnih muzeja po kojoj se one razlikuju od drugih muzejskih knjižnica. Tu je misao u svojim tekstovima često isticala Marija Malbaša:

“Biblioteke provincijskih muzeja imaju pored redovnih zadataka stručne biblioteke i svoje specifične zadatke po kojima se razlikuju od ostalih stručnih biblioteka i narodnih gradskih knjižnica: one treba da sakupljaju sve što je pisano o dotičnom mjestu ili kraju, sve što je u tom mjestu štampano ili izdano kao i ono što su napisali autori porijeklom iz tog mjesta.”¹⁶⁰

Zadaća izgradnje knjižnične zavičajne zbirke definirana je i u *Muzejskom priručniku* ovako:

“Pri svakom kompleksnom muzeju treba da postoji i biblioteka, arhiva i umetnička zbirka. Ukoliko to nije predviđeno i ostvareno u mesnoj (gradskoj ili sreskoj) narodnoj biblioteci, u muzejskoj biblioteci bi se prikupili svi štampani naučni i književni radovi koji se odnose na teritoriju muzeja, sve knjige, novine i časopisi

štampani u tom mestu ili oblasti, kao i radni ljudi koji su rodom iz te oblasti ili su svojim životom i radom bili s njom u tesnoj vezi.”¹⁶¹

Tim je naputkom dan sadržajni okvir knjižnične građe, kao i smjernice o vrsti građe koja se skuplja u knjižničnoj zavičajnoj zbirci. Ipak, za razliku od stava M. Malbaše i prije navodnih tvrdnji A. Bauera, u *Priručniku* se izgradnja knjižnične zavičajne zbirke navodi kao obveza muzeja samo onda kada ona nije već ustanovljena u narodnoj knjižnici.

Osim Šibenika, Osijeka i Našica i njihovih zavičajnih knjižnica i zavičajnih knjižničnih zbirki, one se grade i u većini drugih zavičajnih muzeja bez obzira na to imaju li ustrojenu knjižnicu ili nemaju. Na primjer, interna knjižnica Muzeja Turopolja iz Velike Gorice, uz stručne knjige

Stradanje knjižnične baštine u Domovinskom ratu. Dio spašenih knjiga iz knjižnice Gradskog muzeja Vukovar, 1992.

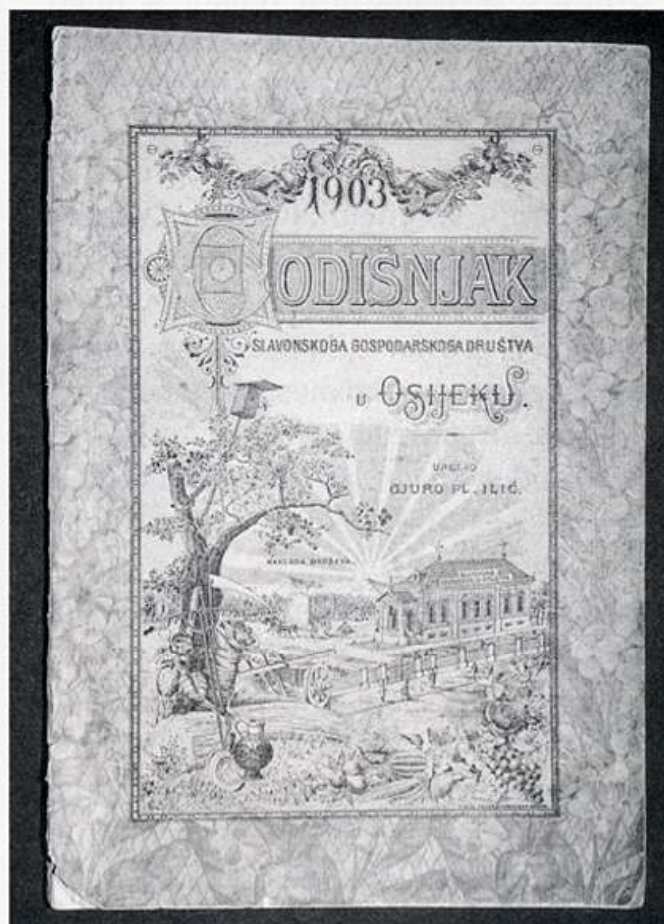
Fototeka Gradskog muzeja Vukovar

(muzeološke, povijesne, etnografske, arheološke), sadržava i zbirku knjiga koje govore o području općine Velika Gorica te djela ljudi koji su rođeni ili su živjeli na području koje Muzej svojim djelovanjem pokriva.¹⁶²

Gradski muzej Vukovar posjedovao je specijalnu muzejsku knjižnicu koja je tematski pokrivala odjele i zbirke Muzeja. Iznimno je vrijedna zavičajna knjižnična zbirka Vukovariensia koja sadrži "(...) djela autora koji su rođeni u Vukovaru ili su ovdje proveli dio svoga života, i djela koja su štampana u vukovarskim štamparijama. U biblioteci se nadalje nalazi oko 200 djela starih i rijetkih izdanja od 16. do 18. stoljeća."¹⁶³ Ta vrijedna knjižnična zbirka, za razliku od muzejske zgrade i dijela muzejskog fundusa, ostala je gotovo u cijelosti sačuvana od krađe ili oštećenja tijekom Domovinskog rata.¹⁶⁴

Opisujući povijest i djelatnost knjižnice Gradskog muzeja Požege, Filip Potrebica navodi i podatke o kontinuiranom skupljanju i izgradnji zavičajne knjižnične zbirke u kojoj je pohranjena "(...) tiskana književna građa djela požeških pisaca ili pak Požežana koji djeluju izvan Požege".¹⁶⁵ Kao nacionalno važne raritete zavičajnog fundusa, F. Potrebica navodi rukopis monografije Julija Kempfa *Požega te Požeški dak* Miroslava Kraljevića.

Kao i knjižnice velikih specijaliziranih muzeja koje se često profiliraju kao stručno-znanstvene knjižnice sadržajem svojih fondova prate poslanje i sadržaj muzejskog fundusa, knjižnice zavičajnih muzeja, uz redovite zadatke specijalnih knjižnica imaju i svoje specifične zadatke. Taj se zadatak očituje u planskoj izgradnji knjižnične zavičajne zbirke, što ne znači da treba sadržavati sve što je napisano o

"Godišnjak" Slavonškoga gospodarskoga društva u Osijeku (Osijek, 1903.) iz knjižnične zavičajne zbirke Essekiana.

zavičaju ili u njemu, odnosno sve što je u zavičaju tiskano ili objavljeno, bez obzira na to postoji li već takva zbirka u narodnoj knjižnici ili ne. Knjižnice zavičajnih muzeja ne bi trebale, iako mogu, preuzimati zadatke narodnih knjižnica. U sklopu definirane nabavne politike, ta vrsta knjižnica skuplja onu građu koja će pridonijeti djelovanju zavičajnih muzeja kao muzeja identiteta. Uskladenom nabavom i podjelom odgovornosti između knjižnica zavičajnih muzeja i narodnih knjižnica izbjeglo bi se stvaranje istovrsnih paralelnih fondova.

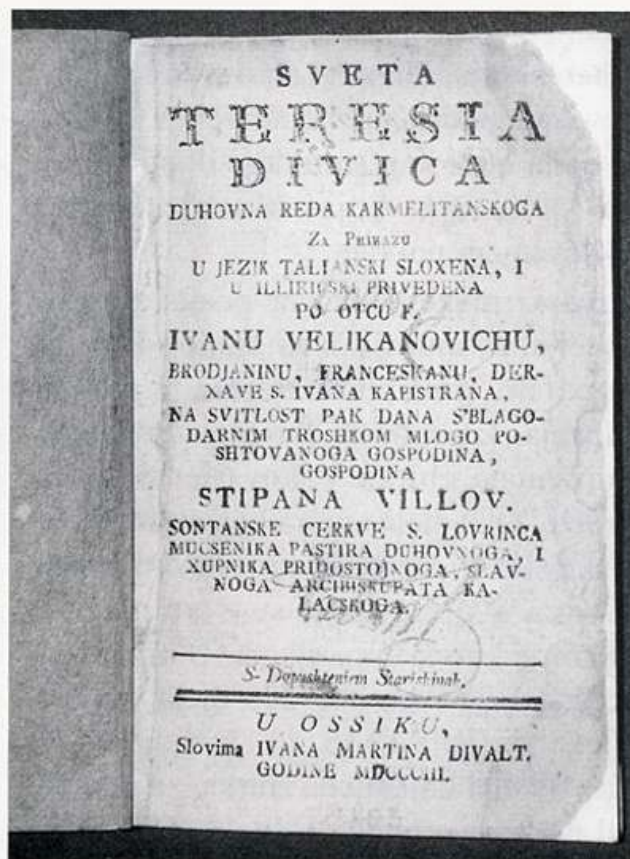
Vesna Firinger-Burić u svome opsežnome magistarskom radu o knjižnici Muzeja Slavonije u Osijeku iznosi svrhu knjižničnih zavičajnih zbirki u muzeju:

“Svijest o zavičajnosti u velikoj se mjeri osniva, biva prepoznavana i upućivana upravo zavičajnom knjižnom zbirkom. (...) Zavičajnu zbirku pojedinog grada ili kraja, pored sačuvanih arhivalija, pokretnih i nepokretnih spomenika kulture, čini i bibliotečni materijal. Takove su zbirke osnova za svako proučavanje povijesti – svjedoče o prošlom, daju točan i veoma ilustrativan uvid u aktivnosti prethodnika – duhovne, organizacijske i materijalne, točan su dokument trenutne djelatnosti, a svojom sakupljačkom osobitošću omogućuju prezentaciju sveg svog sakupljenog i dobro očuvanog fonda i u budućnosti.”¹⁶⁶

V. Burić smatra da je knjižnična zavičajna zbirka sastavni i neizostavni dio baštine određenog zavičaja. Te su zbirke, kako svojim sadržajem, tako i materijalnim obilježjima, izvori informacija o kontekstu, vremenu, prostoru i ljudima te cjelokupnom životu na određenom području i stoga uvelike pridonose ostvarenju osnovne svrhe i ciljeva zavičajnih muzeja kao muzeja identiteta.

Svrha zavičajne zbirke, kako je definira Srna Vuković-Mottl, može se u potpunosti odnositi i na knjižnicu zavičajnog muzeja i njezinu zavičajnu zbirku:

“Zavičajna zbirka ima funkciju informacijskog središta i omogućava istraživački rad i kompleksno izučavanje svih vidova života, razvoja i stvaralaštva određene sredine. S autentičnim materijalom u svojim zbirka, taj je fond sastavni dio sustava informiranja i nezamjenjiv izvor informacija svim političkim, društvenim, obrazovnim i kulturno-prosvjetnim organima i institucijama za proučavanje prošlosti, praćenje suvremenih ostvarenja, izradbu zavičajnih bibliografija, pripremanja izložbi i sl.”¹⁶⁷

“Sveta Teresia divica duhovna reda karmelitsanskoga” (Osijek, 1803.) iz knjižnične zavičajne zbirke Essekiana. Fototeka Muzej Slavonije u Osijeku

Knjižnica zavičajnog muzeja, primjereno navedenome, bila bi informacijsko središte za istraživački rad kustosa, muzejske publike i šireg kruga korisnika zainteresiranih za određeni segment zavičajne tematike.

U kasnijem tekstu o zavičajnim zbirka, V. Burić razradila je tezu o nužnosti knjižnične zavičajne zbirke u muzejima:

“Dok sav duhovni proizvod dotičnog mjesta ili kraja nije sakupljen, zahvaćen, sistematiziran, sreden, bibliografski opisan - gotovo da i nema oblikovane i dovoljno usmjerene zavičajne svijesti koja brine o načinu popune-nabave, opsegu, vrstama i rasponu grade, čuvanju, prezentiranju i obradi zavičajnih predmeta. Nastojimo reći da je sav ostali zavičajni fond (većom širinom u muzeju nego u drugim ustanovama) ovisan i u ovisnosti o

zavičajnoj knjižnoj zbirci - bilo da je ona sakupljena i locirana u muzeju ili u knjižnici, arhivu. Ostali zavičajni fond nije moguće proučavati, izlagati, o njemu publicirati bez konzultiranja njemu srodne teritorijalno pripadajuće zavičajne knjižne građe, koja o svemu u okružju svoje zavičajnosti objašnjava, govori, pruža podatke, upućuje na izvore i slično.”¹⁶⁸

Autorica, naime, ističe informacijsku vrijednost knjižnične zavičajne zbirke kao važniju od činjenice gdje je ona fizički pohranjena. Pružajući nužne informacije o građi koja se skuplja u zavičajnome muzeju, ona je istodobno osnovno pomagalo za obavljanje stručne muzeološke djelatnosti, ali i građa koja se koristi u ostalim muzeološkim djelatnostima. Treba izabrati reprezentante odnosno onu građu koja najdosljednije može pridonijeti odsliku osobitosti i identiteta zavičaja.

Muzejske knjižnice skupljaju knjižnične jedinice s obzirom na muzejsku građu i poslanje muzeja. Skupljanje knjižničnih jedinica zavičajne baštine koje prate zbirke zavičajnog muzeja i ulaze u njihov sastav specifičnost je knjižnica te vrste muzeja, po čemu se razlikuju od ostalih muzejskih knjižnica. Knjižnica zavičajnog muzeja svojom će sadržajno profiliranom i za zavičaj vezanom knjižničnom građom nastojati pratiti i odražavati specifičnosti koje odražava i muzej svojim fondom i djelatnostima. Na primjer, ako muzej poput Muzeja Sveti Ivan Zelina izgrađuje odjel vinogradarstva i podrumarstva Hrvatskog prigorja, onda će on skupljati i knjižničnu građu s toga tematskog područja. Naime, Muzej je tijekom 1998. godine na poklon primio 207 naslova o vinarstvu i podrumarstvu.¹⁶⁹ Ta će građa pružiti Muzeju potrebne informacije o predmetima koje skuplja, a ujedno će knjižnična građa

s vremenom poprimati svojstva muzejskih predmeta u različitim muzeološkim djelatnostima.

Knjižnice zavičajnih muzeja, s obzirom na vrstu građe, obuhvaćaju knjige, lokalne novine i časopise, ali i tzv. sitni tisak (razglednice, pozivnice, čestitke, osmrtnice, programe koncerata, kazališne programe itd.). Ta građa ne mora nužno biti pohranjena u knjižnici zavičajnog muzeja niti u knjižničnim zavičajnim zbirkama kao što je to u narodnim knjižnicama koje imaju izdvojene zavičajne knjižnične zbirke. Ona može biti inkorporirana unutar pojedinih odjela i zbirki muzeja.¹⁷⁰ V. Burić suprotstavila se mišljenju S. Vuković-Mottl smatrajući nevažnim strogo određivanje i izdvajanje pojedine zavičajne građe prema vrsti materijala i njihovu samostalnost unutar muzeja. Takav raspored muzejske građe, naime, i nije uobičajen u zavičajnim muzejima koji svoje zbirke ne gradi prema vrsti muzejskih predmeta već prema određenoj zavičajnoj temi. Naime, često se npr. razglednice skupljaju i čuvaju u kulturno-povijesnom odjelu. V. Burić smatra da tretiranjem razglednice kao muzejskoga, a ne knjižničnog materijala ili obratno ona ništa ne gubi na svojoj bitnoj odrednici - zavičajnosti. Isključuje umjetnu podjelu prema vrstama materijala i zastupa strogo provođenje kriterija zavičajnosti. “Svrha zavičajnog okupljanja i način zavičajnog okupljanja građe i materijala nadopunjuju se u moguće ostvarivom.”¹⁷¹

Knjižnice zavičajnih muzeja koje skupljaju i čuvaju knjižnične jedinice zavičajne baštine kao kulturno-povijesnu dokumentaciju prestaju biti samo pomoćni odjeli muzeja i postaju odjeli sa samostalnim zadacima i ciljevima koji se uklapaju u rad kulturno-povijesnog odjela te funkcioniraju kao zasebne muzejske cjeline.

Prema mišljenju vodećih teoretičara i na osnovi navedenih primjera iz hrvatskih zavičajnih muzeja, ustroj i organizacija muzejskih knjižnica svoj puni smisao dobivaju organizacijom i uspostavom knjižnične zavičajne zbirke. Sudjelujući u ostvarivanju poslanja zavičajnog muzeja, knjižnica ustrojem knjižnične zavičajne zbirke upotpunjava zbirke muzeja sadržajem i materijalnim osobitostima pojedinih jedinica zavičajne baštine. Građa knjižnične zavičajne zbirke osnovno je pomagalo u obavljanju muzeoloških djelatnosti kao što su istraživanje podrijetla, upotrebe ili nalaza pojedinih muzejskih predmeta, no jednako se tako može interpolirati unutar pojedinih muzejskih zbirki pri prezentaciji zavičajnih tema i imati ulogu muzejskog predmeta. Navedena dvojna funkcija knjižničnih jedinica zavičajne baštine dovodi do zaključka o nužnosti njihova planskoga i sistematičnog skupljanja.

SLUŽBE I USLUGE ZA KORISNIKE

Muzejsko knjižnično osoblje

Analizirajući stanje u knjižnicama američkih muzeja, Nina J. Root naglašava da je u njima oduvijek prevladavala svijest o potrebi djelovanja muzejskih knjižnica te su se one stoga i osnivale, najčešće usporredno s osnutkom samih muzeja, redovito se popunjavale i rasle. No autorica također naglašava da svijest o potrebi stručnoga knjižničnog osoblja koje će se brinuti o knjižničnom fondu muzeja, nažalost, nije postojala. Zapošljavanje knjižničara u muzejima smatralo se luksuzom, pogotovo u manjim muzejima ili muzejima manjih

Milica Stilinović, prva knjižničarka Muzeja grada Zagreba (sjedi u sredini).

Snimio Vladimir Guteša, 1954.; Fotoarhiv Muzeja grada Zagreba

mjesta u kojima je uvijek bilo premalo stručnoga muzejskog osoblja.¹⁷²

Isti je problem naglašavan i u hrvatskoj muzeološkoj literaturi. Analizirajući i definirajući probleme u hrvatskim muzejskim knjižnicama 60-ih godina, M. Stilinović¹⁷³ ističe da su fondovi u većini hrvatskih muzejskih knjižnica kontinuirano popunjavani (iako s obzirom na interese pojedinaca i sporadično), no bez dovoljne ili ikakve stručne obrade tih fondova. Bez stručnoga knjižničnog osoblja u muzejima, rad u muzejskim knjižnicama zaostajao je za radom u drugim vrstama knjižnica, pa i za radom u samim muzejima koji se unapređivao i osuvremenjivao.

Situacija u hrvatskim muzejskim knjižnicama nije se bitno promijenila ni četiri desetljeća kasnije. Naime, tijekom 2001. godine, na temelju podataka iz *Registra muzeja i galerija Hrvatske*, u hrvatskim muzejima i galerijama zaposlena su 724 stručna djelatnika. Od toga je 26 knjižničnih stručnjaka (3,6%) sa srednjom i visokom stručnom spremom. U 51 knjižnici općih muzeja zaposleno je samo devet

stručnjaka knjižničarske naobrazbe (vidjeti prilog 2.). Knjižničarske poslove (odnosno njihove pojedine segmente) u ostalim muzejima obavljaju kustosi ili administrativno osoblje.

No da bi muzejska knjižnica bila potpora poslanju i ciljevima matične ustanove, jedan od bitnih elemenata jest uključivanje stručnoga knjižničarskog osoblja u muzejski stručni tim.

Barry Lord i Gail Dexter Lord u svome priručniku za muzejsko upravljanje donose opis poslova koje trebaju obavljati muzejski knjižničari koji uz kustose, dokumentariste i arhiviste obavljaju stručne poslove odjela za upravljanje zbirakama (*collection management division*). Muzejski knjižničar odgovoran je za:

- razvoj, upravljanje i poslovanje knjižnice
- omogućivanje knjižničnih službi i usluga za kustose i ostalo muzejsko osoblje
- selekciju i nabavu, katalogizaciju i klasifikaciju, cirkulaciju i korištenje tiskane građe, kao i građe na drugim medijima
- koordinaciju rada i usluga knjižnice za vanjske korisnike uključujući grupne posjete i obilaske knjižnice
- koordiniranje muzejskim bazama podataka
- omogućivanje pristupa izložbenoj građi iz knjižničnih zbirki
- suradnju sa srodnim ustanovama i informacijskim servisima
- pribavljanje referenci i pružanje savjetodavnih, informacijskih usluga.¹⁷⁴

Autori ističu da bi navedene poslove trebalo obavljati stručno osoblje knjižničarske naobrazbe. Takav se napatok navodi i u hrvatskom *Zakonu o muzejima* (članak 37.), u kojemu se diplomirani knjižničari te knjižničari i pomoćni knjižničari spominju

kao stručno odnosno pomoćno stručno muzejsko osoblje.

Esther Green Bierbaum uz navedene poslove i odgovornosti muzejskog knjižničara navodi i ove zadaće:

- ustanovljavanja i provođenja ciljeva i zadaća knjižnice
- izradu nacrtu nabavne politike koji je u skladu s muzejskom nabavnom politikom i izgradnjom zbirki
- organizaciju korištenja i namjene knjižničkog prostora
- planiranje i ustanovljavanje procedura i procesa kao što su smještaj građe ili izrada kataloga
- planiranje i sudjelovanje u zapošljavanju knjižničarskog osoblja i volontera
- provođenje instrukcija za korisnike
- planiranje i podupiranje novih muzejskih programa.

Važnu ulogu muzejskog knjižničara J. van der Wateren prepoznaje u istraživanju, analiziranju, prezentiranju i posredovanju informacija. Te se djelatnosti ostvaruju identifikacijom izvora, razvijanjem i istraživanjem metoda katalogiziranja primjenjivih i u dokumentaciji muzejskih predmeta, radu na pojmovnicima i tezaurusima predmetnih područja kako muzeja, tako i fonda muzejske knjižnice itd. Muzejski knjižničar kao informacijski specijalist omogućuje i osigurava put koji vodi globalnim resursima.

Zahvaljujući knjižničnom osoblju, muzejska knjižnica može funkcionirati kao središnje mjesto za različite informacijske aktivnosti muzeja te funkcionirati kao muzejski informacijsko-dokumentacijski (INDOK) centar.

Bruce D. Bolton¹⁷⁵ predstavlja knjižničarov rad kao osnovnu potporu cjelokupnom muzejskom funkcioniranju. Pri tome

naglašava da će knjižničarovo iskustvo često biti dragocjeno i u izdavačkoj djelatnosti muzeja (pri izradi kataloga, vodiča, monografija i sl.). Muzejski knjižničar također može prirediti tematske bibliografije kao integralne dijelove muzejskih publikacija, surađivati u pojedinim muzejskim projektima istražujući literaturu, identificirati i locirati predmete potrebne za izložbene aktivnosti, sudjelovati u pedagoškim aktivnostima muzeja, odnosima s javnošću (*public relations*), marketingu i sl. Riječju, knjižničar je osoba koja surađuje sa svakim pojedincem muzejskoga stručnog tima.

Nažalost, sve navedene stručne poslove u muzejskim knjižnicama najčešće obavlja jedna osoba. To su tzv. one-person library, u kojima je jedna osoba i knjižničar i knjižnično osoblje. Guy St. Clair, koji se bavi analizom takvih knjižnica već niz godina, za rješavanje većine problema i teškoća koje je uočio, kao i za što uspješnije poslovanje knjižnica, ističe potrebu njegovanja komunikacije između knjižničara i primarnih korisnika knjižnice – djelatnika matične ustanove. Uspostavom dvosmjerne komunikacije muzejsko osoblje i muzejski knjižničar uskladiti će poslove, projekte, prebroditi probleme i postići uspjehe. Osnovno je da knjižničar stoji na vrhu svoje profesije, da prati stručnu literaturu, sudjeluje u profesionalnim udruženjima i surađuje s drugim knjižničarima.¹⁷⁶

I drugi suvremeni teoretičari muzejskog knjižničarstva (J. van der Wateren, E. G. Bierbaum i drugi) zastupaju stajalište o nužnosti uske suradnje muzejskoga i knjižničnog osoblja kako bi aktivnosti muzeja i knjižnice bile usklađene i napredovale istim putem. Jedan od osnovnih preduvjeta za uspjeh muzejske knjižnice jest usuglašenost ciljeva muzeja i ciljeva knjižnice.

Dakle, može se zaključiti da je knjižničar zavičajnog muzeja knjižničarsko-muzeološko-informacijski stručnjak za zavičajnu knjižničnu gradu. On je osoba knjižničarske naobrazbe i sa sposobnostima za uspješno provođenje svih knjižničarskih djelatnosti koje su u skladu s ciljevima knjižnice i muzeja. Ujedno je i član stručnoga muzeološkog tima koji aktivno sudjeluje u svim muzeološkim djelatnostima, posredujući između knjižnične grade i njihovih korisnika koji ih trebaju za stručni i znanstveni rad. On je informacijski stručnjak koji pronalazi i prikuplja, analizira, organizira, priprema i prezentira podatke korištenjem globalnih informacijskih izvora. Muzejski knjižničar oblikuje i posreduje u razmjeni knjižničnih informacija koje dopunjuju znanje o zavičaju u zavičajnim muzejima.

Službe i usluge za korisnike

Muzejske se knjižnice primarno ustanovljavaju kako bi korištenjem vlastitih knjižničnih resursa ili pristupom drugim informacijskim izvorima pružale svoje knjižnične usluge djelatnicima muzeja. Ustrojavaju se kao priručne odnosno referentne knjižnice (*reference library*), internog karaktera i zatvorene za javnu uporabu.

Prema podacima iz *Registra muzeja i galerija Hrvatske* za 2001. godinu, od 111 muzejskih knjižnica, 57 knjižnica svoje usluge pruža samo muzejskim stručnjacima i administrativnom osoblju. Od ukupno 51 knjižnice zavičajnih muzeja, 26 ih je internog tipa, a 25 je otvoreno i za vanjske korisnike, ali unutar muzeja (vidjeti prilog 2.). Razlog tomu je za većinu knjižnica nepostojanje stručnoga knjižničnog osoblja koje bi vodilo informacijsku službu za rad s vanjskim korisnicima, ali i neadekvatno

obrađena knjižnična građa i nepostojanje informacijskih pomagala poput kataloga ili baza podataka.¹⁷⁷

No, ako zadovoljavaju uvjete određene hrvatskim *Zakonom o knjižnicama*, a to je stručno osoblje, fundus i prostor, muzejske se knjižnice mogu ustrojivati kao mješovite, što znači da se dio njihove građe može koristiti i za posudbu izvan muzejske knjižnice. Naime, dobrom organizacijom i stručnom obradom materijala, knjižnica biva sposobna locirati svaku jedinicu u zbirci, grupu jedinica zajedničkih obilježja ili set podataka. Takva knjižnica ispunjava i svoju sekundarnu funkciju - organizira usluge za širu publiku te zadovoljava njezine interese.

Na temelju navedenih stručnih poslova koje obavlja muzejski knjižničar, prema J. van der Waterenu, muzejska knjižnica može pružati ove usluge djelatnicima ustanove podupirući njihov rad:

- istraživanje i nabavljanje literature i potrebnih informacija sa svih područja rada muzeja prema stručnim i znanstvenim interesima zaposlenika muzeja, s posebnim naglaskom na praćenju recentne literature vezane za promjene u muzejskom zakonodavstvu ili muzeologiji, radu s volonterima, copyrightu muzejskih izdanja i sl.
- sudjelovanje u standardizaciji poslova muzejske dokumentacije koja sve češćom upotrebom informacijskih i komunikacijskih tehnologija nužno zahtijeva i standardizirani jezik deskripcije
- pretraživanje različitih informacijskih resursa vezanih za potrebe određenih predmetnih područja
- izrada specijaliziranih tematskih bibliografija.¹⁷⁸

Ispunjavanjem navedenih zadataka, muzejske knjižnice mogu biti, kako je navedeno i u hrvatskoj *Normi za specijalne knjižnice* (članak 2.1.1.), aktivna informacijska središta koja se bave zadovoljavanjem specijaliziranih informacijskih potreba.

U stručnoj muzeološkoj literaturi, M. Malbaša je promicala tezu o muzejskim knjižnicama kao knjižnicama zatvorenog tipa – “Publika ni šira ni uža nema, ne treba da ima pristup knjigama”.¹⁷⁹ Za razliku od njezina stava, Lj. Markić-Čučuković smatra da svoje suvremene zadatke knjižnice ispunjavaju zadovoljavanjem individualnih potreba kustosa, ali i vanjskih korisnika, štoviše, i pružanjem informacija službama masovnih sredstva komunikacije kao što su film, televizija, dnevni tisak i drugi oblici publicističke djelatnosti.¹⁸⁰

I u suvremenoj muzeološkoj literaturi ističe se potreba otvaranja muzejskih knjižnica vanjskim korisnicima. Tako Nina J. Root kao primarnu funkciju muzejskih knjižnica navodi skupljanje, katalogiziranje i pružanje informacija nužnih kao potpora u radu muzejskog osoblja, a njihovom sekundarnom funkcijom smatra omogućivanje servisa za širu interesnu zajednicu.¹⁸¹

Jan van der Wateren čak naglašava da muzejske knjižnice mogu postati sadržajno vrlo snažne u nekom području koje, naravno, ovisi o specijalizaciji i predmetnom području muzeja, tako da postaju središta za njihovo istraživanje i kao takve se otvaraju i vanjskim korisnicima, ponajprije učenicima i studentima te istraživačima.¹⁸²

U skladu s navedenim, knjižnica zavičajnog muzeja trebala bi se organizirati i poslovati kao središte stručnoga i znanstveno-istraživačkog rada muzejskih djelatnika, ali

i vanjskih korisnika zainteresiranih za zavičajnu tematiku.

Đurda Mesić isticala je kako su karakter zavičajne građe, način njezina prikupljanja, opseg obrade i korištenja primjereniji radu specijalnih knjižnica nego posudbenim javnim knjižnicama. Zavičajne zbirke konzultiraju se isključivo u sklopu studijskog odjela knjižnice, a njihovi su korisnici najčešće istraživači, studenti i učenici.¹⁸³ Knjižnice muzeja većinom su studijskog tipa i u njima se zavičajna knjižnična građa konzultira u muzejskim čitaonicama te stoga zadovoljavaju navedene kriterije Đ. Mesić.

U organizaciji službi i usluga za korisnike muzejskih knjižnica pozornost treba usmjeriti i na:

- a) smještaj i prostor knjižnice u muzeju,
- b) zaštitu knjižnične građe.

a) Knjižnični prostor

Jedan od osnovnih preduvjeta za otvaranja muzejskih knjižnica vanjskim korisnicima jest primjerena organizacija muzejskog prostora.

Laurence Vail Coleman u svojoj knjizi o muzejskoj arhitekturi i zgradama znatnu pozornost pridaje i muzejskim knjižnicama.¹⁸⁴ Polazi od ovih osnovnih pretpostavki koje arhitekti i osobe zadužene za planiranje muzejskih zgrada trebaju uzeti u obzir:

- knjižnica je važan muzejski dio kako za osoblje muzeja, tako i za muzejsku publiku
- muzejske su knjižnice priručne knjižnice (*reference department*), što znači da se knjižnični fondus koristi isključivo u prostoru knjižnice, bez mogućnosti posudbe.

Kako bi se zadovoljile obje pretpostavke nužne za funkcioniranje muzejske knjižnice, najbolje je da budu smještene u blizini glavnog ulaza u zgradu, najčešće u prizemlju koje je pod kontrolom muzejskog osiguranja. Sami knjižnični prostori (čitaonica, radno mjesto knjižničara, prostor za smještaj građe) trebaju biti funkcionalno povezani, uz poštovanje općih knjižničnih standarda. Ako knjižnica pohranjuje i fotografije i fotografsku građu odnosno drugu neknjižnu građu, treba predvidjeti i odgovarajući prostor za njihovu pohranu i korištenje.

U standardima arhitektonskog planiranja muzejskih zgrada prostor knjižnice predviđen je kao jedan od osnovnih sadržaja radnoga stručnog dijela muzejske zgrade, studijska je knjižnica dio osnovnih sadržaja studijskog dijela muzejske zgrade, a čitaonica jedan od osnovnih sadržaja javnog dijela muzejske zgrade.¹⁸⁵ Ivo Maroević također naglašava da je muzejska knjižnica jedan od prostora za komunikaciju s publikom. Stoga je prijeko potrebno da ona bude locirana na mjesto koje je dostupno ne samo muzejskom osoblju već i publici.¹⁸⁶

b) Zaštita

Drugi važan aspekt o kojemu treba voditi brigu pri otvaranju knjižnica vanjskim korisnicima jest adekvatno proveden sustav zaštite i osiguranja knjižničnog fonda. Naime, "svrha osiguranja u muzeju jest da posjetiteljima omogući najveći mogući pristup zbirkama, dok te zbirke istovremeno štiti od krađe ili oštećenja".¹⁸⁷

Pri određivanju mjera osiguranja muzejskih predmeta od krađa treba predvidjeti i njihovo osiguranje u izvanrednim situacijama kao što su požar, poplava, potres ili ratni sukob. Ratni sukobi idealno su vrijeme za kradljivce umjetnina i ostalih

predmeta kulturne baštine. Završnim popisima i analizama stanja u hrvatskim muzejima i galerijama nakon Domovinskog rata, ustanovljeno je da je 5 038 muzejskih predmeta nestalo i opljačkano.¹⁸⁸ Kradljivci su, naravno, otuđivali i knjižničnu građu izloženu u stalnim postavima muzeja ili pohranjenu u muzejskim knjižnicama.

Na primjer, bogata knjižnica Zbirke Baltazara Bogišića u Cavtatu, koja je prije ratnih razaranja tijekom Domovinskog rata imala 20 000 svezaka (66 inkunabula, 146 rukopisa, zbirka od 197 zemljopisnih mapa, zbirka s više od 9 000 gravira, zbirka Bogišićevih osobnih zapisa i dr.) nije bila poštedena oštećenja muzejske građe niti krađe. Iako je nekoliko manjih zbirki, među kojima i zbirke rukopisa, inkunabula i grafičkih listova, bilo pohranjeno u četiri sigurne obiteljske kuće u Cavtatu, nakon revizije je ustanovljen nestanak jedne rukopisne i jedne tiskane knjige.¹⁸⁹ Prema prvim popisima, iz Memorijalnog muzeja Spomen-područja Jasenovac nestala je cijela knjižnica s 2 500 jedinica, kao i sva ostala muzejska građa.¹⁹⁰

Krada vrijednih predmeta kulturne baštine kao što su rukopisi, knjige i umjetnički predmeti imaju dugu povijest. Stari Asirci i Grci dobro su poznavali taj problem i "štitili" svoje zbirke glinenih pločica bacajući prokletstvo na one koji bi se usudili ukrasti njihovo blago. Nažalost, taj način "preventivne" zaštite nije se pokazao uspješnim sredstvom za sprečavanje kradljivaca vrijednih i rijetkih predmeta kulturne baštine pa ga ne bi trebalo primjenjivati ni u knjižnicama zavičajnih muzeja pri njihovu otvaranju vanjskim korisnicima.¹⁹¹

Otvaranjem knjižnica zavičajnih muzeja vanjskim korisnicima i omogućivanjem pristupa muzejskoj publici – obogaćuje se

Knjižnično spremište u pomičnim regalima tzv. "kompaktusima".

Fototeka Muzeja grada Koprivnice

muzejska ponuda, a prezentacija zavičajne građe dopunjuje se adekvatnom knjižničnom građom. Neki zavičajni muzejski predmet može biti poticaj za istraživanje knjižnične građe muzejske knjižnice kao što i knjiško znanje i informacije mogu biti opredmećeni muzejskim izlaganjem.

Suradnja knjižnica zavičajnih muzeja sa srodnim ustanovama

Tatjana Aparac navodi osnovna načela što ih trebaju poštovati ustanove koje posreduju u prenošenju znanja i informacija o baštini. To su:

- načelo dostupnosti dokumenata i informacija
- načelo društvene svrhovitosti
- načelo nužnoga stalnog olakšavanja djelotvornog prijenosa informacija
- načelo očuvanja kulturne baštine.¹⁹²

Nužno je osigurati dostupnost dokumentima, informacijama i predmetima zavičajne baštine bez obzira na to nalaze li se u zavičajnome muzeju, knjižnici zavičajnog muzeja, nekim drugim knjižnicama, arhivima i srodnim ustanovama, i to bez obzira na kojemu su mediju pohranjeni odnosno u kojem obliku i materijalu egzistiraju. Društvena svrhovitost realizirat će se i omogućivanjem pristupa i korištenja knjižničnih jedinica zavičajne baštine u svrhu naobrazbe, užitka te zadovoljavanja drugih potreba publike i korisnika. Organizacijom muzejskih knjižnica zavičajnih muzeja omogućuje se prenošenje znanja o zavičajnim muzejskim predmetima, kontekstu njihova stvaranja ili korištenja, kao i svih ostalih sadržaja tiskane ili nekim drugim načinom umnožene knjižnične zavičajne grade. Čuvanje zavičajne baštine zadatak je knjižnice zavičajnog muzeja, njegove matične ustanove i svih ostalih ustanova koje sudjeluju u očuvanju cjelokupne zavičajne baštine.

Alice Lynes¹⁹³ analizira suodnose muzeja, galerija i knjižnica koje imaju zavičajne zbirke. Narodne knjižnice mogu posjedovati zavičajnu arhivsku gradu ako u području njihova djelovanja nema ustanovljenog arhiva. Jednako tako, ako nema muzeja ili galerije, knjižnice svojim lokalnim zbirkama pokrivaju i njihovo područje djelovanja. U mjestima u kojima djeluju knjižnica, arhiv, umjetnička galerija i muzej svaka ustanova ostvaruje svoje primarne djelatnosti. Njihova uska suradnja trebala bi se ostvarivati poštovanjem navedenih načela. Muzejski predmeti i knjižnične jedinice zavičajne baštine o njima i ljudima koji su ih izradili ili koristili čine znanje o povijesti zavičaja.

Iako autorica smatra da knjižnice trebaju prosljeđivati zavičajne predmete u muzeje

(ako dođu u njihov posjed) jer korisnici očekuju da pisanu gradu nađu u knjižnici a materijalne predmete u muzeju, ona odobrava prikupljanje knjižničnih zavičajnih jedinica za potrebe muzejskih izlaganja. Ako je npr. mjesto poznato po tiskarstvu, muzej će svakako graditi zbirku tiskarstva i imati knjige kao važan izložbeni predmet.

Iako Alice Lynes naglašava potrebu da muzejsko osoblje konzultira knjižnične zavičajne jedinice (za izgradnju kontekstualnih informacija pri interpretaciji muzejskih zbirki, izradu kataloga, izložbenih legendi i sl.), ne spominje mogućnost da i muzej posjeduje svoju knjižničnu zavičajnu zbirku odnosno knjižnicu koja bi zadovoljavala navedene potrebe stručnih djelatnika muzeja i šire publike.

Valerie Bott¹⁹⁴ uočava da mnogi istraživači lokalne povijesti pozornost usmjeravaju na dokumentarne zbirke, ali ne i na predmete. Svoja istraživanja povijesti mjesta ili njegovih ljudi započeti će u knjižnicama ili arhivima, mnogo rjeđe u muzejima. To je jedan od razloga nužne suradnje ustanova koje posjeduju zavičajne zbirke. I kustosi i knjižničari trebaju poznavati i svoje i tuđe zbirke kako bi mogli pružati što potpunije i kvalitetnije informacije i usluge svojim korisnicima upućujući ih na mjesta relevantna za njihova istraživanja i druge potrebe.

Ilija Pejić¹⁹⁵ naglašava ulogu knjižničara i njegovih stručnih sposobnosti u organizaciji zavičajne zbirke. Autor smatra da stručno osposobljen knjižničar može pokazati zajednici koliko je zavičajna zbirka važna u očuvanju i promicanju svekolike nacionalne baštine. Jedna od njegovih bitnih osobina jest komunikativnost - usmena, pismena, putem različitih medija, u različitim prigodama, s pojedincima, s užom i širom društvenom

zajednicom. Knjižničar je sudionik različitih izložaba, stručnih i znanstvenih skupova, pisac članaka, rasprava, studija, on je urednik, priređivač različitih publikacija o zavičaju. On pronalazi informacije o publikacijama i nabavlja ih, on pruža informacije koje se potom publiciraju. Za pružanje informacija o zavičajnom fondu nužno je sustavno voditi katalog i sredene pretražive baze podataka, izraditi zavičajne bibliografije kao, i priređivati izložbe zavičajne građe.

Knjižničar takvih sposobnosti idealna je osoba za rad u knjižnici zavičajnog muzeja. On je, naime, osoba svjesna potrebe profesionalne suradnje između muzeja, knjižnica i arhiva koja je nužna pretpostavka za omogućivanje i pronalazjenje puta i pristupa svim izvorima informacija i materijalima.

Naravno, tu je i suradnja s različitim lokalnim udrugama (prijateljima starina i sl.), sa školama koje često imaju organizirane školske zavičajne zbirke¹⁹⁶, s kolekcionarima predmeta zavičajne tematike i/ili podijetla.

Tajana Grbin i Milojka Skokandić također naglašavaju nužnost povezivanja zavičajnih zbirki bez obzira na to gdje se one nalazile, tko ih je utemeljio ili tko ih posjeduje:

“Zavičajne zbirke kao pojedinačne lokalne zbirke trebale bi biti definirane i djelovati kao sastavni dio cjelokupnoga nacionalnog sustava s ciljem očuvanja nacionalne baštine. Svojom su raznolikom građom izvrsna dopuna fondovima središnjih kulturnih i znanstvenih ustanova u zemlji.”¹⁹⁷

Knjižnice zavičajnih muzeja aktivno sudjeluju u mreži profesionalne povezanosti te uspostavi i njegovanju suradnje ustanova i pojedinaca koji posjeduju knjižničnu zavičajnu građu.

Ex libris dr. Leandera Brozovića na knjigama koje je poklonio knjižnici Muzeja grada Koprivnice.

Fototeka Muzeja grada Koprivnice

Ta suradnja može rezultirati organiziranjem različitih promotivnih akcija kojima je svrha promicanje svijesti o zavičajnoj baštini, kao i poticanje građanstva na skupljanje zavičajne građe. Na primjer, Gradska knjižnica u Korčuli animirala je građanstvo u prigodi obilježavanja stote obljetnice rođenja uglednog sugrađanina Petra Giunija-Pjera (1894.-1968.), prirodoslovca, književnika i publicista, te skupila vrijednu građu koja je potom izložena na popratnoj izložbi, iskorištena za snimanje videofilma i izradu prigodne biobibliografije.¹⁹⁸

Ljiljana Ernečić opisuje projekt *Iščitavanje Koprivnice* u kojemu su surađivali knjižničari Zavičajne zbirke Knjižnice i čitaonice “Fran Galović” u Koprivnici i školski knjižničar srednjoškolske knjižnice. Radili su na popularizaciji i poticanju

češćeg korištenja zavičajnih fondova.¹⁹⁹ Rezultat projekta (povećan broj korisnika Zavičajne zbirke i maturlnih radnji sa zavičajnim temama) bio bi mnogo veći da se uključio i Muzej grada Koprivnice²⁰⁰ sa svojom muzejskom gradom i gradom muzejske knjižnice.

Suradnja knjižnica zavičajnih muzeja ostvaruje se zajedničkim promotivnim akcijama zavičajne baštine (tematskim, prigodnim, obljetničarskim) vezanima za značajne događaje ili pojedince u zavičaju, snimanjem znanstvenopopularnih filmova, organiziranjem povremenih izložaba, koncerata, predavanja i tribina, izradom bibliografija, pisanjem stručnih i znanstvenih priloga za monografije, periodiku i sl.

Suradnja se ostvaruje i u globalnom informacijskom okruženju. Naime, sve je veća potreba stvaranja jedinstvenoga centralnog kataloga (baze podataka) o zavičajnoj građi pohranjenoj u muzejima, knjižnicama, arhivima, privatnim zbirkama, samostanima, školama i drugdje. Ona se može ostvariti središnjom obradom svekolike zavičajne građe i izgradnjom jedinstvenoga nacionalnog dokumentacijsko-informacijskog sustava ili pak povezivanjem baza podataka u globalnoj informacijskoj mreži. Ta je potreba prepoznata i u hrvatskim kulturnim ustanovama. Stručnjaci iz arhiva, knjižnica i muzeja započeli su 1997. godine suradnju i rad u seminarima *Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture*²⁰¹ s ciljem istraživanja teorijskih postavki i praktičnih iskustava na automatiziranoj obradi i korištenju građe. Razmatrani su problemi i mogućnosti međusobnog povezivanja muzejskih, arhivskih i knjižničnih

baza podataka u globalnoj informacijskoj mreži primjenom međunarodnih standarda i povezivanjem podataka, izradom jedinstvenog tezaurusa ili pojmovnika za sadržajnu obradu građe itd., nastojala su se utvrditi područja i razine suradnje u stvaranju i pristupu informacijama baštinske kulture.

Suradnjom na izgradnji jedinstvene baze podataka ustanova i pojedinaca koji posjeduju zavičajne zbirke postaje nevažno mjesto (fizički smještaj) jedinice zavičajne građe, štedi se vrijeme potrebno za traženje potrebnih jedinica, a dobiva se na kvaliteti obogaćene informacije. Knjižnice zavičajnih muzeja pružaju kvalitetnije usluge, širi se krug korisnika, knjižnice su uspješnije.

Službe i usluge za korisnike informacijskih izvora na Internetu

Digitalizirane tekstualne informacije i njihova multimedijaska prezentacija dostupni su širokom krugu potencijalnih korisnika putem globalne mreže Interneta. Stoga se muzeji sve češće koriste tim medijem u prezentiranju vlastitih sadržaja i djelatnosti. Hrvatski muzeji također su se priključili novom obliku komuniciranja s publikom. Na stranice Interneta uz opće informativne podatke postavili su kraće opise djelatnosti, zbirke i odabranih muzejskih predmeta, odnosno virtualne izložbe ili elektroničke kataloge. Muzejske se knjižnice spominju samo u pojedinim slučajevima ili su tek predviđene buduće veze²⁰² za podatke (*hypertext*) o njihovim fondovima ili njihove pretražnike.

Muzejskim knjižnicama više je pozornosti posvetio Muzejski dokumentacijski centar na svojim web stranicama (<http://www.mdc.hr>) u sklopu projekta *Muzeji Hrvatske na Internetu*. Projekt je pokrenut 1995. godine s idejom sustavnoga i

potpunog predstavljanja muzeja kao dijela hrvatske kulturne baštine.²⁰³ Zamišljen je kao višejezični, multimedijски vodič kroz muzeje, njihove zbirke i reprezentativnu građu. Realizacija projekta započela je 1996. godine i do sada je moguće na web stranicama posjetiti Muzejski dokumentacijski centar te 26 hrvatska muzeja i galerija. Među njima su zasad zastupljeni i ovi zavičajni muzeji:

Dubrovački muzeji, Dvor Trakošćan, Gradski muzej Karlovac, Gradski muzej Makarska, Gradski muzej Varaždin, Gradski muzej Virovitica, Muzej grada Splita, Muzej grada Zagreba, Muzej Medimurja u Čakovcu, Muzej Slavonije u Osijeku, Zavičajni muzej Kaštela, Zavičajni muzej Našice.

Projekt je u tijeku i predviđa se predstavljanje svih tipova i vrsta hrvatskih muzeja ili barem njihov najveći dio.²⁰⁴ Svaki je muzej predstavljen putem ovih rubrika: opći podaci o muzeju, povijest muzeja, zbirke, odabrani muzejski predmeti, aktivnosti (izložbene, edukativne i sl.) te knjižnica.

Predstavljanje muzejskih knjižnica na web stranicama MDC-a zasad je jedini takav pokušaj u Hrvatskoj i uvelike pridonosi promidžbi muzejskog knjižničarstva, kao i pisane riječi i knjižnične građe pohranjene u muzejima. Svoje su knjižnice osim zavičajnih muzeja predstavljali i svi oni koji ih, naravno, posjeduju.

Muzej Slavonije u Osijeku posjeduje vrlo bogatu i vrijednu staru knjižnicu koja je osnovana 1877. godine. Stoga je toj knjižnici i posvećeno više stranica nego knjižnicama drugih muzeja. Uvodna stranica o knjižnici upoznaje nas s poviješću knjižnice, njezinim zbirkama te voditeljima knjižnice. Posebna podstranica posvećena je specijalnoj knjižnici Muzeja Slavonije koja skuplja građu vezanu za

djelatnosti i stručne potrebe kustosa pojedinih muzejskih odjela. Korisnicima globalnih informacijskih izvora nude se i podaci o knjižničnoj zavičajnoj zbirci Muzeja – *Essekiani*.

“Zavičajna zbirka *Essekiana* je zbirka svih osječkih tiskovina po načelu zavičajnosti, tj. Zavičajna zbirka Osijeka. Sustavno se sakuplja od 1903. godine i sadrži sve tiskano ili izdano u Osijeku, tiskovine kojih su autori Osječani, ili se pak odnose na Osijek. Zbirka je gotovo kompletna, naročito od početka XX. stoljeća, kada je ustanovljen dobrovoljni obvezatni primjerak svih osječkih tiskara, izdavača, te uobičajeno darivanje osječkih autora.”²⁰⁵ Dalje se navode vrste knjižnične zavičajne građe, kao i važniji izložbeni projekti u kojima su izlagani pojedini knjižnični primjerci.

Knjižnična zavičajna zbirka Muzeja Slavonije osim *Essekiane* sadrži i *Slavonianu* (knjižničnu zavičajnu zbirku Slavonije) te *Baraniensiju* (knjižničnu zavičajnu zbirku Baranje).

Korisniku je omogućena veza (link) na podstranice s tekstualnim i slikovnim priložima značajnijih publikacija iz zbirke, kao npr. s raritetnim *Satirom* iz 1857. godine Matije Antuna Relkovića, jednoga od najvećih književnika hrvatskog prosvjetiteljstva. Knjižnica Muzeja Slavonije posjeduje i poseban odjel hemeroteke koji sadrži zbirke novina, izrezaka, plakata, sitnog tiska i zbirku kalendara zavičajne tematike. Opisi zbirki pristupačni su na posebnoj podstranici i također nude veze s detaljnim prikazom pojedinih predmeta - kalendara ili starih novina.²⁰⁶

Gradski muzej Karlovac posjeduje internu knjižnicu s oko 6.000 naslova. Na muzejskoj web stranici knjižnica je predstavljena jednom podstranicom na

kojoj je naveden sadržaj knjižničnog fonda iz kojega su izdvojeni pojedini naslovi periodike i referalne zbirke. Posebno je naglašena zavičajna zbirka:

“U posjedu muzejske knjižnice su i gotovo sva izdanja Karlovčana koji govore o povijesti grada, arhitekturi, školstvu, sakralnoj umjetnosti i sl.”²⁰⁷

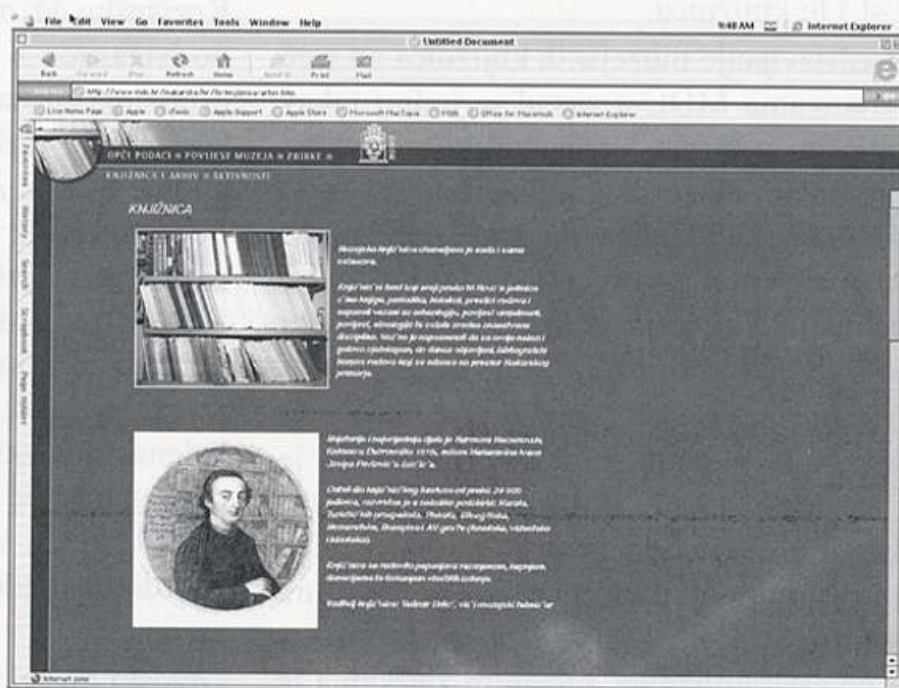
Vrlo kratkim i tek informativnim podstranicama predstavljene su knjižnice Gradskog muzeja Varaždin²⁰⁸ i Gradskog muzeja Virovitica²⁰⁹ koje još uvijek nemaju odgovarajuće prostore za knjižnicu unutar muzeja niti stručno knjižnično osoblje. Naime, knjižnični je fundus sadržajno podijeljen i fizički smješten unutar pojedinih odjela muzeja i povjeren na skrb njihovim voditeljima.

Knjižnica Muzeja grada Zagreba osnovana je 1926. godine i obuhvaća literaturu s područja opće nacionalne povijesti, povijesti kulture, povijesti umjetnosti i umjetničkog obrta. Predstavljena je kao jedan od pomoćnih muzejskih odjela s podacima o knjižničnom fundusu, zbirkama i važnijim naslovima:

“(...) Naglasak je na djelima kojima je predmet grad Zagreb, pa je vrlo značajna zavičajna zbirka (*Zagrebiensia*) u sklopu koje su primjerice “Povijesni spomenici” Ivana Krstitelja Tkalčića, te literatura iz 17., 18. i 19. stoljeća. Knjižnica obuhvaća oko 11.000 naslova, većinom monografske publikacije, ali postoji i kolekcija periodike i zbirka novina (hemeroteka). Tu je i značajna zbirka kalen-

dara od kraja 18. st. do novijeg doba, izvještaji zagrebačkog gradskog poglavarstva, raznih društava, ustanova, zatim zbirka raznih pravila, statuta, spomenica i kataloga brojnih zagrebačkih umjetničkih i drugih izložbi, vodiča i planova grada i sl., te književna djela s temom iz života grada autora M. Jurić Zagorke, A. Šenoa, Katedralisa, Z. Milčeca, A. G. Matoša i drugih. Čitaonica knjižnice posjeduje priručnu zbirku s enciklopedijama, rječnicima.”²¹⁰

Gradski muzej Makarska svoju je knjižnicu predstavio kraćim tekstom o osnutku i sadržaju knjižničnog fundusa koji dopunjuje muzejske odjele. Kao podzbirke knjižnice navedene su zbirke karata, turističkih prospekata, plakata, sitnog tiska, hemeroteke, zbirka rukopisa i AV građe. Posebno je naglašeno postojanje knjižnične zavičajne zbirke “(...) i gotovo cjelokupan, do danas objavljeni, bibliografski korpus radova koji se odnose na prostor Makarskog primorja”.²¹¹ Navedene su neke važnije stare

Predstavljanje knjižnice Gradskog muzeja Makarska u sklopu MDC-ovog projekta “Muzeji Hrvatske na Internetu”.

URL: <http://www.mdc.hr/makarska>

publikacije, kao i reprodukcije njihovih naslovnica s bibliografskim podacima.

Trenutačno predstavljanje muzejskih knjižnica u sklopu elektroničkih vodiča i prezentacija pojedinih zavičajnih muzeja u Hrvatskoj na Internetu trebalo bi sadržajno, slikovno i multimedijски obogatiti, odnosno iskoristiti sve mogućnosti koje se nude novim medijima. To bi značilo da bi se po uzoru na inozemne muzejske knjižnice i njihovu praksu prezentiranja²¹² korisnicima trebali ponuditi detaljniji podaci o radnom vremenu, uvjetima i načinima korištenja knjižničnom gradom, osobama za kontakte i uslugama, sadržaju i vrsti grade pojedinih zbirki. Nužno je i pružati podatke o knjižničnim informacijskim servisima kao što su on-line baze podataka, tematske bibliografije, knjižnični katalozi i sl., omogućivanje pristupa elektroničkim publikacijama i časopisima, povezivanje sa srodnim ustanovama sudjelujući u uspostavi mreže srodnih ustanova u kulturi. Danas više nije upitno trebaju li knjižnice zavičajnih muzeja osim djelatnika matične ustanove usluživati i vanjske korisnike, već je središnje pitanje kako što kvalitetnije zadovoljiti i potrebe sve većeg broja korisnika globalnih informacijskih izvora.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Knjižnice zavičajnih muzeja stručni su odjeli koji imaju višestruku ulogu u muzejskom radu. To su specijalne knjižnice ustrojene u sastavu matičnih ustanova sa svrhom podržavanja njihovih osnovnih djelatnosti i muzejskog poslanja. Primjenom načela Udruženja specijalnih knjižnica (Special Library Association) muzejske knjižnice omogućuju svojim primarnim korisnicima - kustosima i muzejskom osoblju:

1. da dobiju dragocjene informacije (o muzejskom fundusu, njihovu kontekstu,

metodologiji njihove stručne i znanstvene obrade itd.),

2. da donesu dobre odluke (pri odabiru i nabavi pojedinih muzejskih predmeta ili organizaciji muzejskih prostora odnosno primjeni određenih sustava preventivne zaštite itd.),
3. da uštede svoje vrijeme (u istraživanjima i traganjima za potrebnim informacijama ili primarnim dokumentima),
4. da povećaju produktivnost (organiziranjem više izložbenih ili istraživačkih projekata i sl.)
5. da obavljaju (završe) svoje poslove (izložbene, izdavačke, promotivne, edukativne i sl.),
6. da uspješnije posluju (brojniji posjeti i širi krug publike koji znanja i iskustva s izložaba dopunjuju u muzejskoj čitaonici i sl.),
7. da budu brži "trkači" (*fast-tracker*), tj. da preduhitre moguće probleme i zastoje u muzejskom procesu, naprave bolje projekte i planove i sl.²¹³

Uspješnost i provedivost navedenih načela postiže se usklađivanjem ciljeva knjižnice s ciljevima matične ustanove - muzeja.

S obzirom na sadržaj knjižničnog fundusa, knjižnice zavičajnih muzeja istodobno su prijeko potrebno pomagalo za rad kustosa i drugoga stručnog muzejskog osoblja na muzejskoj građi, ali i muzejski odjeli koji su, kao i ostali odjeli muzeja, zavičajno profilirani. Knjižnične jedinice zavičajne baštine svojim su sadržajem i materijalnim obilježjima vrelo znanja i informacija o kontekstu vremenu, prostoru i ljudima na određenom području i kao takve dijelovi su cjelokupne zavičajne baštine. U skladu s tim, muzejske knjižnice svoje zbirke organiziraju u cjeline osnovnoga općeg fonda (muzeološka literatura, priručnici i

periodika za rad na pojedinim predmetnim područjima), zavičajni fond i zbirke starih i rijetkih knjiga ili memorijalne cjeline. Izgradnja knjižničnoga zavičajnog fonda osnovni je razlikovni element između knjižnica zavičajnih muzeja i knjižnica drugih vrsta i tipova muzeja.

Knjižnice zavičajnih muzeja većinom su još uvijek priručne knjižnice namijenjene osoblju muzeja, ali je sve veća tendencija njihova otvaranja vanjskim korisnicima, što je u skladu sa suvremenim muzeološkim tendencijama aktivnog uključivanja publike u muzejske procese. Pri tome knjižnica, kao i njezina matična ustanova, često suraduju i sa srodnim ustanovama i pojedincima s zajedničkim ciljem promoviranja i boljeg upoznavanja publike s osobitostima zavičaja.

U tu svrhu nastoje se iskoristiti i mogućnosti koje pruža globalno informacijsko okruženje u čijem se virtualnom svijetu gradi zajednička zavičajna baština kao sastavni dio cjelokupne svjetske baštine.

Bilješke:

¹¹⁷ Usp.: *Dictionarium Museologicum*. Str. 222.

¹¹⁸ *Zakon o knjižnicama*. // *Narodne novine*. 105 (1997.), str. 3404.

¹¹⁹ UNESCO-ova tipologija zasnovana na kriteriju grade i otvorenosti knjižnica razlikuje: nacionalne, visokoškolske, općeznanstvene, narodne (pučke), školske i specijalne knjižnice.

¹²⁰ Galić, Anđelka. *Knjižnica Muzeja za umjetnost i obrt* : iz 19. u 21. stoljeće. // *Informatica Museologica*. 29, 1/2 (1998.), str. 42-44.

¹²¹ Definicija knjižnice prema: Tadić, Katica. *Rad u knjižnici*. Opatija: Naklada Benja, 1994. Str. 14.

¹²² *Hrvatski standard za specijalne knjižnice*. // *Glasnik Ministarstva kulture i prosvjete Republike Hrvatske*. 15 (15. lipnja 1993.), str. 12.

¹²³ Markić-Čučuković, Ljerka. *Muzej i njegova biblioteka*. // *Vijesti muzelaca i konzervatora Hrvatske*. 17, 2 (1968.), str. 18.

¹²⁴ Bauer, Antun. *Nav. dj.*, str. 4.

¹²⁵ Malbaša, Marija. *Nav. dj.*, str. 101-102.

¹²⁶ Bauer, Antun. *Povezanost muzeja, arhiva, biblioteka*. Zagreb, 1981. (nepublicirani rukopis).

¹²⁷ Root, Nina J. *Role of the museum library*. // *The role of the library in museum*. / ed. Rhoda S. Ratner. Washington : Smithsonian Institution, 1980. Str. 5.

¹²⁸ Bierbaum, Esther Green. *Museum librarianship*. Jefferson : McFarland & Company, 1994. Str. 15.

¹²⁹ Feldaman, Cary-Ann. *Museum library services*. // *The role of the library in a museum*. Str. 8-12.

¹³⁰ Wateren, Jan. *The importance of museum libraries*. // *International Journal of Special Libraries*. 33, 4 (1999.), str. 192: "One purpose of a museum library was seen to be to provide documentation on the objects within the specific museum. The museum library was seen as a tool to provide support to the museum staff (...)."

¹³¹ Grubišić, Slavo. *60 godina šibenskog muzeja*. Šibenik : Muzej grada Šibenika, 1986. Str. 19.

¹³² Lakić, Zdenka. *Knjižnica Muzeja Brodskog Posavlja*. // *Vijesti* : godišnjak Muzeja Brodskog Posavlja. 8 (1994.), str. 117-123.

¹³³ Diana, Deša. *Muzej grada Splita : biografija uz 50. obljetnicu samostalnog djelovanja*. Split : Muzej grada Splita, 1997.

¹³⁴ Stilinović, Milica. *Knjižnica Muzeja grada Zagreba*. // *Iz starog i novog Zagreb*. 1 (1957.), str. 70.

¹³⁵ Han, Verena. *Sastanak Komiteta za regionalne i specijalne muzeje ICOM-a...*, str. 32.

¹³⁶ *Policy Statement*. // *The Council of Regional Museums*. Str. 4.

¹³⁷ Han, Verena. *Nav. dj.*, str. 39.

¹³⁸ Brekalo, Ivanka. *Knjiga u samoborskoj obitelji 18. stoljeća*. // *Kajkavsko književno jezično blago Samobora : iz fundusa Samoborskog muzeja, Zbirke Ivica Sudnika i Gerharda Ledića (Colegium Rudae)* : Samoborski muzej, 4. - 28. listopada 1996. (katalog izložbe). Samobor : Samoborski muzej, 1996. Str. 10.

¹³⁹ "The objectives of the Library and Research Center complement the objectives of the museum to accurately represent the contributions of women to the visual arts. While the museum's mission is to present works of art by women and to educate the public on their accomplishments, the LRC's main task is to provide information, facilitate research and exhibit and promote the art of the book." *National Museum of Women in the Arts*. URL: <http://www.nmwa.org/library> (2000-04-15)

¹⁴⁰ "The Science Museum Library has an international reputation in the history and the public understanding of science and technology" *Science*

Museum. URL:<http://www.sciencemuseum.or.uk/collections/library>

¹⁴¹ Mesić, Đurđa. *Spomen park Kumovec: memorijalna biblioteka – informacijski centar o ličnosti ili događaju*. Magistarski rad. Zagreb : Sveučilište u Zagrebu, Centar za postdiplomski studij, 1979.

¹⁴² Lipovac, Marija. *Specifičnosti informacijske dokumentacione službe u okviru stručne knjižnice Psihijatrijske bolnice Vrapče*. Magistarski rad. Zagreb : Sveučilište u Zagrebu, Centar za postdiplomski studij, 1978. Str. 107.

¹⁴³ Hoffmann, Julije. *Postanak i razvoj gradskog muzeja u Brodu: (prilikom prve desetogodišnjice osnutka Muzeja)*. // *Prilozi za upoznavanje Broda i okolice*. 1 (1943.), str. 37.

¹⁴⁴ Phillips, Faye. *Nav. dj.*, str. 10-15.

¹⁴⁵ Šonje, Ante. *Zavičajni muzej Poreštine*. // *Bulletin Instituta za likovne umjetnosti JAZU*. 5, 2 (1957.), str. 146.

¹⁴⁶ Elena Uljančić-Vekić opisuje njezin prvotni i današnji sadržaj i stanje (oko 3540 knjiga) te popratnu dokumentaciju. *Usporedi u: Uljančić-Vekić, Elena. Spomenička knjižnica Zavičajnog muzeja Poreštine*. // *MG*. 4 (1998.), str. 17-19.

¹⁴⁷ *Muzeji i galerije Hrvatske*. Zagreb : Ministarstvo prosvjete i kulture, 1992. Str. 36.

¹⁴⁸ Hrvatina, Dianora. *Knjižnica Giovannia Antonia Martinuzzi*. // *Informatica Museologica*. 29, 1/2 (1998.), str. 72.

¹⁴⁹ *Detaljnije vidjeti u: Dobrić, Bruno. Stancoviciana: spomenička biblioteka*. Rovinj : Zavičajni muzej, 1995. i Smolica, Marija. *Knjige tiskane u 16. stoljeću: iz fundusa Zavičajnog muzeja grada Rovinja*. Rovinj: Zavičajni muzej grada Rovinja, 2001.

¹⁵⁰ *Zakon o knjižnicama*. Str. 3407.

¹⁵¹ Bierbaum, Esther Green. *Nav. dj.*, str. 21.

¹⁵² Wateren, Jan. *Nav. dj.*, str. 194: "(...) because the museum library provides a niche for special collections of related material, the museum's mission and its collections of objects are enhanced, amplified and enriched through the museum library."

¹⁵³ *Podaci skupljeni anketnim upitnikom o radu muzejskih knjižnica u Republici Hrvatskoj*, 1996. Arhiva MDC-a, ur.br. 5/23-96.

¹⁵⁴ *Pravilnik o ustroju i načinu rada muzejske knjižnice*. Zavičajni muzej Našice, 1999. Arhiva MDC-a.

¹⁵⁵ Anić, Božica. *Knjižnica*. // *Muzej grada Koprivnice 1951. – 2001. : vodič kroz zbirke / urednik Vesna Peršić Kovač*. Koprivnica : Muzej grada Koprivnice, 2001. Str. 46–61.

¹⁵⁶ Bauer, Antun; Nemeth, Krešo. *Muzeji i arhivi*. Zagreb : Ured za informacije Izvršnog vijeća sabora Narodne Republike Hrvatske, 1957. Str. 63.

¹⁵⁷ Bauer, Antun. *Biblioteka rukopisa u muzejima i galerijama*. Zagreb, 1984. (nepublicirani rukopis).

¹⁵⁸ Stergar, Branka. *O Zbirci starih knjiga u Zavičajnome muzeju Ozalj*. // *Informatica Museologica*. 29, 1/2 (1998.), str. 30-35.

¹⁵⁹ *Detaljnije o muzejskoj arhivi u: Deiss, William A. Museum archives : an introduction*. Chicago : Society of American Archivists, 1984.

¹⁶⁰ Malbaša, Marija. *Problemi muzejskih biblioteka*. Str. 9.

¹⁶¹ Filipović, M. S.; Mano-Zisi, Đ. *Nav. dj.*, str. 17.

¹⁶² *Podaci iz Upitnika o radu muzejskih biblioteka za 1980. godinu*. Arhiva MDC-a.

¹⁶³ *Dvadeset godina Gradskog muzeja u Vukovaru : 1948. - 1968.* / uredili Ante Brlić, Antun Dorn, Vlado Horvat, Vlado Marenić. Vukovar : Gradski muzej, 1968.

¹⁶⁴ Marić, Ruža. *Gradski muzej Vukovar*. // *Glasnik slavonskih muzeja*. 25, 2 (1998.), str. 31-35.

¹⁶⁵ *Potrebnica, Filip. Povijest knjižnica Požeške kotline*. 2. izdanje. Jastrebarsko : Slap, 1995. Str. 185.

¹⁶⁶ *Firinger-Burić, Vesna. Muzeološka koncepcija i struktura knjižnice Muzeja Slavonije u Osijeku: magistarski rad*. Zagreb : Sveučilište u Zagrebu, Centar za studij bibliotekarstva, dokumentacije i informacijskih znanosti, 1980. Str. 306.

¹⁶⁷ *Vuković-Mottl, Srna. Zavičajna zbirka*. // *Upute za poslovanje narodnih knjižnica*. Str. 113.

¹⁶⁸ *Burić, Vesna. Zavičajne zbirke - svrha i način*. Str. 216-217.

¹⁶⁹ *Izveštća zagrebačkih muzeja, 1998*. Zagreb : Muzejski dokumentacijski centar, 1999.

¹⁷⁰ *Prema rezultatima Anketnog upitnika o zavičajnoj knjižnoj i neknjižnoj građi u muzejima Republike Hrvatske, provedenoga u suradnji s Komisijom za zavičajne knjižnice HKD-a tijekom 2000. godine, veći dio zavičajnih muzeja jedinice zavičajne baštine smješta s drugom muzejskom građom, a tek manji dio muzeja izdvaja zavičajne knjižnične zbirke unutar muzejskih knjižnica*.

¹⁷¹ *Burić, Vesna. Nav. dj.*, str. 222.

¹⁷² *Root, Nina J. Nav. dj.*, str. 4-7.

¹⁷³ *Stilinović, M. Naši muzeji i rad knjižničara u njima*. // *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*. 11, 4 (1962.), str. 110-111.

¹⁷⁴ *Lord, Barry ; Dexter Lord, Gail. The manual of museum management*. London : The Stationery Office, 1998. Str. 199.

- ¹⁷⁵ Bolton, Bruce D. *The museum librarian. // The role of the library in a museum. Str. 13-18.*
- ¹⁷⁶ Clair, St. Guy. *The one-person library : an essay on essentials. // Special libraries. 67, 5/6 (1976.), str. 237.: "His library is his own little world, and so long as he does a good job, is competent and keeps his clients satisfied, he can be professionally happy without pressure."*
- ¹⁷⁷ O rezultatima anketnog istraživanja stanja i rada muzejskih knjižnica u Hrvatskoj detaljnije u: Radovanlija Mileusnić, Snježana. *Stanje hrvatskih muzejsko-galerijskih knjižnica u 1996. godini - analiza upitnika. // Informatica Museologica. 27, 1/2 (1996.), str. 92-95.*
- ¹⁷⁸ Wateren, Jan. *Nav. dj., str. 196.*
- ¹⁷⁹ Malbaša, Marija. *Nav. dj., str. 8.*
- ¹⁸⁰ Markić-Čučuković, Ljerka. *Nav. dj., str. 18.*
- ¹⁸¹ Root, Nina j. *Nav. dj., str. 4-7.*
- ¹⁸² Wateren, Jan. *Nav. dj., str. 4-7.*
- ¹⁸³ Mesić, Đurđa. *Grada i informacije u zavičajnim zbirkama..., str. 210.*
- ¹⁸⁴ Coleman, Laurence Vail. *Museum buildings. Washington : American Association of Museums, 1950. Str. 161-165.*
- ¹⁸⁵ Standardi i normativi za muzejsku djelatnost.
- ¹⁸⁶ Maroević, Ivo. *Uvod u muzeologiju. Str. 87.*
- ¹⁸⁷ Kelly, Joe. *Osiguranje. // Osnove zaštite i izlaganja muzejskih zbirki / urednica Jadranka Vinterhalter. Zagreb : Muzejski dokumentacijski centar, 1993. Str. 108.*
- ¹⁸⁸ *Ratne štete na muzejskoj građi u Hrvatskoj. URL: <http://www.mdc.hr/stete/hr> (2002-09-09)*
- ¹⁸⁹ Mušnjak, Tatjana. *Analiza i valorizacija bibliotečne muzejske građe stradale u ratu. 14. prosinca 2001. Arhiva MDC-a.*
- ¹⁹⁰ Pavić, Vladimira. *Registar ratnih šteta na muzejima i galerijama u Hrvatskoj. // Ratne štete na muzejima i galerijama u Hrvatskoj. Zagreb : Muzejski dokumentacijski centar, 1997. Str. 93-95.*
- ¹⁹¹ *Detaljnije o preventivnoj zaštiti muzejskih knjižnica u: Walch, Timothy. Common sense security for museum libraries. // Curator. 22, 3 (1979.), str. 217-223.*
- ¹⁹² Aparac, Tatjana. *Informacijske znanosti : temeljni koncepti i problemi. // Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredile Mirna Willer, Tinka Katić. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1998. Str. 24.*
- ¹⁹³ Lynes, Alice. *How to organize a local collection. London : Andre Deutsch Limited, 1974. Str. 52-58.*
- ¹⁹⁴ Bott, Valerie. *Liaison with others : local history libraries. // Social history in museums. Str. 322-326.*
- ¹⁹⁵ Pejić, Ilija. *Zavičajna zbirka kao jedan od oblika djelovanja knjižničara u društvenoj zajednici. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 39, 1/2 (1996.), str. 111-117.*
- ¹⁹⁶ *O školskim zavičajnim zbirkama detaljnije u: Kranjčev, Branko. Školska zavičajna zbirka. Zagreb: Školska knjiga, 1980.*
- ¹⁹⁷ Grbin, Tajana, Skokandić, Milojka. *Suradnja knjižnice i društvene zajednice na promicanju zavičajne baštine. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 39, 1/2 (1996.), str. 107-110.*
- ¹⁹⁸ *Taj primjer koji ilustrira ulogu narodne knjižnice u promicanju zavičajne baštine opisan je u: Grbin, T., Skokandić, M. Nav. dj., str. 107-110.*
- ¹⁹⁹ Ernečić, Ljiljana. *Kako zavičajnu zbirku učiniti vidljivom: primjer suradnje narodne i srednjoškolske knjižnice na popularizaciji zavičajne zbirke. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 39, 1/2 (1996.), str. 119-123.*
- ²⁰⁰ *Detaljnije o knjižničnoj zavičajnoj zbirci Muzeja grada Koprivnice u: Anić, Božica. Knjižnica. Str. 46-61.*
- ²⁰¹ *Seminar "Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture" održan je 1997., 1998., 1999., 2000. i 2001. godine. Okuplja stručnjake iz arhiva, knjižnica i muzeja. Prva četiri seminara popraćena su i izloznicima radova u izdanju Hrvatskoga knjižničarskog društva (1998., 2001.) i Hrvatskoga muzejskog društva (2000.).*
- ²⁰² *Npr. Arheološki muzej u Zadru. URL: <http://www.donat.co.n/arh/index.htm> (2001-05-01)*
- ²⁰³ *Detaljnije o projektu: Dražin-Trbuljak, Lada. O projektu "Muzeji Hrvatske na Internetu". // Informatica Museologica. 27, 3/4 (1996.), str. 64-66.*
- ²⁰⁴ Franulić, Markita. *Umjetnine Hrvatske na Internetu. // Informatica Museologica. 27, 3/4 (1996.), str. 83.*
- ²⁰⁵ *Podaci s CD-ROM-a Muzeji Hrvatske 1 / urednik Edin Zvizdić. Zagreb : Muzejski dokumentacijski centar, 1999.*
- ²⁰⁶ *Detaljnije o Odjelu hemeroteke i građi u: Vinaj, Marina. Grada za bibliografiju osječkih novina 1848.-1945. Magistarski rad. Zagreb : Filozofski fakultet, 2001.*
- ²⁰⁷ *Gradski muzej Karlovac – knjižnica. URL: <http://www.mdc.hr/karlovac/hr/10-knjiznica.html> (1998-04-06)*
- ²⁰⁸ *Gradski muzej Varaždin – knjižnica. URL: <http://www.mdc.hr/varazdin/hr/knjiznica.html> (1998-04-06)*

²⁰⁹ *Gradski muzej Virovitica – knjižnica.* URL:<http://www.mdc.hr/virovitica/hr/knjiznica.html> (1998-04-16)

²¹⁰ *Muzej grada Zagreba, Pomoćni odjel, Knjižnica.* URL:<http://www.mdc.hr/mgz/hr/fs-files/pomocni-odjel.html> (2000-12-15)

²¹¹ *Gradski muzej Makarska – knjižnica i arhiv.* URL:<http://www.mdc.hr/makarska/hr/knjiznica-arhiv.html> (2000-09-07)

²¹² *Neke od uzorno predstavljenih inozemnih muzejskih knjižnica jesu: National Art Library, Victoria and Albert Museum.* URL:<http://www.nal.vam.ac.uk> (2000-04-15), *Deutsches Museum – Bibliothek.* URL:<http://www.deutsches-museum.de/bib> (2001-04-01).

²¹³ *Seven Good Reasons to Use a Special Library.* URL:<http://www.sla.org/assoc/seven.html> (1999-10-14)

KOMUNIKACIJSKA FUNKCIJA KNJIŽNICE I KNJIŽNIČNIH JEDINICA ZAVIČAJNE BAŠTINE U ZAVIČAJNIM MUZEJIMA

IZLOŽBENA DJELATNOST

Definicija i tipologija muzejskih izložaba

Osnovni je oblik muzejskog komuniciranja s publikom izložbena djelatnost. U teoriji muzejske komunikacije koju razvija Z. Z. Stransky izložbena je djelatnost osnovni oblik kojim muzej kao medij društvu "komunicira muzealnost muzealija". Taj oblik komunikacije Stransky naziva prezentativnom komunikacijom koja se ostvaruje izložbama i izlaganjem u stalnim postavama muzeja.²¹⁴ Ivo Maroević također naglašava komunikacijsko obilježje muzejskih predmeta koje se može očitovati neposredno ili posredno. Neposredni ili primarni oblik komunikacije ostvaruje se u izravnoj vezi muzejskog predmeta i posjetitelja putem izložaba kao stalnih muzejskih postava ili povremenih izložaba. U muzeološkoj teoriji postoji više definicija muzejskih izložaba. Primjerice, David Dean izložbu definira kao grupiranje predmeta i interpretativnog materijala koji čine cjelinu prezentacije.²¹⁵ Sličnu definiciju donosi i G. E. Burcaw grafičkim prikazom u kojemu je izložba zbroj prikazivanja i interpretacije muzejskih predmeta:

izložba = raspored + interpretacija (Exhibit = display + interpretation).²¹⁶

D. Dean i G. Burcaw u svojim definicijama muzejskih izložaba naglašavaju čin izdvajanja i grupiranja predmeta koji se interpretiraju radi prezentacije određene izložbene teme.

Za F. Weidachera prezentacija i interpretacija autentičnih muzejskih predmeta razlikuje izložbe od drugih načina muzejske prezentacije. "Riječ je o simboličkoj komunikaciji poruke i ona predstavlja apstraktne ideje s pomoću opipljivih predmeta."²¹⁷

F. Weidacher osnovni preduvjet za ostvarivanje muzejske izložbe vidi u pomnom odabiru određenih materijalnih predmeta koji će svojom pojavnošću, uz pomoć izložbene opreme (interpretativne građe), publici u neposrednom kontaktu prenijeti određene ideje, poruke, izazvati individualne emocije, asocijacije i sl. Njihovom interpretacijom u muzejskom kontekstu, koji je svojevrsna metastvarnost, muzej uspostavlja komunikaciju s publikom.

Tu tezu zastupa i Michael Belcher, koji kao osnovno obilježje muzejske izložbe ističe stvaranje kontroliranog konteksta između posjetitelja i realnih, autentičnih muzejskih predmeta. Prema M. Belcheru, izložba je način komuniciranja informacija i ideja pomoću muzejskih predmeta u kontroliranom okolišu.²¹⁸

Flora E. S. Kaplan svojom je definicijom izložbe bliska tumačenjima navedenih autora. Ona ističe da je muzejska izložba rezultat istraživanja, organiziranja i dizajniranja predmeta radi prijenosa ideja komuniciranjem primarno vizualnim osjetilima. Autorica, kao i F. Weidacher, naglašava da je izložba istodobno i spoznajni i kulturološki proces.²¹⁹

Navedena mišljenja istaknutih teoretičara podudarna su u osnovnoj tezi - da je muzejska izložba jedan od primarnih oblika

muzejske komunikacije koja se ostvaruje u neposrednome, najčešće vizualnom kontaktu posjetitelja s muzejskim predmetima koji su pomno istraženi i izabrani za prijenos određenih ideja u definiranome i dizajniranom muzejskom kontekstu.

Određivanje tipa ili vrste izložbe ovisi pak o kriteriju koji se primjenjuje.

U muzeološkoj teoriji uvriježena je osnovna podjela muzejskih izložaba koju navodi i Michael Belcher razlikujući:

- a) stalnu izložbu ili stalni muzejski postav (*permanent exhibitions*),
- b) povremenu izložbu (*temporary exhibitions*).

Ta osnovna podjela muzejskih izložaba napravljena je prema kriteriju vremena njihova trajanja i mjestu održavanja.

Stalnom izložbom naziva se trajnija izložba (do deset godina). Na njezino trajanje utječu karakter i brzina dopunjavanja muzejskih zbirki, tj. promjene njihova sadržaja, rezultati stručnih i znanstvenih istraživanja ili društvene okoline muzeja. Povremene izložbe oblik su muzejske prezentacije u kojoj izložci mogu biti organizirani prema vrsti muzejskih predmeta, temi, prostoru održavanja izložbe, vremenu trajanja, opsegu, mediju, korisnicima kojima su namijenjene ili pak prema kombinaciji više navedenih kriterija. Muzejske izložbe mogu se razvrstati i s obzirom na njihovu svrhu i učinak. M. Belcher razlikuje:

- a) emotivne (*emotive*) izložbe, koje su dizajnirane i postavljane radi izazivanja određenoga emotivnog učinka,
- b) didaktične (*didactic*) izložbe, one sa svrhom pružanja informacija, upućivanja i podučavanja,
- c) zabavne (*entertaining*) izložbe, kojima je cilj zabava i razonoda posjetitelja.

Navedeni tipovi izložaba također se mogu realizirati kombinacijom navedenih obilježja i ciljeva.

S obzirom na zadaću ili svrhu izložbe, Ellis G. Burcaw²²⁰ razlikuje:

- a) estetske (*aesthetis*) i b) zabavne (*entertaining*) izložbe.

Te izložbe prezentiraju muzejske predmete kako bi ljudi uživali u njihovoj ljepoti (a) ili u zabavi (b). Nasuprot njima, Ellis G. Burcaw razlikuje:

- b) činjenične (*factual*) izložbe, koje prenose informacije,
- c) pojmovne (*conceptual*) izložbe, koje prezentiraju ideje.

Navedenoj tipologiji srodna je i tipologija Davida Deana²²¹ koji razlikuje:

- a) predmetno orijentirane izložbe (*object-oriented exhibition*), u kojima su muzejske zbirke u središtu prezentacije prema estetskome ili nekom klasifikacijskom načelu; to su najčešće tematske izložbe,
- b) sadržajno orijentirane izložbe (*concept-oriented exhibition*), koje pozornost fokusiraju na poruku i prijenos informacija više negoli na zbirku. Tekst, grafike, fotografije i drugi didaktički materijal ima dominantnu ulogu. To su obrazovne (*educational*) izložbe.

U sklopu navedenih teorija nastojat će se predočiti uloga knjižničnih jedinica zavičajne baštine u izložbenim djelatnostima zavičajnih muzeja.

Knjižnična jedinica zavičajne baštine u stalnom postavu zavičajnog muzeja

S obzirom na navedene definicije, muzejski predmeti unutar stalnih postava zavičajnih muzeja prezentiraju specifičnosti određenog lokaliteta, njegovu povijest i njegovu suvremenost. Muzejska je građa izložena prema kronološkome ili tematskom načelu. Svoje mjesto u prezentaciji zavičajne

tematike mogu imati i knjižnične jedinice zavičajne baštine koju muzeji skupljaju u skaldu s definiranom nabavnom politikom radi cjelovite obrade fenomena zavičajnosti određenog područja.

Ta se teza temelji na mišljenju Jana van der Waterena koji, naime, smatra da muzejske knjižnice s obzirom na prirodu materijala/građe koju skupljaju mogu imati muzeološku funkciju, a knjižnična jedinica, uz svoju primarnu informacijsku funkciju (*the book as an information-carrier*) može imati i funkciju muzejskog predmeta, odnosno predmeta kulturne baštine (*the book as a cultural object*).²²²

Već spominjane sastavnice muzejskog predmeta – značenje, oblik i materijal – mogu biti jednako zanimljive kao i sam sadržaj knjižnične zavičajne jedinice. Njezina sadržajna komponenta u muzejskom kontekstu neće gubiti na važnosti iako više neće biti primarna, a njezino konzultiranje bit će ograničeno (npr. samo u studijskom odjelu muzeja).

Uvidom u kataloge i vodiče stalnih postava hrvatskih zavičajnih muzeja uočeno je da u stalnom postavu mogu biti izložene:

- a) pojedine jedinice knjižnične zavičajne baštine,
- b) zbirke knjižničnih jedinica zavičajne baštine,
- c) knjižnice kao cjeline.

Ilustrativnim primjerima nastojat će se spoznati njihova uloga u stalnom postavu zavičajnih muzeja.

a) Knjižnične jedinice zavičajne baštine u stalnome muzejskom postavu

Gotovo se sa sigurnošću može tvrditi da nema stalnih postava zavičajnih muzeja koji nisu obuhvatili neku od vrsta knjižničnih jedinica zavičajne baštine, bile to rukopisne, tiskane ili nekim drugim

načinom umnožene knjige, novine, časopisi, zemljopisne karte, notna izdanja ili sitni tisak kao što su letci, plakati, programi, pozivnice itd.

Ilustrativan su primjer navedene tvrdnje pomni odabir i uključivanje jedinica zavičajne baštine u novi stalni postav Muzeja grada Zagreba koji je realiziran 1998. godine kao "(...) priča o gradu Zagrebu od pretpovijesti do suvremenosti kroz koju posjetitelj može prepoznati, ne samo povijesne mijene već i identitet grada".²²³

Portret grada Zagreba prikazan je u zrcalu političkih i gospodarskih prilika, kao i uključivanjem urbanističko-komunalnih sadržaja te kulturno-povijesnih i svakodnevnih aspekata života koji su prezentirani unutar 45 karakterističnih tema. Postav je koncipiran kronološkim slijedom koji je mjestimice prekidan tematskom obradom važnijih događaja. Cjelokupnoj prezentaciji pridonijele su i knjižnične jedinice zavičajne baštine. Primjerice, u temi *Redovnici potiču pobožnost i obrazovanje* izložene su knjige tiskane na Gradecu i Kaptolu tijekom 17. i 18. stoljeća (*Gazophylacium* Ivana Belosteneca, Zagreb, 1740. i dr.), u prezentaciji teme *Kazališni život* 19. stoljeća uz kazališne kostime i druge predmete izložen je i plakat za operu *Tannhäuser*, održanu 19. ožujka 1898. godine, a dopisnice za ratnu pripomoć Odbora zagrebačkih gospoda (1915.-1918.) izložene su uz temu *Odjeci s bojišnice*. Posljednji tematski blok *Odjeci zagrebačkih događaja* u cijelosti je prezentiran mnoštvom plakata postavljenih kao na oglasnim pločama. Plakati kojima su oglašavane različite gospodarske priredbe, izložbe, koncerti, sportske i političke manifestacije iskorišteni su za vizualizaciju svojevrsnog vremeplova kroz brojna događanja i život grada Zagreba u 20. stoljeću.²²⁴

Muzej grada Zagreba pomno je izabrao jedinice zavičajne baštine koje izgledom, oblikom i materijalom, ali i asocijacijama koje se vežu uz njihove autore, tvorce, razdoblje nastanka, sadržaj i ideje što ih prenose upotpunjuju ne samo stalnu ekspoziciju nego i doživljaj, znanje i užitek posjetitelja.

Pojedini primjerci knjižnične zavičajne građe dio su i većine stalnih postava ostalih hrvatskih zavičajnih muzeja, što je potvrđeno i odgovorima zavičajnih muzeja na *Anketni upitnik o zavičajnoj knjižnoj i neknjižnoj građi u muzejima Republike Hrvatske*.²²⁵ Naime, na upit o pohrani knjižničnih zavičajnih jedinica ili zbirki većina je zavičajnih muzeja odgovorila da ih čuva interpolirane s ostalom muzejskom građom, a tek manji broj muzeja tu građu čuva u zasebnim zbirka, odnosno u muzejskoj knjižnici.

Ilustrativni su i sljedeći primjeri.

U stalnom postavu Kulturno-povijesnog odjela Gradskog muzeja Virovitica uz pokućstvo, odjeću i predmete kućnog inventara izložene su i prve gradske novine *Virovitičan* (1899.), koje pridonose potpunijem prikazu života u Virovitici krajem 19. stoljeća.

Isticanje određenih tekstova iz izloženih novina i njihovo citiranje u legendama također pridonose boljoj prezentaciji zavičaja. Za Muzej, kao i za poimanje zavičajnosti, još je uvijek aktualan tekst uredništva lokalnih, gradskih novina *Virovitički zavičaj* (1900.) koje se čuvaju u Muzeju:

“Živjeti u zavičaju

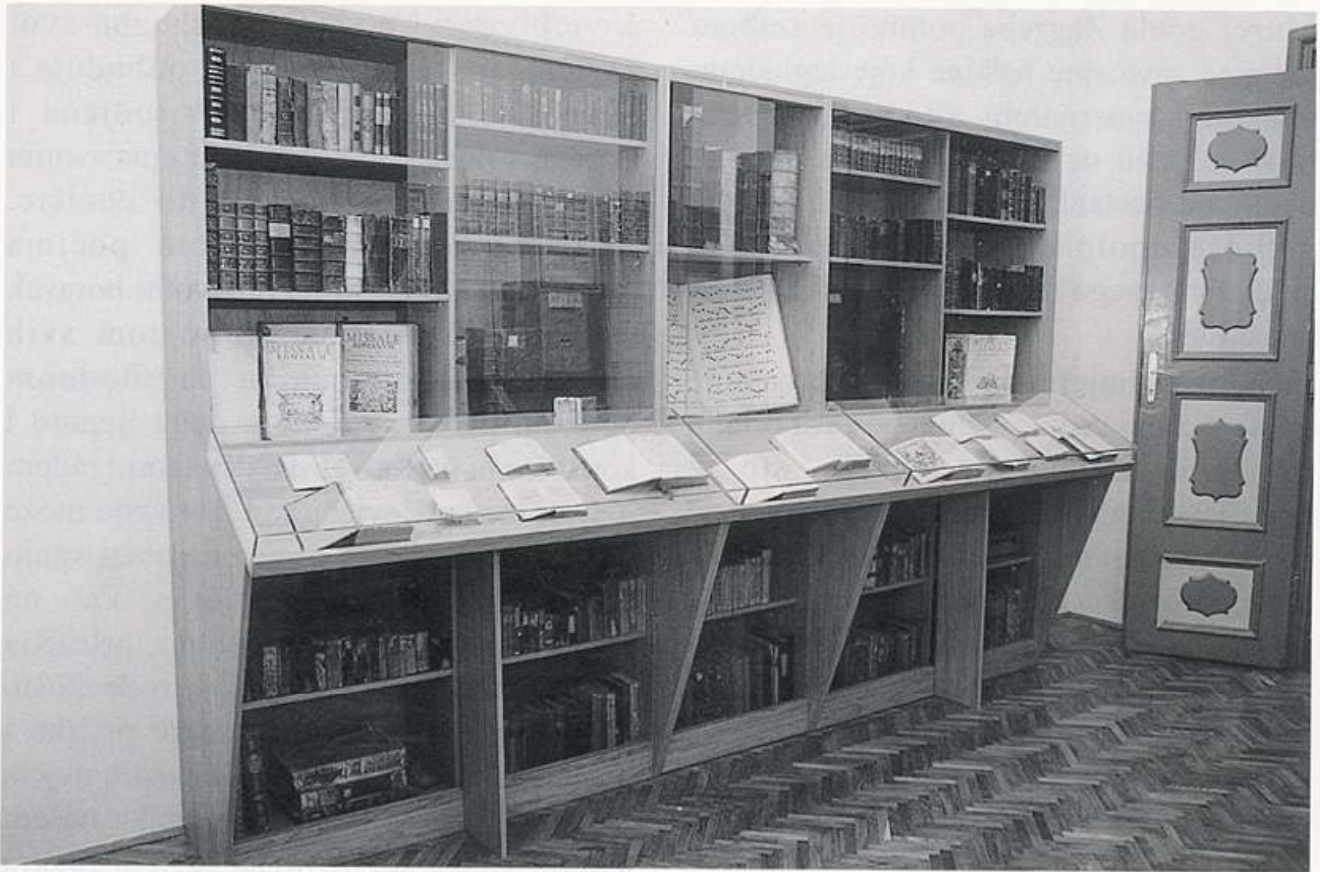
Gdje tko ugleda ponajprije svjetlo Božje, gdje proboravi svoju djetinjsku i mladenačku dob, ono prebivalište i okolišni kraj zove se njegovim zavičajem. Čuvstvo pako kojim ljubi zavičaj, rođenu zemlju, domovinu i narod zove se domoljublje. Što

čovjek većma nastoji da upozna svoj zavičaj, to se više u njem pobuđuje i učvršćuje domoljublje. Prirodjena i uzgojena ljubav domoljublja prama svomu zavičaju veže ga na vlastito kućište. Žalostno po narod u kom počima ponestajati sklonosti na doživotni boravak u zavičaju. Dužnost je po tom svih obrazovanih čimbenika da shodnom poukom narodu zasade u dušu ljepotu i korist što ju u svom zavičaju naporni radom uživati može. Čovječji rad iste vrste može biti uspješan ako se osniva na poznavanju posebnih svojstava zavičaja: kao na zemljopisni položaj, prosvjetu, priručna obćila, raznolikost tla i njegove rodovitosti, na podneblje, te na prometne prilike i običaje žiteljstva. Upravo tih sretnih uvjeta za dobar i stalni obstanak manjka našem narodu. Stoga si *Virovitički zavičaj* smatra plemenitom dužnošću da u hrvatskom narodu čini temeljito poznavanje zavičajne grude u prošlosti i sadašnjosti, da bisti pojmove i opisuje sve one uslove koji su za napredak i razvitak nuždni(...)”²²⁶

Gradski muzej Virovitica, kao i drugi zavičajni muzeji, u citiranom tekstu i mislima izrečenim o zavičaju mogu prepoznati svoje poslanje, koje se odražava u trajnom istraživanju i prepoznavanju zavičajnih osobitosti, njihovu prikupljanju, čuvanju i prezentaciji, kao i u drugim oblicima komunikacije. Upoznavanjem lokalnoga spoznaje se i upotpunjuje mozaik šireg zavičaja.

b) Zbirke knjižničnih jedinica zavičajne baštine u stalnom postavu

Osim pojedinih jedinica knjižnične zavičajne baštine, muzeji mogu posjedovati i cjelovite knjižnične zavičajne zbirke kao što su npr. zbirke *ex librisa*²²⁷, muzikalija, autorski potpisanih knjiga, bogatih uveza i sl.

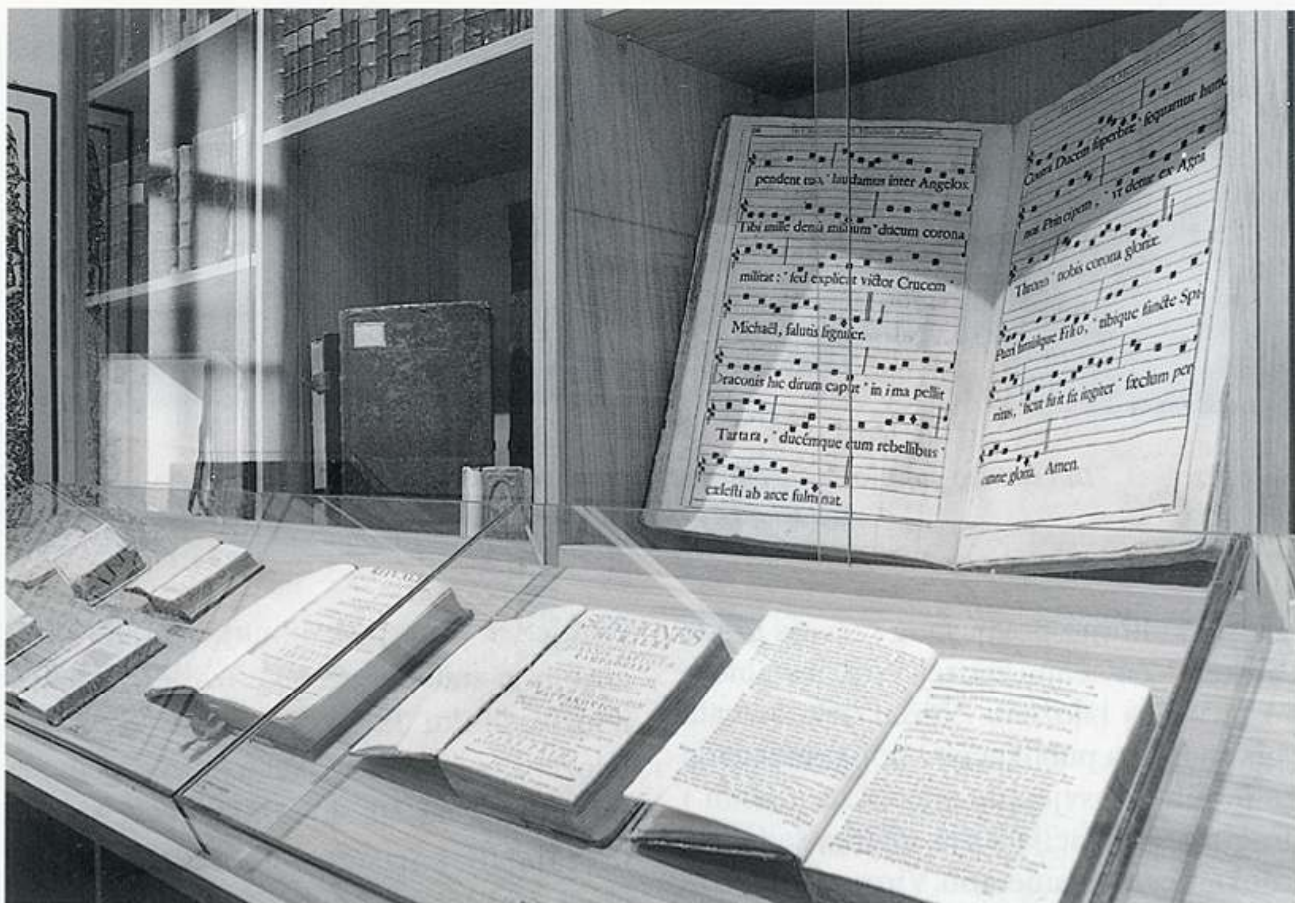
*Zbirka starih knjiga u stalnom postavu Muzeja Medimurja u Čakovcu na temu "Tiskarstvo u Medimurju".
Fototeka Muzeja Medimurja, Čakovec*

Predmeti tih knjižničnih muzejskih zbirki svojom materijalnom pojavnošću i sadržajem, koji kao medij primarno prenose, svjedoče i pridonose razumijevanju određene kulturno-povijesne tematike.

Na primjer, inkunabula može funkcionirati kao primjer stare tehnike tiskanja²²⁸, a bogat uvez neke knjige kao primjer umjetničkog obrta i primijenjene umjetnosti određenoga povijesnog razdoblja i umjetničkog stila. U prilog tome ide i djelatnost Nacionalne umjetničke knjižnice (National Art Library - NAL) Viktorija i Alberta muzeja (Victoria and Albert Museum - VAM) u Londonu. Kao i većina muzejskih knjižnica, NAL istodobno obnaša dvije zadaće - knjižničnu (nabava, obradba, pohrana, zaštita i usluge za korisnike) i muzejsku (knjižnica je jedan od muzejskih odjela i zbirki s izložbenom i muzejskom djelatnošću). Knjižnica također ima dvije velike cjeline - zbirku

općeg fonda i specijalne zbirke. Sadržajem knjižničnog fonda prati zbirke VAM-a (slikarstvo, namještaj, tekstil i odjeća, keramika i staklo, metalni predmeti, skulpture, umjetnost i dizajn Dalekog istoka, Indije i jugoistočne Azije, povijest umjetnosti, obrta i dizajna). Osim knjižnog materijala, knjižnica sadržava i zbirke neknižne građe.²²⁹ Dio knjižnog bogatstva od preko milijun svezaka knjižnica je predstavila u publikaciji *Umjetnost knjige*, kojom je nastojala prikazati knjigu kao umjetničko djelo s obzirom na iluminacije i kaligrafije, ilustracije 19. stoljeća i uveze, te rasporedene unutar tematskih skupina dječjih knjiga, stripova, poezije, eksperimentalne tipografije itd.²³⁰

U stalnom postavu hrvatskih zavičajnih muzeja često su izložene i zbirke darovnica, otkupi cjelovitih zbirki kolekcionara ili pojedinih zavičajnika.

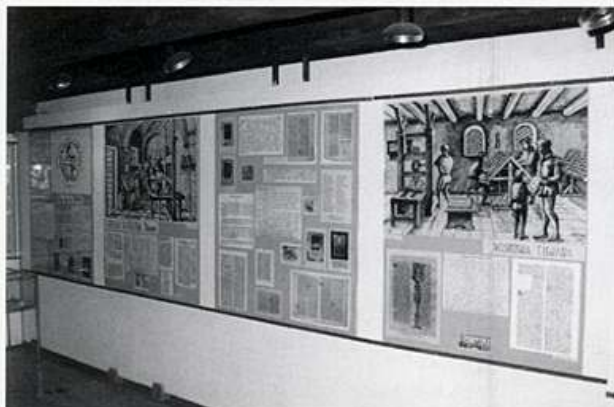
*Detalj iz stalnog postava "Tiskarstvo u Medimurju".
Fototeka Muzeja Medimurja, Čakovec*

Na primjer, u Kulturno-povijesnom odjelu Gradskog muzeja Korčula izložena je Zbirka Boschi (otkupljena za Muzej 1968. godine) koja sadržava stare slike, pokućstvo, predmete umjetničkog obrta te bogatu arhivu i knjižnicu.²³¹

Gradski muzej Nova Gradiška u sastavu Kulturno-povijesnog odjela ima nekoliko različitih zbirki, a među njima važno mjesto zauzima darovnica obitelji Dienes iz Nove Gradiške (1993.) "(...) koja sadrži: povijesne dokumente, stare razglednice i čestitke, stare zemljovide, namještaj, odjeću, nakit i druge obiteljske predmete iz građanskog života; namještaj, opremu, pribor, razne naprave, pomagala i druge predmete iz ljekarne Dienes, bogatu obiteljsku knjižnicu (oko 5.000 naslova), umjetničke predmete i drugo".²³² Muzej još uvijek nema stalni postav, ali se može očekivati da bi izlož-

benom prezentacijom te kompleksne zbirke upotpunio muzejsku priču o gradu i njegovim građanima kroz povijest.

Takve zbirke mješovite zavičajne građe u muzeju se najčešće čuvaju kao cjeline. One mogu dobiti status zavičajnosti s obzirom na njihovog donatora koji je živio i radio u tom kraju ili je podrijetlom iz njega, s obzirom na podijetlo građe odnosno nastanak i stvaralaštvo vezano za određeni zavičaj ili pak s obzirom na njihov sadržaj ili značenje koje je obilježeno zavičajnošću. Knjižnične jedinice zavičajne baštine u zavičajnim se muzejima mogu organizirati i u posebne zbirke s obzirom na vrstu građe. Tako Muzej grada Rijeke posjeduje Zbirku tiska (koja sadrži letke, proglase, novine) te Zbirku razglednica kojom se koristi kao slikovnim izvorom za proučavanje urbanističkoga, gospodar-

*Dio stalnog postava "Glagoljica i tiskarstvo na području grada Senja".
Fototeka Gradskog muzeja Senj.*

skoga i kulturno-povijesnog razvoja grada Rijeke.²³³ Zavičajni muzej Virje u stalnom postavu ima izloženu Zbirku dokumenata koja sadržava publikacije i polupublikacije kulturnih, prosvjetnih, sportskih, radnih i drugih organizacija Virja. Zbirka sadržava i dokumente znamenitih Virovaca te stare zemljopisne karte. U stalnom je postavu i Zbirka gramofonskih ploča s napjevima iz Virja te pjesmama lokalnoga pjevačkog društva "Rusan" iz Virja.

Pojedini se zavičajni muzeji svojim zbir-kama knjižničnih jedinica zavičajne baštine koriste za prezentaciju neke od značajnih zavičajnih tema u sklopu stalnog postava.

Primjerice Muzej Medimurja u Čakovcu u novom je stalnom postavu iz 1997. godine izložio zbirku *Tiskarstvo u Medimurju*.²³⁴ Izložena je vrednija tiskana muzejska građa iz vremena od 16. do 20. stoljeća, koja je nastala ili korištena u Medimurju, te predmeti i oprema koja se rabila u tiskarskoj djelatnosti. Gradski muzej Senj u stalnom je postavu također prikazao tematiku iz povijesti tiskarstva koja je važna ne samo za lokalnu već i za ukupnu nacionalnu baštinu. Zbirka od 35 jedinica postavljena je uz tematsku izložbu *Glagoljica i tiskarstvo na području grada Senja*.²³⁵

*Detalj s izložbenog panoa stalnog postava "Glagoljica i tiskarstvo na području grada Senja".
Fototeka Gradskog muzeja Senj*

*Dvorska knjižnica u stalnom postavu Dvorca Trakošćan.
Fototeka Dvorca Trakošćan*

c) Knjižnice kao cjeline u stalnom postavu zavičajnih muzeja

Muzeji u stalnim postavima izlažu i knjižnice kao cjeline. To su većinom ostavštine ili donacije zavičajnika ili zbirke starih i rijetkih knjiga.

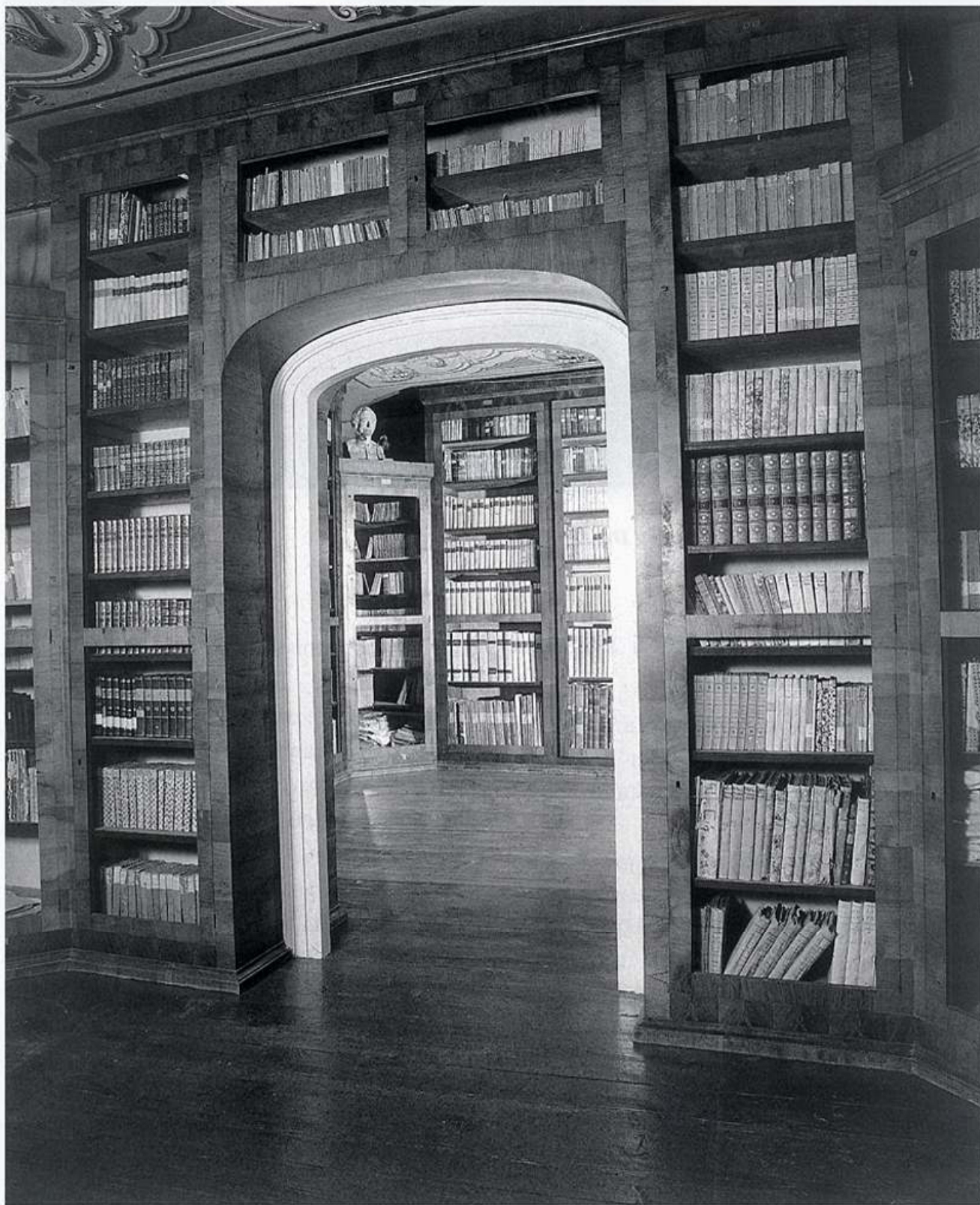
Široj publici poznat je primjer Zbirke Baltazara Bogišića u Cavtatu, koja u stalnom postavu sadržava Biblioteku Baltazara (Valtazar) Bogišića (1834.-1908.), hrvatskog znanstvenika, skupljača i bibliofila, od oko 15.000 svezaka, od čega je 66 inkunabula, 146 rukopisa, 5 992 knjige, 3 877 brošura, 28 shematizama, 30 almanaha, 143 različita kalendara, 218 kataloga, 183 različita časopisa, 223 novine.²³⁶

U stalnom postavu Zavičajnog muzeja grada Rovinja kao zasebna cjelina izložena

je oporučna donacija Petra Stankovića iz 1836. godine. Knjižna grada velikog bibliofila izložena je u osam tematskih cjelina (Rukopisi Petra Stankovića, Djela Petra Stankovića, Histrica, Croatica, Tiskarski rariteti, Rariteti iz 16. stoljeća, Djela iz filozofije i teologije, Knjige s ilustracijama i zemljovidima). Muzej je izlaganjem te vrijedne zbirke ispunio Stankovićevu oporučnu želju: "(...) prije nego vidim uništene potrgane i izgubljene ove knjige, koje su me stajale puno novca, koje su bile i jesu jedina moja zabava, i koje čuvam kao zjenice svojih očiju, odlučio sam ih darovati Rovinju da se sačuva."²³⁷ Muzej je pak tom vrijednom knjižničnom gradom upotpunio prezentaciju života u Rovinju od kraja 18. do početka 20. stoljeća.

Muzej grada Splita posjeduje Zbirku rare, utemeljenu 1950. godine. Čine je rukopisna djela i vrlo stara izdanja knjiga važnih za povijest grada Splita. Taj rijedak knjižni

fond (*Statut grada Splita*, 1395., *Libro d'oro* (Zlatna knjiga Velikog vijeća grada Splita od 1420. do 1797. godine), *Opera Marco Marulo da Spalato*, Venecija, 1569.,

Knjižnica Garagnin-Fanfogna u stalnom postavu Muzeja grada Trogira. Snimio Zoran Alajbeg; Fototeka Muzeja grada Trogira

Glazbeni rječnik Giulia Bajamontija, itd.) nastao je skupljačkim žarom pojedinaca i institucija za budući Muzej grada Splita.²³⁸

Gradski muzej Vukovara (prema podacima iz 1992. g.) posjeduje Biblioteku rariteta s 515 jedinica. Gradski muzej Varaždin svoj je knjižni fond podijelio u dvije cjeline – priručnu stručnu knjižnicu i Zbirku starih knjiga s oko 15.000 naslova nastalih u razdoblju od 16. do prve polovice 20. stoljeća. Zbirka je izložena u sklopu Kulturno-povijesnog odjela Muzeja.

Cjelovite knjižnice mogu biti izložene i u ambijentalnim postavima muzeja, u autentičnim prostorima, pa čak i na izvornom namještaju. To su tzv. dokumentarni muzeji u povijesnim zgradama (*documentary historic house museums*), u kojima su originalni predmeti izloženi u autentičnom okruženju i postavu, ili su to reprezentativni muzeji u povijesnim zgradama (*representative historic house museums*) kojima se uz pomoć kopija ili pojedinih originala prenesenih iz sličnih ambijenata dokumentiraju stil i razdoblje te način života.²³⁹

Knjižnica Garagnin-Fanfogna izložena je u stalnom postavu Muzeja grada Trogira, smještenome u staroj baroknoj palači. Fani Cega²⁴⁰ opisuje povijest te značajne trogirске obitelji, fundus njihove knjižnice koji se gradio naporima članova obitelji od 18. stoljeća, raritetne primjerke (5.581 naslov, 6 inkunabula, rukopisnu zbirku), stare knjižnične kataloge i kartoteke, kao i sačuvane arhitektonske nacрте rasporeda prostorija barokne palače, nacrt knjižnice i ormara za knjige, raspored slika i ostalog namještaja obiteljske knjižnice. Današnjim postavom nastojao se sačuvati prvobitni izgled knjižnice i smještaj knjižnične grade. Takvim je postavom knjižnica nastavila živjeti u svom prirodnom ambijentu, bez

*Knjižnica Garagnin-Fanfogna u stalnom postavu Muzeja grada Trogira (detalj).
Fototeka Muzeja grada Trogira*

izdvajanja u muzejsku meta-stvarnost. Neposredni doživljaj muzejskog posjetitelja takvoga stalnog postava potpunije i bogatiji. U dvorcu Trakošćanu, koji od 1953. godine djeluje kao muzejska ustanova, sačuvana je i dvorska knjižnica s oko 1.500 svezaka iz druge polovice 18. i iz 19. stoljeća. Knjižnica je smještena u visokom prizemlju dvorca u kojemu su velike dvorane društvenog i svečanog karaktera. Knjige i knjižno blago izloženo je u ostakljenim originalnim policama neo-renesansnog stila.²⁴¹

Navedeni primjeri iz hrvatskih zavičajnih muzeja potvrđuju postojanje knjižničnih zavičajnih jedinica u stalnim postavima. Bilo da su izložene kao pojedinačni primjerci ili u sastavu zbirke istovrsnih jedinica, odnosno kao zatvorene spomeničke cjeline, one pridonose cjelovitoj prezentaciji zavičajnog identiteta. Da bi bile izložene, trebalo bi ih prethodno skupiti u sklopu definirane nabavne politike muzeja, nikako sporadično ili prema osobnim afinitetima kustosa, istražiti, prema potrebi restaurirati i konzervirati, dokumentirati i smjestiti u

muzejski okoliš. One same u stalnom postavu mogu egzistirati kao subjekti spoznaje ako je njihova pojavna specifičnost dominantna, ali i s obzirom na njihove nematerijalne osobine, odnosno značenje. Jedno od nematerijalnih obilježja, osim društveno-povijesnoga, socijalnog, umjetničkog i dr. konteksta, jesu i sam sadržaj i ideje što ih te jedinice kao mediji primarno prenose. Jezične osobitosti teksta, misli i ideje njihovih autora, svjetonazor i čitalački ukus ljudi koji su ih skupljali i čitali samo su neke od nematerijalnih sadržajnih osobitosti koje pojedine knjižnične jedinice zavičajne baštine mogu nositi i prezentirati u cjelini stalnog postava.

Knjižnične jedinice zavičajne baštine u povremenim izložbenim djelatnostima zavičajnog muzeja

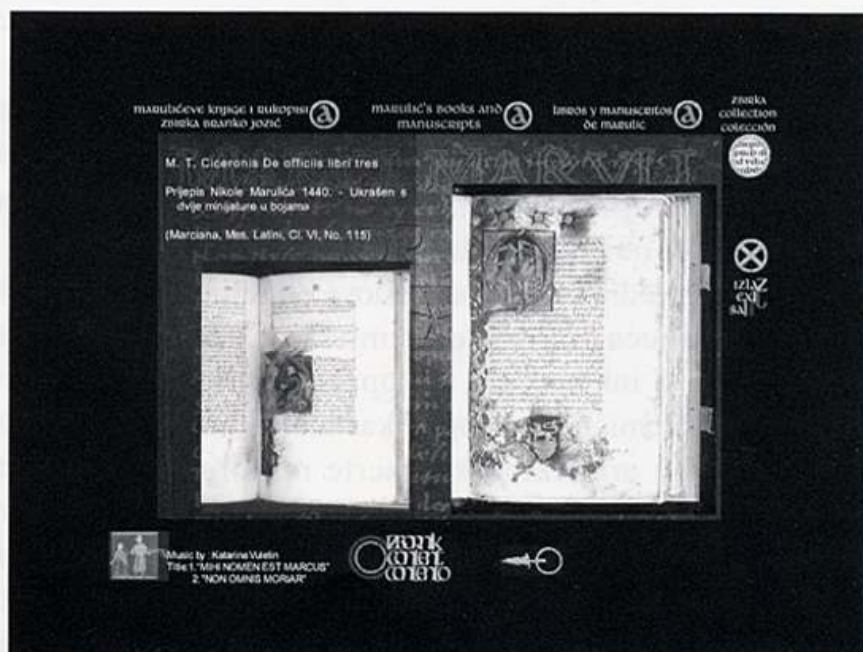
Osim što su zastupljene i izložene u stalnim postavama muzeja, knjižnične jedinice zavičajne baštine izlažu se i na povremenim izložbama. Pri tome se one mogu, prema Marku Plaviću, koristiti kao original, kopija ili simulakrum.²⁴²

Ta tri načina izlaganja knjižnične građe najčešće se isprepleću, bilo da je riječ o stalnim ili o povremenim muzejskim izložbama. Izlaganjem originalnih primjeraka, knjižnične se jedinice koriste kao subjekt spoznaje. Naime, u skladu s teorijom A. Bauera, primateljeva se pozornost usmjerava na vrijednost eksponata (izložka) kao takvog – na umjetničku kvalitetu njegove likovnosti ili pak na njegovu kulturno-povijesnu vrijednost.

Kopije naslovnih ili nekih drugih izabranih stranica, odnosno nekih drugih sastavnih dijelova knjižničnih jedinica, koriste se radi zaštite originala, odnosno za potrebe tehničkoga i likovnog postava izložbe. U iste se svrhe upotrebljavaju i simulakrumi, odnosno neki drugi mediji kojima se zamjenjuje original.

Pri izlaganju pisane, tiskane ili nekim drugim načinom umnožene knjižnične građe najveći je izazov pronaći pravi odgovor na pitanje kako pomoću konkretnoga (materijalnog) izraziti apstraktno (misaono). Kako izlaganjem materijalnog medija knjižničnih jedinica predstaviti i njihov sadržaj, odnosno vizualnim, auditivnim ili taktilnim simbolima oblikovan skup misli i/ili osjećaja. M. Plavić kao jedan od osnovnih načina rješavanja toga problema navodi izradu popratnih legendi koje mogu biti:

- tekstualne (npr. sažeta interpretacija ideja ili značenje knjižničnog izložka)
- vizualne (npr. citat iz knjige vizualizira se crtežom ili fotografijom).

CD-ROM "Split Marulićeva doba" (Muzej grada Splita, 2002.). Knjižnica MDC-a

Izlaganje knjižnične građe zahtjevan je zadatak za kustose i autore povremenih izložaba. Za to služe i popratne multi-medijske prezentacije za stvaranje određene atmosfere (radosti ili pak mističnosti), dočaravanje prostora i vremena u kojima su knjižnične jedinice stvarane, korištene ili o kojima govore.²⁴³

S obzirom na tematiku, povremene izložbe zavičajnih muzeja obuhvaćaju široku lepezu tema uključujući i one koje M. Belcher navodi kao specifične za multidisciplinarne (zavičajne) muzeje. Neke od karakterističnijih jesu:

- godišnjice rođenja ili smrti ličnosti značajnih za zavičaj ili pak važnih na državnoj ili međunarodnoj razini
- godišnjice važnih događaja iz različitih područja života u zavičaju (lokalnih, državnih ili međunarodnih)
- muzejska građa koja nije izlagana (nove akvizicije ili građa iz čuvaonica i sl.)
- radovi lokalnih udruga, organizacija i sl.
- radovi lokalnih umjetnika (zavičajnika)
- građa iz različitih muzejskih odjela (pa i iz knjižnice).²⁴⁴

U muzejskoj prezentaciji navedenih, kao i ostalih tema koje izvire iz osobitosti zavičaja, knjižnične jedinice zavičajne baštine mogu se iskoristiti kao:

- a) jedan od izložaka u razradi izložbene teme,
- b) osnovni izložak i tema povremene izložbe.

Navedeno ilustriraju brojni primjerima iz Zbirke kataloga muzejskih izložaba iz Hrvatske i inozemstva knjižnice MDC-a.

a) Knjižnična jedinica zavičajne baštine kao jedan od raznovrsnih eksponata u razradi izložbene teme

Kao što gotovo nema stalnoga muzejskog postava bez knjižničnih jedinica zavičajne

baštine kao sastavnog dijela cjelokupne zavičajne baštine, tako je i u izložbenoj praksi potvrđeno da gotovo nema povremene izložbe u kojoj se pri razradi izložbene teme ne koristi neka od vrsta knjižnične zavičajne baštine. Pri tome se ona pojavljuje, kao što je već rečeno, kao original, kopija ili simulakrum.

Ilustrativan je primjer višegodišnji izložbeni projekt Muzeja Brodskog Posavlja u Slavonskom Brodu pod skupnim nazivom *Zavičajnici malo spominjani, prešućivani i zaboravljeni*. Serija izložaba započela je 1995. godine s osnovnim ciljem prikaza života i djela zaslužnih ljudi brodskog kraja koji su s vremenom zaboravljeni, malo spominjani ili pak niz godina prešućivani. Jedan od zavičajnika, predstavljen 1998. godine, jest Vilim Buk (1891.-1962.), tiskar, izdavač i društveni djelatnik. U izložbenom predstavljanju Vilima Buka, koji ima važno mjesto u povijesti brodskog tiskarstva, uz ostalu muzejsku građu korištene su i publikacije tiskane u njegovoj tiskari, knjige i časopisi, plakati različitih kulturnih, sportskih i drugih događanja u Slavonskom Brodu.²⁴⁵ Te knjižnične jedinice prezentiraju Bukovo tiskarsko umijeće, njegove interese i ostvarenja, ali i povijesno, društveno i kulturno okruženje u kojemu je živio i radio. Privatna korespondencija V. Buka, fotografije iz obiteljskog albuma, kao i publikacije koje su tiskane njegovom zaslugom stvaraju muzejski izložbeni kontekst koji upotpunjuje i ilustrira izložbenu priču o jednom čovjeku i njegovu životu i stvaralaštvu na određenom području i u određenom povijesnom razdoblju.

Život i djelo nekog znamenitog zavičajnika može biti i povodom za sveobuhvatniju muzejsku izložbenu prezentaciju. U povodu obilježavanja petstote obljetnice nastanka *Judite* Marka Marulića (1450.-1524.)

Muzej grada Splita priredio je 2001. godine izložbu *Split Marulićeva doba*. Izložena je kulturna i umjetnička baština grada Splita iz doba humanizma i renesanse. U sklopu sveobuhvatnog prikaza društveno-političkih te kulturnih prilika grada Splita u Marulićevo doba korištene su originalne knjižnične jedinice iz posjeda Muzeja te drugih hrvatskih i inozemnih muzeja, riznica, knjižnica i privatnih zbirki. Tako je izloženo pet kodeksa pisanih Marulićevom rukom, knjige iz Marulićeve knjižnice te najstarija sačuvana Marulićeva djela.²⁴⁶

Prikaz života i rada ljudi važnih za povijest određenog zavičaja, kako je ilustrirano navedenim primjerom, ne bi bio moguć bez odgovarajuće muzejske građe, u ovome slučaju različitih vrsta knjižničnih zavičajnih jedinica. Jednako tako, rekonstrukcija životopisa, društveno-povijesnog konteksta, političkih i kulturnih prilika u određenom kraju i u određenom povijesnom trenutku bila bi nemoguća bez konzultacije sadržaja jedinica zavičajne baštine i njihovih informacijskih potencijala.

b) Knjižnične zavičajne jedinice kao tema povremene muzejske izložbe

Knjiga, pisana i tiskana riječ često su bile temom velikih muzejskih izložaba realiziranih u samostalnoj organizaciji muzeja ili u njihovoj suradnji s drugim muzejima, kulturnim ustanovama, udrugama ili pojedincima.²⁴⁷

U izložbenoj praksi hrvatskih zavičajnih muzeja jedinice zavičajne baštine također mogu biti osnovna tema povremenih izložaba. Povoda za muzejsku prezentaciju pojedine knjižnične jedinice, određene zbirke ili cijele knjižnice može biti više, ovisno o svrsi izložbe ili publici kojoj je namijenjena.

Knjižnične jedinice zavičajne baštine mogu biti temom povremene izložbe s obzirom na njihove autore i tvorce, materijalna obilježja (tehnika i svojstva tiska, uvez, ilustracije i sl.), vrijednost i poruke njihova sadržaja ili ovisno nekom drugom aspektu. Koje su zavičajne teme prezentirane iskorištavanjem knjižničnih jedinica zavičajne baštine u hrvatskim zavičajnim muzejima, ilustriraju sljedeći primjeri.

Gradski muzej Požega priredio je 1971. godine izložbu *Stare i vrijedne knjige Muzeja Požeške kotline*. Muzej od samih početaka svojega djelovanja (od 1924. godine) kontinuirano popunjava utemeljiteljsku donaciju osnivača Muzeja Julija Kempfa i gradi knjižničnu zavičajnu zbirku. Za potrebe izložbe Muzej je izdvojio 168 naslova, upozorivši time na vrijednost muzejske knjižnice i fonda koji je izvorište za istraživanje grada Požege i Požeške kotline.²⁴⁸

U Samoborskom je muzeju 1983. godine postavljena izložba *Tiskano i rukopisno blago Samobora* kojom se publici željela predstaviti građa u posjedu Muzeja, inače nedostupna publici jer nije organizirana unutar muzejske knjižnice niti je uključena u stalni postav. Cilj izložbe naveden je i u predgovoru popratnog kataloga:

“Tisuće pak knjiga, tiskanica i rukopisa smještenih u škrinjama i ormarima čekaju bolja vremena i nove muzejske prostore kako bi bili dostupni potencijalnim korisnicima. Ova izložba nastala je, dakle, iz potrebe da se barem dio toga golemog knjižnog i rukopisnog blaga pokaže javnosti te da se pokrene inicijativa za dobivanjem novih prostora za otvaranje muzejske stručne biblioteke javnog karaktera.”²⁴⁹

Tom povremenom izložbom skrenuta je pozornost javnosti na skriveno i neiskorišteno muzejsko blago, a to je

Učenice varaždinske Gimnazije kroz projekt "Prošlost za budućnost" pomažu na uređenju muzejske knjižnice.

Snimio D. Puttar; Fototeka Gradskog muzeja Varaždin

ujedno trebao biti i poticaj za ustroj muzejske knjižnice unutar koje bi se korisnicima omogućilo konzultiranje knjižnične građe.

Sličan izložbeni projekt realizirao je i Gradski muzej Varaždin u povodu 75. obljetnice djelovanja. Na izložbi *Od knjige prema knjižnici* muzejski su djelatnici također željeli upozoriti na dragocjenosti koje se čuvaju u muzejskoj knjižnici. Muzej skuplja knjižničnu građu od svojega osnutka, ali tek nakon više desetljeća djelovanja dobiva prostor za njezinu odgovarajuću pohranu. Stariji fond Muzej će izložiti u Starom gradu, a noviji (19. i 20. stoljeće) u novom prostoru koji je namijenjen njihovu konzultiranju.²⁵⁰

Muzej Medimurja u Čakovcu, u suradnji s Družbom Braće hrvatskog zmaja (Zmajski stol Čakovec), organizirao je 1997. godine

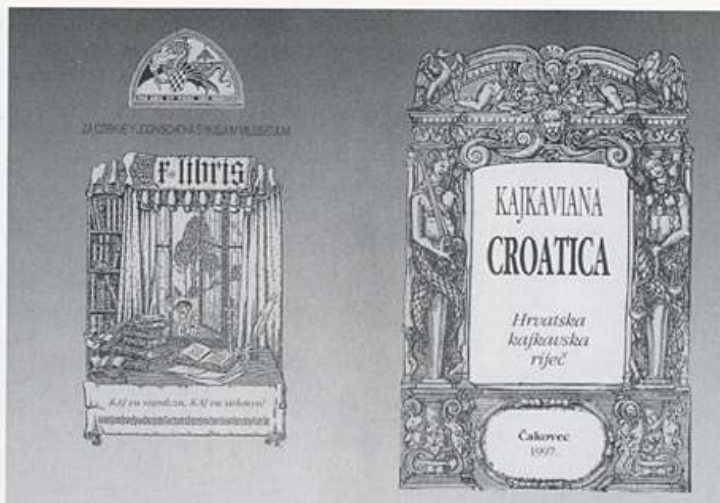
Prof. Mira Ilijanić, kustos i ravnatelj Gradskog muzeja Varaždin (1957.–1972.), donirala je privatan prostor za uređenje muzejske knjižnice. Fototeka Gradskog muzeja Varaždin

izložbu *Kajkaviana Croatica* na kojoj je izložen izbor kajkavskih knjiga od 17. do 20. stoljeća. Uz Ex librise Gerharda Ledića, Ex librise Aleksandra Šira, Ex librise Miroslava Vuka i Knjižnice franjevačkog samostana u Čakovcu, izložene su i knjige iz knjižnice Muzeja Medimurja u Čakovcu. U popratnom katalogu²⁵¹ popisano je 25 naslova starih kajkavskih knjiga iz knjižničnog fundusa Muzeja.

Muzej Slavonije u Osijeku i Odjel hemeroteke priredili su 1998. godine izložbu *Povijest osječkih novina 1848.-1945.* Izložbom je predstavljen segment muzejskog odjela koji broji više od tri stotine novina koje su izlazile u Osijeku i Slavoniji, a obuhvaćaju razdoblje od sredine 19. stoljeća do danas.²⁵²

Tijekom 1999. godine, u Gradskome muzeju Virovitica održana je izložba *Stotinu godina novinstva u Virovitici*, u povodu 100. godišnjice izlaženja prvih gradskih novina *Virovitičan*. Izložba je priredena na temelju građe pohranjene u NSK (Zagreb), u Hemeroteci Muzeja Slavonije i u Gradskome muzeju Virovitica.

Navedeni su samo neki primjeri iz bogate izložbene djelatnosti hrvatskih zavičajnih muzeja koji potvrđuju tezu o muzeološkom potencijalu knjižničnih jedinica zavičajne baštine. Izlaganjem originala ili njihovih kopija iz posjeda muzeja, ili pak njihovom posudbom od drugih ustanova odnosno pojedinaca komunikacija muzejskih sadržaja biva upotpunjena. Zaobilaženjem knjižnične baštine kao sastavne komponente cjelokupne baštine određenog zavičaja prezentacija bi bila osiromašena za bitnu kulturno-povijesnu komponentu. Stoga se ona uvijek iskorištava kao jedan od raznovrsnih izložaka u razradi bilo koje od zavičajnih tema. Primjerima je ilu-

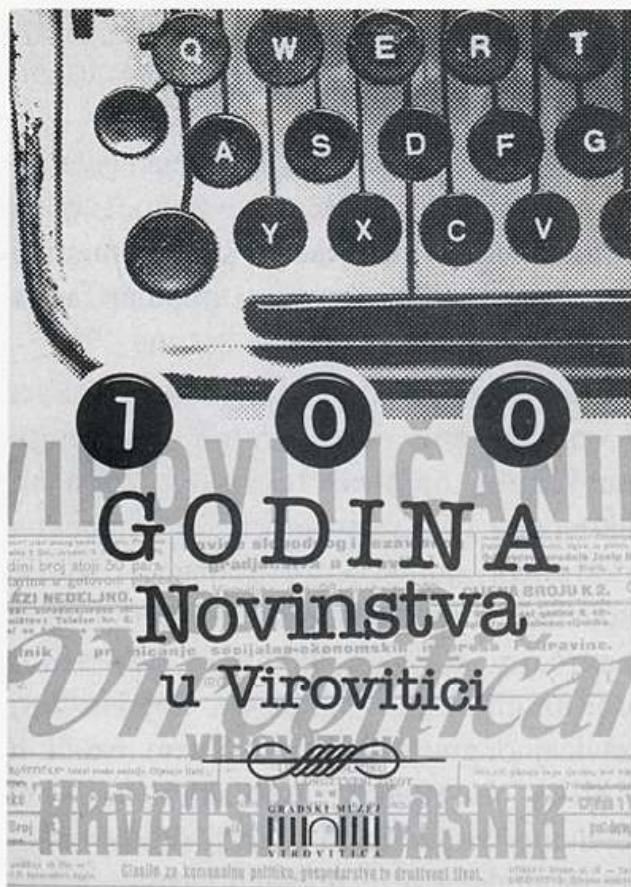

Ovitak kataloga izložbe "Kajkaviana Croatica" (Čakovec, 1997.).

Iz Zbirke kataloga izložaba knjižnice MDC-a.

strirana i praksa zavičajnih muzeja da se kao osnovnom temom izložbene prezentacije koriste nekim segmentom iz knjižnične zavičajne baštine. U dizajniranome muzejskom okolišu, uz odgovarajuća interpretativna pomagala, stara i rijetka građa, odnosno građa koja nije predstavljena drugim načinima (unutar stalnog postava ili muzejske knjižnice), kao i pojedine tematske cjeline i slično izlažu se radi estetskih ili obrazovnih ciljeva, odnosno zato da svojoj publici omogućavaju razonodu i užitak.

Osim što se koristi različitim vrstama knjižnične građe kao izlošcima, muzejska izložba ujedno je i sama "proizvođač" knjižnične zavičajne građe. Naime, povremene izložbe zavičajnih muzeja (kao i izložbe ostalih vrsta muzeja), popraćene su i obveznim katalogima izložaba. Tako se širi koncentrični krug - zavičajna tematika izložbeno prezentirana unutar zavičajnih muzeja koji su se koristili raznovrsnom zavičajnom gradom, među kojom je i knjižnična građa, popraćena je novom knjižničnom jedinicom zavičajne baštine - katalogom izložbe kao specifičnom vrstom publikacije vezane upravo za muzeje i njihovu djelatnost.

Ovitak kataloga izložbe "100 godina novinstva u Virovitici" (Virovitica, 1999.)

Iz Zbirke kataloga izložaba knjižnice MDC-a

ULOGA KNJIŽNIČNIH JEDINICA ZAVIČAJNE BAŠTINE U IZDAVAČKOJ DJELATNOSTI ZAVIČAJNIH MUZEJA

Uloga muzejske izdavačke djelatnosti u muzejskoj komunikaciji

U teoriji muzejske komunikacije drugi je važan oblik komunikacije muzejsko izdavaštvo²⁵³, koje Z. Z. Stransky naziva komunikacijom edicije, a Ivo Maroević posrednim oblikom muzejske komunikacije. Osnovnu svrhu te muzejske djelatnosti Z. Z. Stransky prepoznaje u distribuciji informacija i rezultata znanstvene obrade zbirnih fondova korištenjem različitih medija. Ivo Maroević naglašava da posredni oblici komunikacije koji služe za prijenos znanja o muzejima ne mogu

zamijeniti izvorni muzejski predmet ni individualni doživljaj pri suočavanju s njim. Ipak prepoznaje i naglašava njihove prednosti. Muzejske publikacije pomažu prezentativnoj muzejskoj djelatnosti koja je statična, vezana za jedno mjesto i za ograničeno vrijeme, bez obzira na to je li riječ o stalnoj ili povremenoj izložbi. Informacije koje stvara muzejska izložba produžuju se njihovim prijenosom na različite medije, rasprostranjenost se proširuje njihovom distribucijom.²⁵⁴

“Ta mogućnost dislociranja informacije i formulirane poruke i njihove diseminacije širokom i potencijalno nedefiniranom krugu korisnika muzeja širom otvara vrata u stvarnost koja egzistira u knjigama i fotografijama, na ekranima ili u uređajima za reprodukciju zvuka, u novim zbirnama suvenira i memorija koje čine drugu generaciju muzejskih predmeta.”²⁵⁵

Suvremeni marketinški trendovi u muzejskoj praksi pokrenuli su i istraživanja korisnika s obzirom na njihov interes i potrebe za proizvodima muzejskog izdavaštva.

Tako je Staatlichen Museen zu Berlin proveo opsežno istraživanje u sklopu međunarodnoga istraživačkog projekta *Reunion des organisateurs des grandes expositions* o interesima posjetitelja i njihovim motivima za kupnju muzejskih kataloga izložaba na primjeru specijalne izložbe *Exil - Flucht und Emigration europäischer Künstler 1933-1945*, održane u Neue Nationalgalerie.²⁵⁶ Kao razloge kupnje kataloga izložbe publika je navela:

- zadovoljavanje privatnih, profesionalnih, stručnih i istraživačkih interesa
- dopunu znanja i obrazovanja
- osvježavanje vizualne memorije s obzirom na izložene predmete i cjelokupni dojam izložbe
- ulogu kataloga kao vodiča kroz izložbu.

Rezultati navedenog istraživanja potkrepljuju teorijska razmatranja o muzejskim publikacijama kao mediju kojim se produljuje komunikacija ostvarena povremenom izložbom osvježavanjem pamćenja s obzirom na neposredno viđeno i doživljeno, ali i proširuje lepeza njihove svrhovitosti i upotrebljivosti u muzejskom komuniciranju. Naime, u njihovu sadržaju koji primarno prenose publika pronalazi odgovor na različite informacijske potrebe upotpunjujući svoje znanje i naobrazbu, ispunjavajući svoje slobodno vrijeme i zabavljajući se i sl.

Komunikacijska uloga muzejskih publikacija i ciljeve muzejskog izdavaštva može se promotriti unutar ovih djelatnosti zavičajnih muzeja:

- a) stručnoga i znanstvenog rada na muzejskoj građi,
- b) muzejske dokumentacije,
- c) marketinga u muzejima.

a) Publiciranje rezultata stručnoga i znanstvenog rada na muzejskoj građi

Izdavačka djelatnost jedna je od osnovnih muzejskih djelatnosti kojom se prenosi znanje o muzejima i muzejskim predmetima. Kao djelatnost koja publicira i objavljuje podatke i nove spoznaje o muzejskoj građi i muzejskoj dokumentaciji definirana je i hrvatskim *Zakonom o muzejima* iz 1998. godine.²⁵⁷

T. Ambrose i C. Paine značenje muzejskih publikacija također prepoznaju u njihovu sadržaju i širenju informacija koje se temelje na muzejskim zbirkama i djelatnostima. Usuglašene s muzejskom politikom i upravljanjem (managementom), muzejske publikacije odražavanju zadaće i ciljeve muzeja u širenju znanja te smještanju muzejskih zbirki u širi kontekst.²⁵⁸

Ti su ciljevi navedeni i u publikaciji *Standardi i normativi za muzejsku djelatnost*:

“Cilj izdavačke djelatnosti muzeja i galerija jest distribucija stručno znanstvenih informacija, informacija šire javnosti o djelatnosti i radu muzeja i popularizacija muzejske građe i kulturne baštine.”²⁵⁹

Zavičajni muzeji provode sustavna stručna i znanstvena istraživanja predmeta zavičajne baštine te omogućuju te aktivnosti i izvanmuzejskim stručnjacima različitih znanstvenih područja. Svoje spoznaje i rezultate rada na predmetima zavičajne baštine, njihovoj popratnoj dokumentaciji i, naravno, knjižničnoj zavičajnoj građi, objavljuju putem različitih oblika muzejskih publikacija. Tom djelatnošću zavičajni muzeji promoviraju svoju djelatnost i zavičajnu baštinu, a šira publika dobiva mogućnost dostupa traženim informacijama i tako se šire spoznaje o zavičaju.

Ilustrativnih primjera iz muzejske prakse hrvatskih zavičajnih muzeja koji idu u prilog toj tezi ima mnogo. Izdvajamo znanstvene radove nastale na temelju istraživanja osječke arheološke baštine stručnjaka Muzeja Slavonije u Osijeku, objavljene u ediciji *Biblioteka Slavonije i Baranje*,²⁶⁰ u suradnji sa Zavodom za znanstveni i umjetnički rad HAZU u Osijeku. Jedan je od novijih primjera i izložbeni projekt *220 godina škola u Sisku* Gradskog muzeja Sisak, koji je rezultat stručnoga i istraživačkog rada na knjižničnoj i arhivskoj građi (dokumenti, školske spomenice, godišnji izvještaji, knjige, časopisi i sl.) iz povijesti škola i odgojno-obrazovnih ustanova u gradu Sisku.²⁶¹ Rezultati izložbenog projekta doprinose su spoznavanju lokalne, ali i nacionalne povijesti školstva u Hrvatskoj.

b) Publiciranje podataka i spoznaja o muzejskoj dokumentaciji

Stvaranje i pohrana dokumentacije o muzejskoj građi zakonom je propisana muzejska obveza.²⁶² Muzejska dokumentacija preglednim i sustavno obrađenim muzejskim fondovima pruža informacije o muzejskoj građi, njezinu stanju i muzejskim aktivnostima.

Oblici dokumentacije, propisi i međunarodni standardi za dokumentaciju muzejskih predmeta, profil korisnika muzejske dokumentacije, minimalni opseg potrebne dokumentacije i njihova najniža razina kvalitete sadržani su u priručniku *Osnove dokumentacije i klasifikacije muzejskih i galerijskih predmeta* koji je rezultat projekta radne grupe stručnjaka muzeologa, konzervatora, informatičara i knjižničara.²⁶³ Novim *Pravilnikom* iz 2001. godine utvrdit će se sadržaj i način vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi, kao i postupci njezine pohrane.²⁶⁴

Rezultati rada na muzejskoj dokumentaciji i njezin sadržaj iskorištavaju se i u izdavačkoj djelatnosti muzeja. Najbolji su primjer kataloški popisi izložaka unutar kataloga izložaba ili kataloga stalnih muzejskih postava u kojima su publicirani podaci nastali u procesu stvaranja muzejske dokumentacije. Oni se najčešće odnose na podatke o naslovu i vrsti predmeta, materijalu, dimenzijama, tehnici, vremenu i mjestu nastanka, autoru izložaka i sl. Na primjer, Gradski muzej u Karlovcu organizirao je 1998. godine treću monografsku izložbu radova Vjekoslava Karasa u povodu 140. obljetnice umjetnikove smrti. U katalogu izložbe²⁶⁵ navedena su umjetnikova djela na kojima su provedeni najnoviji konzervatorsko-restauratorski zahvati. Katalog posredno prezentira rezultate provedenih zaštitnih radova na muzejskoj građi i temelji se na

muzejskoj dokumentaciji koja sadrži fotografije ili neke druge vizualne dokumente prije, tijekom i nakon provedenog zahvata te pisano izvješće o provedenim postupcima.

U katalogima muzejskih izložaba često se reproduciraju i jedinice popratnih vizualnih dokumentacijskih fondova (fotografije, crteži ili videozapisi, ovisno o mediju publikacije), a navode se i bibliografski podaci o pojedinim predmetima.

Naime, jedan od oblika dokumentacije svih vrsta muzejskih predmeta jesu bibliografski podaci. Prema *Standardima za muzejsku djelatnost*, bibliografski podaci propisani su kao dio obvezne minimalne dokumentacije za muzejske predmete. Ti se podaci mogu odnositi na predmet sa svih aspekata - proizvodnje/izrade, načina prikupljanja, smještaja, izlaganja i postupaka. Upisuju se u kartice muzejskih predmeta i u drugu dokumentaciju, a izrađuju se u skladu s međunarodnim bibliografskim standardima. I u novom *Pravilniku* bibliografija se navodi kao popratni dokumentacijski fond koji se navodi u katalogu muzejskih predmeta.

Bibliografski podaci kao dio muzejske dokumentacije temelje se na knjižničnoj građi koju posjeduje muzejska knjižnica, kao i na svim ostalim dostupnim informacijskim izvorima. U tom segmentu muzejskog rada knjižničar može imati važnu ulogu u istraživanju i popisivanju relevantnih bibliografskih jedinica.

Nadalje, i same muzejske publikacije, bez obzira na njihov medij i vrstu, koje javno predočuju rezultate većine ostalih muzejskih djelatnosti mogu se smatrati oblikom dokumentacije u smislu da "zamrzavaju" jednu muzealnu realnost, dokučenu spoznaju i određenu interpretaciju. One su dokumenti sadašnjih muzeoloških djelatnosti (npr. nabave ili

zaštite i restauracije muzejskih predmeta), kao i grada za istraživanje i analizu rada muzeja kroz povijest ili pak njihovo planiranje za budućnost.

c) *Muzejsko izdavaštvo kao segment muzejskog marketinga*

Osim što promoviraju muzej i kulturnu baštinu, sudjeluju u širenju novih spoznaja o kulturnoj baštini te prezentiraju podatke nastale u procesu izrade muzejske dokumentacije, muzejske publikacije imaju vrlo važnu ulogu i u marketingu muzeja.

Izdavaštvo je kao nužna i respektabilna aktivnost muzeja usko povezana s marketingom muzeja priznato i osnivanjem Muzejskoga trgovačkog udruženja (Museum Store Association) u Americi 1955. godine.²⁶⁶ U Velikoj je Britaniji 1978. godine utemeljena Grupa za muzejsko izdavaštvo i trgovačko upravljanje (Group for Museum Publishing and Shop Management), profesionalno udruženje organizirano za rasprave i razmjenu ideja i informacija među muzejskim djelatnicima uključenima u djelatnosti publiciranja, *shop managementa* i srodnih aktivnosti.

Iain Bain (Tate Gallery Publications, London) muzejsko izdavaštvo shvaća kao sredstvo marketinga u muzeju, usko povezano s gradom koja se nudi za prodaju u muzejskim prodavaonicama što su od pedesetih godina 20. stoljeća postale sastavni dio muzejskih prostora za komunikaciju s publikom. U svojim tekstovima *Museum publishing and shops*²⁶⁷ i *Publishing for the museum shop and beyond*,²⁶⁸ Iain Bain donosi preporuke za dobro funkcioniranje muzejskih prodavaonica s obzirom na ponudu predmeta muzejskog izdavaštva. Autor naglašava da se potreba za njima nametnula s porastom muzejskog izdavaštva te sa sve većim brojem muzejske publike. U

Muzejske razglednice.
Iz Zbirke muzejskih razglednica MDC-a

organiziranim muzejskim prodavaonicama ne nude se samo predmeti muzejske izdavačke djelatnosti, nego i replike skulptura ili muzejskih predmeta, igračke ili nakit izradeni po uzoru na originale, ali i originalna umjetnička djela.²⁶⁹

Razglednice, reprodukcije, plakati i posteriji s muzejskim motivima vrlo su omiljeni (u prodavaonici Tate Gallery prodaja te vrste grade čini 30% ukupne prodaje) ako su dobro odabrani, a original se može vidjeti u postavu. Upravo je doživljaj originala, neposredni kontakt s muzejskim predmetom, osnovni motiv za kupnju njegove reprodukcije na razglednici ili plakatu.

Muzejsko izdavaštvo, naravno, ovisi o financijskim sredstvima kojima muzeji raspolažu za organiziranje tih aktivnosti. No I. Bain naglašava kako se ne smije

20. izložba izdavačke djelatnosti hrvatskih muzeja i galerija, Zagreb 2001. (detalj).
Fototeka MDC

ignorirati činjenica da se putem muzejskih publikacija održava veza s posjetiteljima dugo nakon njihova posjeta muzeju, a Antun Bauer čak donosi niz korisnih preporuka kako jeftino i uz mala ulaganja izraditi kvalitetan muzejski katalog.²⁷⁰

Vrste, formalna i sadržajna obilježja muzejskih publikacija

Posredni oblici muzejske komunikacije koji se u muzejskoj izdavačkoj djelatnosti koriste papirom, brošurama, knjigom ili razglednicom, dijapozitivom, videokasetom, magnetofonskom vrpcom ili kompaktnim diskom, filmskom vrpcom ili računalnom disketom, reprodukcijom, kopijom i sl. služe publici ili znanstvenim i kulturnim institucijama koje skupljaju predmete muzejskog izdavaštva, kako bi dio poruka što su ih mediji uspjeli zabilježiti prenesu u budućnost te pomoću njih rekonstruiraju vrijeme boravka u muzeju ili na izložbi.

Douglas A. Bassett u tekstu *Museum publications and museum publishing*²⁷¹ navodi nekoliko kriterija za podjelu i određivanje različitih vrsta publikacija²⁷² u izdanju muzeja ili muzejskih udruženja. Ta se izdanja mogu podijeliti s obzirom na pet različitih kriterija:

- I. muzeju koji ih izdaje (pojedini muzeji ili zemlje i sl.),
- II. tematici koju obrađuju,
- III. čitateljstvu kojemu su namijenjeni,
- IV. funkciji (primarne, sekundarne ili tercijarne publikacije),
- V. sljedećim prepoznatljivim kategorijama
 - a) publikacije specifične za muzeje, muzejske zbirke i izložbe
 - i) katalozi stalnih postava
 - ii) katalozi povremenih izložaba
 - iii) ilustrirani vodiči muzeja i galerija,

- b) ostale publikacije
 - i) godišnji izvještaji
 - ii) periodika (časopisi ili serije)
 - iii) bibliografije
 - iv) adresari
 - v) monografije.

Iain Bain u već citiranim tekstovima između ostaloga, navodi osnovne proizvode muzejskog izdavaštva, opisuje njihovu namjenu, osnovna sadržajna i formalna obilježja. On navodi da se izdavačka djelatnost ostvaruje unutar pet zasebnih cjelina:

1. informacije u relaciji sa stalnim postavom,
2. katalozi povremenih izložaba,
3. reprodukcije u boji (razglednice, plakati i poster),
4. knjige sadržajno vezane za zbirke,
5. pokloni i suveniri (kalendari, dnevници, adresari, puzzle).²⁷³

Na muzejske publikacije gleda sa stajališta njihove svrhovitosti za posjetitelje muzeja, odnosno kao na jedan od važnih segmenata odnosa s javnošću (public relations).²⁷⁴

U *Standardima i normativima za muzejsku djelatnost* nabrojani su ovi proizvodi izdavačke djelatnosti muzeja i galerija:

- vodič stalnog postava, plakat, program, pozivnica, razglednica, katalog izložbe, letak, informativni listić, periodične publikacije (časopisi, godišnjaci i ostale periodične publikacije različitog razdoblja izlaženja), monografska izdanja (knjiga, zbornik, bibliografija, adresar, vodič, priručnik itd.), grafički listovi, kataloški listići, zemljopisne karte, reprodukcije umjetničkih slika i crteža, fotografije, slajdovi, filmovi, mikrofilmovi, video materijal.²⁷⁵

Kao oblici prezentacije izložbe navode se:

- veliki katalog izložbe, monografija o umjetniku, tematske izložbe i pregledi,

21. izložba izdavačke djelatnosti hrvatskih muzeja i galerija, Zagreb, 2002.
Fototeka MDC-a

manji katalog izložbe, prospekti i letci, pozivnice, plakat.²⁷⁶

Kao jedan od kriterija za priređivanje izložbe (bez kojega se ona ne može ostvariti!) navode se katalog i plakat.

Znak i naziv ustanove, kratak i jasan naslov na koricama ovitka i naslovnoj stranici te podatak o trajanju izložbe obvezni su elementi za sve navedene vrste muzejskih publikacija. Sve veći broj muzeja dizajnira ih u skladu sa svojim vizualnim identitetom. Biti prepoznatljiv i upamćen, ostati u svijesti svoje publike i dizajnom publikacija, cilj je sve većeg broja suvremenih muzeja.

U *Standardima* su navedeni i osnovni elementi koje pojedine vrste publikacija moraju obuhvaćati. Na primjer, uz plakat kao jedan od oblika prezentacije izložbe navode se ovi obvezni podaci:

- naziv izložbe

- mjesto otvorenja (dvojezično za izložbe međunarodnog značenja), datum i sat
- podaci o oblikovatelju i tiskari (malim slovima).²⁷⁷

Ovisno o vrsti izložbe, navodi se opseg i sadržaj popratnog kataloga. Na primjer, za samostalnu izložbu većeg opsega navodi se da "(...) mora imati katalog kojeg tekstualni dio mora sadržavati predgovor, prijevod ili sažetak na jednom od svjetskih jezika, kataloški dio i bibliografiju s popisom izložbi".²⁷⁸

Vrlo razradenu listu muzejskih publikacija ima Američko udruženje muzeja (American Association of Museums) koje već dvadeset godina prati grafički dizajn muzejskih publikacija i dodjeljuje nagradu Frances Smyth-Ravenel za dostignuća u muzejskom izdavačkom dizajnu (Museum Publications Design Competition).

Za dodjelu nagrade kandidiraju se muzejske publikacije unutar ovih kategorija²⁷⁹:

- A) katalogi izložaba (*exhibition catalogues*)
 - neperiodične publikacije bilo kojeg formata, koje prate specifičnu izložbu,
- B) plakati (*posters*),
- C) godišnja izvješća (*annual reports*),
- D) knjige (*books*),
 - neperiodične publikacije osim kataloga izložaba (vodiči, monografije i sl.),
- E) novine (*newsletters*)
 - publikacije izdane u redovitim intervalima, primarno informativnog tipa,
- F) časopisi (*magazines*)
 - publikacije izdane u redovitim intervalima, primarno informativno-analitičkog sadržaja,
- G) znanstveni časopisi (*scholarly journals*)
 - publikacije izdane u redovitim intervalima, primarno akademskog sadržaja,
- H) kalendari (*calendars*)
 - kalendari (zidni, stolni, džepni) tiskani za prodaju ili dijeljenje,
- I) pozivi na događanja (*invitations to events*),
- J) materijal za novinstvo (*press kits*)
 - promotivni materijal o ustanovi izrađen za specijalne izložbe ili događanja namijenjen novinarima i tiskovnim agencijama,
- K) materijal za prikupljanje financijske pomoći (*fund-raising/membership materials*)
 - izrađeno za potrebe fondacija ili promociju članstva,
- L) kalendar zbivanja (*calendars of events*)

- svaka regularna lista zbivanja: plakati, informativne brošure, pamfleti, prospekti,

M) obrazovna građa (*educational resource*)

- tiskani materijal namijenjen pedagozima u poučavanju o muzejskim predmetima, izložbi i temi izložbe,

N) dodatna/pomoćna građa (*supplementary materials*)

- sav ostali materijal tiskan za distribuciju koji informira publiku o muzeju i/ili izložbama; to su npr. mape, opće informativne brošure, muzejski suveniri,

O) CD-ROM,

P) marketinški/promidžbeni materijal (*marketing/public relations materials*)

- oglasi u novinama ili časopisima, medijska kampanja itd.²⁸⁰

U navedenoj listi Američkoga muzejskog društva očita je vrlo detaljna podjela na različite oblike i vrste muzejskih publikacija, od kojih mnoge još nisu pronašle svoje pojavne oblike u izdavačkoj praksi hrvatskih zavičajnih muzeja. Tek u novije vrijeme veće izložbene projekte prate vrlo razrađeni izdavački projekti poput izložbenog projekta Muzeja grada Rijeke (2000.-2001.) *Riječka luka: povijest, izgradnja, promet*. Izdavački paket koji je pratio niz akcija organiziranih u sklopu izložbenog projekta obuhvatio je katalog izložbe, vodič kroz izložbu tiskan na više jezika u zasebnim svescima, monografiju s nizom kulturno-povijesnih tekstova renomiranih stručnjaka, pozivnice i plakate, razglednice, kalendare, bukmarkere. Izložbeni projekt sadržavao je i niz likovnih izložaba suvremenih umjetnika inspiriranih temom riječke luke, a koje su popraćene i katalogima izložaba istoga, prepoznatljivog dizajna.²⁸¹

Izbor i navođenje postojećih tipologija muzejskih publikacija trebali su naglasiti njihovu raznovrsnost koja proizlazi iz zadaća što ih ostvaruju u procesima muzejskog komuniciranja s publikom.

Publiciranje zavičajne građe

Zavičajni muzeji svojom izdavačkom djelatnošću obuhvaćaju većinu navedenih vrsta muzejskih publikacija. Njihove publikacije nastale kao rezultat stručnoga i/ili znanstvenog rada na zavičajnoj baštini, kao rezultati rada na muzejskoj dokumentaciji ili u marketinške svrhe, imaju osnovno sadržajno obilježje da uvijek nose oznaku zavičajnosti. Zavičajni muzeji ne samo da skupljaju i istražuju svekolike oblike zavičajne baštine, oni su ujedno i značajni izdavači zavičajnih publikacija.

Izdavačka djelatnost zavičajnih muzeja i njihove osobitosti može se uočiti na najzastupljenijim, upravo za muzeje najspecifičnijim vrstama publikacija. To su:

- a) katalozi stalnog postava (cijelog muzeja ili pojedinih zbirki),
- b) muzejski vodiči i informativni muzejski letci/deplijani,
- c) katalozi povremenih izložaba,
- d) ostali monografski prikazi zavičajne tematike (fotomonografije, likovne monografije, pretisci, spomenice i sl...),
- e) periodične publikacije (godišnjaci, godišnja izvješća...),
- f) zbornici (radovi stručnih i znanstvenih skupova vezanih za zavičajne teme),
- g) zavičajne bibliografije (opće i specijalne).

Ilustrativnim primjerima nastojat će se odrediti osnovna sadržajna i formalna obilježja knjižničnih jedinica zavičajne baštine u izdanju zavičajnih muzeja.

a) Katalozi stalnih postava

Katalog stalnog postava je publikacija koja sadrži popis muzejskih predmeta izloženih u stalnom postavu ili u pojedinim muzejskim odjelima i zbirkama.

Katalozi stalnih postava sadrže uvodne tekstove o povijesnom razvoju i koncepciji muzeja, njegovu poslanju i ostalim korisnim informacijama za upoznavanje stalne izložbe (idejna koncepcija, kustosi itd.). Najčešće se izrađuju s visoko-kvalitetnim fotografijama većine izloženih predmeta uz koje su navedeni i osnovni kataloški podaci o naslovu, autoru, vremenu i mjestu nastanka, materijalu, dimenzijama, tehnici, datumu akvizicije i inventarnom broju.

Stalni postavi muzeja u novije se vrijeme predstavljaju i putem elektroničkih medija.

Na primjer, Muzej Turopolja u Velikoj Gorici svoj je novi stalni postav predstavio tiskanim i elektroničkim katalogom.²⁸²

Popisano je 350 izložaka unutar Etnografske, Arheološke i Kulturno-povijesne zbirke. Svaka je zbirka predstavljena kraćim tekstom, a pojedini muzejski predmeti kataloškim opisom i ilustracijom. Katalog sadrži i plan (tlocrt) razmještaja stalnog postava unutar izložbenih dvorana.

Katalozi stalnih postava mogu predstavljati samo pojedine muzejske zbirke. Primjerice, Gradski muzej Virovitica priredio je katalog stalnog postava likovne Zbirke Branislava Glumca.²⁸³ Reprodukcijama, popisom autora i njihovim biografijama predstavljena je vrijedna donacija likovnih djela koja se čuva u virovitičkome muzeju.

No muzeji kataloge svojih muzejskih zbirki često izrađuju i zbog nedostatka izložbenog prostora ili njegove neprimjerenosti za stalnu muzejsku izložbu. Posrednim korištenjem različitih publiciranih medija omogućuje se upoznavanje s muzejskom baštinom. Tako je Zavičajni muzej Virje priredio knjigu *Virovske tiskovine* autora

Martina Matišina, posvećenu pisanoj povijesnoj građi koja nije izložena u stalnom postavu Muzeja zbog nedostatka izložbenog prostora.

“Pokušali smo na jednom mjestu objaviti *virovske plakate - letke - proglase - pozivnice i kataloge izložbi - memorandume* i pokušali pomoću njih ispričati virovsku priču, jer su oni vrijedan doprinos oslikavanju virovske povijesti, da se iščupaju iz zaborava i da se približe javnosti, jer je sve ovo dio sredine u kojoj su nastali u različitim vremenima pa imaju svoju povijesnu vrijednost i dio su baštine Virovaca.”²⁸⁴

U knjizi je sadržan detaljan popis tiskovina koje se odnose na knjige (25 jedinica izdanih u Virju ili sadržajno vezanih za Virje), novine i ostala javna glasila (16 jedinica popisanih kronološkim slijedom publiciranja od 1893.), plakate (63 jedinice popraćene ilustracijom), kataloge izložaba (39 jedinica popraćenih ilustracijom, kronološkim slijedom), oglase, plakate i pozivnice (za plesne zabavne večeri, koncerte i kazališne predstave održane u Virju), različite proglase, programe, sitni tisak i memorandume lokalnih tvornica.

Katalozi stalnih postava zavičajnih muzeja rezultat su stručnog rada muzejskih stručnjaka na skupljanju i dokumentiranju zavičajne baštine. Odabirom pojedinih predmeta i smještajem u muzejski kontekst stalne izložbe te njihovim popisivanjem i opisivanjem na nekome od medija muzejskih publikacija stvaraju se nove knjižnične jedinice zavičajne baštine. One su nezaobilazno štivo u istraživanju zavičaja s različitih stajališta.

b) Informativni muzejski letci/brošure i muzejski vodiči

Muzeji objavljuju informativne letke, brošure i knjige kojima nastoje pružiti

pomoć publici u upoznavanju s muzejskim sadržajima i aktivnostima.

Najjednostavniji oblici, tzv. deplijani odnosno letci, višestruki presavici ili brošure najčešće su besplatno dostupni posjetiteljima na samom ulazu u muzej, odnosno nude se kao promidžbeni muzejski materijal u turističkim poslovnica, na gradskim informacijskim punktovima i sl.

Te publikacije donose osnovne informacije o radnom vremenu za posjete, lokaciji muzeja u gradu, kao i adresi, telefonskim i faks brojevima, e-mailu i web adresi. Sadrže nacrt muzejske zgrade s rasporedom muzejskih prostorija koji olakšava prostornu orijentaciju, kraći tekst o muzejskoj građi, komentare deset do dvanaest reprezentativnih muzejskih predmeta koji se mogu vidjeti u kratkom polusatnom posjetu muzeju (npr. informativni letci o Tvrđavi Nehaj u izdanju Gradskog muzeja Senj, višestruki presavitak Muzeja Medimurja iz Čakovca ili pak višejezični informativni letak Zavičajnog muzeja Poreštine).

Nešto opsežniji, muzejski vodiči mogu sadržavati i tekstove o poslanju i djelatnostima muzeja, zbirkama, povijesnom razvoju muzeja, objašnjenje izložaka prema izložbenim dvoranama (room-by-room guide), njihove kataloške opise i ilustracije reprezentativnih predmeta (npr. brošure *Vodič kroz zbirke Muzeja Gacke*, 2001. ili *Muzej grada Trogira: vodič*, 1999., knjiga džepnog formata *Vodič kroz Muzej grada Zagreba*, 2000).

Informativni letci, brošure i muzejski vodiči često se priređuju višejezično ili kao zasebne publikacije na više jezika. U posljednje se vrijeme pojavljuju i vodiči pisani Braillovim pismom, namijenjeni slabovidnim i slijepim osobama. No mogu biti oblikovani kao slikovnice ili radne

bilježnice namijenjene mladim posjetiteljima za njihovo kreativno upoznavanje s muzejom ili nekim njegovim vrhunskim djelom, ali tekstualnom stručnom obradom i prezentacijom muzejske građe mogu biti namijenjeni i stručnjacima.

c) Katalozi povremenih izložaba

Najveći dio publikacija u izdanju muzeja, pa tako i zavičajnih, čine katalozi povremenih muzejskih izložaba.

Tu tezu potkrepljuju i rezultati istraživanja provedenoga u MDC-u tijekom 2001. godine. Istraživani su pojedini formalni i sadržajni elementi na uzorku jednogodišnje izdavačke proizvodnje stotine hrvatskih muzeja, galerija, muzejskih zbirki i izložbenih galerija (75% ukupnog broja) koja obuhvaća 454 naslova. Opći su muzeji objavili 206 publikacija (45%), od čega je 110 publikacija izdanje zavičajnih muzeja, 78 publikacija izdanje gradskih muzeja i 18 publikacija izdanje regionalnih muzeja. Tiskan je 351 katalog povremenih izložaba, što čini 78% ukupnog broja istraživanih publikacija.²⁸⁵

Antun Bauer je u svojim promišljanjima muzeološke teorije naglašavao obvezu muzeja u izradi popratnih kataloga izložaba, kao i njihovo značenje:

“(...) izložba bez kataloga pada u zaborav i sav polučeni uspjeh izložbe ostaje bez trajnog rezultata s kojim se može i dalje služiti i koji može dokumentirati uloženi trud. Stoga je vrijednost kataloga često i veća nego vrijednost same izložbe i potrebno je katalogu posvetiti istu pažnju i dati isto značenje kao i samoj izložbi.”²⁸⁶

Katalog izložbe iznosi rezultate rada na izložbenom projektu. On nije samo pomagalo za razgledavanje izložbe već trajni dokument jednoga muzejskog događanja ograničenoga vremenskog

trajanja. A. Bauer će kritički analizirati pojedine realizacije muzejskih kataloga u kojima je veća pozornost pridana estetskom dojmu i reprezentativnosti (tehnicima tiska, kvaliteti papira, ilustracijama u boji, priložima originalnih grafika i sl.) negoli njihovoj tekstualnoj kvaliteti. Naime, da bi katalozi, kao i izložbe koje prate, bili doprinos znanosti, kulturi, novim spoznajama i popularizaciji prezentirane teme, trebaju sadržavati kvalitetne, stručne i znanstvene tekstualne priloge:

“Kvalitetni, stručni i naučni iskristalizirani prilozi, autorizirani u katalogima neophodna su pratnja ukoliko se želi dati katalogu jednu trajnu vrijednost i ako želimo time dati i legitimaciju kvalitete internog rada ustanove koje je izložba, a sa njome i katalog, finalni produkt toga rada.”²⁸⁷

Vrijednost kataloga izložbe A. Bauer, dakle, shvaća prema njegovu sadržaju, a ne prema njegovoj izvedbi. Tekst i kataložni podaci o muzejskim predmetima koji se izlažu osnovno su mjerilo kvalitete kataloga. Oni su popratni i trajni dokument jer, kako kaže A. Bauer:

“(...) Izložbe i druge manifestacije bez ikakvog konkretnog popratnog dokumenta i stručnih informacija prolaze nezapaženo i ograničeno samo na uski krug posjetilaca.”²⁸⁸

A. Bauer će, uzimajući u obzir česta financijska ograničenja s kojima se muzeji susreću u izložbenoj djelatnosti, a na temelju analize iskustva velikih inozemnih muzeja, predložiti načine izdavanja jeftinih, u kućnoj izradi pripremljenih kataloga izložaba i informativnih biltena.²⁸⁹

Ako su i sadržaj i izvedba muzejskog kataloga ujednačene kvalitete, onda je on i važno marketinško sredstvo muzeja.

Predstavljanjem povremenih izložbenih djelatnosti zavičajnih muzeja navedeni su

i neki od kataloga izložaba zavičajnih muzeja. Uvidom u knjižnični fond MDC-a, kao i u kataloge godišnjih izložaba izdavačke djelatnosti muzeja i galerija²⁹⁰, može se zaključiti da je povremenim izložbama i njihovim popratnim katalogima obuhvaćena cjelokupna Belcherova lista najzastupljenijih zavičajnih tema.

S obzirom na tematiku, mogu se prepoznati osnovne skupine kataloga povremenih izložaba:

- o zavičaju ili nekoj od njegovih kulturnih, povijesnih, zemljopisnih, prirodnih, arheoloških, etnografskih i drugih osobitosti

(npr. Mihalić, Jana. *Božić i narodni običaji o Božiću u karlovačkom kraju*. Gradski muzej Karlovac, 2000.; Leiner, Vesna. *Tragom davnih zagrebačkih igrališta*. Muzej grada Zagreba, 2001.; Salajić, Silvija. *Arheologija virovitičkog kraja*. Gradski muzej Virovitica, 2001. itd.)

- o zavičaju kao tematici ili motivu umjetničkog stvaralaštva bez obzira na podrijetlo autora

(npr. Medar, Mladen. *Bjelovar u djelima znanstvenika, književnika i likovnih umjetnika: Gradski muzej Bjelovar, 23. - 31. ožujka 2000*. Bjelovar : Gradski muzej, 2000.)

- o znamenitim zavičajnicima iz povijesti ili suvremenosti zavičaja

(npr. Abramović, Zoran. *Bjelovar i Bjelovarčani: od 18. do sredine 20. stoljeća*: Gradski muzej Bjelovar, 25. rujna - 12. listopada 1999.).

Katalozi izložaba zavičajnih muzeja priređuju se uz likovna i kulturna događanja, obilježavanje obljetnica lokalnih ustanova ili udruga, prezentaciju zavičajne nepokretne kulturne baštine (sakralna, graditeljska, arheološka, industrijska i sl.) itd.

Jedno od novijih obilježja kataloga povremenih izložaba jest njihovo publiciranje u elektroničkom obliku. Muzeji su, kao i ostali nakladnici, posljednjih godina postali svjesni prednosti CD-ROM-ova (veliki kapacitet pohrane podataka, jednostavna upotreba, relativno niska proizvodna cijena). Katalogi povremenih izložaba ujedno su i prve muzejske elektroničke knjige, kako ih definira Daniela Živković:

“Elektronička knjiga je jedna ili više računalnih datoteka omeđenoga sadržaja koje su dostupne javnosti na mreži (mrežna knjiga) ili u materijalnom obliku. Uz tekst može donositi sliku i zvuk, kao i veze sa srodnim mrežnim stranicama te programom za izmjene i dopune.”²⁹¹

Navest ćemo samo neke primjere koji se odnose na nakladništvo hrvatskih zavičajnih muzeja.²⁹² Gradski muzej Karlovac je u povodu 95. godišnjice djelovanja i 160. obljetnice otkrića fotografije izdao CD-ROM *Iz starih albuma : karlovački fotografi (1850-1940) iz fundusa Gradskog muzeja* (Gradski muzej Karlovac, 2000.). Muzej grada Zagreba je tijekom 2000. godine također predstavio svoje fotografske zbirke na CD-ROM-u *Vladimir Guteša: prvi fotograf Muzeja grada Zagreba*, a uz izložbu mape *Zagreb* Anke Krizmanić priredio je CD-ROM *Slikana kronika iz Jurjevske ulice*. Uz izložbu *Split u Marulićevo doba* (2001.) Muzej grada Splita publicirao je tiskani katalog i elektroničko izdanje na istom imenom CD-ROM-u. To multimedijско višejezično izdanje svojim pomno odabranim ilustracijama i slikovnim priložima, dizajnerskim oblikovanjem, kao i glazbenom pozadinom dočarava atmosferu grada Splita 15. i 16. stoljeća.

Bilo da su publicirani na analognom ili digitalnom mediju, katalogi povremenih

IZ STARIH ALBUMA
KARLOVAČKI FOTOGRAFI (1850-1940)
IZ FUNDUSA GRADSKOG MUZEJA KARLOVAC
povodom 95. godišnjice Gradskog muzeja
i 160 godina otkrića fotografije

CD-ROM "Iz starih albuma" (Karlovac, 1999.)
Iz knjižnice MDC-a

izložaba u izdanju zavičajnih muzeja znatan su doprinos cjelokupnom korpusu knjižnične zavičajne baštine. Izložbom prezentirana pojedina tema nastavlja svoju komunikaciju s publikom popratnim katalogom ako on svojim sadržajem zadovoljava osnovne kriterije prema naputcima A. Bauera.

d) Ostali monografski prikazi zavičajne tematike

Zavičajni muzeji priređivači su i izdavači monografskih publikacija različitih sadržaja iz prošloga i sadašnjeg života zavičaja, a temelje se na muzejskoj građi i

dokumentaciji te na novim spoznajama i istraživanjima muzejskih stručnjaka i njihovih suradnika.

Raznolikost vrsta i tema može se ilustrirati novijim primjerima iz izdavačke djelatnosti hrvatskih zavičajnih muzeja.

- Monografije

Zavičajni su muzeji često izdavači monografija koje obrađuju povijesne i kulturno-povijesne, arheološke, etnografske i druge zavičajne teme.

Muzej grada Koprivnice pokretač je *Biblioteke Podravskog zbornika* (od 1977. g.)

u kojoj je izašlo tridesetak naslova čiji su autori većinom stručnjaci iz muzeja, ali i autori čija su djela vezana za Koprivnicu i koprivničku okolicu. Neki su od naslova: Brozović, Leander. *Grada za povijest Koprivnice* (1978.), Klaić, Nada. *Koprivnica u srednjem vijeku* (1987.), Feletar, Dragutin. *Podravina* (1989.).

Muzej Đakovštine u Đakovu pokrenuo je *Biblioteku Muzeja Đakovštine* s ciljem publiciranja kulturno-povijesne tematike vezane za Đakovo i Đakovštinu. Na primjer: Bijelić, Borislav. *Đakovačke ulice: kratke biografije osoba po kojima su dobile ime* (1998.), Pavić, Krešimir. *Povijest đakovačkih tiskara* (1987.).

Muzej grada Rijeke u svojoj bogatoj izdavačkoj djelatnosti utemeljenoj na sustavnim istraživanjima muzejskih predmeta i zbirki obradio je važne teme koje pridonose kulturnoj povijesti grada Rijeke. Neki od naslova jesu:

Grgurić, Mladen. *Riječke š kale = Scalinate Fiumane* (1999.), Trkulja, Milica; Sabljčić-Butorac, Nada. *Riječki mostovi = I ponti di Fiume* (1998.).

Zavičajni muzej Slatina, koji svojom djelatnošću pokriva područje Slatine i okolice, objavio je knjigu rezultata istraživanja pisanih i arhivskih izvora o kulturnoj povijesti i sakralnoj baštini Voćina:

Šuvak, Dragica. *Povijesna i kulturna baština Voćina*. (2000.).

Gradski muzej Virovitica, u suradnji s Ogrankom Matice hrvatske u Virovitici, izdao je knjigu:

Horvat, Rudolf. *Povijest grada Virovitice*. (2001.).

Rukopis knjige (bilježnica od 90 stranica rukom sitno pisanog teksta), koji se čuva u Muzeju i datira iz prve polovice 20. stoljeća, objavljen je u bibliografskom nizu *Virovitička zavičajna knjižnica*. Njegovim

publiciranjem omogućen je pregled njegova sadržaja i izvan muzejske knjižnice.

Navedeni su samo neki primjeri koji pokazuju aktivno sudjelovanje zavičajnih muzeja u publiciranju različitih zavičajnih tema.

- Fotomonografije o gradu odnosno zavičaju

Muzeji su često, samostalno ili u suradnji s turističkim društvima, gradom kao financijaša ili nekim drugim suizdavačem, priređivači i nakladnici reprezentativnih fotomonografija čija se slikovna grada temelji na likovnim zbirka, zbirka razglednica, grafika, zemljovida, fotografija i drugim muzejskim fundusima. Primjerice, tim su posrednim putem svoje zbirke razglednica u obliku fotomonografija predstavili Muzej grada Pazina (Ivetić, Marija. *Pazin na starim razglednicama*, 2000.) i Muzej Like u Gospiću (Pavličić, P., Velić, B., Rukavina, A. *Pozdrav iz Gospića*, 1997.) i mnogi drugi.

Fotomonografije su često pisane višejezično i koriste se muzejskom gradom za rekonstrukciju kulturno-povijesne priče o gradu ili zavičaju koji prezentiraju (npr. Waller, Josip (ur.). *Našice: fotomonografija*, 1999.).

- Likovne monografije umjetnika iz zavičaja

Zavičajni muzeji koji u svojim galerijskim odjelima skupljaju likovna djela lokalnih umjetnika ili umjetnika koji su temom, motivima i inspiracijom vezani za određeni zavičaj često su izdavači likovnih monografija. Monografski prikazi pojedinih umjetnika donose životopise, likovne eseje, povijesno-umjetničke i kritičke tekstove o umjetničkom razvoju i

stvaralaštvu, dokumentarnu građu, popis samostalnih i skupnih izložaba, osvojenih nagrada, bibliografiju i kataloški popis te reprodukcije najreprezentativnijih djela ili likovnih ciklusa. Likovne monografije rezultat su stručnog rada muzejskih stručnjaka na građi koju posjeduju u muzeju, ali i na drugim raspoloživim izvorima informacija.

Ilustrativan su primjeri opsežni i studiozni monografski prikazi znamenitih likovnih umjetnika Fedora Malančeca i Ivana Obsiegera iz Koprivnice u izdanju Muzeja grada Koprivnice.²⁹³

- Spomenice

Spomen-publikacije izdaju se uz obilježavanje važnih obljetnica muzeja ili drugih ustanova, udruga i organizacija u zavičaju.²⁹⁴ Donose povijesne prikaze, kronološke tablice, iscrpne popise i analize, a temelje se na izučavanju arhivskoga i knjižnoga gradiva, muzejskih predmeta i dokumentacije.

Najčešće su to spomen-publikacije izdane uz obljetnice rada muzeja, npr.

Jozić, Stjepan. *Gradski muzej Vinkovci: 1946. – 1996. : spomenica*. (1996.); Gradski muzej u Varaždinu uz desetu obljetnicu rada publicirao je spomenicu Filić, Krešimir. *Spomenica Varaždinskog muzeja: 1925. – 1935.* (1935.).

Uz 70. obljetnicu istog muzeja izdan je 1995. godine, pretisak izdanja iz 1935. godine. Obje su publikacije izvorišta za istraživanje povijesti muzeja, njegovih djelatnosti i djelatnika, kao i za upoznavanje važnog segmenta koji muzej čini u zavičajnom kontekstu.

- Kulturno-povijesni i povijesno-turistički vodiči

Muzeji samostalno ili u suradnji s turističkim zajednicama i gradovima kao

izdavačima ili nakladnicima priređuju i vodiče kojima nastoje popularizirati kulturne, povijesne, graditeljske, prirodne i druge osobitosti svojega kraja. Namijenjeni su široj publici, sadrže ilustrativnu građu i popise najvažnijih ustanova i izvorišta za detaljnije upoznavanje obradene teme.

Primjerice, Gradski muzej Karlovac izdavač je kulturno-povijesnih vodiča autora Milana Kruheka o znamenitostima nepokretne kulturne baštine (graditeljske baštine) grada Karlovca i uže okolice (Kruhek, Milan. *Stari grad Dubovac*, 2000., Kruhek, Milan. *Karlovačka zvijezda*, 2001.).

- Pretisci

Velik doprinos zavičajnoj baštini jesu i pretisci odnosno reprinti knjiga iz muzejskih fundusa ili pak publikacija koje su sadržajem ili autorovom ličnošću vezane za zavičaj. Na primjer, Muzej grada Iloka i Franjevački samostana u Šarengradu izdali su 1998. godine pretisak knjige *Nauk od poglavitih stvari kerstjansko-katoličanskih* Bernardina Leakovicha.

Gradski muzej Sisak izdao je 1995. godine pretisak *Putovanje i dolazak u Sisak prvog domorodnoga parobroda nazvanog Sloga* (tiskom kraljevske povlaštene hrvatsko-slavonsko-dalmatinske tiskare dra. Ljudevita Gaja, Zagreb, 1844.).

Muzej grada Kaštela izdavač je pretisaka knjiga *Kaštel Stari* Frane Ivasovića (1991., pretisak izdanja iz 1940.) i *Prostor između Trogira i Splita* Ive Babića (1991., pretisak iz 1984. godine).

Pretiscima starih i rijetkih izdanja muzeji žele upozoriti na aktualnost njihova sadržaja u proučavanju određenoga povijesnog, kulturnog ili nekog drugog zavičajnog aspekta.

e) Periodične publikacije

Zavičajni su muzeji često pokretači i izdavači muzejskih časopisa. Većinom su to godišnjaci s više ili manje redovitim intervalom publiciranja. Sadrže tekstove muzejskih stručnjaka, ali i vanjskih suradnika s područja arheologije, etnologije, povijesti, a pokatkad obrađuju i gospodarsko ili književno stvaralaštvo. Publiciraju se najčešće u izdanju muzeja ili u suradnji s udrugama kao što su gradski ogranci Matice hrvatske ili Društva prijatelja starina i sl. To su često jedine publikacije koje sadržavaju rezultate stručnoga i znanstvenog rada na zavičajnoj tematici određenoga područja.

Svrha periodičnih publikacija u izdanju zavičajnih muzeja može se iščitati iz predgovora uredništava kojima su popraćeni počeci njihova publiciranja. Ilustrativni su sljedeći primjeri.

U uvodniku prvog broja *Godišnjaka grada Korčule* ističe se potreba i obveza muzejskih djelatnika da objavljuju stručne i znanstvene radove o području koje svojim djelatnostima pokriva njihov muzej:

“Ujediniti na jednom mjestu vrijednosti koje Korčulani i njihovi poznavatelji pišu o otoku i Gradu, osjećali smo kao našu potrebu i dužnost”.²⁹⁵

Ta obveza muzeja naglašena je i u predgovoru prvog sveska *Bjelovarskog zbornika*:

“Nakon više od dva stoljeća nebrige, ovaj je grad zaslužio svoju prošlost i sadašnjost o kojoj se može nešto saznati samo onda ako je istraženo, proučeno i zabilježeno.”²⁹⁶

U predgovoru prvog sveska *Zbornika Gradskog muzeja Karlovac* naznačena je njegova tematika koja je, kao i djelatnost Muzeja, usko vezana za područje zavičaja: “Budući da se radi o muzeju zavičajnog tipa, koji djeluje na geografski relativno

velikom području, to se izborom tema nastojalo ukazati na raznolikost problematike kojom se ovaj Muzej bavi.”²⁹⁷

Navedeni ciljevi muzejske periodike istaknuti su i u najmlađem glasilu hrvatskih zavičajnih muzeja, *Godišnjaku Gradskog muzeja Sisak* (1/2001.):

“Tijekom godina sve je izraženijom postala potreba otvaranja prostora u kojemu bi se pisanom riječi mogli izraziti rezultati stručnog rada muzejskih djelatnika. Na taj bi se način pridonijelo ne samo boljem poznavanju muzejske djelatnosti, već i boljem poznavanju povijesne baštine.”²⁹⁸

Navedenim primjerima nije iscrpljena lista muzejske periodike jer gotovo nema muzeja koji nije pokrenuo svoje glasilo u kojemu će publicirati aktualne rezultate istraživanja i proučavanja zavičajnih tema. Sadržajna koncepcija periodike u izdanju hrvatskih zavičajnih muzeja nije ujednačena. Dok npr. *Podravski zbornik* (izlazi od 1975.) obrađuje mozaik podravskih tema kroz rubrike suvremenih tema, povijesti, povijesti umjetnosti, arheologije, etnologije i etnografije, prirodoslovlja, životopisa, knjižničarstva, povijesti književnosti i književnih priloga, te ga s obzirom na raznovrsnost tematskih priloga uredništvo naziva svojevrsnom “podravskom enciklopedijom”, glasilo Muzeja Slavonije *Osječki zbornik* od svojih prvih brojeva (od 1942.) donosi isključivo stručne i znanstvene priloge vezane za istraživanje arheološke, povijesne i kulturno-povijesne baštine grada Osijeka i Slavonije, kao i priloge iz rada Muzeja i iz muzeologije.

Muzejski su časopisi, dakle, vrsta publikacija kojima se zavičajni muzeji koriste za publiciranje rezultata stručnoga i znanstvenog rada svojih djelatnika, kao i

vanjskih suradnika i stručnjaka koji se bave nekim aspektom zavičajnoga tematskog korpusa.

f) Zbornici

Zbornik je publikacija koja obuhvaća više sadržajno samostalnih priloga različitih autora povezanih zajedničkim nadređenim stvarnim naslovom.²⁹⁹ U muzejskom izdavaštvu zbornici najčešće služe za publiciranje stručno-znanstvenih radova muzejskih stručnjaka i njihovih stručnih suradnika, a koji su vezani za područje djelovanja muzeja. Najčešće se izdaju uz stručne i znanstvene skupove u organizaciji ili suorganizaciji muzeja i sadrže priloge i izlaganja sudionika.

Sadržajno mogu obrađivati neku zavičajnu tematiku. Na primjer, Gradski muzej Makarska pokrenuo je *Makarski zbornik* kao serijsku publikaciju u kojoj objavljuje radove sa znanstvenih skupova u njegovoj organizaciji (npr. broj 3 za 1998. posvećen je znanstvenom skupu o don Kažimiru Ljubiću).

Tematika muzejskih zbornika, nadalje, može biti vezana za muzeološku problematiku, muzejsku povijest i praksu. Na primjer, u povodu 120. obljetnice osnutka Muzeja Slavonije u Osijeku održan je u prosincu 1997. godine stručni skup *Osnivači i prvi kustosi muzeja u Hrvatskoj*. Izlaganja 37 renomiranih stručnjaka iz osječkih i hrvatskih muzeja, koji su predstavili povijesne segmente iz rada njihovih ustanova, publicirani su u istoimenom zborniku radova u izdanju Muzeja Slavonije.

Nacionalni, međunarodni stručni i znanstveni skupovi i popratni zbornici mogu biti posvećeni i problematici užih znanstvenih disciplina u kojima zavičajni muzeji aktivno participiraju svojim djelatnostima. U organizaciji Muzeja grada

Šibenika i Hrvatskoga arheološkog društva održan je 1995. godine međunarodni znanstveni skup zavičajnoj arheološkoj temi *Područje Šibenske županije od pretpovijesti do srednjeg vijeka*. Njime, kao i prigodnim tekstovima objavljenim u popratnom zborniku, obilježena je 70. obljetnica utemeljenja Muzeja i 100. obljetnica izlazenja arheološkog časopisa *Starohrvatska prosvjeta* u izdanju Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu. Zbornici stručnih i znanstvenih skupova vezani za neku zavičajnu temu a održani u organizaciji ili suorganizaciji zavičajnih muzeja dragocjeno su vrelo podataka za istraživanje zavičaja.

g) Zavičajne bibliografije

Stručno-znanstvena djelatnost prikupljanja, identificiranja i odabira tiskanih ili nekom drugom tehnikom umnoženih jedinica zavičajne baštine često rezultira njihovim popisivanjem i sistematiziranjem, odnosno izradom zavičajnih bibliografija.

U *Harrodsovu knjižničarskom rječniku* zavičajna se bibliografija (*local bibliography*) određuje kao bibliografija knjiga i drugih pisanih oblika koji se odnose na određeno zemljopisno područje. Obično obuhvaća knjige o osobama koje su rodene ili su prebivale i djelovale na tom području, odnosno o samom području, njegovoj geografiji, prirodnoj baštini, arhitekturi ili društvenoj povijesti, kao i knjige autora vezanih za to područje rođenjem ili prebivanjem.³⁰⁰

Srodnu definiciju regionalne bibliografije (*regional bibliography*) donosi i Miroslav Tuđman, koji je vezuje uz dosege pojma regija: "(...) bibliografija dokumenta koji su objavljeni u određenom geografskom području; bibliografija koja popisuje djela jednog područja ili jedne pokrajine, ili

samo dijela o jednom području ili pokrajini.”³⁰¹

Zavičajni muzeji i njihove knjižnice koji u ostvarivanju svoje zadaće skupljaju i knjižnične jedinice zavičajne baštine stvaraju materijalnu osnovu za izradu zavičajnih bibliografija. Zavičajne bibliografije koje su rezultat istraživanja i rade se de visu, velik su doprinos cjelovitosti nacionalne retrospektivne bibliografije.³⁰²

Skupljanje knjižnične zavičajne građe i izrada zavičajnih bibliografija, prema Mariji Malbaši, jedna su od obveza knjižnica zavičajnih muzeja kao muzejskih odjela sa samostalnim zadacima i ciljevima.³⁰³

Svrhovitost zavičajnih bibliografija Faye Phillips vidi u uštedi vremena i omogućivanju lakšega i bržeg korištenja knjižničnih zavičajnih jedinica i zbirki. Istraživači zavičaja najveću će pomoć pronaći u tematskim (*subject*) bibliografijama u kojima se mogu popisivati knjige, pamfleti, članci iz časopisa, nepublicirani materijal, arhivsko gradivo, AV građa kao i građa koja je dostupna u drugim zavičajnim zbirkama.³⁰⁴

Srna Vuković-Mottl također smatra da se zavičajne bibliografije mogu izrađivati suradnjom sličnih institucija – knjižnica, zavičajnih muzeja i povijesnih arhiva.

Suradnja ustanova i pojedinaca koji posjeduju zavičajnu građu u izradi zavičajne bibliografije (općenite - o zavičaju, ili specijalnih - o pojedinim zavičajnim temama) pridonosi stvaranju potpunih informacija o zavičajnoj baštini. Nitko nema sve - ni muzej, ni gradska knjižnica, ni pojedinac, ali objedinjenim publiciranjem svih bibliografskih jedinica korisnicima se pruža jedinstvena informacija. Osim pri izradi zavičajnih

bibliografija, ta bi se suradnja trebala ostvariti i u globalnome informacijskom okruženju stvaranjem jedinstvene baze podataka o zavičajnoj baštini.

Mnogi hrvatski zavičajni muzeji osim materijalnih predmeta prikupljaju i knjižnične zavičajne jedinice. Tom se gradom koriste i za izradu zavičajnih bibliografija.

Primjerice, Gradski muzej Bjelovar u izvješću o radu Muzeja za 1999. godinu³⁰⁵, navodi da intenzivno radi na skupljanju životopisnih jedinica znamenitih Bjelovarčana (ukupno 382 evidentirane osobe), što će biti osnova za izradu bibliografije grada Bjelovara.

Svoje bibliografske priloge za izradu zavičajnih bibliografija hrvatski zavičajni muzeji najčešće objavljuju u svojim periodičnim publikacijama.

Na primjer, Gradski muzej Korčula u svojem *Godišnjaku grada Korčule* redovito publicira i zavičajne bibliografije o Korčuli koje obuhvaćaju znanstvene i stručne radove.³⁰⁶

Muzej Moslavine u Kutini osnovne biografske podatke o znamenitim Moslavcima na području kulturnog djelovanja objavio je u *Moslavačkom spomenleksikonu*.³⁰⁷

Zavičajni muzej Stjepana Grubera u Županji u časopisu županjskog Ogranka Matice hrvatske *Županijski zbornik* i glasilu Muzeja *Čardak* objavio je pregled izdavačke djelatnosti u Županji od 1945. do 1975. godine (52 naslova o Županji)³⁰⁸, i za razdoblje od 1975. do 1981. godine (bibliografski popis 14 jedinica).³⁰⁹

Kulturno društvo “Cetinjanin” u Sinju objavilo je u muzejskom *Zborniku Cetinske krajine* bibliografske priloge o Cetinskoj krajini.³¹⁰

Osim u serijskim publikacijama, što je ilustrirano primjerima, muzeji mogu objavljivati zavičajne bibliografije kao monografske publikacije.

Primjerice, Gradski muzej Sisak izdavač je specijalizirane bibliografije: Buzov, Marija. *Bibliografija radova o Sisku: prapovijesne, antičke i srednjovjekovne epohe*. (1994.).

Često se izrađuju i bibliografije istaknutih muzejskih djelatnika, kao i bibliografije značajnih kulturnih djelatnika, uglednih građana i drugih ljudi važnih za povijest zavičaja. I tu tvrdnju potkrepljuje izdavačka praksa hrvatskih zavičajnih muzeja.

Županijski muzej Šibenik objavio je bibliografiju i rukopisnu ostavštinu don Krste Stošića Andrijaša, neumornog istraživača šibenske i dalmatinske kulturne baštine, autora velikog broja rukopisa koji se čuvaju u Županijskome muzeju Šibenik, čime se na neki način odužio svome začetniku i donatoru.³¹¹

Muzejski djelatnici mogu biti priređivači bibliografija tematski vezanih za povijest i rad njihovih muzeja, ali ne moraju nužno biti i njihovi izdavači. Ilustrativan je primjer specijalizirana bibliografija koja sadrži radove Mire Ilijanić, istaknute djelatnice i ravnateljice Gradskog muzeja Varaždin.³¹²

Izbor i navođenje tek manjeg broja novijih primjera iz bogate izdavačke djelatnosti hrvatskih zavičajnih muzeja trebalo je ilustrirati njihovu aktivnu djelatnost u publiciranju zavičajne grade koja se realizira različitim vrstama tiskane i druge grade.

Potpuniji pregled cjelokupne izdavačke djelatnosti hrvatskih muzeja i galerija za razdoblje od 1982. do 2001. godine može se dobiti uvidom u kataloge dvadeset održanih izložaba izdavačke djelatnosti hrvatskih muzeja i galerija³¹³, kao i u publiciranim izvješćima zagrebačkih³¹⁴, odnosno hrvatskih muzeja³¹⁵.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Knjižnične jedinice zavičajne baštine koje se kontinuirano nabavljaju u sklopu cjelokupne nabavne politike zavičajnih muzeja mogu imati važnu muzeološku funkciju. U muzejskom prenošenju znanja i informacija o zavičaju, jedinice zavičajne baštine koristit će se u:

- izložbenim djelatnostima, kako u onim trajnijima, tzv. stalnim postavima, tako i u različitim povremenim izložbama
- izdavačkoj djelatnosti zavičajnih muzeja i svim njezinim pojavnim oblicima od zbornika stručnih i znanstvenih skupova, kataloga izložaba do dječjih slikovnica ili reprinta starih razglednica.

U izložbenim djelatnostima zavičajnog muzeja knjižnične će jedinice zavičajne baštine naći svoje mjesto ponajprije zbog njihovih materijalnih, pojava obilježja i značenja njihove dokumentarne vrijednosti. Takav način njihova korištenja proizlazi iz same prirode muzejskih izložaba koje su prije svega namijenjene vizualnoj percepciji, iako se suvremenim postavima nastoje angažirati i druga ljudska osjetila poput sluha ili dodira. Naime, sve je češća praksa da izložbeni postav upotpunjuje zvučna kulisa koja može biti čitani tekst, neka glazbena izvedba, videoprojeksija, dokumentarni film ili pak elektronički podaci i *touch-screen*, koji aktivno uključuju publiku u izložbena zbivanja omogućujući posjetiteljima individualni doživljaj i percepciju izložbene teme.³¹⁶

U izdavačkoj se djelatnosti jedinice zavičajne baštine, bilo da su novi intelektualni i/ili umjetnički proizvod ili pak pretisak i reprint neke stare publikacije, široj publici nude ponajprije zbog njihova sadržaja iako ni njihov pojavni oblik nije zanemariv. Muzejska publikacija, naime,

nikada nije samo medij koji prenosi određene sadržaje. Ona je uvijek znak koji svojim oblikom, tehnikom izrade, ilustracijama i drugim obilježjima nastoji prenijeti u budućnost i na širi prostor specifične poruke muzeja, zaustaviti i zadržati određeni doživljaj i muzejsku stvarnost u memoriji medija.

U oba slučaja upotreba i korištenje knjižničnih jedinica zavičajne baštine pridonosi razumijevanju fenomena zavičajnosti u njegovu povijesnom, sadašnjem i budućem obličju.

Osim u navedenim oblicima muzejske komunikacije, jedinice zavičajne baštine imaju svoje važno mjesto i u ostalim oblicima muzejske komunikacije koju Z. Z. Stransky naziva općom komunikacijom jer nije specifična isključivo za muzeje i njihov prijenos informacija do krajnjih korisnika. To su različita predavanja za posjetitelje muzeja, koncerti, snimanje filmova i televizijskih emisija u prostorima muzeja i sl.³¹⁷ U zavičajnim muzejima te se akcije prije svega provode radi populariziranja muzeja i komuniciranja s njim, populariziranja njegovih predmeta i zavičajnih tema. Tako je Zavičajni muzej u Našicama u povodu 116. rođendana Dore Pejaković, organizirao koncert u muzejskom prostoru spomen-sobe Dore Pejaković.³¹⁸ Publici Muzeja omogućeno je da, okružena predmetima koji svjedoče o životu i umjetničkom stvaralaštvu njihove istaknute sugrađanke, istodobno uživa u izvedbi njezinih skladbi. Izloženi notni zapisi kao jedinice zavičajne baštine postaju ozvučeni, a individualni susret s njima kao muzejskim predmetima obogaćuje se novom kvalitetom.

Ostvarivanjem suradnje zavičajnih muzeja sa srodnim institucijama poput drugih vrsta muzeja, knjižnica i arhiva te zavoda za

zaštitu kulturne i prirodne baštine, učilištima, školama i drugim obrazovnim institucijama, turističkim organizacijama i ostalim ustanovama, udrugama i pojedincima postiže se osnovna svrha ne samo muzejske djelatnosti već cjelokupne popularizacije i upoznavanja baštine.

Bilješke:

²¹⁴ Maroević, Ivo. *Uvod u muzeologiju*. Str. 167-169.

²¹⁵ Dean, David. *Museum exhibition*. London ; New York : Routledge, 1994. Str. 161: "Exhibit, a grouping of objects and interpretative materials that form a unit for presentation."

²¹⁶ Burcaw, G. Ellis. *Nav. dj.*, str. 109.

²¹⁷ Waidacher, F. *Nav. dj.*, str. 84.

²¹⁸ Belcher, Michael. *Exhibitions in museums*. Leicester ; London : Leicester University Press, 1992. Str. 39.

²¹⁹ Kapla, Flora E. S. *Exhibitions as communicative media*. // *Museum, media, message*. / edited by Eilean Hooper-Greenhill. London ; New York : Routledge, 1995. Str. 37: "Museum exhibitions are products of research, organized and designed to convey ideas. They communicate through the sense, the primary sense being visual, by a process that is both cognitive and cultural."

²²⁰ Burcaw, G. Ellis. *Nav. dj.*, str. 116.

²²¹ Dean, D. *Nav. dj.*, str. 4-5.

²²² Wateren, Jan. *Nav. dj.*, str. 193.

²²³ Premerl, Nada. *Muzej grada Zagreba: vodič*. Zagreb : Muzej grada Zagreba, 2000. Str. 7.

²²⁴ Navedene podatke usporediti u: Premerl, Nada. *Nav. dj.*

²²⁵ Anketu je proveo MDC u sklopu zajedničkoga istraživačkog projekta s Komisijom za zavičajne zbirke HKD-a i Arhivom grada Zagreba tijekom 2000. i 2001. godine.

²²⁶ Uredništvo Virovitičkog zavičaja (Iz lista Virovitički zavičaj, 10. travnja 1900. godine).

²²⁷ Katalog uz izložbu "Ex Libris u biblioteci Arheološkog muzeja u Splitu" jedan je od pisanih dokumenata o aktivnoj ulozi muzejske knjižnice i u izložbenim aktivnostima muzeja.

²²⁸ Narodna galerija u Ljubljani priredila je povremenu izložbu i popratni katalog kojima je predstavila likovnu specifičnost inkunabula; usp.:

- Vignjević, Tomislav. *Iz zibelke tiskarstva : ilustracije v inkunabulah* : Narodna galerija, 25. september – 18. november 2000. Ljubljana : Narodna galerija, 2001.
- ²²⁹ *Detaljnije o muzeju i knjižnici u: National Art Library, Victoria and Albert Museum, London.* URL: www.nal.vam.ac.uk (2000-04-15)
- ²³⁰ Bettley, James (ed.). *The art of the book : from medieval manuscript to graphic novel.* London : A&V Publications, 2001.
- ²³¹ Fazinić, Alena. *Obitelj Boschi i njena zbirka u Korčuli.* // *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji.* 21 (1980.), str. 572-610.
- ²³² Karlovčan-Subić, Marija. *Razvitak muzejske djelatnosti u Novoj Gradiški.* // *Osnivači i prvi kustosi muzeja u Hrvatskoj.* / urednik Mladen Radić. *Osijek : Muzej Slavonije, 1999.* Str. 65.
- ²³³ *Prema podacima iz Registra muzeja, galerija i zbirki Republike Hrvatske.* Zagreb : Muzejski dokumentacijski centar, 2001.
- ²³⁴ Kalšan, Vladimir. *Tiskarstvo u Medimurju* // *Muzej Medimurja : postav Etnografskog odjela, stalni postav zbirke obitelji Zrinskih, postav Kulturno-povijesnoga odjela, Tiskarstvo u Medimurju i stalni postav Zbirke Bezeredi, 22. prosinca 1997. Palača Starog grada u Čakovcu.* Čakovec : Muzej Medimurja, 1997.
- ²³⁵ *Glagoljica i tiskarstvo na području grada Senja.* Senj : Gradski muzej, 1998.
- ²³⁶ Kastropil, Stjepan. *Bogišićeva biblioteka u Cavtatu.* // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske.* 2, 1/4 (1951.), str. 50.
- ²³⁷ *Vidjeti detaljnije u: Dobrić, Bruno.* Nav. dj., str. 5.
- ²³⁸ *Muzej grada Splita – knjižnica.* URL: <http://www.mdc.hr/splitgr/hr> (2001-02-06)
- ²³⁹ Pinna, Giovanni. *Introduction to historic house museums.* // *Museum international.* 53, 2 (2001.), str. 4-9.
- ²⁴⁰ Cega, Fani. *Povijest knjižnice obitelji Garanjin-Fanfonja u Trogiru s posebnim osvrtom na namještaj i stare knjige.* // *Radovi: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.* 29 (1996.), str. 129-137.
- ²⁴¹ *Detaljnije usp.: Vargović, Eduard.* *Knjižnica u dvorcu Trakošćan.* // *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU u Varaždinu.* 8/9 (1996.), str. 119-123.
- ²⁴² Plavić, Marko. *Izložbeni aspekt knjige kao muzejskog predmeta u svjetlu izložbe "Jan Amos Kamensky – učitelj naroda".* Zagreb : Hrvatski školski muzej, 1992. (neobjavljeni rukopis).
- ²⁴³ *Prestizhnu Nagradu Europskog muzeja 2002. godine dobila je Chester Beatty Library u Dublinu (Irska) upravo zbog iznimno uspješne muzeološke prezentacije bogatih zbirki rukopisa, grafika, minijatura, prvih tiskanih knjiga iz zemalja Azije, Srednjeg istoka, južne Afrike i Europe.* URL: <http://www.cbl.ie> (2002-06-13)
- ²⁴⁴ Belcher, M. Nav. dj., str. 49.
- ²⁴⁵ *Usporediti u: Cafuta, Ivanka.* *Zavičajnici : Vilim Buk : Muzej Brodskog Posavlja, Slavonski Brod, siječanj – veljača 1998.* Slavonski Brod : Muzej Brodskog Posavlja, 1998.
- ²⁴⁶ *Detaljnije u katalogu izložbe: Borčić, Goran.* *Split Marulićeva doba : Muzej grada Splita, 22. studenoga 2001. – 11. siječnja 2002.* Split : Muzej grada Splita, 2001.
- ²⁴⁷ *Neki od većih izložbenih projekata u hrvatskim muzejima jesu: Pisana riječ u Hrvatskoj (Zagreb, Muzejski prostor, 1985. - 1986.), Dva tisućljeća pisane riječi u Istri (Pula, Povijesni muzej Istre, 1994.), Sto remek-djela : pisana riječ u Hrvatskoj (Osijek, Galerija likovnih umjetnosti ; Zagreb, Muzejski prostor ; Pula, Arheološki muzej Istre, 1986.), Tragom hrvatskokajkavske pisane i tiskane riječi (Donja Stubica, Kajkaviana, 1990.), Od Slikovnjaka do Vragobe: hrvatske slikovnice do 1945. (Zagreb, Hrvatski školski muzej, 2001.) itd.*
- ²⁴⁸ *Potrebica, Filip.* Nav. dj., str. 185.
- ²⁴⁹ *Predgovor katalogu izložbe: Tiskano i rukopisno blago Samobora.* Samobor : Samoborski muzej, 1983. Str. 5.
- ²⁵⁰ *Težak, Spomenka.* *Od knjiga prema knjižnici: izložba u povodu 75. obljetnice Gradskog muzeja Varaždin, Stari grad, 16. – 19. studenog 2000.* Varaždin : Gradski muzej, 2000.
- ²⁵¹ *Feletar, Dragutin (ur.).* *Kajkaviana Croatica: izbor kajkavskih knjiga od 17. stoljeća do danas : Muzej Medimurja, Čakovec, 14. - 30. ožujka, 1997. Čakovec : Muzej Medimurja (etc), 1997.* Str. 36-37.
- ²⁵² *Vinaj, Marina.* *Povijest osječkih novina 1848. – 1945. : Muzej Slavonije, Osijek, prosinac 1998.* Osijek : Muzej Slavonije, 1998.
- ²⁵³ *Tematici "Muzejske publikacije i novi mediji" posvećen je Međunarodni stručni skup održan u Zagrebu (Muzej "Mimara", 12. i 13. studenog 2001.) u organizaciji Muzejskoga dokumentacijskog centra.*
- ²⁵⁴ *Maroević, Ivo.* *Uvod u muzeologiju.* Str. 169.
- ²⁵⁵ *Isto, str. 241.*
- ²⁵⁶ *Cjelovito izvješće u: Costa, Angelika (i sur.).* *Besucherreaktionen zum Katalogverkauf in Ausstellungen Beispielfall: Sonderausstellung "Exil - Flucht und Emigration europäischer Künstler 1933-1945".* Berlin : Staatliche Museen zu Berlin, Institut für Museumskunde, 1998.

²⁵⁷ Zakon o muzejima. Članak 5. Str. 3541.

²⁵⁸ Ambrose, T.; Paine, C. Nav. dj., str. 114-118.

²⁵⁹ Standardi i normativi za muzejsku djelatnost. Str. 74.

²⁶⁰ Šimić, Jasna. Kulturne skupine s inkrustiranom keramikom u brončanom dobu sjeveroistočne Hrvatske. Osijek : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni i umjetnički rad : Muzej Slavonije, 2000. i Göricke-Lukić, Hermine. Sjevernoistočna nekropola rimske Murse. Osijek : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni i umjetnički rad : Muzej Slavonije, 2000.

²⁶¹ Kraguljac, Božena. 220 godina škola u Sisku : Gradski muzej Sisak, 19. prosinca 2001. – 30. siječnja 2002. Sisak : Gradski muzej, 2001.

²⁶² Zakon o muzejima. Str. 3541: "Članak 8. Muzejska dokumentacija sadrži podatke o muzejskim predmetima koji su potrebni za njihovu stručnu obradu, identifikaciju, određivanje podrijetla i stanja u kojemu su pribavljeni, te za uvid u stanje muzejske grade."

²⁶³ Cjelovit tekst o projektu vidjeti u: Dokumentacija i klasifikacija muzejskih i galerijskih predmeta. Str. 3-117.

²⁶⁴ Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi. // Narodne novine. 108 (2002.).

²⁶⁵ Albaneže, Nikola (ur.). Vjekoslav Karas (18. svibnja 1821. – 5. srpnja 1858.) : izložba slika iz fundusa Galerije "Vjekoslav Karas" u povodu 140. obljetnice umjetnikove smrti : Gradski muzej Karlovac, 25. rujna 1998. – 25. siječnja 1999. Karlovac : Gradski muzej, 1998.

²⁶⁶ Museum Store Association predstavio je svoje djelatnosti na web adresi: URL: <http://www.msaweb.org> (2000-03-20)

²⁶⁷ Bain, Iain. Museum publishing and shops. // Manual of curatorship. / ed. M. A. Thompson. London ; Butterworths : The Museum Association, 1984. Str. 460-465.

²⁶⁸ Bain, Iain. Publishing for the museum shop and beyond. // Public view: the ICOM handbook of museum public relations. / ed. Corinne Bellow. Paris : ICOM, 1986. Str. 55-64.

²⁶⁹ Tate Gallery u Londonu predstavila je segment ponude iz muzejske prodavaonice na URL: <http://www.tate.org.uk/shop/> (2001-10-11)

²⁷⁰ Bauer, Antun. Katalozi muzejskih izložaba. // Bilten Informatica Museologica. 12 (1972.), str. 37-38.

²⁷¹ Bassett, Douglas A. Museum publications and museum publishing. // Manual of curatorship. Str. 468-475.

²⁷² U daljnjem tekstu termin publikacija odnosi se na:

- tiskovine: knjige, brošure, skripta, posebne otiske, časopise, novine, magazine, biltene, zemljopisne i druge karte, reprodukcije slikovnih umjetničkih djela, muzikalije, kataloge, kalendare, kazališne i druge programe, njihove dodatke u tiskanome, audio-vizualnom i elektroničkom obliku, plakate, letke, kratke oglase i priopćenja, razglednice

- audio-vizualnu građu: gramofonske ploče, audiokasete i videokasete, magnetofonske vrpce, snimljene mikrofilmove i kompaktne diskove

- elektroničke publikacije: kompaktne diskove, magnetne vrpce, diskete, baze podataka i on-line publikacije (podjela prema: Zakon o knjižnicama, Članak 38. Str. 3407.)

²⁷³ Bain, Iain. Museum publishing and shops... Str. 460-465.

²⁷⁴ Bain, Iain. Publishing for the museum shop and beyond... Str. 55-64.

²⁷⁵ Standardi i normativi za muzejsku djelatnost. Str. 74.

²⁷⁶ Isto, str. 60-63.

²⁷⁷ Isto, str. 63.

²⁷⁸ Isto, str. 54.

²⁷⁹ Call for entries : AAM Museum Publications Design Competition, 2001. // Museum News. 80, 1 (2001.), str. 32.

²⁸⁰ Pregled nagrađenih publikacija za 2001. godinu prema navedenim kategorijama objavljuje se na web stranicama Udruženja. American Association of Museums. URL: <http://www.aam-us.org/2001winners.htm>

²⁸¹ Cjelovit popis navedenih publikacija vidjeti u: Radovanlija Mileusnić, Snježana. 20. izložba izdavačke djelatnosti hrvatskih muzeja. Zagreb : Muzejski dokumentacijski centar, 2001. Str. 41-42.

²⁸² Maroević, Igor (ur.). Muzej Turopolja. Velika Gorica : Muzej Turopolja, 1997. Vidjeti također: URL: <http://www.muzej-turopolja.hr>

²⁸³ Zbirka Branislava Glumca. Virovitica : Gradski muzej, 1982.

²⁸⁴ Matišin, Martin. Virovske tiskovine do danas. Virje : Zavičajni muzej, 1999. Str. 3.

²⁸⁵ Rezultati istraživanja priopćeni su na međunarodnom skupu "Muzejske publikacije i novi mediji" (Zagreb, 2001.) i objavljeni u: Radovanlija Mileusnić, Snježana. Pregled formalnih i sadržajnih obilježja muzejskih publikacija: rezultati istraživanja hrvatskog muzejskog izdavaštva. // Informatica Museologica. 32, 3/4 (2001.), str. 14-18.

- ²⁸⁶ Bauer, Antun. *Katalozi muzejskih izložaba*. // *Bilten Informatica Museologica*. 13 (1972.), str. 45.
- ²⁸⁷ Isto, str. 46.
- ²⁸⁸ Isto, str. 37.
- ²⁸⁹ Bauer, Antun. *Katalozi muzejskih izložaba*. // *Bilten Informatica Museologica*. 12 (1972.), str. 37-38. A. Bauer predlaže da se na jednom listu, na obje strane, objave podaci o sadržaju izložbe, autorima i suradnicima te popis izloženog materijala.
- ²⁹⁰ Projekt godišnjih izložaba izdavačke djelatnosti muzeja i galerija Hrvatske (do 1990. godine bivše SFRJ), MDC je započeo 1982. godine s ciljem jedinstvene prezentacije cjelokupnoga izdavačkog stvaralaštva muzeja i galerija široj javnosti. Izložbe su popraćene i katalozima koji u svojih dosadašnjih dvadeset svezaka čine znatan doprinos nacionalnoj bibliografiji, a obuhvaća publikacije u izdanju muzeja i galerija.
- ²⁹¹ Živković, Daniela. *Elektronička knjiga*. Zagreb : Multigraf, 2001. Str. 49.
- ²⁹² O prvim hrvatskim muzejskim CD-ROM-ovima vidjeti u: Radovanlija Mileusnić, Snježana. *CD-ROM-ovi u hrvatskom muzejskom izdavaštvu*. // *Informatica Museologica*. 31, 1/2 (2000.), str. 54-57.
- ²⁹³ Jalšić, Draženka. *Obsieger. Koprivnica : Muzej grada Koprivnice, 1998.*; Jalšić, Draženka. *Fedor Malančec. Koprivnica : Muzej grada Koprivnice, 1998.*
- ²⁹⁴ Istaknuti vukovarski muzealac i povjesničar Vlado Horvat autor je spomenice o vukovarskoj gimnaziji. Vidjeti u: Horvat, Vlado. *Gimnazija u Vukovaru : spomenica u povodu 100-te obljetnice osnivanja šk. god. 1891./92.* Zagreb : Povjereništvo općine Vukovar, 1992.
- ²⁹⁵ *Godišnjak grada Korčule*. 1 (1996.), str. 3.
- ²⁹⁶ *Bjelovarski zbornik*. 1 (1989.)
- ²⁹⁷ *Zbornik Gradskog muzeja Karlovac*. 1 (1964.)
- ²⁹⁸ *Godišnjak Gradskog muzeja Sisak*. 1 (2001.), str. 5.
- ²⁹⁹ *Definicija prema: Verona, Eva. Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. Prvi dio.* Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1986.
- ³⁰⁰ *Harrod's Librarians Glossary*. Str. 380: "(...) A bibliography of books and other forms of written record relating to a geographical area smaller than a county. It normally includes books by and about people born in, or who have resided in, the area, as well as books relating strictly to the geography, natural history, architecture and social history of the area."
- ³⁰¹ Tudman, Miroslav. *Obavijest i znanje : s rječnikom osnovnih pojmova*. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 1990. Str. 210.
- ³⁰² *Bibliotekarski leksikon*. Str. 201-202.
- ³⁰³ Malbaša, Marija. *Nav. dj., str. 9*. M. Malbaša je svoju tezu potkrijepila i praktičnim radom. Ona je, naime, kao voditeljica zavičajne knjižnične zbirke Muzeja Slavonije u Osijeku izradila opsežnu Osječku bibliografiju: sv. 1. (1742.-1944.), sv. 2. (1945.-1978.) u izdanju *Osijek: JAZU*, 1981., 1985. - *Hrvatska bibliografija*, niz C, knj. 6, 7.
- ³⁰⁴ Phillips, Faye. *Nav. dj., str. 50*.
- ³⁰⁵ *Izvešća hrvatskih muzeja : 1999*. Zagreb : Muzejski dokumentacijski centar, 2000. Str. 7-12.
- ³⁰⁶ Fazinić, Alena. *Bibliografija o Korčuli (Znanstveni i stručni radovi) // Godišnjak grada Korčule*. 3 (1998.), str. 329-362.; Fazinić, Alena, Kraljević, Marija. *Bibliografija II. // Godišnjak grada Korčule*. 4 (1999.), str. 335-341.; Fazinić, Alena. *Bibliografija III. // Godišnjak grada Korčule*. 5 (2000.), str. 383-386.; Fazinić, Alena. *Bibliografija IV. // Godišnjak grada Korčule*. 6 (2001.), str. 505-507.
- ³⁰⁷ Pasarić, Dragutin. *Moslavački spomen-leksikon. // Zbornik Moslavine*. 2 (1992), str. 157-164.
- ³⁰⁸ Jelić, Ivan. *Izdavačka djelatnost u Županji 1945. - 1975.* // *Županijski zbornik*. 5 (1975.), str. 162-166.
- ³⁰⁹ Jelić, Ivan. *Izdavačka djelatnost u Županji 1975. - 1981.* // *Čardak*. 7 (1982.), str. 138-140.
- ³¹⁰ Jurić, Šime. *Grada za bibliografiju Cetinske krajine do 1980.* // *Zbornik Cetinske krajine*. 3 (1983.).
- ³¹¹ Bačić, Stanko. *Don Krsto Stošić (1884.-1944.) : bibliografija i rukopisna ostavština : tiskani radovi i radnje ostale u rukopisima*. Šibenik : Muzej grada Šibenika, 1995.
- ³¹² Težak, Spomenka. *Bibliografija prof. Mire Ilijanić. // Mira Ilijanić - urbanizam, graditeljstvo, kultura. Zbornik radova HAZU, Varaždin, 1999.*
- ³¹³ Radovanlija Mileusnić, Snježana. *Pogled unatrag uoči 20. obljetnice : uz MDC-ovu izložbu izdavačke djelatnosti hrvatskih muzeja*. // *Informatica Museologica*. 32, 1/2 (2001.), str. 167-170.
- ³¹⁴ *Izvešća zagrebačkih muzeja. 1994*. Zagreb : Muzejski dokumentacijski centar, 1995.
- ³¹⁵ *Izvešća hrvatskih muzeja. 1999*. Zagreb : Muzejski dokumentacijski centar, 2000.
- ³¹⁶ Laszlo, Želimir. *Multimedija u muzejima // 2. i 3. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture. / uredile M. Willer, T. Katić*. Zagreb : Hrvatsko muzejsko društvo, 2000. Str. 135.
- ³¹⁷ Maroević, Ivo. *Uvod u muzeologiju*. Str. 167-169.
- ³¹⁸ *Usporediti u: Koncert Hrvatske sonate, 10. rujna 2001.* Našice : Zavičajni muzej, 2001.

ZAKLJUČAK

U muzeološkoj i knjižničarskoj stručnoj literaturi u Hrvatskoj već se niz godina osjeća potreba za suvremenim promišljanjem muzejskog knjižničarstva. Taj se nedostatak teoretskih promišljanja posljedično odražava i u radu hrvatskih muzejskih knjižnica. Uz manji broj stručnih tekstova muzejskih knjižničara o povijesnom razvoju i djelovanju pojedinih muzejskih knjižnica, znatan doprinos razumijevanju pojedinih aspekta knjižnične djelatnosti hrvatskih i inozemnih muzejskih knjižnica dao je Muzejski dokumentacijski centar devedesetih godina u tematskom broju časopisa *Informatica Museologica* (29, 1/2). Ovaj je rad rezultat daljnjih nastojanja autorice, voditeljice knjižnice MDC-a, na afirmaciji problematike muzejskog knjižničarstva, kao i na poticanju interpolacije suvremenih knjižničarskih spoznaja u rad hrvatskih muzeja. Pošavši od pretpostavke da je stručnoj javnosti poznatija svrha i djelatnost knjižnica specijalnih muzeja koje su se kao jedne od najstarijih knjižnica u Hrvatskoj već profilirale kao nezaobilazna informativna središta za pojedina znanstvena područja te svojom knjižničnom gradom kontinuirano podržavaju stručne i znanstvene radove djelatnika matične ustanove kao i šireg kruga korisnika, ovim je radom s naslovom *Ustroj i organizacija knjižnica zavičajnih muzeja u Hrvatskoj* prvi put elaborirana manje poznata tema o knjižnicama zavičajnih muzeja. Istraživanjem i prikazom povijesnog pojavljivanja i djelovanja knjižnica zavičajnih muzeja te opisom njihova suvremenog stanja, analizom ustroja i poslovanja, nastojalo se upozoriti na iznimnu važnost koju one imaju u potpori osnovnih ciljeva i zadaća zavičajnih muzeja. Ta vrsta lokalnih muzeja osniva se sa svrhom

odabira, prikupljanja, istraživanja, dokumentiranja, čuvanja i zaštite prirodnih, arheoloških, društveno-povijesnih, folklornih, kulturnih, tehničkih i drugih predmeta iz prošlosti i sadašnjosti određenog područja. Uz pomoć svojih knjižnica zavičajni muzeji potpunije prezentiraju specifičnosti i jedinstvene odlike zavičaja s ciljem njegova boljeg upoznavanja, razumijevanja i poštovanja te obrazovanja lokalne zajednice u kojoj djeluju, kao i šire muzejske publike.

Prema podacima iz MDC-ova *Registra muzeja, galerija i zbirki Republike Hrvatske*, koji je bio osnovnim polazištem za istraživanje, čak 91% općih muzeja (gradskih, zavičajnih i regionalnih) posjeduje muzejsku knjižnicu. Taj visok postotak koji potvrđuje njihovu prisutnost u radu hrvatskih zavičajnih muzeja, inicirao je potrebu cjelovitog proučavanja njihova ustroja i organizacije. Stoga je upozoreno na osnovne odrednice knjižnične djelatnosti zavičajnih muzeja koje obuhvaćaju definiranje svrhe i djelatnosti u skladu s muzejskim poslanjem, elemente nabavne politike i oblikovanja knjižničnog fonda, sadržaj i vrste knjižnične grade te službe i usluge za korisnike. Iznesene su teoretske osnove, ali i uočeni problemi koji otežavaju suvremeni rad knjižnica zavičajnih muzeja (jedan od ključnih i najdulje prisutnih problema jest manjak stručnoga knjižničnog osoblja). U ocrtavanju povijesnog kontinuiteta u radu knjižnica zavičajnih muzeja korištena je grada knjižničnih, arhivskih i drugih dokumentacijskih zbirki MDC-a. Važno vrelo podataka bila je MDC-ova Zbirka muzejskih kataloga izložaba te knjižnična arhiva s podacima prikupljenima anketnim istraživanjima o stanju muzejskih knjižnica u Hrvatskoj (MDC, 1980., 1996.) te istraživanjem knjižničnih zavičajnih fundusa u muzejima,

provedenim u suradnji s Komisijom za zavičajne knjižnice Hrvatskoga knjižničarskog društva (2000.-2001.). Usporedni pokazatelji u Hrvatskoj i inozemnim muzejskim knjižnicama dokučeni su iz dostupne literature i s muzejskih web stranica.

Knjižnice zavičajnih muzeja definirane su kao specijalne knjižnice koje se ustrojavaju kao zasebni muzejski odjeli sa zadaćom podržavanja i omogućivanja stručnih, istraživačkih i znanstvenih muzejskih djelatnosti, kao i prezentacije jedinstvenih zavičajnih obilježja. Ustrojavaju se tako da dobro opskrbljenim i sadržajno profiliranim knjižničnim fondom, odnosno informacijama, kao i stručnim sposobnostima, znanjem i iskustvom knjižničnog osoblja zadovoljavaju potrebe muzejskih djelatnika, njihovih stručnih suradnika i muzejske publike. Knjižnice zavičajnih muzeja nastoje odabrati, obraditi, fizički i obavijesno organizirati, čuvati i davati na korištenje knjižničnu građu koja svojim sadržajem pridonosi stručnom i znanstvenom shvaćanju raznovrsnih zavičajnih tema.

Puni smisao ustroja i organizacije knjižnica zavičajnih muzeja prepoznat je u uspostavi i planskoj izgradnji knjižnične zavičajne zbirke koja je istodobno ishodište za rad na muzejskoj građi, ali i jedna od muzejskih zbirki zavičajne baštine.

Muzejske knjižnice, dakle, svoju svrhu imaju ne samo u knjižničarskim djelatnostima već i u aktivnoj participaciji u cjelokupnome muzeološkom procesu. One, naime, aktivno sudjeluju u prepoznavanju i izdvajanju pojedinih knjižničnih jedinica koje su svojim sadržajem i materijalnim obilježjima vrelo znanja i informacija o kontekstu (društvenome, povijesnome, gospodarskome i dr.), vremenu, prostoru i

ljudima na određenom području i stoga su dijelovi cjelokupne zavičajne baštine. Takve zavičajne jedinice koje se odnose na svaki materijalni medij na kojemu je vizualnim, auditivnim ili taktilnim simbolima oblikovan skup misli i/ili osjećaja, a koji svojim materijalom, oblikom i značenjem pridonosi određenju i identitetu zavičaja, u radu su imenovane knjižničnim jedinicama zavičajne baštine. One svoju primarnu informacijsku funkciju osnovnog pomagala u obavljanju muzeoloških djelatnosti (kao što su istraživanje podrijetla, upotrebe ili nalaza pojedinih muzejskih predmeta) ostvaruju unutar muzejskih knjižnica, njihovih službi i usluga. Jednako tako knjižnične jedinice zavičajne baštine mogu se interpolirati unutar pojedinih muzejskih zbirki pri prezentaciji zavičajnih tema i imati funkciju muzejskog predmeta. Upozoravanjem na tu dvojnu funkciju knjižničnih jedinica zavičajne baštine koju mogu ostvarivati u zavičajnim muzejima, naglašava se nužnost njihova planskog i sustavnog skupljanja.

Teza je potvrđena i navođenjem novijih primjera iz prakse hrvatskih zavičajnih muzeja. Upozoreno je na važnu ulogu koju knjižnične jedinice zavičajne baštine ostvaruju u izložbenim djelatnostima kao osnovnom obliku muzejskog prenošenja znanja i informacija o zavičaju, njegovoj povijesti i suvremenosti. Unutar stalnih postava mogu se izlagati pojedine jedinice knjižnične zavičajne baštine, pojedine zbirke knjižničnih jedinica ili knjižnice kao cjeline (najčešće ostavštine ili donacije zavičajnika). Kao posebno važna istaknuta je knjižnična građa izložena u ambijentalnim stalnim postavima. I u povremenim muzejskim izložbama knjižnične se jedinice zavičajne baštine također mogu

pojavljivati kao jedan od izložaka ili kao osnovni izložak i zavičajna tema.

Polazeći od činjenice da je zabilježeno znanje o zavičaju jedan od izvora i rezultata muzeološkog rada na zavičajnoj baštini, u radu je predočena i izdavačka djelatnost zavičajnih muzeja. Uvidom u bogatu MDC-ovu Zbirku kataloga muzejskih izložaba, kao i u sadržaj 21 popratnog kataloga godišnje izložbe izdavačke djelatnosti hrvatskih muzeja i galerija (1982.-2002.), napravljena je analiza vrsta, formalnih i sadržajnih obilježja muzejskih publikacija. Izdavačka djelatnost zavičajnih muzeja predstavljena je kao drugi važan oblik muzejskog prenošenja znanja pohranjenoga u muzejskim zavičajnim zbirkama i dokumentaciji. Naglašena je i važna uloga muzejske knjižnice u posredovanju toga znanja do njezinih krajnjih korisnika.

Potreba uspostavljanja i njegovanja suradnje sa srodnim baštinskim ustanovama i pojedincima istaknuta je kao važan segment u radu zavičajnih muzeja i njihovih knjižnica. Naime, u skladu sa zajedničkim ciljem očuvanja i promoviranja zavičajne baštine, osigurava se dostupnost dokumenata, informacija i predmeta zavičajne baštine, bez obzira na njihov fizički smještaj (u muzeju, knjižnici, arhivu, privatnoj zbirci, školskoj zbirci ili

zbirci u vlasništvu vjerske zajednice i sl.) i bez obzira na medij na kojemu su pohranjeni, odnosno u kojemu obliku i materijalu egzistiraju. Posljednjih godina nastoje se iskoristiti i mogućnosti koje pruža globalno informacijsko okruženje u čijem se virtualnom svijetu gradi zajednička zavičajna baština kao sastavni dio ukupne nacionalne i svjetske baštine. Sve je to potvrđeno i pionirskim ostvarenjima elektroničke prezentacije hrvatskih muzeja unutar MDC-ova projekta *Muzeji Hrvatske na Internetu*, kojim su predstavljeni i zavičajni muzeji s osnovnim podacima o njihovim knjižnicama.

Razradom teme unutar tri tematska poglavlja (Teorijsko-metodološka ishodišta knjižničnih službi i usluga u zavičajnome muzeju; Knjižnice zavičajnih muzeja; Komunikacijska funkcija knjižnice i knjižničnih jedinica zavičajne baštine u zavičajnim muzejima), priložima s popisima općih muzeja te knjižnica zavičajnih muzeja izradenima na temelju *Registra muzeja, galerija i zbirki Republike Hrvatske*, kao i opsežnim popisom literature, nastojao se stručnoj muzejskoj publici pružiti uvid u djelatnost knjižnica zavičajnih muzeja te potaknuti njihovo ustrojavanje i organizaciju u skladu sa suvremenim knjižničarskim i muzeološkim standardima i preporukama.

CONCLUSION

The specialised literature from the field of museum and library professions in Croatia has shown, over a period of years, the need for a modern approach to museum librarianship. The effect of this is that the lack of theoretical works has been reflected in the work of Croatian museum libraries. Along with a smaller number of expert texts by museum librarians concerning the historical development and activities of individual museum libraries, during the 1990s the Museum Documentation Centre provided a major contribution to the understanding of individual aspects of library activities on the part of museum libraries in Croatia and abroad in its thematic issue of "Informatica Museologica" (29, 1-2). This work is the result of further efforts by the authoress, the head of the library at the Museum Documentation Centre, in promoting the awareness of the problems relating to museum librarianship, as well as in promoting the interpolation of contemporary library knowledge into the operation of Croatian museums. Starting out from the assumption that the professional public is fairly well acquainted with the aim and work of libraries in specialised museums, which belong to the group of the oldest libraries in Croatia whose work has profiled them into vital information centres for individual fields of scholarship and science, and whose library holdings continuously support professional and scholarly work on the part of professionals in the corresponding institution as well as a broader circle of users, this paper with the title "The Structure and Organisation of Libraries in Local Museums in Croatia" elaborates for the first time the lesser-known theme of libraries in local museums. Through the study and survey of the historical emergence and activities of libraries in local museums, as well as the description of the current situation and the analysis of the structure and operations, the authoress has tried to draw attention to the exceptional importance they hold in supporting the basic aims and tasks of local museums. This type of museum is founded with the aim of selecting, collecting, studying, documenting, preserving and conserving objects from the natural, archaeological, social and historical, traditional, cultural and technical heritage relating to the past and present of a given area. With the aid of their libraries, local museums provide a more comprehensive presentation of the specific and unique elements of an area with the aim of providing greater insight, understanding and respect, along with educating not only the local community in which they operate but also the broader museum public.

According to the Museum Documentation Centre's Register of Museums, Galleries and Collections in the Republic of Croatia, which was the starting point for the study, as many as 91% of general museums (town, local and regional) have a museum library. This large percentage that confirms their presence in the work of Croatian local museums has initiated the need for a comprehensive study of their structure and organisation. This is why we have drawn attention to the basic elements of library activities of local museums that encompass the definition of the aims and activity in line with museum objectives, elements of acquisition policy and the formation of library holdings, the content and type of library holdings as well as services for users. The paper gives the theoretical basis and also lists the observed problems that hinder contemporary work of libraries in local museums (one of the key problems, and one that has been present the longest is the lack of professional librarians). In sketching the historical continuity in the work of libraries in local museums, the authoress used the holdings of library, archives and other documentation collections at the Museum Documentation Centre. An important source of data was MDC's Collection of Museum Exhibition Catalogues as well as the library archives with information collected through surveys concerning the state of museum libraries in Croatia (MDC, 1980, 1996), as well as studies of local museum library holdings carried out with the Commission for Local Museums of the Croatian Library Association (2000-2001). Comparative indicators for Croatian museum libraries and museum libraries abroad were drawn from the available literature and museum web sites.

Local museum libraries are defined as special libraries that are established as independent museum departments with the aim of supporting and facilitating professional, research and scholarly museum work, as well as presenting unique features of the area. They are set up in such a way that their well-stocked and profiled library holdings and information, along with the professional knowledge and experience of library staff meets the needs of museum professionals, their associates and the museum public. The libraries in local museums seek to select, collect, to physically and electronically organise, preserve and enable the use of library holdings that contribute to the professional and scholarly understanding of various local themes.

The full extent of the structure and organisation of libraries in local museums is evident in the establishment and planned development of the local library collection that is both a starting point for work

on museum holdings and one of the local heritage museum collections.

And so, museum libraries achieve their aims not only in library activities but also in the active participation in the entire museum process. Specifically, they actively take part in recognising and singling out individual library units whose contents and material features represent a source of knowledge and information concerning the context (social, historical, economic, etc.), the time, space and the people in a given area and so they are part of the entire local heritage. Local heritage library units are such local units that relate to every material medium, in which visual, audio or tactile symbols shape a set of thoughts and/or feelings, a medium whose material, form and meaning contributes to the definition and identity of a local community. They achieve their primary information function of a basic aid in carrying out museum activities (like studying the origin, use or discovery of individual museum objects) within museum libraries and their services. Similarly, library units of the local heritage can be interpolated into individual museum collections for presenting local themes and they can take on the function of museum objects. In drawing attention to the dual function of local heritage library units that they can carry out in local museums, we are stressing the need for their planned and systematic collection. This thesis is also confirmed by listing recent examples from the practice of Croatian local museums. We draw attention to the important part that local heritage library units play in exhibition activities as the basic form of the transfer of knowledge and information about the local community - about its past and present. Local heritage library units, individual collections of library units or the library as a whole (in most cases when they are bequests or donations made by people from the local community) can be exhibited within permanent exhibitions. Especially important are library holdings exhibited in ambience-related permanent exhibitions. Even in temporary museum exhibitions, local heritage library units can appear as one of the exhibits or as the basic exhibit and a local theme.

Starting out from the fact that the recorded knowledge concerning the local community is one of the sources and results of museological work carried out on the local heritage, the paper also presents the publications of local museums. Through the study of

MDC's large Collection of Museum Exhibition Catalogues, as well as of the contents of 21 accompanying catalogues of the annual exhibition of publications by Croatian museums and galleries (1982-2002), we have carried out an analysis of the types, of the formal characteristics and the content of museum publications. The publishing activities of local museums is presented as a second important form in which museums transfer knowledge stored in local museum collections and their documentation. Furthermore, we also stress the importance of the museum library in transferring this knowledge to the user.

The need to establish and nurture cooperation with similar local institutions and individuals is also an important segment of the work of local museums and their libraries. Specifically, in line with the joint aim of preserving and promoting the local heritage, this ensures the accessibility of documents, information and objects from the local heritage, regardless of their physical location (in the museum, library, archive, private collection, school collection or a collection owned by a religious community etc.), and regardless of the medium in which they are stored, namely the form and material in which they exist. Over the last few years attempts have been made at using the possibilities provided by the global information surroundings, where a joint local heritage is being built in a virtual world as an integral part of the overall national and world heritage. All this is also borne out by the pioneering electronic presentations of Croatian museums within MDC's project Croatian Museums on the Internet, which also presents local museums with the basic information concerning their libraries.

The division of the theme into three thematic chapters (The Theoretical and Methodological Origins of Library Services in a Local Museum; Local Museum Libraries; The Function of Communication of Libraries and Local Heritage Library Units in Local Museums), appendices with lists of general museums and libraries of local museums drawn from the Register of Museums, Galleries and Collections in the Republic of Croatia, as well as an exhaustive list of literature serve to provide the professional museum public with an insight into the activities of local museum libraries and to promote their establishment and organisation in line with modern library and museum standards and recommendations.

LITERATURA

- AAM Services: Tehnical Information Service – What is a Museum?. URL: <http://www.aam-us.org/tiswiam.htm> (2001-04-02)*
- AGREN, Per-Uno. *Administrative, Social and Cultural Space - Three aspects of a regional museum dilemma. // From visitors to users. / Editor Roy Hoibo. Sand : The International Communittee for Regional Museums : Ryfylkemuseet, 1996. Str. 7-14.*
- AMBROSE, Timothy ; Paine, Crispin. *Museum basics. London ; New York : Routledge, 1993.*
- ANDERSEN, Josephine. *Skrivene mogućnosti muzejskih knjižnica. // Informatica Museologica. 29, 1/2 (1998.), str. 17-20.*
- Anić, Božica. *Knjižnica. // Muzej grada Koprivnice 1951. – 2001. : vodič kroz zbirke. / Urednica Vesna Peršić-Kovač. Koprivnica : Muzej grada Koprivnice, 2001. Str. 46-61.*
- ANIĆ, Vladimir. *Rječnik hrvatskoga jezika. 2, dopunjeno izd. Zagreb : Novi Liber, 1994.*
- ANZULOVIC, Neda. *Archaeological museum library Split. // Libraries in Croatia. / Editor Aleksandar Stipčević. Zagreb : Croatian library association, 1975. Str. 49-50.*
- ANZULOVIC, Neda. *Postanak i razvoj biblioteke Arheološkog muzeja u Splitu. // Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku. 78 (1985.), str. 151-209.*
- APARAC, Tatjana. *Informacijske znanosti : temeljni koncepti i problemi. // Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne inforamcijske infrastrukture : zbornik radova. / Uredile Mirna Willer, Tinka Katić. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1998. Str. 14-28.*
- APARAC-Gazivoda, Tatjana. *Publikacija i znanje u bibliotekarstvu. // Informacijske znanosti i znanje. / Uredili Slavko Tkalac, Miroslav Tudman. Zagreb : Zavod za informacijske znanosti, 1990. Str. 109-116.*
- APARAC-Gazivoda, Tatjana. *Teorijske osnove knjižnične znanosti. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 1993.*
- APARAC-Gazivoda, T., Katalenac, D. (ed.) *Wounded libraries in Croatia. Zagreb : Croatian library association, 1993.*
- ART & ARCHITECTURE THESAURUS. URL: <http://www.ahip.getty.edu> (1999-03-24)
- BAČIĆ, Stanko. *Don Krsto Stošić (1884.-1944.) : bibliografija i rukopisna ostavština : tiskani radovi i radnje ostale u rukopisima. Šibenik : Muzej grada Šibenika, 1995.*
- BAGHLI, S. A.; Boylan P.; Merreman Y. *History of ICOM : (1946. - 1996.). Paris : ICOM, 1998.*
- BAIN, Iain. *Museum publishing and shops. // Manual of curatorship. / Ed. M. A. Thompson. London ; Butterworths : The Museum Association, 1984. Str. 460-465.*
- BAIN, Iain. *Publishing for the museum shop and beyond. // Public view : the ICOM handbook of museum public relations. / Editor Corinne Bellow. Paris : ICOM, 1986. Str. 55-64.*
- BANER, Dragana. *Katalog izdanja o Bosni i Hercegovini i gradu Travniku iz fundusa knjižnice Zavičajnog muzeja Travnik. Travnik : Zavičajni muzej, 1999.*
- BAKRAČ, Ivanka. *Biblioteka Etnografskog muzeja od prvih početaka do danas. // Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske. 22, 5 (1973.), str. 42-43.*
- BARBOSA de Almeida, Maria C. *Followships in Museum Practice Reports : Possibilities and Strategies for Implementing the Museum Library into the Activities of Other Museum Departments. URL: <http://museumstudies.si.edu/bull/may98/barbosa.hrm> (2001-09-17)*
- BASSETT, Douglas A. *Museum publications and museum publishing. // Manual of curatorship. / Edited by John M. A. Thompson. London; Butterworths : The Museum Association, 1984. Str. 468-475.*
- BATINIĆ, Štefka. *Nabavna politika i uređenje fonda Pedagoške knjižnice Davorina Trstenjaka. // Informatica Museologica. 29, 1/2 (1998.), str. 23-26.*
- BATINIĆ, Štefka. *Od Slikovnjaka do Vragobe: hrvatske slikovnice do 1945. Zagreb : Hrvatski školski muzej, 2001.*
- BATOROVIĆ, Mato. *Muzej grada Iloka u progonstvu. // Glasnik slavonskih muzeja. 1 (1997.), str. 47-50.*
- BAUER, Antun. *Biblioteka rukopisa u muzejima i galerijama. Zagreb, 1984. (nepublicirani rukopis).*
- BAUER, Antun. *Bibliotekarstvo u muzeološkoj problematici : prilog problemima postdiplomskog studija muzeologije. Zagreb, 1990. (nepublicirani rukopis).*
- BAUER, Antun. *Katalozi muzejskih izložaba. // Bilten Informatica Museologica. 12 (1972.), str. 37-38.*
- BAUER, Antun. *Katalozi muzejskih izložaba. // Bilten Informatica Museologica. 13 (1972.), str. 45-46.*
- BAUER, Antun. *Medumuzejska i međubibliotečna suradnja za razmjenu i posudbu knjiga. Zagreb, 1982. (nepublicirani rukopis).*
- BAUER, Antun. *Muzej grada. Zagreb, 1956. (nepublicirani rukopis).*

- BAUER, Antun. *Muzejski predmet kao subjekt i objekt spoznaje u izložbenom prostoru u historijskim muzejima i zbirnkama*. // *Zbornik Istorijskog muzeja Srbije*. 13/14 (1977.), 181-195.
- BAUER, Antun. *Muzeologija*. // *Muzeologija*. 6 (1967.), str. 6-21.
- BAUER, Antun. *Povezanost muzeja, arhiva, biblioteka*. Zagreb, 1981. (nepublicirani rukopis).
- BAUER, Antun. *Problemi stručne i naučne biblioteke u muzeju*. Zagreb, 1980. (nepublicirani rukopis).
- BAUER, Antun; Nemeth, Krešo. *Muzeji i arhivi*. Zagreb : Ured za informacije Izvršnog vijeća Sabora Narodne Republike Hrvatske, 1957.
- BELCHER, Michael. *Exhibitions in museums*. Leicester ; London : Leicester University Press, 1992.
- BETTLEY, James (ed.). *The Art of the Book : from medieval manuscript to graphic novel*. London : A&V Publications, 2001.
- BIBLIOTEKARSKI leksikon. Beograd : Nolit, 1984.
- BIERBAUM, Esther Green. *Museum librarianship : a guide to the provision and management of information services*. Jefferson : McFarland & Company, 1994.
- BIERBAUM, Esther Green. *Museum libraries : the more things change*. // *Special Libraries*. 87, 2 (1996.), str. 74-86.
- BIERBAUM, Esther Green. *The Museum Library Revised*. // *Special Libraries*. 75, 2 (1984), str. 102-113.
- BOLTON, Bruce D. *The museum librarian*. // *The role of the library in a museum*. / Ed. Rhoda S. Ratner, Valerie Monkhouse. Washington: Smithsonian Institution, 1980. Str.13-18.
- BORČIĆ, Goran. *Split Marulićeva doba: Muzej grada Splita*, 22. studenoga 2001. – 11. siječnja 2002. Split : Muzej grada Splita, 2001.
- BOSNAR, D. *The "Davorin Trstenjak" pedagogical library Zagreb*. // *Libraries in Croatia*. / Editor Aleksandar Stipčević. Zagreb : Croatian library association, 1975. Str. 78
- BOTT, Valerie. *Collecting methods: community involvment*. // *Social history in museums*. / Ed. David Fleming, Crispin Paine, John G. Rhodes. London: HMSO, 1993. Str. 176-180.
- BOTT, Valerie. *Liaison with others: local history libraries*. // *Social history in museums*. / Ed. David Fleming, Crispin Paine, John G. Rhodes. London: HMSO, 1993. Str. 322-326.
- BREKALO, Ivanka. *Knjiga u samoborskoj obitelji 18. stoljeća*. // *Kajkavsko književno jezično blago Samobora : iz fundusa Samoborskog muzeja, Zbirke Ivica Sudnika i Gerharda Ledića (Colegium Rudae): Samoborski muzej*, 4. - 28. listopada 1996. (katalog izložbe). Samobor : Samoborski muzej, 1996.
- BURCAW, G. Ellis. *Introduction to museum work*. Nashville : American Association for state and local history, 1978.
- BURIĆ, Vesna. *Knjižnica Muzeja Slavonije Osijek. / Blago Muzeja Slavonije. / Urednik Mladen Radić*. Osijek : Muzej Slavonije, 1997. Str. 179-227.
- BURIĆ, Vesna. *Stara gimnazijska knjižnica kao cjelina u knjižnici Muzeja Slavonije*. // *Osječki zbornik*, sv. 21 (1991), str. 175-199.
- BURIĆ, Vesna. *Zavičajne zbirke - svrha i način*. // *Osječki zbornik*. 20 (1989.), str. 213-223.
- CAFUTA, Ivanka. *Zavičajnici : Vilim Buk : Muzej Brodskog Posavlja, Slavonski Brod, siječanj – veljača 1998*. Slavonski Brod : Muzej Brodskog Posavlja, 1998.
- CALL for entries: *AAM Museum Publications Design Competition, 2001*. // *Museum News*. 80, 1 (2001.), str. 32.
- CEGA, Fani. *Povijest knjižnice obitelji Garanjin-Fanfonja u Trogiru s posebnim osvrtom na namještaj i stare knjige*. // *Radovi : Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*. 29 (1996.), str. 129-137.
- CERNECCA, Domenico. *Petar Stanković*. // *Jadranski zbornik*, 4 (1959.-1960.), str. 5-50.
- CLAIR, St. Guy. *The One-Person Library: an essay on essentials*. // *Special Libraries*. 67, 5/6 (1976.), str. 233-238.
- COLEMAN, Laurence Vail. *Museum buildings*. Washington : American Association of Museums, 1950. Str. 161-165.
- COSTA, Angelika (et al.). *Besucherreaktionen zum Katalogverkauf in Ausstellungen Beispielfall: Sonderausstellung "Exil - Flucht und Emigration europäischer Künstler 1933-1945"*. Berlin: Staatliche Museen zu Berlin, Institut für Museumkunde, 1998.
- ČEŠNOVAR, Nada. *The image of special museum libraries*. Ljubljana : CIDOC, 1993.
- ČALETA, Darija. *Potencijal knjižnice Hrvatskoga prirodoslovnog muzeja u funkciji razvoja prirodoslovlja u Hrvatskoj : stručni rad*. Zagreb : Filozofski fakultet, 1997.
- DADIĆ, Vera. *Spašavanje bibliotečne grade u slučaju ratnih razaranja i elementarnih nepogoda*. // *Upute za zaštitu pokretne kulturne baštine u muzejima i galerijama*. / Urednica Branka Šulc. Zagreb : Muzejski dokumentacijski centar, 1991. Str. 32-36.
- DAUTBEGOVIĆ, Jozefina (ur.). *Muzejske publikacije i novi mediji : zbornik sažetaka*. Zagreb : Muzejski dokumentacijski centar, 2001.

- DEAN, David. *Museum exhibition*. London ; New York : Routledge, 1994.
- DEISS, William A. *Museum archives : an introduction*. Chicago : Society of American Archivists, 1984.
- DIANA, Deša. *Muzej grada Splita : biografija uz 50. obljetnicu samostalnog djelovanja*. Split : Muzej grada Splita, 1997.
- DICTIONARIUM Museologicum. / Ed. Istvan Eri, Bela Vegh. Budapest : International Council of Museums, 1986.
- DOBRIĆ, Bruno. *Stancoviciana : spomenička biblioteka*. Rovinj : Zavičajni muzej, 1995.
- DOBRIĆ, Bruno. *Stancoviciana : spomenička biblioteka: katalog izložbe*. Rovinj: Zavičajni muzej, 1992.
- DOCAMPO, J. ; Prado, R. Lopez. *Are the last exhibitions brochures available? Problems and solution for a neglected material in museum libraries*. URL: www.ifla.org/IV/ifla66/papers/069-165e.htm (2001-05-04)
- Dokumentacija i klasifikacija muzejskih i galerijskih predmeta*. // *Muzeologija*. 25 (1987.), str. 3-117.
- DRAŽIN-Trbuljak, Lada. *O projektu "Muzeji Hrvatske na Internetu"*. // *Informatica Museologica*. 27, 3/4 (1996.), str. 64-66.
- DUBROVIĆ, Ervin. *Akvizicije: zbirke, predmeti, umjetnička djela : 1994-1998*. Rijeka : Muzej grada Rijeke, 1998.
- DULAR, Anja. *Knjižnica Narodnog muzeja Slovenije*. // *Informatica Museologica*. 29, 1/2 (1998.), str. 76-78.
- DULAR, Anja. *Vloga, značaj in pomen muzejske knjižnice v sodobnem času*. // *Knjižnica*. 35, 2/3 (1991), str. 39-46.
- DUPLANČIĆ, Arsen. *Knjižnica splitske obitelji Martinis-Marchi : katalog izložbe*. Split : Arheološki muzej, 2001.
- DVADESET godina Gradskog muzeja u Vukovaru : 1948. - 1968. / Uredili Ante Brlić, Antun Dorn, Vlado Horvat, Vlado Marenić. Vukovar : Gradski muzej, 1968.
- ĐANIĆ, Melita. *Stručna knjižnica Gradskog muzeja Križevci*. // *Vodič kroz knjižnice Koprivničko-križevačke županije*. / Ur. Marjana Janeš-Žulj. Koprivnica : Društvo knjižničara Bilogore, Podravine i Kalničkog prigorja, 1997. Str. 30.
- ELGAARD, Berit. *Museum librarian: everyone's partner*. // *Museum International*. 180 (1993), str. 48-51.
- ENCYCLOPEDIA of library and information science. / Ed. Allen Kent, Jay E. Daily. Vol. 16, 35. New York : Marcel Dekker cop., 1968.
- ERNEČIĆ, Ljiljana. *Kako zavičajnu zbirku učiniti vidljivom: primjer suradnje narodne i srednjoškolske knjižnice na popularizaciji zavičajne zbirke*. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*. 39, 1/2 (1996.), str. 119-123. EX LIBRIS u biblioteci Arheološkog muzeja u Splitu. Split : Arheološki muzej, 1993.
- FAZINIĆ, Alena. *Obitelj Boschi i njena zbirka u Korčuli*. // *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*. 21 (1980.), str. 572-610.
- FELDAMAN, Cary-Ann. *Museum library services. / The role of the library in a museum*. / Ed. Rhoda S. Ratner. Washington : Smithsonian Institution, 1980. Str. 8-12.
- FELETAR, Dragutin (ur.). *Kajkaviana Croatica: izbor kajkavskih knjiga od 17. stoljeća do danas : Muzej Medimurja, Čakovec, 14. - 30. ožujka, 1997*. Čakovec : Muzej Medimurja (etc), 1997. Str. 36-37.
- FILIPOVIĆ, M. S. ; Mano-Zisi, Đ. (ur.). *Osnovna uputstva o organizaciji i radu zavičajnih muzeja*. Beograd : Prosveta, 1949. (Muzejski priručnik, 1).
- FIRINGER-Burić, Vesna. *Muzeološka koncepcija i struktura knjižnice Muzeja Slavonije u Osijeku: magistarski rad*. Zagreb : Sveučilište u Zagrebu, Centar za studij bibliotekarstva, dokumentacije i informacijskih znanosti, 1980.
- FLAMING, D. ; Paine, C. ; Rhodes, J. G. (ed.). *Social history in museums*. London : HMSO, 1993.
- GAJSKI, Zora. *Knjižnica*. // *Museum 1846.-1996. / Urednica Maja Škiljan*. Zagreb : Hrvatski povijesni muzej, 1996. Str. 129.
- GALIĆ, Anđelka. *Knjižnica Muzeja za umjetnost i obrt - iz 19. u 21. stoljeće*. // *Informatica Museologica*. 29, 1/2 (1998.), str. 42-44.
- GALIĆ, Anđelka. *Postanak, razvoj i značenje knjižnice Muzeja za umjetnost i obrt*. // *Znanstveni skup Muzej - jučer, danas, sutra : knjiga sažetaka. / Urednici J. Balabanić i sur*. Zagreb : Hrvatski prirodoslovni muzej, 1996. Str. 47.
- GJETVAJ, Nada. *Etnografski muzej u Zagrebu : u povodu 70. obljetnice*. // *Etnološka istraživanja*. 5 (1989), str. 69.
- GLAGOLJICA i tiskarstvo na području grada Senja. Senj : Gradski muzej, 1998.
- GODIŠNJA izložba izdavačke djelatnosti muzeja i galerija Hrvatske (katalozi izložaba 1982. - 2001. u izdanju Muzejskoga dokumentacijskog centra u Zagrebu).
- GRADSKI muzej Makarska - knjižnica i arhiv. URL: <http://www.mdc.hr/makarska/hr/knjiznica-arhiv.html> (2000-09-07)
- GRADSKI muzej Karlovac - knjižnica. URL: <http://www.mdc.hr/karlovac/hr/10-knjiznica.html> (1998-04-06)

- GRADSKI muzej Varaždin – knjižnica. URL: <http://www.mdc.hr/varazdin/hr/knjiznica.html> (1998-04-06)
- GRADSKI muzej Virovitica – knjižnica. URL: <http://www.mdc.hr/virovitica/hr/knjiznica.html> (1998-04-16)
- GRBIN, Tajana; Skokandić, Milojka. Suradnja knjižnice i društvene zajednice na promicanju zavičajne baštine. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*. 39, 1/2 (1996.), str. 107-110.
- GRUBIŠIĆ, Slavo. 60 godina šibenskog muzeja. Šibenik : Muzej grada Šibenika, 1986.
- HAN, Verena. Regionalni i lokalni muzeji kompleksnog tipa u Jugoslaviji. // *Muzeji*. 14 (1962.), str. 7-14.
- HAN, Verena. Sastanak Komiteta za regionalne i specijalne muzeje ICOM-a u Jugoslaviji. // *Muzeji*. 14 (1962.), str. 31-40.
- HARROD'S librarians glossary. / Compiled by Ray J. Prytherch. 7. izd. Aldershot ; Brookfield : Gower cop., 1990.
- HEIM, Mira. Stanje muzejsko-galerijskih knjižnica u SR Hrvatskoj. // *Informatica Museologica*. 14, 1/2 (1983.), str. 12-15.
- HOFFMANN, Julije. Postanak i razvoj gradskog muzeja u Brodu: (prilikom prve desetogodišnjice osnutka Muzeja). // *Prilozi za upoznavanje Broda i okolice*. 1 (1943.), str. 37.
- HOMULOS, Peter. Museums to libraries : a family of collecting institutions. // *Art Libraries Journal*. 15, 1 (1990.), str. 11-13.
- HRVATIN, Dianora. Knjižnica Giovannia Antonia Martinuzzi. // *Informatica Museologica*. 29, 1/2 (1998.), str. 72-73.
- HRVATSKI standard za specijalne knjižnice. // *Glasnik Ministarstva kulture i prosvjete Republike Hrvatske*. 15 (15. lipnja 1993.).
- ICOM statut i kodeks profesionalne etike. Zagreb : Nacionalni komitet ICOM-a, 1991.
- INTERNATIONAL Encyclopedia of Information and Library Science. / Ed. J. Feather, P. Sturges. London ; New York : Routledge, 1997.
- IZVJEŠĆA hrvatskih muzeja : 1999. Zagreb : Muzejski dokumentacijski centar, 2000.
- IZVJEŠĆA hrvatskih muzeja : 2000. Zagreb : Muzejski dokumentacijski centar, 2001.
- IZVJEŠĆA zagrebačkih muzeja : 1998. Zagreb : Muzejski dokumentacijski centar, 1999.
- IZVJEŠĆA zagrebačkih muzeja : 1999. Zagreb : Muzejski dokumentacijski centar, 2000.
- IZVJEŠĆA zagrebačkih muzeja : 2000. Zagreb : Muzejski dokumentacijski centar, 2001.
- JERGOVIĆ, Antonija. Telefonski imenici od knjige do CD-ROM-a : HT muzej Zagreb, 11. – 31. svibnja. Zagreb : Hrvatske telekomunikacije, 2000.
- KALŠAN, Vladimir. Tiskarstvo u Medimurju. // *Muzej Medimurja : postav Etnografskog odjela, stalni postav Zbirke obitelji Zrinskih, postav Kulturno-povijesnog odjela, Tiskarstvo u Medimurju i stalni postav Zbirke Bezeredi*, 22. prosinca 1997. Palača Staroga grada u Čakovcu. Čakovec : Muzej Medimurja, 1997.
- KAPLAN, Flora E. S. Exhibitions as communicative media. // *Museum, media, message.* / Edited by Eilean Hooper-Greenhill. London ; New York : Routledge, 1995. Str. 37.
- KASTROPIL, Stjepan. Bogišićeva biblioteka u Cavtatu. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*. 2, 1/4 (1951.), str. 48-59.
- KELLY, Joe. Osiguranje. // *Osnove zaštite i izlaganja muzejskih zbirki.* / Urednica Jadranka Vinterhalter. Zagreb : Muzejski dokumentacijski centar, 1993. Str. 108-114.
- KLASIFIKACIJA muzejskih i galerijskih predmeta Britanskoga muzejskog dokumentacijskog udruženja. // *Muzeologija*. 25 (1987.), str. 42-43.
- KLASIFIKACIJA muzejskih i galerijskih predmeta po vrsti predmeta. // *Muzeologija*. 25 (1987.), str. 57-58.
- KOLVESH, Željka. 2. međunarodni simpozij o gradskim muzejima : Museu d'Historia de la Ciutat Barcelona, travanj 1995. // *Informatica Museologica*. 26, 1/4 (1995.), str. 97-99.
- KOLVESH, Željka. Međunarodni simpozij o gradskim muzejima "Reflecting cities" sa svrhom inauguriranja Međunarodnog udruženja gradskih muzeja : Museum of London, travanj 1993. // *Informatica Museologica*. 24, 1/4 (1993.), str. 93-94.
- KOVAČEVIĆ, F. The Dominican library Dubrovnik. // *Libraries in Croatia.* / Editor Aleksandar Stipčević. Zagreb : Croatian library association, 1975. Str. 25-28
- KRANJČEV, Branko. Školska zavičajna zbirka. Zagreb : Školska knjiga, 1980.
- LAKIĆ, Zdenka. Knjižnica Muzeja Brodskog Posavlja. // *Vijesti : godišnjak Muzeja Brodskog Posavlja*. 8 (1994.), str. 117-123.
- LASZLO, Želimir. Multimedija u muzejima // 2. i 3. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture. / Uredile M. Willer, T. Katić. Zagreb : Hrvatsko muzejsko društvo, 2000. Str. 135-138.

- LASZLO, Želimir. *O poljima muzealne određenosti i neodređenosti*. // *Informatica Museologica*. 27, 1/2 (1996.), str. 72-73.
- LESTRADEN, Margriet. *Editorial*. // *Study Series*. 6 (1999.), str. 2.
- LIPOVAC, Marija. *Specifičnosti informaciono dokumentacione službe u okviru stručne knjižnice Psihijatrijske bolnice Vrapče: (magistarski rad)*. Zagreb : Sveučilište u Zagrebu, Centar za postdiplomski studij, 1978.
- LIPTON, Barbara. *The Small Museum Library*. // *Special Libraries*. 65, 1 (1974.), str. 1-3.
- LORD, Barry ; Dexter Lord, Gail. *The manual of museum management*. London : The Stationery Office, 1998.
- LYNES, Alice. *How to organize a local collection*. London : Andre Deutsch Limited, 1974.
- MALBAŠA, Marija. *Biblioteka osječkog muzeja*. // *Vijesti muzealaca i konzervatorskih radnika NR Hrvatske*. 2, 2 (1953), str. 27-28.
- MALBAŠA, Marija. *Biblioteka*. // *Osječki zbornik*, sv. 8 (1962), str. 371.
- MALBAŠA, Marija. *Muzeji, biblioteke i arhivi u Slavoniji i njihova povezanost*. // *Muzeologija*. 19 (1975.), str. 100-113.
- MALBAŠA, Marija. *Problemi muzejskih biblioteka*. // *Glasnik slavonskih muzeja*. 4 (1967.), str. 8-9.
- MANDIĆ, Davor (ur.). *Dva tisućljeća pisane riječi u Istri : katalog izložbe*. Pula : Povijesni muzej Istre, 1994.
- MARIĆ, Ruža. *Gradski muzej Vukovar*. // *Glasnik slavonskih muzeja*. 25, 2 (1998.), str. 31-35.
- MARKIĆ-Čučuković, Ljerka. *Muzej i njegova biblioteka*. // *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*. 17, 2 (1968.), str. 18-19.
- MAROEVIĆ, Igor (ur.). *Muzej Turopolja. Velika Gorica : Muzej Turopolja*, 1997.
- MAROEVIĆ, Igor. *Prikaz znanja - prijedlog novog načina grafičkog prikazivanja odnosa između polja muzealne određenosti i neodređenosti*. // *Informatica Museologica*. 25, 1/4 (1994.), str. 79-80.
- MAROEVIĆ, Ivo. *Fenomen kulturne baštine i definicija jedinice grade*. // *Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova*. / Uredile Mirna Willer i dr. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1998. Str. 3-13.
- MAROEVIĆ, Ivo. *Fotografija kao muzejski predmet*. // *Informatica Museologica*. 31, 3/4 (2000.), str. 13-16.
- MAROEVIĆ, Ivo. *Još o muzealnosti*. // *Informatica Museologica*. 27, 3/4 (1996.), str. 60-61.
- MAROEVIĆ, Ivo. *Muzejski predmet kao izvor znanja*. // *Informacijske znanosti i znanje*. / Uredili Slavko Tkalac, Miroslav Tudman. Zagreb : Zavod za informacijske znanosti, 1990. Str. 155-163.
- MAROEVIĆ, Ivo. *Uloga muzeologije i njezin doprinos temeljnim znanstvenim disciplinama*. // *Informatica Museologica*. 23, 1/4 (1992.), str. 92-95.
- MAROEVIĆ, Ivo. *Uvod u muzeologiju*. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 1993.
- MAROVIC, Metka. *Knjižnica Arheološkog muzeja u Zagrebu*. // *Muzeopis*. / Uredili D. Balen, Z. Dukat. Zagreb : Arheološki muzej, 1996. Str. 148-150.
- MATIŠIN, Martin. *Virovske tiskovine do danas*. Virje : Zavičajni muzej, 1999.
- MENSCH, Peter J. A. *Society - object - museology*. // *Collecting today for tomorrow, symposium, Leiden, October 1984*. Stockholm : Museum of national Antiquities, 1984. Str. 19-22.
- MENSCH, Pieter J. A. *Towards a methodology of museology*. Doctor's thesis. Zagreb : University of Zagreb, Faculty of philosophy, 1992.
- MESIĆ, Đurđa. *Grada i informacije u zavičajnim zbirkama narodnih knjižnica i načini prikupljanja*. // *Informatologia Yugoslavica*. 20, 3/4 (1988.), str. 209-217.
- MESIĆ, Đurđa. *Spomen park Kumovec: memorijalna biblioteka – informacioni centar o ličnosti ili događaju*. Magistarski rad. Zagreb : Sveučilište u Zagrebu, 1979.
- MOROVIĆ, H. *O trogirskoj knjižnici Garanjin-Fanfonja*. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 10, br. 3/4 (1964.).
- MUSEUM Store Association. URL:<http://www.msaweb.org> (2000-03-20)
- MUŠNJAK, Tatjana. *Analiza i valorizacija bibliotečne muzejske grade stradale u ratu*. 14. prosinca 2001. Arhiva MDC-a.
- MUZEJ grada Splita – knjižnica. URL:<http://www.mdc.hr/splitgr/hr/knjiznica.html> (2001-02-06)
- MUZEJ grada Zagreba, Pomoćni odjel, Knjižnica. URL:<http://www.mdc.hr/mgz/hr/fs-files/pomocni-odjel.html> (2000-12-15)
- MUZEJ Slavonije – knjižnica. URL:<http://www.mdc.hr/www-osijek-hr/8-knjiznica.html> (1998-04-16)
- MUZEJ Turopolja, Velika Gorica. URL:<http://www.muzej-turopolja.hr> (2001-09-20)
- MUZEJI Hrvatske 1 <CD-ROM> / Urednik Edin Zvizdić. Zagreb : Muzejski dokumentacijski centar, 1999.

- MUZEJSKA publikacija i novi mediji (I. dio). // *Informatica Museologica*. 32, 3/4 (2001.). / Urednica Lada Dražin-Trbuljak.
- MUZEJSKE knjižnice. // *Informatica Museologica*. 29, 1/2 (1998.). / Urednica teme broja Snježana Radovanlija Mileusnić.
- MUZEJSKE publikacije i novi mediji : Međunarodni stručni skup, Zagreb, Muzej "Mimara", 12. i 13. studenog 2001. : zbornik sažetaka = *Museum Publications and New Media : International Symposium, Zagreb, The "Mimara" Museum, November 12th and 13th 2001 : Collected summaries*. / Glavna i odgovorna urednica Višnja Zgaga ; urednica Jozefina Dautbegović. Zagreb : Muzejski dokumentacijski centar, 2001.
- NATIONAL Art Library, Victoria and Albert Museum, UK. URL:<http://www.nal.vam.ac.uk> (2000-04-15)
- NATIONAL Museum of Women in the Arts – Library and Research Center. URL:<http://www.nmwa.org/library> (2001-06-13)
- NIJHOFF, Michiel. *Museum Libraries : From Hidden Treasures to Treasured Information Centres*. URL:<http://www.ifla.org.IV/ifla64/108-145e.htm> (2001-05-04).
- NIKOLANCI, Mladen. *Kulturni profil Hvara u prošlosti kroz knjige*. // *Hvarski zbornik*. 5 (1977.), str. 289-296.
- O FOTOGRAFIJI u muzejima. // *Informatica Museologica*. 31, 3/4 (2000.). / Urednica Lada Dražin-Trbuljak.
- PAVIĆ, Vladimira. *Registar ratnih šteta na muzejima i galerijama u Hrvatskoj*. // *Ratne štete na muzejima i galerijama u Hrvatskoj*. Zagreb : Muzejski dokumentacijski centar, 1997.
- PEJIĆ, Ilija. *Zavičajna zbirka kao jedan od oblika djelovanja knjižničara u društvenoj zajednici*. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*. 39, 1/2 (1996.), str. 111-117.
- PEŠIĆ, Slobodan. *Savremena istorija u zavičajnim muzejima*. Magistarski rad. Zagreb : Prirodoslovno-matematički fakultet, 1973.
- PHILLIPS, Faye. *Local history collections in libraries*. Englewood : Libraries Unlimited, 1995.
- PINNA, Giovanni. *Introduction to historic house museums*. // *Museum international*. 53, 2 (2001.), str. 4-9.
- PISANA riječ u Hrvatskoj : katalog izložbe, *Muzejski prostor*, Zagreb, 1985. - 1986. Zagreb : Muzej "Ante Topić Mimara", 1985.
- PLAVIĆ, Marko. *Izložbeni aspekt knjige kao muzejskog predmeta u svjetlu izložbe "Jan Amos Kamensky – učitelj naroda"*. Zagreb : Hrvatski školski muzej, 1992. (nepublicirani rukopis).
- POLICY Statement. // *The Council of Regional Museums*. Uddevalla : Bohuslaens, 1990.
- POTREBICA, Filip. *Povijest knjižnica Požeške kotline*. 2. izd. Jastrebarsko : Slap, 1995.
- PRAVILNIK o načinu i mjerilima za povezivanje u sustav muzeja Republike Hrvatske. // *Narodne novine*. 120 (2002.)
- PRAVILNIK o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi. // *Narodne novine*. 108 (2002.)
- PRAVILNIK o ustroju i načinu rada muzejske knjižnice. *Zavičajni muzej Našice*, 1999. Arhiva MDC-a.
- PRIJEDLOG za reorganizaciju muzeja : zavičajni muzeji. // *Muzejski arhiv: grada za muzeologiju*, br. 20. / Urednik Antun Bauer. Zagreb, 1950. (izdano u rukopisu).
- PRIJEDLOG Pravilnika o stručnim i tehničkim standardima za određivanje vrste muzej, za njihov rad, kao i za smještaj i čuvanje muzejske građe i dokumentacije. Zagreb, 2000. Arhiva MDC-a.
- PREMERL, Nada. *Muzej grada Zagreba : vodič*. Zagreb : Muzej grada Zagreba, 2000.
- PROSPEROV Novak, S.; Šulc, Branka (ur.). *Muzeji i galerije Hrvatske*. Zagreb : Ministarstvo obrazovanja i kulture, 1992.
- RADIĆ, Danka. *Izložba pergamena Zbirke obitelji Garagnin-Fanfogna – papinske bule*, Muzej grada Trogira 7. – 16. studenoga 1997. // *Informatica Museologica*. 27, 3/4 (1996.), str. 107.
- RADIĆ, Danka. *Knjižnica Antuna Lubina u Muzeju grada Trogira*. // *Informatica Museologica*. 29, 1/2 (1998.), str. 59-61.
- RADOVANLIJA Mileusnić, Snježana. *20. izložba izdavačke djelatnosti hrvatskih muzeja*. Zagreb : Muzejski dokumentacijski centar, 2001.
- RADOVANLIJA Mileusnić, Snježana. *Muzejske knjižnice u Hrvatskoj : (analiza upitnika o radu muzejskih knjižnica u Republici Hrvatskoj)*. // *Vloga specialnih knjižnica pri pospešivanju društvenog i gospodarskega razvoja. Organizacijski, tehnološki i komunikacijski izazivi v specialnih knjižnicah : zbornik referatov*. Ljubljana : Centralna tehniška knjižnica Univerze v Ljubljani, 1996. Str. 147-157
- RADOVANLIJA Mileusnić, Snježana. *Osnove i primjena suvremenog muzejskog knjižničarstva u Hrvatskoj*. // *Informatica Museologica*. 29, 1/2 (1998.), str. 5-16.
- RADOVANLIJA Mileusnić, Snježana. *Pregled formalnih i sadržajnih obilježja muzejskih publikacija : rezultati istraživanja hrvatskog*

- muzejskog izdavaštva. // *Informatica Museologica*. 32, 3/4 (2001.), str. 14-18.
- RADOVANLIJA Mileusnić, Snježana. Prvi CD-ROM-ovi u hrvatskom muzejskom izdavaštvu. // *Informatica Museologica*. 31, 1/2 (2000.), str. 54-57.
- RADOVANLIJA Mileusnić, Snježana; Vuković-Mottl, Srna. Zavičajni fondovi (zbirke) u knjižnicama i muzejima: rezultati anketiranja. // 5. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / Ur. M. Willer, T. Katić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2002. Str. 168-182.
- RATNE štete na muzejskoj građi u Hrvatskoj. URL:<http://www.mdc.hr/stete/hr> (2002-09-09)
- RATNER, Rhoda S.; Monkhouse, Valerie (ed.). *The role of the library in a museum*. Washington : Smithsonian Institution, 1980.
- REGISTAR muzeja, galerija i zbirke Republike Hrvatske. Zagreb : Muzejski dokumentacijski centar, 2001.
- RHODES, John G. *Methods of study*. // *Social history in museums*. / Ed. David Flaming, Crispin Paine, John G. Rhodes. London : HMSO, 1993. Str. 101-103.
- RJEČNIK hrvatskoga ili srpskoga jezika. / Uredili S. Musulin, S. Pavešić. Dio XXII. Zagreb : JAZU, 1975.
- ROGALLA von Bieberstein, Johannes. *Archiv, Bibliothek und Museum als Dokumentationsbereiche*. Pullach bei München : Verlag Dokumentation, 1975.
- ROOT, Nina J. *Biography of a Museum Library*. // *Curator*. 26, 3 (1983.), str. 185-198.
- ROOT, Nina J. *Role of the museum library*. // *The role of the library in museum*. / Ed. Rhoda S. Ratner, Valerie Monkhouse. Washington : Smithsonian Institution, 1980. Str. 4-7.
- SABOLOVIĆ-Krajina D. ; Štambuk, A. ; Strmečki, J. *Ex Libris dr. Leander Brozović : knjižna zbirka dr. Leandera Brozovića*. // *Podravski zbornik*. 19/20 (1993.-1994.), str. 171-196.
- SANTAVICCA, Edmund F. *Art and museum libraries of Nice*. // *Special libraries*, vol. 82, no. 2 (1991.), str. 138-143
- SCIENCE Museum - Science Museum Library. URL:<http://www.sciencemuseum.or.uk/collections/library> (2001-02-20)
- SEVEN Good Reasons to Use a Special Library. URL:<http://www.sla.org/assoc/seven.html> (1999-10-14)
- SIMPLE Subject Headings – SSH. URL:http://www.mdocassn.demon.co.uk/ssh_int.htm (2000-10-10)
- SKENDER, Dubravka (ur.). *Hrvatske knjižnice na meti : vodič = Croatian libraries on target : guide*. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1992.
- SLADE-Šilović, M. *The Museum library Trogir. // Libraries in Croatia*. / Editor Aleksandar Stipčević. Zagreb : Croatian library association, 1975. Str. 54-55.
- SMOLICA, Marija. *Knjige tiskane u 16. stoljeću iz fundusa Zavičajnog muzeja grada Rovinja*. Rovinj : Zavičajni muzej grada Rovinja, 2001.
- SOCIAL History and Industrial Classification - SHIC. 1. izd. Sheffield : SHIC Working Party, 1983.
- SOMMER, Frank H. *A Large Museum Library*. // *Special Libraries*. 65, 3 (1974.), str. 99-103.
- STANDARDI i normativi za muzejsku djelatnost. Beograd : Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, 1989.
- STEFANOVIĆ, Dimitrije. *Za otvorenije zavičajne zbirke*. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*. 28, 1/4 (1985.), str. 89-95.
- STERGAR, Branka. *O Zbirci starih knjiga u Zavičajnome muzeju Ozalj*. // *Informatica Museologica*. 29, 1/2 (1998.), str. 30-35.
- STILINOVIĆ, Milica. *Knjižnica Muzeja grada Zagreba*. // *Iz starog i novog Zagreb*. 1 (1957.), str. 69-74.
- STILINOVIĆ, Milica. *Naši muzeji i rad knjižničara u njima*. // *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*. 11, 4 (1962.), str. 110-111.
- STIPANOV, J. Bogišić's library Cavtat. // *Libraries in Croatia*. / Editor Aleksandar Stipčević. Zagreb : Croatian library association, 1975. Str. 18-19.
- STO remek-djela : pisana riječ u Hrvatskoj. *Osjijek : Galerija likovnih umjetnosti ; Zagreb : Muzejski prostor ; Pula : Arheološki muzej Istre*, 1986.
- STOJANOVSKI, Jadranka ; Pažur, Ivana. *Hrvatske knjižnice na webu: prosudba sadržaja*. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*. 45, 1/2 (2002.), str. 83-101.
- STRANSKY, Zbynek. *Temelji opće muzeologije*. // *Muzeologija*. 8 (1970.), str. 40-91.
- STUDY series. 6 (1999.). Paris : ICOM, 1999. (u cijelosti posvećen regionalnim muzejima).
- ŠOLA, Tomislav. *Muzeološki prilog teorijskim osnovama informacijskih znanosti*. // *Informacijske znanosti i znanje*. / Uredili Slavko Tkalac, Miroslav Tudman. Zagreb : Zavod za informacijske znanosti, 1990. Str. 147-153.
- ŠOLA, Tomislav. *Poslanje muzeja ili što će nam muzeji?* // 4. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji. / Uredile M. Willer, T. Katić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2001. Str. 11-22.
- ŠOLA, Tomislav. *Prezentacija predmeta u suvremenoj muzejskoj ustanovi*. // *Naše teme*. 5 (1980.), str. 641-649.

- ŠONJE, Ante. Zavičajni muzej Poreštine. // *Bulletin Instituta za likovne umjetnosti JAZU*. 5, 2 (1957.), str. 146.
- ŠVEHLA, Karel. Priručka pro pracovníky muzejních knihoven. Praha: Kabinet muzejní a vlastivedne práce pri Narodnim muzeu, 1965.
- TADIĆ, Katica. Rad u knjižnici. Opatija : Naklada Benja, 1994.
- TARRETE, Odile. Hidden treasure: museum libraries and documentation centres. // *Museum International*. 195 (1997), str. 43-48.
- TATE Gallery – Museum Shop. URL: <http://www.tate.org.uk/shop/> (2001-10-11)
- TEŽAK, Spomenka. Od knjiga prema knjižnici : izložba u povodu 75. obljetnice Gradskog muzeja Varaždin, Stari grad, 16. – 19. studenog 2000. Varaždin : Gradski muzej, 2000.
- THE METROPOLITAN Museum of Art – The Met Store. URL: <http://www.metmuseum.org/store/index.asp>. (2001-02-09)
- TIPOLOGIJA muzeja. // Prijedlog mreže muzejsko-galerijskih ustanova u SR Hrvatskoj. Sv. 3. Zagreb : Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, 1975. Str. 3-12.
- TISKANO i rukopisno blago Samobora. Samobor : Samoborski muzej, 1983.
- TRAGOM hrvatskokajkavske pisane i tiskane riječi. Donja Stubica : Kajkaviana, 1990.
- TUDMAN, Miroslav. Obavijest i znanje : s rječnikom osnovnih pojmova. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 1990.
- ULJANČIĆ-Vekić, Elena. Spomenička knjižnica Zavičajnog muzeja Poreštine. // *MG*. 4 (1998.), str. 17-19.
- UPITNIK o radu muzejskih biblioteka za 1980. godinu. Arhiva MDC-a.
- UPITNIK o radu muzejskih knjižnica u Republici Hrvatskoj, 1996. Arhiva MDC-a.
- UPITNIK o zavičajnoj knjižnoj i neknjižnoj građi u muzejima Republike Hrvatske (anketu je proveo MDC u sklopu zajedničkog istraživačkog projekta s Komisijom za zavičajne zbirke HKD-a i Arhivom grada Zagreba tijekom 2000. i 2001. godine). Arhiva MDC-a.
- UPUTSTVA za formiranje zavičajne zbirke u narodnim bibliotekama. Sarajevo : Narodna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Služba za unapređenje bibliotekarstva, 1980.
- VARGOVIĆ, Eduard. Knjižnica u dvorcu Trakošćan. // *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU u Varaždinu*. 8/9 (1996.), str. 119-123.
- VERONA, Eva. Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. Prvi dio. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1986.
- VIGNJEVIĆ, Tomislav. Iz zibelke tiskarstva : ilustracije v inkunabulah : Narodna galerija, 25. september – 18. november 2000. Ljubljana : Narodna galerija, 2001.
- VINAJ, Marina. Grada za bibliografiju osječkih novina 1848.-1945. Magistarski rad. Zagreb : Filozofski fakultet, 2001.
- VINAJ, Marina. Povijest osječkih novina 1848. – 1945. : Muzej Slavonije Osijek, prosinac 1998. Osijek : Muzej Slavonije, 1998.
- VRCHOTKA, Jaroslav. Priručka pro knihovny muzei a galerii. Praha: Narodni muzeum, Ustredni muzeologicky kabinet, 1982.
- VUKOVIĆ-Mottl, Srna. Zavičajna zbirka. // *Upute za poslovanje narodnih knjižnica*. / Urednica Aleksandra Malnar. Zagreb : Knjižnice grada Zagreba, 1996. Str. 113-120.
- VUKOVIĆ-Mottl, Srna. Zavičajna zbirka. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*. 21 (1975.), str. 17-25.
- VUKOVIĆ-Mottl, Srna. Zavičajne zbirke SR Hrvatske. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*. 22, 1/4 (1976.), str. 45-53.
- WAIDACHER, Friedrich. Muzeologija kao znanstvena disciplina i njezina primjena u svakodnevnom muzejskom radu. // *Informatica Museologica*. 29, 3/4 (1998.), str. 79-85.
- WALCH, Timothy. Common Sense Security for Museum Libraries. // *Curator*. 22, 3 (1979.), str. 217-223.
- WATEREN, Jan Van der. The importance of museum libraries. // *International Journal of Special Libraries*. 33, 4 (1999.), str. 190-198.
- ZAKON o knjižnicama. // *Narodne novine*. 105 (1997.).
- ZAKON o muzejima. // *Narodne novine*. 142 (1998.).
- ZAKON o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. // *Narodne novine*. URL: <http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/1999/1284.htm> (2001-05-02)
- ZENIĆ, Milivoj. Blago šibenskih knjižnica 16. – 18. stoljeće. Šibenik : Muzej grada Šibenika, 1991.
- ŽIVKOVIĆ, Daniela. Elektronička knjiga. Zagreb : Multigraf, 2001.
- ŽVANUT, Maja. Knjige iz 16. stoljeća v Knjižnici Narodnega muzeja. Ljubljana : Narodni muzej, 1988.

PRILOZI

PRILOG 1.

Popis općih muzeja iz Registra muzeja, galerija i zbirki u RH : stanje u 2001. godini

Donosimo popis općih muzeja koji zadovoljavaju uvjete propisane hrvatskim Zakonom o muzejima (postojanje akta o

osnivanju, tj. o pravnom postojanju muzeja) i obuhvaćeni su MDC-ovim *Registrom muzeja, galerija i zbirki u RH*. Podaci su skupljeni redovitim godišnjim anketnim upitnikom i odnose se na 2001. godinu.

U tablici je naveden abecedni popis općih muzeja unutar županija. Uz naziv županije u zagradi je naveden ukupan broj muzeja. Za svaki je muzej navedena vrsta kojoj pripada (gradski - g; zavičajni - z; regionalni/nacionalni - r) i godina osnutka.

Županija / muzej	Vrsta muzeja	Godina osnutka
BJELOVARSKO-BILOGORSKA Ž. (4)		
Gradski muzej Bjelovar	g	1949.
BRODSKO-POSAVSKA Ž. (4)		
Gradski muzej Nova Gradiška	z	1972.
Muzej Brodskog Posavlja, Slavonski Brod	z	1934.
DUBROVAČKO-NERETVANSKA Ž. (12)		
Dubrovački muzeji - Kulturno-povijesni muzej	g	1872.
Gradski muzej Korčula	g	1957.
Zbirka Baltazara Bogišića HAZU, Cavtat	z	1909.
GRAD ZAGREB (29)		
Muzej grada Zagreba	g	1907.
Muzej Prigorja, Sesvete	z	1977.
ISTARSKA Ž. (14)		
Muzej Buje	z	1970.
Muzej grada Pazina	g	1997.
Muzej grada Umaga	g	1998.
Narodni muzej Labin	z	1960.
Zavičajni muzej Buzet	g	1961.
Zavičajni muzej grada Rovinja	z	1954.
Zavičajni muzej Poreštine	z	1884.
KARLOVAČKA Ž. (4)		
Gradski muzej Karlovac	z	1904.
Zavičajni muzej Ozalj	z	1971.
KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKA Ž. (7)		
Gradski muzej Križevci	g	1952.
Muzej grada Koprivnice	g	1951.
KRAPINSKO-ZAGORSKA Ž. (8)		
Muzeji Hrvatskog zagorja - Dvor Veliki Tabor	z	1981.
LIČKO-SENJSKA Ž. (5)		
Gradski muzej Senj	g	1962.

Muzej Gacke, Otočac	z	1962.
Muzej Like, Gospić	r	1958.
MEĐIMURSKA Ž. (2)		
Muzej Međimurja, Čakovec	z	1954.
OSJEČKO-BARANJSKA Ž. (5)		
Muzej Đakovštine, Đakovo	z	1952.
Muzej Slavonije, Osijek	r	1877.
Zavičajni muzej Našice	z	1974.
POŽEŠKO-SLAVONSKA Ž. (1)		
Gradski muzej Požega	z	1924.
PRIMORSKO-GORANSKA Ž. (10)		
Creski muzej, Cres	z	1910.
Muzej grada Rijeke	g	1994.
Narodni muzej i Galerija Novi Vinodolski	z	1951.
SISAČKO-MOSLAVAČKA Ž. (4)		
Gradski muzej Sisak	z	1951.
Muzej Moslavine, Kutina	z	1960.
SPLITSKO-DALMATINSKA Ž. (27)		
Gradski muzej Makarska	g	1962.
Muzej Cetinske krajine, Sinj	z	1956.
Muzej grada Kaštela, Kaštel Novi	g	1991.
Muzej grada Splita	g	1946.
Muzej grada Trogira	g	1963.
Muzej hvarske baštine, Hvar	z	1965.
ŠIBENSKO-KNINSKA Ž. (4)		
Gradski muzej Drniš	z	1971.
Kninski muzej	r	1973.
Županijski muzej Šibenik	z	1925.
VARAŽDINSKA Ž. (8)		
Dvor Trakošćan	r	1953.
Gradski muzej Varaždin	g	1925.
Zavičajni muzej Varaždinske Toplice	z	1937.
VIROVITIČKO-PODRAVSKA Ž. (2)		
Gradski muzej Virovitica	z	1953.
Zavičajni muzej Slatina	z	1984.
VUKOVARSKO-SRIJEMSKA Ž. (5)		
Gradski muzej Vinkovci	z	1946.
Gradski muzej Vukovar	g	1946.
Muzej grada Iloka	z	1952.
Zavičajni muzej Stjepana Grubera, Županja	z	1953.
ZADARSKA Ž. (8)		
Narodni muzej Zadar	r	1964.
Zavičajni muzej Biograd na Moru	z	1973.
ZAGREBAČKA Ž. (5)		
Muzej Brdovec	z	1973.
Muzej Turopolja, Velika Gorica	z	1960.
Samoborski muzej	z	1949.

PRILOG 2.**Popis knjižnica zavičajnih muzeja u Hrvatskoj prema podacima Registra muzeja, galerija i zbirki RH : stanje u 2001. godini**

U tablici su iskazani podaci o gradu i nazivu muzeja, godini osnutka muzejske

knjižnice, tipu knjižnice s obzirom na uslužne djelatnosti za korisnike i podaci o knjižničnom osoblju. (da "+" ili ne "-").

Pripadnost knjižnica "otvorenom" tipu može se smatrati uvjetnom jer su one često svojim uslužnim djelatnostima otvorene i za vanjske korisnike, ali bez mogućnosti posudbe knjižnične građe izvan muzeja.

Grad	Muzej	Godina osnutka	Tip	Knjiž. osoblje
Biograd na Moru	Zavičajni muzej Biograd na Moru	1973.	interna	-
Bjelovar	Gradski muzej Bjelovar	1949.	otvorena	-
Brdovec	Muzej Brdovec	1973.	interna	-
Buje	Muzej Buje	1970.	otvorena	-
Buzet	Zavičajni muzej Buzet	1961.	interna	-
Cavtat	Zbirka Baltazara Bogišića HAZU	1909.	spomenička	-
Cres	Creski muzej	1978.	interna	-
Čakovec	Muzej Međimurja	1954.	otvorena	-
Drniš	Gradski muzej Drniš	1971.	interna	-
Đakovo	Muzej Đakovštine	1952.	otvorena	-
Gospić	Muzej Like	1960.	otvorena	-
Hvar	Muzej hvarske baštine	1965.	interna	-
Ilok	Muzej grada Iloka	1952.	otvorena	-
Karlovac	Gradski muzej Karlovac	1954.	interna	-
Kaštel Novi	Muzej grada Kaštela	1991.	interna	-
Knin	Kninski muzej	1973.	otvorena	-
Koprivnica	Muzej grada Koprivnice	1951.	otvorena	+
Korčula	Gradski muzej Korčula	1957.	interna	-
Križevci	Gradski muzej Križevci	1962.	otvorena	-
Kutina	Muzej Moslavine	1960.	interna	-
Labin	Narodni muzej Labin	1960.	otvorena	-
Makarska	Gradski muzej Makarska	1962.	interna	-
Našice	Zavičajni muzej Našice	1974.	otvorena	+
Nova Gradiška	Gradski muzej Nova Gradiška	1976.	interna	-
Novi Vinodolski	Narodni muzej i Galerija Novi Vinodolski	1951.	interna	-
Osijek	Muzej Slavonije	1877.	otvorena	+
Otočac	Muzej Gacke, Otočac	1962.	otvorena	-
Ozalj	Zavičajni muzej Ozalj	1971.	otvorena	-

Pazin	Muzej grada Pazina	1997.	interna	-
Poreč	Zavičajni muzej Poreštine	1884.	otvorena	-
Požega	Gradski muzej Požega	1924.	otvorena	-
Rijeka	Muzej grada Rijeke	1994.	interna	+
Rovinj	Zavičajni muzej grada Rovinja	1974.	otvorena	+
Senj	Gradski muzej Senj	1962.	interna	-
Sesvete	Muzej Prigorja	1977.	interna	-
Sinj	Muzej Cetinske krajine	1956.	otvorena	-
Sisak	Gradski muzej Sisak	1965.	otvorena	+
Slatina	Zavičajni muzej Slatina	1984.	interna	-
Slavonski Brod	Muzej Brodskog Posavlja	1934.	interna	-
Split	Muzej grada Splita	1946.	otvorena	+
Šibenik	Županijski muzej Šibenik	1925.	interna	-
Trakošćan	Dvor Trakošćan	1953.	interna	-
Trogir	Muzej grada Trogira	1963.	otvorena	-
Varaždin	Gradski muzej Varaždin	1925.	otvorena	-
Varaždinske Toplice	Zavičajni muzej Varaždinske Toplice	1937.	interna	-
Velika Gorica	Muzej Turopolja	1960.	interna	-
Vinkovci	Gradski muzej Vinkovci	1946.	interna	-
Virovitica	Gradski muzej Virovitica	1953.	otvorena	-
Vukovar	Gradski muzej Vukovar	1946.	otvorena	+
Zagreb	Muzej grada Zagreba	1926.	otvorena	+
Županija	Zavičajni muzej Stjepana Grubera	1953.	otvorena	-